

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE  
LEVELEZÉSE  
KISFALUDY KÁROLYLYAL

S ENNEK KÖRÉVEL.

KIADTA

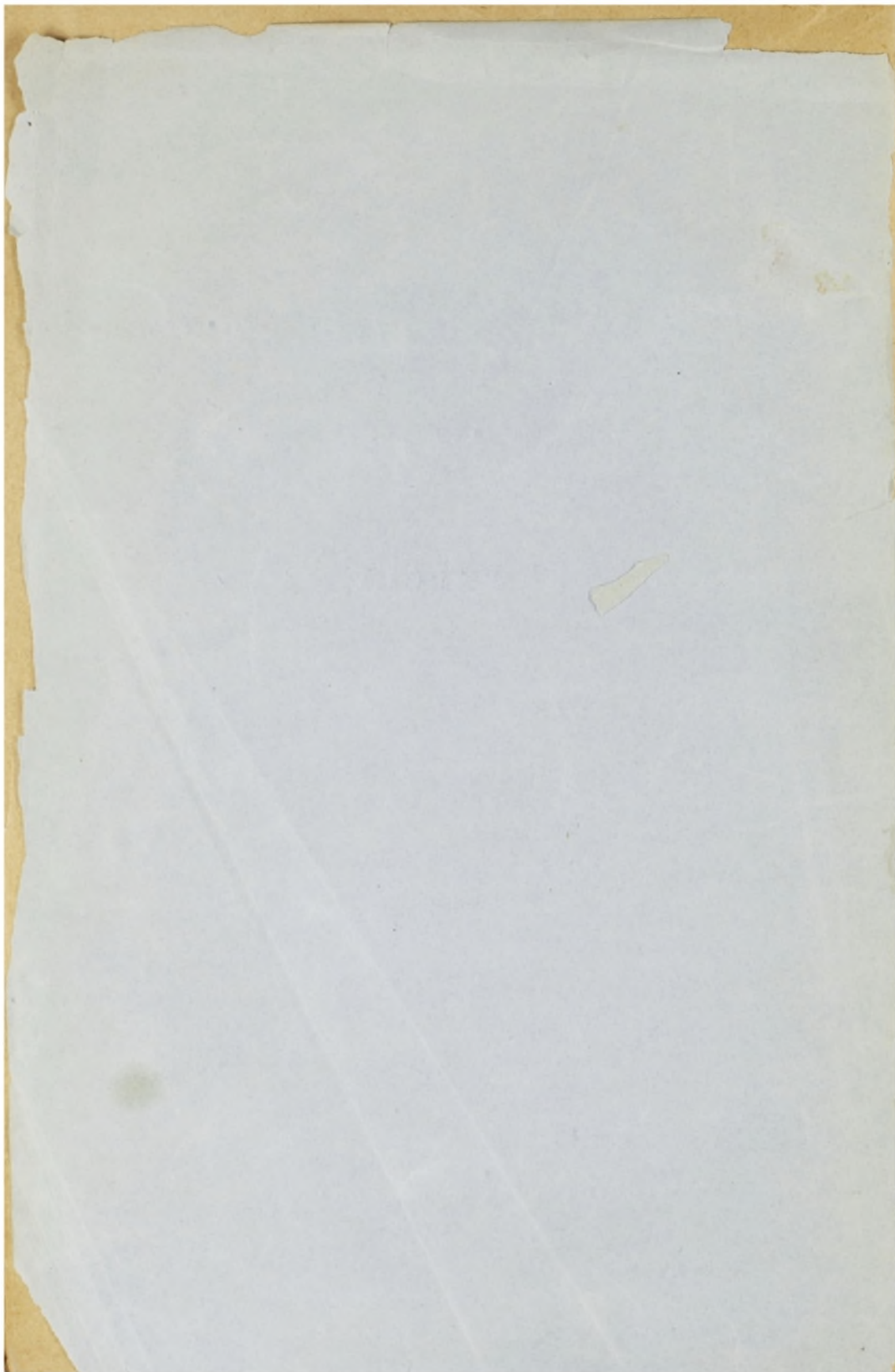
KAZINCZY GÁBOR.

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1860.

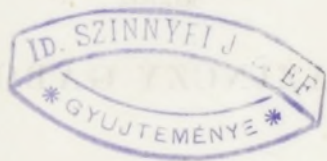
6681. n.: cseré Nagym. H. S.  
J. le Márton, 1888. aug. 31.  
Levéljei



STEFAN SZEPHALOM  
MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM  
TÖRTÉNETE

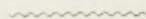


666



BUDAPEST

# SZÉPHALOM.




ADALÉKOK

A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

TÖRTÉNELMÉHEZ.

KIADJA

KAZINCZY GÁBOR.



BUDAPEST.

M. DCCC. LIX.

KAZINCZY FERENCZ

LEVELEZÉSE

KISFALUDY KÁROLYLYAL

S ENNEK KÖRÉVEL.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

---

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1860.

P.o. hung.  
928 12

KISVÉNYI KÖNYVTÁR

LEVÉLTÁR

KISVÉNYI KÖNYVTÁR

KISVÉNYI KÖNYVTÁR



189238

M.N. MÚZSEUM  
II. H. 1916. évi 132.

H I D V É G I  
GRÓF MIKÓ IMRE

ÚR N A K

P O L G Á R I H Ó D O L A T  
S Z E M É L Y E S T I S Z T E L E T

É S A B Á N F A L V A I S Z É P N A P O K

E M L É K E Ű L

Sz János Evangy. VIII. r. 50. v.

HIDVÉGI

GRÖF MIKÓ IMRE

ÜRNAK

FOYGÁRI HÓDOLAT

SZEMÉLYES TISZTELET

ÉS A HÍVATALI KAPCSOLAT

ELŐSZÓ

NYELVI ÉS IRÁSI HIBÁK

## ELŐSZÓ.

Azon napok, miket a Kazinczy emléke megannyi nemzeti ünneppé teve, nem fognak elpendülni nyomtalan. Nem egy csinált lelkesedés spectáculuma: a *hála* szent áldozata volt, mely, eltekintve a vívódó múlt felett, egyszersmind nyugodt önérzettel néz a jövő elébe . . . *vienne ce que pourra.*

Méltán. Az a kor, mit a Kazinczy neve képvisel, sziklúra építé a „*házat*“, min a pokol kapui diadalt nem vesznek soha.

Az antik világ embere, midőn szülőföldre elpusztítaték: ha háziisteneinek szentszobrait megmenthette, kitörlé a könyút szemeiből, s új erővel, új reménynyel látott dologhoz . . . . „*megint, megint, s szünetlén.*“

Mentsük meg, tartsuk fen a halk cselekvés ama hőseinek reliquiáit.

*Egykor*, midőn a pezsgő közélet küzdelmei — oly bűbájos képleteket színezve a jövő fellegkárpitaira — absorbeálták a legjobbakat is; sem *utóbb*, az önmegadó, tehát öngyilkos lemondás gyötrelmei közt, nem volt meg az az idő, mely a múltnak felfogására, értésére képesít.

Akarjuk hinni hogy immár megérkezett. Vagy, legalább, ne mulasztunk el semmit hogy megérkezzék.

E tartozás senkit nem kötelez inkább, mint, Kazinczy irányában, engem, ki — hála kedvezőbb isteneinek! — irodalmi hagyományainak, nagy részben, birtokába jutottam.

Lerovom e szent tartozást. Kazinczy munkáin kívül, egész sora az a történelmi becsü adalékoknak, mit — évek ótai fáradságnak s áldozatok eredményeül — tőlem várhat a haza.

Szellemi fejlődésünk azon félszázadának történelmét, mit Kazinczy élt, nagy részben az ő életírásának nevezhetnök. Tehetségei, mint egyéniségénél fogva központ mihamar, mind végig az maradt, honnan, három nemzedéken át, indúlt ki s hova tért vissza minden mozzanat; általa, vele, körülé alakúl minden, mi magában nem hordá az enyészet magvait. Mint a bére egyesén maradt tölgyét a pagony fiatal hajtásai sarszázák körül: kor, viszonyok, szenvedelmek, sorait söpriék el a vívóknak, híveknek — hagyján! a zászló magasan leng a hős és böles vezér kezében, s az ürülő nyomokban új meg új hatalmas társak sorakoznak.

E drámai életnek mintegy utolsó felvonását, s abban egy új korszak körvonalait állítja, részben, e kötet az olvasó elébe.

*Briefe gehören unter die wichtigsten Denkmähler, die der einzelne Mensch hinterlassen kann,* mond Goethe. S nálunk kétszeresen, hol, sokkép korlátozott körülményeinknél fogva, vajmi gyakran e szűk térre menekült a szellemi élet. S különösen Kazinczy egyénisége, valamint hatálya, ép i t t túlköröződik leginkább, leghívebben.

Igen, egy új kor — mondhatnók, a magyar *romantica* iskola — bölsejénél áll itt az olvasó. Annak

ifjú lelkesedése, háborgása az: mely forr, vív, ösvényt keresve új ismeretlen világok felé. A két kor határai között, mint egy bérc, emelkedik fel a Kazinczy egyénisége, örökifjú erejének teljességében. A *classical* világ szülöttje s művésze <sup>1)</sup>, betetőzi azt; korát megértve, sőt megelőzve, mindig, egyszersmind kiindulópontja, vezetője az új irányoknak . . . új hódítmány géniusának.

Kazinczy dicsősége délpontján állt, midőn Kisfaludy Károly föllépett, áldozatának első zsengéit a nagy mesternek nyújtva be <sup>2)</sup>; epochális embere irodalmunknak ő is, nem csupán kiváló, sokoldalú tehetségeinél fogva, mint — s főleg — hogy egy új s oly körnek lön, s Pesten, központja s vezetője, mely ügyünknek el nem halandó hősöket adott. E „szent kör: Kisfaludy, Vörösmarty, Stettner, Toldy, Bajza, Helmecczy“ (281. l.) az, mely az egykori *Triász: Szemere, Horvát István, Vitkovics* helyébe lépett Kazinczynál; élete utolsó szakának öröme, kevélysége, és — részben, vég napjainak keserúsége is.

E kör levelezését veszi itt a nyájas olvasó, amennyiben azt, annyi év múlva egybegyűjtenem — az én szívesen tisztelt barátom, Toldy Ferenc úr segédnyújtásával is — vagy adhatnom sikerült; a Helmecczyhez irottakon kívül, ki, szerintem, e körhöz, csakis közvetve, személyességénél fogva, számítható. Az ő gondjait ekkor már mind inkább absorbeálta az „új

<sup>1)</sup> „Azt mondanám, hogy a *régi ízlet* az én verseimen van leginkább“ (68. l.) És: „legalább megvan rajtok a *classicus szín*“ (57. l.).

<sup>2)</sup> „Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat,“ írja Kisfaludy 1821. május 13.

gazdaság“; miként Kazinczynak<sup>†</sup>, legalább felmaradt, s egy egész kötetnyi levelezése 1821-en túl nem terjed.

Egy-két levelet, mely a kötet nyomása alatt került elő, s azért soron kívül maradt, a Toldalék ad.

Szabadjon e közleményt néhány szóval érintenem.

Kisfaludy levelezése, mint látszik, nem teljes ugyan, de igen bő, ha sejtenuink lehet, aligha volt. Az oly forrón szövődő viszonyt mindjárt kezdetben talán az Auróra versenytársának (az Igaz Hébéjének) pártfogása Kazinczy által, meglazítá, s később sem hagyá a teljes elismerés s figyelem fokán túl melegedni. — Kisfaludy Sándor kiengesztelődése Kazinczyval a' genialis testvér sírja fölött, nagyérdekű adalék Az előtt, ki irodalmunk belső történetét ismeri <sup>1)</sup>.

A kötet legbecsesb, Kazinczyt leginkább jellemző részét a Toldy levelezése teszi. Kívánatosnak én tartván a Toldy leveleit is, *teljesen s úgy miként íratlak*, adhatnom: hadd álljon itt a tisztelt férfiú válaszá-  
nak e tárgyat illető szakasza. Az szintűgy festi írója nemes szerénységét, miként constatálja a szempontot, mit az olvasónak mellőzni nem lehet.

„Küldöm tehát Kazinczynak Bajzához, Bártfayhoz és hozzám írt leveleit gyűjteményed számára, s küldöm, ismétlett categoricus kívánságod folytán, az enyéimet is egykori mesterem- s atyai barátomhoz, eredeti meztelenségökben ugyan, de mégis a levelezés fonalához nem tartozó jelentéktelen részek, cortéziák stb kitörlésével. Ez áldozatból lásd mennyire tisztellek és szeretlek; mert áldozatot

<sup>1)</sup> Amit némely lapjaink, Orlai szerencsétlen festményét emlegetve, Kazinczy és Kisfaludy *Károly* kibéküléséről szokott bölcseséggel beszéltek, ők tudják hol vették.

hozok enszeretetemnek, midőn megengedem, hogy a kezdőnek érdektelen s minden gond nélkül odavetett firkái a remeklő levélszerző mesterművei közé iktatva jelenjenek meg. A közönség, mely a *de domini funere rapták* irányában türelmes és elnéző szokott lenni, ha írójok különben híven szolgálta az ügyet, más mértékkel mérlegeli vétkeinket, midőn azokat — magunk lefátyolozván — mintegy újra elkövetjük. Óhajtanom kell tehát, hogy a méltányos olvasó ez ifjú makacsság megett is, mely az isteni férfiú jósága által legyezve, önmagán felülemelkedett, felismerje azon szerető ragaszkodást, melyet a koronkénti surlódások el birtak ugyan rejteni, de gyengíteni nem, soha! S ebben bízva — isten neki! legyen meg, amit abban hagyni egyáltalában nem akarsz. Kész vagyok elviselni veszteségemet, melyet e publicatio által szenvedek csalhatatlanul, mert annál inkább tündöklök ki Annak erkölcsi felsőbbsege, kinek sokan tartozunk javáért annak amik vagyunk; kit hamvaiban is soha eléggé nem áldhatunk azért amit velünk tett; s kit nem kevesebbé illik követnünk abban ami volt, mint abban amit alkotott.“

Igenis, e publicatio máskire nézve áldozat volna; elismerem. Azonban Toldyt „atyai barátja és mestere“ iránti szent hűsége, valamint szertelen érdemei oda emelék, hogy fejlődése minden mozzanatát, tévedéseivel is együtt, nyugodt lélekkel terjesztheti ítélet alá. Aki elég hülye volna *párhuzamot* vonni a tanítvány kísérletei s a mester geniális vázlatai; a lángoló s *ezért* szeretett s *ezért* el-el is feledkező ifjú, s a superioritását érző s az élet által is megedzett böles között: az előtt, de csakis az előtt, vesztett ügye volna Toldynak. A 17 eszt. epistolographusnak elég érdem, elég dicsőség Kazinczy *mellett* állhatni; s e bensőség, mely oly tartalék nélkül, teljesen adja oda magát; e hűség, mely ott sem ernyed, hol túlesap a tekintetek korlátain, s hangja éles és dacos — valamint Kazinczynál úgy az

olvasóban méltányos bírót lelendenek. Aztán e *töredékekben* is örömmel szemlélendjük azon irodalomtörténeti alak színzöldő körvonalait, mivé Toldyt, tehetségei és hív buzgósága, mesterének kora jóslata szerint is<sup>1)</sup>, emelék.

Valóban e viszony, mit, az utolsó szerencsétlen bonyodalom kivételével, Toldy és „atyai barátja“ közt e levelezés felmutat, örökre érdekes marad. Miként emeli buzdítva magához az agg mester a hű tanítványt; mily türelemmel, elnézéssel, figyelemmel veszi vizsgálat alá kísérleteit, gyöngéden kerülve mindent, ami, felsőbbiséget éreztetve, géniusa szabad röptét bármiként korlátozni akarná. Ismeretei gazdag kincstárát mindig készen leli számára, bármerre ragadozza is szellemének azon volubilitása, mely, mint gyakran mesterénél, mindent és rögtön akar, amit szükségesnek s jónak vél, míg új kellékek, új benyomások el nem kapkodják érdekeltségét. Kazinczy örvend, hogy ifjú barátjának keble is úgy lüggöl mint az övé; de Ómaga méltányos *minden* érdem, elnéző a bántalmak iránt; mily gyöngéd-bölesen korlátolja e hevet.... S így lesz a gyönyörű viszony naponként inkább bensőbb, tanulságosabb. Valóban, több mint irodalmi érdek: a *szív* érzése volt Kazinczynál e hajlandóság, minek fáj a hűlés, s a szakadás lehetetlen. „Én az Urat szerettem — írja 1811. június 12-kén az egykori bizalmas *Te* mellőzésével már — társai között leginkább;“ s az öldöklő mirígy pusztítása, a pórlázadás gyilkos fertelmei, oly sok más gyötrellem között, életének mondhatnók végperceiben is, fenmarad az egy-

<sup>1)</sup> „A Te neved nem sülyedhet homályba“ írja 1826. május 23-ikán (40. l.).

kori kegyenc számára a szíves emlékezet s elismerés. <sup>1)</sup>

Bajzát levelei, mint egyéb, prózai, dolgozatai, ritka-szép ízlésű, korán-ért, nyugodt, sőt fagyos észemberének mutatják, ki tekintet nélkül megy a maga útján, ha azt jónak hiszi; megmérlegeli érzéseit miként szavait, s mond és cselekszik úgy, mint hideg értelme javálja. A vélemény mit magáévá tesz, úrkodik fölötte, s ellenfelévé teszi aki nem osztja azt. Vívni mellette kész, mindig, bárkivel, de azért, mint cirkalma, hideg, számító marad. Első levelein szintúgy nem ismerzik ki a 21 eszt. ifjú, miként utóbb, a vitatkozókon, mindinkább bizonyos *ügyései* máz ömlik el, mely inkább a győzelmet látszik keresni mint az igazságot.

Megannyi metsző ellentét Kazinczy gyermekét, lángholó egyéniségével, mely — Kazinczy finom mérték-tartása dacára — előbb-utóbb kitörendett. S ha hozzávetésünk, épen e levelek útasítása nyomán <sup>2)</sup>, nem alaptalan: a *Pannonhalmi Út* azon helye (44. s köv. l.), mely a szakadást kimondá, főleg, vagy épen kizárólag, Bajzát illeti.

Kazinczy viszonya Vörösmartyhoz, úgy látszik, tisztán irodalmi maradt, a lángelmű férfiú kora s legbensőbb méltánylatával <sup>3)</sup>.

<sup>1)</sup> Kazinczy levelei július 26-kán s aug. 19-kén 1831. (308. 310. l.).

<sup>2)</sup> „Én ugyan V.-ra (Vörösmartyra) s St-re (Stettnerre) nem céloztam“ írja Bártfaynak, július 10-kén 1831; és 26-kán nejének: „an meinen Freund Toldy . . . . meine herzl. Grüsse“ (308. l.).

<sup>3)</sup> Számos más hely közöl lásd a 214. lapon: „Mit tagadhat-

Bártfay emlékezetét fen fogják az itt közlött levelek tartani akkor is, midőn azok, kik e szintoly nemes, mint szeretetre méltó ember halk működésének közelb tanúi voltak, többé nem lesznek. A szép tehetségű, nagy készületű s buzgó férfiút némely külső okok, mindenek fölött egy mindinkább gyérülő tulajdon: az önbizalmatlanságig túlozott szerénység, távol tarták a tetteges részvevéstől; de szívélyes, baráti készségében kifáradhatatlan, minden surlódást kerülő s távolító személyisége, bizonyos összetartó engesztelő elemként, a netalán élesedő viszonyok között is közös méltánylat tárgya volt. Azon egyéniségek egyike, mik, szögletek és ellenzetek, lobogás és hullámozás nélkül, zajtalan hűséggel haladnak szerény ösvényökön, mit sem a diadal nem keres fel, sem annak szülője: a szenvedély.

Kazinczyhoz intézett leveleiről nincs tudomásom. Hihetőleg visszanyerte Kazinczy özvegyétől, mielőtt én hagyományai birtokába jutottam, s megsemmíté. Ő Kazinczy irányában is azonegy maradt, s vajmi érdekes volna látnunk, miként tartá meg kényes állását az utolsó szélveszek között.

Stettner György levelezése, mely időrendi tekintetben a Toldyé után következnek, ez úttal — fájdalom — elmarad, miután Zádor György, cs. k. udv. tanácsos s legfelsőbb semmítő-törvényszéki ülnök úr, egykori barátja megkeresését kegyes válaszára nem méltóztatá. A jó isten és Ő Méltósága tudja, miért;

nék meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érzettem, nevedését csudáltam, s jövendő fényét előre látom?“ (1828. jan. 16.).

mert én ugyan azt hiszem, hogy Ő Méltóságának nem igen van oka, magát akár Stettner György, akár Fenyéry Gyula miatt — gényirozni.

Végül: a Toldalék a kortárs Sz en vey nek adja egy pár levelét Kazinczyhoz, főleg a *Szent Hajdan Gyöngyeit* érdeklő adatainál fogva. Aztán e szép tehetségű s híu akaratú emberünket is az *élet* ölte meg; illő, emlékezetének ahol lehet, egy helyecskét feltartanunk.

Mit mondjak K a z i n c z y leveleiről? Papirra vetve gond és tartalék nélkül <sup>1)</sup>, s amint megírva voltak, gyakran át sem tekintve többé — miként a tollban maradt szavak s szótagok mutatják — a pongyolájában még ízletesb s gratiosusabb előadás példányai, egyszersmind élet-híven túlkörözik vissza egész valójával az *embert*. Gyermeteg kedély, minek örömet nyújt bármi csekélység, s jóízűen megnevettet minden bohó <sup>2)</sup>; mély, szerető kebel, mit annyi csalódás meghűteni nem bír, s többnyire tréfáig s élczig, de hideg bántásig soha nem — ingerel <sup>3)</sup>; ki nem fárasztható részvevés a tehetség bármi kísérlete — s türelem vétéségei iránt; hív megadás, élő hit az igazság istenében,

<sup>1)</sup> „Sietve, mondanám, ha minden levelem sietve nem volna írva.“ (64. l.); s az érdekes hely a 69. l.: „Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki“ stb.

<sup>2)</sup> „Egy bohó történetet“ stb. (298. l.).

<sup>3)</sup> „Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily késsön ismerem“ (77. l.), s ami több helyütt „Feszpöf úr“ról mondatik,

mit annyi méltatlanság, annyi gyötrellem a végpercig sem bír megrendíteni; nemes, szerény szív, mely föltétlen hűséggel csügg élő, halott, sőt igazságtalan barátain <sup>1)</sup>, de *saját* életbevágó érdekeit gyöngéden rendezi alá <sup>2)</sup>; viszont az ügy iránt szent, fanaticus buzgalom, mely a haza dicsőségét keresvén, ahítván, hirdetvén mindenha, mindenütt — *abban* találja minden örömét, *abba* temeti szenvedéseit <sup>3)</sup>, s mely őt, a Ráday és Orczy kor- és pályatársát, s a gyermek-ifjú Szalay és Eötvös jól-sejtő barátját, egyetlen jutalomúl, mint örökifjú társ híven kíséri a sír széléig <sup>4)</sup>. „Csak várd — úgymond (40. l.) — mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s mártyrjai által!“ És mintha egész élete, annyi és oly tragikai viszonyok között, mint jeligét a zászló, e hitet viselné magán. . . .

<sup>1)</sup> „Ne találjon az soha sírjában barátot, aki a maga megholt barátját bántani engedheti;“ mond (78. l.) a *jánbor* Köleseyről. Sőt a „szakadás“ egyenesen Pyrker és Dessewffy miatt lön. Pedig ez utóbbi viszonyát, *ez időben*, Kazinczyhoz, mutatja a 289. l. álló levél, s fogja még inkább levelezések sajtó alatti teljes gyűjteménye.

<sup>2)</sup> „Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket. . . Én adjam a textust, s ő nekem hat ezer forintot ad. . . Nyerni akarnék valamit lithographolható darabjaimon, de hogy P. Th. úrral összeütközésbe ne jöjjenek.“ (279—80. l.)

<sup>3)</sup> „A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához, amit itt küldök Vörösmartynak“ (274. l.). „Az én életem csupa ide-oda kapkodás“ (285. l.) stb.

<sup>4)</sup> Lásd a Bártfayhoz intézett leveleket; az utolsó, negyed nappal halála előtt, aug. 19-kén 1831. (310. l.).

Fogadható-e Ő másként az ügy ez új apostolait, kik oly meglepő tehetséggel, s oly bensőséggel mesterek iránt, léptek, új daliák, a sorompókba? A „lelkes istenfiak“ (42. l.) jövője felett forró képzelmében átszökkenve a készülődés tanévein: *társakül* tekinti őket, kiket tehát őirányában az egyenjogúság illet meg. Azonban vajmi kevés tud mértéktartani ott, ahol teljes szabadság engedtetik. Hát még az ifjúkor; s épen *mert* lelkesedése oly föltétlen. Íhlete s önbizalma teljességében mindent akar amit jónak ő vél, s mint magával, nem vet másokkal számot. Ingerlékeny, mert egész lelkével csügg az ügyön; méltánytalan, mert látkörét hitének szűk határai korlátozzák; prosternálja magát idólumá előtt, de meggyőződése felett — akár helyes, akár nem — gyakran megfélelkezik azon tekintetekről, miket mellőzni nem lehet, desőt a kegyeletről is, melylyel tartoznék. Lángolása illuminálja az oltárt és — felgyújtja.

— És ez élesedő tónus megett mint „ujdonság“, a közeledő Cholera rémképe emelkedik föl (200. l.), hogy szemfedélt borítson arra, mit a *Pannonhalmi Út* kimondott, s a historia tegye meg a mit tiszte hoz magával.

Az *ellentéteket*, miket koronként a történelem előállít s megérlel, nem bírja semmi tehetség, semmi egyéniség hatalma kiengesztelni s egyenlíteni. Nyugodjunk meg. „Ront mert építeni akar.“ Ár, mely medret keres és szaggat fel. Hagyján! Viam *fata* inveniant. A *lélek* feltart s elevenít. Az várhat és nyer vétségeinek is bocsánatot; mert ügyének akart szolgálni hűn.

\*

Korban, mely nagy hajlandósággal bír a legfensőbb érdekeket is *üzletcikkekül* „iparosítani“, az effélék tanulmányozása nem időszerűtlen; azoknak pedig, kik iránt kedvezőbb volt Títán az „agyaggyúró“, szintoly tanulságos, mint vég eredményeiben emelő.

*Bánfalva, december 18. 1859.*

KAZINCZY GÁBOR.

## TARTALOM.

---

Előszó . . . . .	VII
I. Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly. 1820—23.	3—14
Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Sándor 1830. 14. l.	
II. Kazinczy Ferenc és Toldy Ferenc. 1822—1831.	
Paziazi 34. Gr. Mailáth János 132. Id. Schedel Ferenc- hez 161. Id. Schedel Ferencnéhez 166. Döbrenteihez 191.	19—206 és 313
III. Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály. 1824—	
1831. . . . .	209—218
IV. Kazinczy Ferenc és Bajza. 1825—1831.	221—262 és 314
V. Kazinczy Ferenc Bártfay Lászlóhoz. 1826—1831.	
Bártfay Lászlónéhoz 274, 281, 305.	265—310
Toldalék. Kazinczy Ferenchez Szenvey József.	317—321
Kazinczy Ferenc Vékey Károlyhoz 321—323.	

---

### Figyelmeztetés.

Távol esvén a nyomtatás helyétől, az accentusok és interpunctióban esett apró hibák kijavítására a tiszt. olvasót kell kérnem; azonban a következőket szükséges leszen olvasás előtt kiigazítani: A 143. lapon a LXXXI. levél címe legyen *Kazinczynak Schedel* (nem megfordítva); a 158. lapon a XCIII. levél 1828-ban nem 1827-ben költ; a 168. l. pedig a CI-dik 1829-ben, nem 1828-ban; végre a 190. l. 2-dik sorában olv. „e nagy ember“ (nem: **egy** nagy ember.) — Kazinczy aláírása mellett l. 270. 272. 278. a *m. k.* és *s. k.* kitörlendő.

TARTALOM

1. A Magyar Királyság történelme 1848-1849-ig 1-14  
2. A Magyar Királyság történelme 1849-1867-ig 15-32  
3. A Magyar Királyság történelme 1867-1918-ig 33-60  
4. A Magyar Királyság történelme 1918-1945-ig 61-90  
5. A Magyar Királyság történelme 1945-1989-ig 91-120  
6. A Magyar Királyság történelme 1989-2010-ig 121-150  
7. A Magyar Királyság történelme 2010-ig 151-180  
8. A Magyar Királyság történelme 1848-1849-ig 181-210  
9. A Magyar Királyság történelme 1849-1867-ig 211-240  
10. A Magyar Királyság történelme 1867-1918-ig 241-270  
11. A Magyar Királyság történelme 1918-1945-ig 271-300  
12. A Magyar Királyság történelme 1945-1989-ig 301-330  
13. A Magyar Királyság történelme 1989-2010-ig 331-360  
14. A Magyar Királyság történelme 2010-ig 361-390

Értékelés

A mű a Magyar Királyság történelméről szóló legújabb kutatásokon alapul, és a szerzők által összegyűjtött anyagok alapján készült. A mű a Magyar Királyság történelméről szóló legújabb kutatásokon alapul, és a szerzők által összegyűjtött anyagok alapján készült. A mű a Magyar Királyság történelméről szóló legújabb kutatásokon alapul, és a szerzők által összegyűjtött anyagok alapján készült.

I.  
K A Z I N C Z Y F E R E N C  
ÉS  
KISFALUDY KÁROLY.

---

181437 72-181244  
181437 72-181244

I.

KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pest, 15-da May 1820:

*Tekintetes Táblabíró Úr!*

Azon tisztelettelül ösztönözve, melyet a Tek. Úr megismért érdemei s lelkes munkái bennem gerjesztettek, bátor-kodok ismeretlen csekély dramatikai szerzeményeimmel kedveskedni. Nagy örömömre és vigasztalásomra szolgálna, ha a Tek. Úr mint honnyi nyelvünk, s literatúránk hathatós előmozdítója azokat kedvesen veszi. Érzem ugyan hogy nagyobb elme várakozásinak meg nem felelnek, s némely hiányosságok azokat homályba vonják: de még is kecséget a remény, hogy a buzgó tanulónak első zsengeit a felszentelt mester méltányolni tudja, s ön tehetségét mértékül nem veszi.

Nines hazámban, kit nyugottabb szívvel mernék magam felett bírónak meghívni, mint Tek. Urat, kinek az irigység és rágalmazás törei annyiszor leperkedtek melléről; ki felemelkedve a tudóska ösvényről, mélyebben betekintett volna a művészség templomába. Nem merészség tehat, hanem fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt kérem: hogy méltóztasson a Tek. Úr munkáimról igaz ítéletet tenni, hogy jövendőben tudjam a jót folytatni, és a rosszat kerülni; méltóztasson velem közleni észrevételeit, s hálaadatosságomnak az lesz első jele, hogy azokat mindenben híven követendem.

Tatárjaimat 19-d. esztendő's koromba irtam, Ilka, Stibor későbbi munkáim. Mi a nyelvet illeti, megvallom: most kezdem tanulni; nyole esztendeig lévén a külföldön

magyar könyveket csak alig láthaték; most kezdek választást tenni, s a nyelvnek rövidebb és nyájasabb fordulatit megismerni.

Hogy a világnak a Tek. Úr eránt való tiszteletemet megmutassam, kérem, méltóztasson éppen most munkában lévő ezen című tragoediámnak: *Első Utászló magyar király vagy a Várnai ütközet* — ajánlását elfogadni. Vannak több kész darabjaim, de amaz kedveltem: úgy vélem, legjobb is; s hogy e részben örömem teljes légyen, azt a Tek. Úr nevével, mely minden igaz hazafi előtt oly becses, díszesíteni ohajtanám. Szándékom azt még ez idén kiadni, s legfőbb gondom léssen, hogy a munka külsőképpen is céljának megfeleljen. Erre adandó engedelmével, megvallom, nagyon szerencsétletne a Tek. Úr, és erőt, és örömet adna munkálkodásomnak.

A Tek. Úr kegyességében ajánlott vagyok és maradok Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgálja  
*Kisfaludy Károly.*

## II.

### KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

*Kisfaludy Károlynak Kazinczy Ferenc tiszteletét.*

Nagy fényű férfi, tisztelt társam, barátom! Hajlandóságodnak szép zálogai, leveled és a három nyomtatvány, engem váratlan örömmel leptek meg. Annak a ki a hazát a mi pályánkon szolgálja, nincs szebb jutalom, mint szeretve látni magát azon társaitól, a kiket becsül. Mert az a taps, az a füst, a mi bennünket néha csiklandtat, és a mit magunknak ifjui éveinkben ígértünk, annál inkább vesztí el előttünk becsét, minél inkább érdemeljük azt. Örömemet a Te szerete teden neveli az a gondolat, hogy szerencsétlen öszveakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, s nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem ötet kancsal szemekkel. Mint szerelem dallosa

ő nekem mindig nagy marad, s én nem ismerek frót, a ki együtt bírna, vagy együtt bírt volna minden tökélyt, s annyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.

Úgy írod, hogy katonaságod Tégedet sok ideig tartván a haza határain kívül, nyelvünkkel szorosabban csak most kezdesz ismerkedni. Örvendj szerencsédnek: a Te magyarságod velős; s erőt szerezvén a francia és német nyelvekben is, annál inkább meg fogod nemesíthetni a honit, általhozván ide azoknak kényességeket, de a mi szép nyelvünk virágiról el nem feledkeztél. Arra ennek nagy szüksége van, mert ez nem rég olta míveltetik, s minden nyelv tanult a mások példáján. Az elébb ntöbb úgy is megtörténik; akármint ellenkezzenek orthologusaink. Tisztelni kell a szokást és a grammatikát, s jaj annak, a ki törvényt nem ismer: de az izlés nem kevésbé szükséges és biztos vezér.

Ítéletemet kívánod dramaturgiai dolgozásaid felől. Én e mezőbe soha sem mertem vágatni; érzettem kevés erőmet, s ez legalább szerénységem bizonyossága. Engedd tehát hogy egyedül jámbusidra mondjak egy két szót. Te a spond. és jámb. közzé anapestusokat és dactylusokat is elegyítesz, s az nincs ellenemre; noha én a jámbust inkább szeretem, ha spondaeusokkal vagyon is elnehezítve, mert a beszédnek komolyságot s egyszerű arcot adnak. Egy látszik ellenemre: az, hogy az utolsó lábon nem csak jámbus pereg. Ha nagyon meg nem esalatkozom, erre nincs példa. Vagynak jámbusok, kemény ütésű lábbal az utolsó helyen; de akkor minden sor ilyeken végződik, s Skázon nevet visel.

Hogy a Várnai Ütközet elébe nevedet a karod függeszteni, az engem kevélylyé teszen. Hadd lássa a haza, hogy engem barátságodra méltóztattál. Egyedül arra kérlek, hogy ott ne hozz elő semmi magasztalást; tartsd azt az érdeme-sebbeknek. Legyen az, a mit mondani fogsz, semmi egyéb mint szeretet sugallása.

Élj szerencsésen, tisztelt férfi, s barátságodban, melyel önkényt jövel ellenembe, és a melyet én hálás szívvel fogadok, tarts meg. A szerenese koronázza meg igyekezetei-

det. Te íjju vagy; az út terhes: de egy kedvező isten segélyével megfuthatod. Menj teljes elszánással neki, s a nehézség el ne lankaszson, a haszontalan taps el ne szédítsen. — Széphalom, martius 29-d. 1820.

---

### III.

#### KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 28-a Decembr. 1820.

##### *Tekintetes Táblabíró Úr!*

Rész szerint távollét, rész szerint betegeskedés, rész szerint alkalomvárás hallaszták oly soká a választ a Tek. Úr kedves levelére. Fogadja most kedvező szemekkel a Tek. Úr buzgó kívánatimat ezen új esztendő keltivel; és habár a jelenlét tisztá érdemeit eléggé méltánylani nem tudja, emelje az legalább Tek. Úr nagy szívét, hogy vannak csendes keblek, a melyek Tek. Úr szerencséjiért igaz buzdúlattal hevülnek.

A' *Várnai ütközet* elkészült ugyan, de némely heányosságok nem engedték meg a sajtó alá bocsájtnom — de nem sokára meg fog jelenni. Az alatt hat kisebb darabok jelentek meg tőlem, és az első alkalommal fogom azokat Tek. Úrral közleni.

Sokak unszolására eltökéllém magam egy magyar almanakot 1822. esztendőre kiadni — melynek dedicatióját a császárné itt létében igen kegyesen el is fogadta.

Mínthogy ezen almanak hazánk asszonyainak léssen szentelve, tehát azon törekszem, hogy az mind külső ékére, mind belső érdemére a kül földiekkel vetélkedhessen; de azt a nagy célt csak akkor érhetném el, ha ily lelkes férfiak hathatós segítségeket tőlem el nem vonják. Azért kérem Tek. Urat, szereneséltesse ezen igyekezetet akárminő elmebéli munkáival, hogy ezen ága is a szépliteraturának hazánkban terjedjen, és ne kénytessenek jobb lelkű asszonyaink idegen nyelvhöz ragaszkodni.

A rézmetszetek többnyire jó hírű művészekről készíttetnek, a rajzolatok tőlem lesznek, és mind a hazai történet-

ből öszveszedett scénák. Báró Mednyánszky régi várakat igért. A császárné képét *John* fogja metszeni, azon magyar öltözetben adatik elő, melyben Ő Fölsége Budán először megjelent.

Hahogy Tek. Úr ohajtott munkával segíteni méltóztatna, öröömre válna, és bizonyos lehet eltörülhetetlen hálámról. Az almanak foglatját Tek. Úr leginkább meg tudja határozni, azért arról nem is írok, csak az egyért esedezek, hogy a poesis ne személyes, hanem köz tárgyat foglaljon magába.

A Pannonia Redactiójánál egy szonetje vagyon Tek. Úrnak! *ha szabad*, örömmel felveszem.

Ha valamely munkával szerencsétet Tek. Úr, méltóztatson azokat adressom alatt Trattnerhoz utasítani, különben úgy járok mint Tek. Úr hozzám küldött levelével, mely majd bárom holnapokig a postán hevert; de ha lehet mentől előbb, mert februáriusba már Bécsbe kell küldenem a censura alá: úgy volt a császárné parancsolatja.

Azon reménynyel, hogy Tek. Úr kérésemet méltatni fogja, és emelkedésünkre célzó törekedésemet előmozdítani, maradok

Tekintetes Úrnak

igaz tisztelője szolgája  
*Kisfaludy Károly.*

#### IV.

#### KAZINCZYNAK KISFALUDY KÁROLY.

Pesten 13-ik Májusb. (1821).

*Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Kár. tiszteletét, baráti idévezletét.*

Nagy érdemű férfit! kedves barátom! Engedd az érdemetlennek hogy ezen hangon felszól hozzád, és baráti szívért, mely érdemidet egész teljében érzi, ujonnan ajánlja, és szerény s gazdag mellyedbe felvenni ohajtja. A nagy lelkek szép sajátsága az, a merész kezdőt ápolni; téged is barátom ezen nemes tulajdon bírt ifjonti munkámnak méltatására. Örvendek, ha dolgozásim bizonyíthatják, hogy téged vettelek

például, és téged érteni, követni legfőbb szorgalmam. Nekem se rózsás pályám — mindenfelől emelkednek irigyek, kik lelket letipró szerekkel ostromolnak, ámbár fényre nem vágyok, sőt azon idétlen magasztalások, melyekkel néhányan gondatlan illettek, inkább terhemre, min örömökre szolgáltak. — Az az író világban legsajnosabb tapasztalás, hogy ritkán találhatik egyenes szív, mely epe, vagy méz nélkül ne közlené érzeményeit! Te kedves barátom! ki a köznél feljebb állsz, kinek annyi viszontagságok nyílt tekintetet adának, Te légy ezentúl a szent oltár, melyre leteszem áldozatimat — ítélj munkáimról, és a te javaslásodnál hiven megállok.

A zsebkönyv augusztusra kijön — sajnálom hogy Igazzal ezen tárgyban megütköztem, mert nyilván látom, hogy egyikünknek vesztetni kell — ismered hazánkat: két zsebkönyvre nem nőtt fel. Ha ő engem tudósított volna, máskép léphetne fel ezen intézet, és a kettőt egybe olvasztva tökéletes munkát nyújthattunk volna a hazának. Reményem hogy az éa almanakomban találsz néhány darabokat, melyek figyelmedet serkentik — mihánt a censortul visszkapom, közlöm foglalatját.

E következő versezést, melyet almanakom számára készíték, itéleted alá bocsájtom — szolgáljon példára, mennyire használtam jótévő munkádat, és mennyire léptem elő a Szép Literatura olvasása és tanulása mellett.

Légy boldog! Küldeményedet köszönöm, és használni fogom; légy meggyőződve, hogy nyílt karokkal vár tisztelőd

*K. Károly.*

Öt heti itt mulatásom után sietek Pécelre. Töltényit s a Versegiségeket Ballára bíztam. Minden bizonynyal veendi Uram Bátyám. Ajánlom magamat.

*P a l i\*).*

*Az Élet Korai.*

Gyöngén ringatva jó anyánk ölében  
Vigan kezdjük létünk szép hajnalát,

\*) Szemere Pál.

ÉS KISFALUDY KÁROLY.

A játszi gyermekség bájos körében  
Csókoljuk a jelenlét angyalát,  
A kétes távolnak sötét ürében  
Hiú fényt ködbe vont szemünk nem lát ;  
S könnyű habok között lebegve létünk,  
Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

Minden kelő nap idvezlő sugára  
Akkor vidám örömré integet,  
S ártatlan lépteink min len nyomára  
Édes megnyugvás rózsát hinteget ;  
A játékhely fő vágyaink határa,  
Csalárdul a remény nem hiteget ;  
Mély sírok halmain mosolygva állunk,  
S legkisebb tárgyban nyílt eget találunk.

A bimbó fejledez, s reményvirága  
Egy új élet meleg karjába dül,  
A zsenge kornak tiszta boldogsága  
Szép álmok özönébe szenderül,  
Szorult melyünknek ébredő világa  
Fenlángol, s új világokat kerül ;  
A hős hajdankor telt szívünk felé leng,  
S a nagy- s dicsőre lelkesülten éleng.

Szük már az ősi ház, tovább repülni  
Vágyton vágy a fellengő ifju tűz,  
Kiesb virány látszik felénk derülni,  
Hol majd egy szép tündér karjára fűz,  
Kivel dühös vihar közé merülni  
Feszül keblünk, a gerjedő, a szűz ;  
Mienk a föld, mienk egész teremtmény!  
S tettekre szólit egy hizelkedő fény.

Kinn a zavarban küzdő szenvedélyek  
Gyujtják szívünket nagy célokra már,  
Bizonytalan tárgyért hevül a lélek,  
A forró képzelet csapongva jár,  
S míg szunyadoznak a nemesb tökélyek,  
S a lángere tisztább formára vár,  
A föld határin túl szállong az elme,  
S ábrándvilágba leng öröm- s gyötrelme.

KAZINCZY FERENC

S bíbor felhőkön mint a szép Auróra  
Jön egy istenné, s kéjmalasztjait  
Lehelve a borúlt ábrándozóra  
Intézi a vad tűznek árjait,  
Nem földi kényeket nyújt minden óra,  
S egy bájalakra füzi álmait ;  
És Pharuszként a vándor éjjelében  
Szaliden fénylik hullámzó melyében.

Ott áll az ifju! s tiszta hódolatja  
Szerelmet vall s érzésre olvadoz,  
A viszonláng öt istenné avatja  
Midőn a hív karjába' ringadoz ;  
Egy pontra gyült az élet foglalatja,  
Az ösztönzaj csak élvre lobbadoz ;  
Míg összeforrt lényök Hymen szavára  
Egész édenyönyört egy percben zára.

Kedves láncokra kötve már siriglan  
Korunk repül, s a szív magába tér ;  
Az ifjuság szeszélyes álma illan,  
S a gondpályán lassúdan hül a vér ;  
Férfijult erőnk valót ölel busítlan  
S a hulladó virág gyümölcsöt ér ;  
Szent tartozások tenni kényszerítnek,  
S a férjnek szük, de szebb határt kerítnek.

Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,  
Bőszült érzéssel harcmezőre száll,  
A szép szabadság hős lánggal hevíti  
Körüldörögje bár ezer halál,  
Nem csügged, s honvéd tisztét teljesíti,  
Míg győz, vagy testhantok közt sirt talál ;  
S a jobb utókortúl remélve bérét  
A diesborostyánzott kiontja vérét.

Mint a szirt, megvíván a vész dühével  
Mégzúzza Océán dagályait,  
A férjfi érepajzsként erős melyével  
Enyelgi a sors csapdozásait ;  
Épit, munkál, gyűjt, kockáz életével,  
S a közjóért áldozza napjait ;  
Szép hölgyén, magzatin, s baráti szíven  
Függ boldogsága, s léti célja híven.

Most a lángész teremtő ihletése  
 Ösvényt lobbant sötét homályokon,  
 Min addig jós lelkünk csak sejtve kése,  
 Fénynyé villant a büszke homlokon;  
 Mindenható elménk istenkedése,  
 Ég- s földbe hat mint a kívül rokon,  
 S buvár nyilai a lét titkába vágnak  
 Vezér szövétnekül az ész s világnak.

E pályán lep meg éltünk alkonyatja,  
 Halántékunk télszíibe öltözik,  
 A gyors idő tüziünket oltogatja,  
 Világunk bús homályba költözik.  
 Kiélt keblünk élvromjait mutatja,  
 Komoly szemüak csak síba ütközik;  
 S mit egykor a szív oly imádvá kére,  
 Most díszlen hullong a való jegére.

NB. Még négy strophá\_hátra van.

## V.

## KISFALUDY KÁROLYNAK KAZINCZY.

*Édes kevélységem!*

Stanzáid felől Szemerének magasztaló szavai után sok jót vártam; de azt a jót, a mit benne leltem, nem vártam. Mely kényes és mely ékes beszéd! a darab mely tömött érzésekben, gondolatokban! mely tömött festésekben! Valóságos jótétnek veszem, hogy a szép dalt velem közleni méltóztattál, addig is míg azt elkészülve láthatom. — De a triumphatoroknak szabad volt vadan kurjongani, hogy magokat el ne higgyék; balljad tehát Te is azt: — „barátom, filagoria! filagoria! s Virgil sohasem irt stanzákat; ő hírét sem hallá a nyolcas rimeknek. Tépd el dalodat, semmit sem ér! Mátra ptrüsszent, Fáttra ptrüsszent; írj hát négysorú stróphákat mint Gyöngyösi. Szebb az olyan mint a stanza.“ — Öleld Szemerét, s öleltesd meg magadat Szemerével, s szeressétek egymást vég és határ nélkül. Egy dicsőség fog körül benneteket.

Széphalom, május 29. 1821.

Örök híved  
 K. F.

## VI.

## KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 28 d. 10-br. 1821.

*Kedves Barátom!*

Vedd Auróramat oly szívvvel, mint küldi a kiadó, s ha némely jót találhatsz benne, szerencsétleni fog az a gondolat, hogy hazám lelkesb fiai csekély iparkodásimat méltatják. Légy engedelmes hibáji s hiányai iránt, gondold el, hogy nagy volt a szándék, csekély a tehetség.

Fájdalom, hogy épen a kedves darabodban hiba történt; melegségre szolgáljon az, hogy egész dologban csak egyedül lévén, mind a szük idő, mind akkori betegeske déseim céloamat nehezíték. Reményilem az el nem (fog) ijeszteni további munkáktól, és ámbár Igaz úr is folytatja Zsebkönyvét, ezen intézetet se fogod részvét nélkül hagyni.

Ha volnának köz tárgyat illető munkáid, melyeket nekem szánni méltóztatol, küldd el mentől előbb adressom alatt, hálás köszönöttel veszem, és észrevételeidet használván, mivelődésekre fordítom.

Boldog új esztendőt kívánva maradok mindenkor

igaz tisztelőd és barátod  
*Kisfaludy Károly.*

## VII.

## KAZINCZYNAK KISFALUDY K.

Pesten 10-ik Január. 1823. <sup>1)</sup>*Tisztelt Barátom!*

Öszinte feleletre buzdít utolsó leveled. Hogy te Igaznak bővebben küldél dolgozásaidból, sajnáltam ugyan, de nem vádoltalak, mert valamint magam szabad lenni kívánok, úgy másban is tisztelem ezen tulajdont. A szép s jó itt is amott is egy szent célra vezet, s bár minden kiadó a szép után nyúl, még is irigységre nem vetemedik, s ha ezt forral, tethetlenséget, alacsony lelket mutat. Vannak ugyan embe-

<sup>1)</sup> Vettem Július 1-jén, a levél Helmezcynél eltévedvén. (K. F.)

rek (sajnosan tapasztalám) kik minden ügyekezethez baráti részvételt színezve mérget kevernek ; de ily tompa fullánkuk nem hatnak az egyenes útra.

Én soha nem akartam Igazzal vetélkedni, sem ügyekezését gátolni. — Három évek előtt, nem is sejtván hogy Zsebkönyv készül, már szedegettem az Auróra számára, ennél fogva senki sem vádolhat, hogy gőg, vagy fényvágy, vagy nyereség szomja birt ez en gondolatra — nyilván kezdettem és nyilván fogom vinni, míg kedvem, míg környülállásaim engedik. Minden intézetnek támadnak sokszor hivatlan pártfogói, kik ezt amannak kárával emelni törekednek, azonban hibetted, hogy a sok buta diéséretetek, vak ócsárlások tudtom nélkül történtek. Két zsebkönyv becsülettel megállhat hazánkban, mindegyiknek vagyon publicoma ; csak azt ohajtnám: hogy köz jóra, ne ellenséges indulatokra vezéreljenek.

Hogy ezen munka által nem vágytam egyedül nyereségre, halljad Auróra történetét. Kis jószágomba utazván, Sándorral értekeztem szándékomról: hogy tudniillik literaturánkat egy zsebkönyv kiadása elősegíthetné, s én eltökéllém annak eszközlését. Ő Doboziát általadta, azon feljül az ugyan akkor nyert 400 ftot a Marezibányi fundációjából ezen célra szánta. Pestre jövén, több nyelvünk kedvelőji öszverakánk 2000 ftot Auróra kiadására ; ez elegendő nem lévén, a többi költségeket magamra vállaltam, azon lekötelezéssel, hogy én évszerint a nyereségből 1000 vftal ezen fundust megszaporitom. Ezen tökepenz egyedül a magyar literaturára fordítatik. Így kell magunknak áldozni, midőn elfajúlt gazdagjaink szunnyadnak.

Ebből látod, hogy nem haszonért fáradok. A munka sokba kerül, 1000 jön fundusra, húzd le a procentumokat, marad — semmi. Nem kérkedésből nyíltam meg előtted, hanem szíves baráti ösztönből, hogy Te, ki annyit áldozál, szenvedél nyelvünkért, aggott napjaidban láthassad, hogy fényes nyomdokodat bár gyöngébb erővel követni törekszünk. Én neked sokat köszönök, és ha valaha oly szerencsés lehetek jót teremteni, lelked sugallása vezetend előre.

Vajda-Hunyadod előtt térdet hajtok. Ez Hébének

koronája — s bátor erős sasként vál ki a többi szárnyalók közül. —

Mit ifjainkról irtál, egészen nem igazolhatom; a koránti dicséret többszer önhittséget szül, s ez mindég hátra taszít. Kémélve felfedezni hijányokat úgy tartom hasznosabb.

Légy boldog!

Örök tisztelőd  
*Kisfaludy Károly.*

### VIII.

#### KISFALUDY SÁNDORNAK KAZINCZY.

*Kisfaludy Sándornak Kazinczy Ferenc baráti: szíves tiszteletét.*

Újhely, Novemb. 30-d. 1830.

Nemzetséged és nemzetünk örök fényöket veszték el testvéredben, Károlyban, s öröm látni hogy az ő kidöltét minden jók keseregik. Én utána feltettem a gyászfátyolt, s bár az példa legyen pesti barátimnak is, kiknek hogy azt tevém, megírtam. Annál inkább ohajtom most, tisztelt férfi, hogy az egek a Te életedet nyújtsák igen hosszúra; hogy Te pótolod ki nekünk lelkes öcsédet is, azt a minden alakba oly szerencsével ömleni tudót. Mely kár hogy képét nem hagyá. De barátjai arról gondoskodtak. Az csak árnyéka lesz árnyékának, de a legkésőbb maradék tiszteletének még így is kedves tárgya. Élj igen szerencsésen, halhatatlan férfiú, s lássad magadat sok időig tisztelve és szeretve.

### IX.

#### KAZINCZYNAK KISFALUDY S.

*Kazinczy Ferencnek Kisfaludy Sándor tiszteletet, hosszú életet, és boldogságot.*

Vettem becses leveledet, Károly öcsémnek, nemzetségünk és literatúránk egyik jeles hössének halála felett érzett bűmat s bánatomat azon örömmézés derítheti valamenynyire fel, hogy mostani literatúránknak egyik főszerzője és alapítója Benned még él Éltessen is az ég! szívemből kívánom,

sokkal tovább, mint a mennyire közönséges embereknél a közönséges élethatárterjedni szokott! Adja Néked azt amit öcsém-től elvett! — Részvéted annyival inkább érdekel, minthogy Te vagy az, ki hasonló egy erős, viritó, éltes tölgyhez, mely az időt maga körül repülni, fergetegeket támadni és oszlani, maga körül fiatal fákat tenyészni látja, — szinte fél századig látta a magyar literatúrát haladni, annak hőseit körülöttes nőni, szaporodni, munkálkodni, jobb rosszabb gyümölcsöket teremni, és kissebb nagyobb dicsőséggel kidőlni.

A magyar literatúra Károlyban igen sokat veszített. Nem részrebajlásból mondom ezt, mivel testvérem, hanem azért, mivel tagadhatatlan szomorú igazság, melyet minden becsületérző ellenségnek is meg kell vallani. Ő Ielkének testének minden erejét, a sorstól vett minden tehetségeit literatúránknak áldozta fel. Ő, midőn mások még katonáskodni kezdenek, már főhadnagy volt, s atyánknak akaratja, sőt tilalma ellen elhagyá a katonaságot, csak hogy életét s minden idejét literatúránknak szentelhesse. Atyánk őtet házá-tól eltiltotta, mindenéből kitagadta azon esetre, ha valamely hivatalba nem lép; de semmi erő vagy hatalom ő benne azon erős egyetlenegy indulatot el nem nyomhatta, melylyel a magyar literatúrához ragaszkodott, azt állítván, a mit én is, hogy a magyar nemzetnek ennél fontosabb szolgálatot nem tehet. Ő a legnagyobb szükségekkel küszködött, ő minden örökségét előre elköltötte, sok adósságot hagyott maga után, csak hogy egyetlen egy indulatját követhesse; — s most, midőn az által, hogy a Magyar Tudós Társaság helybeli rendez tagjának neveztetett; midőn a *Jelenkor* és *Társalkodó* nevezetű újságának kiadhatására engedelmet nyervén, magának jónál jobb existenciát szerezhetett volna, most kelle néki kidőlni, mint egy erős fiatal fának, legszebb s jobb gyümölcsöket teremhető korában! A mohácsi veszedelem oltá, midőn nemzetünk magánhangzó nemzet lenni megszűnvén, egy oly nyomorúlt mássalhangzóvá lön mint a franciáknál a *h* betű, melyről csak azt tudhatni, hogy az ABCében még megvagy, de csak ritkán hallhatni, — nem hiszem, hogy a magyar oly nagy nyereségnek örvendhetett volna, mint most az

által, hogy az országgyűlésnek végzése szerint a magyar nyelv végtére kenyérnyelvvé lehetett önnön hazájában. Károly velünk együtt ezen nagy nemzeti szerencsének nagy és gyors munkássa volt, — különösen Te, tisztelt, ősz bajnoka nyelvünknek, ki fél század oltá soha el nem csüggedtél. — Fáj nekem, hogy Károly ezen örömnapját és aranykorát nyelvünknek meg nem érhetze! —

Végre is csak azt kívánom: Élj boldogúl! A magyaroknak istene adjon Néked oly hosszú életet, a milyen halhatatlan és örök marad érdemed és emléked mind addig, míg csak egy magyar él és beszél a földön!

Sümeghen December 16-kán. 1820.

II.  
KAZINCZY FERENC  
és  
TOLDY FERENC.

---



## I.

### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 1. 1822.

Mióta a Tek. Úr érdemeit ismerni tanultam, égtem a kívánattól magamat levél által bemutatgatni . . . Most tehát, midőn az ide mellékelt könyvecskét <sup>1)</sup> közre bocsájtom, lehetetlen az alkalmat elszalasztanom stb. A második példányt méltóztassék nagy reményű Emil fiának általadni . . .

Közlöm itt azon gúnyos versezetet, melyet Czinke Ferenc úr <sup>2)</sup> ellenem írt, s a philosophia III. osztályában hallgatóinak diktált . . .

## II.

### SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, május 15. 1822.

*Schedel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves idévezletét.*

Fogadd szíves köszönetemet kisdéd, de nagy becsű ajándékodért, s fogadd azt fiam nevében is, ki most tanulja Patakön a Grammatikát, s így maga azt még most meg nem köszönheti. Adják istencink, hogy egykor megérdemelhesse a Te figyelmedet, s a Helmezyét s Vitkovicsét. A gyermek eleven, tüzes, s tanítóji s társai által kedveltetik. De fel fog-e lépni pályám ösvényére, még ki nem láthattam. Menjen a merre istene fogja hívni, csak jó legyen s szeresse a Szen-

<sup>1)</sup> „Isokrates Erkölcsei.“ Pest, 1822.

<sup>2)</sup> Feleletül az Isokrates mellé vetett, őt is megtámadó, jegyzésekre. Czinke F. a magyar literatura tanszékében Révai utódja volt! A gúnyvers címe: *Trufás Levélke egy ifjú módú Magyarhoz*, nem neologushoz, hanem neologushoz, az Árpád ditső árnyéka, vagy is mert ez így nyomtatási hollás a szórón vagy szűrűn, Árpádnak ditsű s még jobb dicsű árnya.“

tet. Pályánk nem fog soha szükölködni követőink nélkül, s a haza férfiakat egyéb pályákra is kíván.

Sok okoknál fogva érzem én magamat feléd vonszatni, s egyike ezeknek az, hogy Te ismered és kedvelled a Régiéket. Hányan vagynak azok közt, a kik esinálják a sok könyvet, s nyavalyás verseiket öntögetik, hogy Isokrates felől egyebet tudnának, mint hogy élt valaha valaki, a ki e nevet viselte? S fordításod gondos, szerencsés, nyelved tanult, s Néked is nagy a Czinke és Versegly ellenkezője, a mi Révaink. Asszonyi állat méhében fogantatott Révai is, de istentől, s érezze hogy sokra ment, a ki leginkább őt kedveli. Prof. Czinke úr igen híven festi magát közlött verseiben. Ne akadjunk fel, szeretetre méltó barátom, ne akadjunk fel hogy nagyon szereti a régit s nagyon gyűlöli az újat. Kellenek olyanok is, s tiszteljük a vélekedés és szóllás szabadságát. Osztan hánszor van már megverve ízetlenségeiért. S mely kár az, a mit tehet? Én ügyünket nem féltém, sem másót, sem tőle. Hadd mondja hát a mit akar.

Batsányi kikapá a magáét. Lineben felső Austriában azt hívé némely levelezőinek, hogy ha ő fújja meg a kürtöt, összeroggyannak a Jérichó kőfalai; s így nem esik rosszúl, ha a mindeatudó embert egy kis tüsszentésbe hozzátok. A mit neki lap 60. mondál, igen bülesen van mondva, s bár utolsó öt szavaidat megfogadná, s úgy írna, a hogy egy Párizst megjárt embertől várni lehet. De őrajta még Párizs sem fogott, s a francia kellem helyett rettenetes dagály s nevetséges pöffeszkedés van előntve minden során. Én a tudományos esatázást nagyon szeretem, szeretem olykor a szabdalkozásokat is, de csak ha nemesek és elmések: a mit Batsányi a Faludi Programmájában mondogata, némely citatumokon kívül nagyobb részt vagy haszontalan, vagy elmétlen, vagy paraszt. Ha szabad hozzád tennem egy kérést, azt teszem, hogy becsüld igaz becsed szeriat magadat, s ne köss többet belé, és az őformákba. Nem érdemlik, s a per alkalmasan el van döntve. Élj szerencsésen, s tarts meg nagy becsü hajlandóságodban. Széphalom Május 15-d. 1822.

Való-e hogy Batsányi az, a ki betűszedőm és nem toltam vétékét, a nyelt (nyelv helyett), nekem tulajdonítá? az az, a ki a magyarra fordított külföldi remekeket *filagoriáknak* nevezé? Nagyon vágyok ezt *tudni*. Mert eddig ugyan nem Batsányit, hanem Batsányinak egy pap barátját néztem annak. Kérlek, ha tudod, tudasd velem is, s postán. Jegyezd fel pesti szállásodat, s születésed helyét s napját.

## III.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 2. 1822.

. . . Vegye a Tek. Úr örömtől magán kívül lévő szívemnek oly meleg háláját irántam nyilatkoztatott hajlandóságáért, milyyel mindenki tartozik legfőbb jótétőjének. Mert elevenen érzem mennyivel tartozzam én s minden többre vágyó ifju a Tek. Úrnak.

A mit a becses levél velem tudat Emilről, igen örvendeztet. S hogy már előre számot tarthassak egykori barátságára, neki ajánlom Floriannak általam fordított *Myrtil és Chloe* című pásztori játékát . . .

Hogy valahogy helyre hozzam nevemet azok előtt, kik elhamarkodva készült Isokratesemet olvasták, még augustus előtt ki akarok bocsájtani egy *csomó verset* ama pásztori játékkal együtt, s historiai, prosodiai és nyelvi glosszákkal . . . Azért szabadságot vevék magamnak néhány darabot ide esatolni, azoknak igen kemény megrostálásokért esedezvén. Találtatik köztök egy szonett is . . . Itélje meg a Tek. Úr lehet-e belőle valami, s méltó lesz-e kiadni, a mikor már oly szerencsések vagyunk e nemében a poesisnak, hogy ránk nem alkalmaztatható Boileau e verse: „Cet heureux phénix est encore à trouver . . .“

Septemberben talán szerencsém lesz Tek. Urat Szépalmon személyesen tisztelhetni; ha pedig ez nem történhetnék, akkor a görög nyelv tanulásához látok, hogy Anakreont az eredetiből fordíthassam. Most ehhez fognom nem lehet: angolul tanulok, s ebben Döbrentei úrnak segélyével élek.

## IV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schédel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves idézetét.*

Válaszodat, Zsengéidet egy héttel ezelőtt vettem. Mentenek ki halaszthatatlan foglalatosságim, hogy tüstént nem felelék.

Te tűz vagy, s az nagyon jó dolog. Mit ér az ember tűz nélkül? mit az ifjú? A kertész nem örül a sovány hajtásokkal növe esemetének; azt szereti, a mit nyesni kell. De szerencsés lészesz, ha barátid tüzedet olykor enybitik, s legalább azt súgják, hogy a zsenge gyümölcs nem mindég jó. A természet legnemesebb adományát, a szőlőgerezdet, hideg őszszel adja.

Nemzetünk két zsebkönyvvel dicsekszik, az Igazéval és Kisfaludyéval. Kérdjed magadtól, édes barátom, nem volna-e jobb ezekben jelenned meg előbb? Én azt tanácslanám. — De teljesitem a mit vársz, s azzal a bizodalommal a mit érdemlesz.

Sok jó darab, de darabos nyelvben. Mind az az új, a minek szükséges voltát nem látjuk; mind az a szokatlan, a mi magát meg nem tudja első látásával szerettetni, nehezen csinálja szerencséjét. Ezt az mondja, a ki maga is el hagyá magát kaphatni tüze által, s megfutván veszedelmes útját, barátjának kimutatja a szirteket. — Első Dalod igen jól gondolt darab: de elfagytam a *dana* szóra. Édes Gergelynek kell hagynunk. A 8-dik sorban az anapaesztet nem hagynám meg, noha olyan elég van Anakreonnál; tarkít. Az apokopált bennünk és testvéreink is törlést látszanak kívánni.

Lincsihez — kegyecSSen — és kegyesen a Kegyek — s minek ez: oly édesen? — sor 4. Lincsi, tiéd . . . a második stropha sok igazítást kíván, s a Dal szép dal lesz.

Stuart Marie. — Nem tudom eredeti-e, másolat-e; s szeretném tudni. Irigylem ezt. — thrónján, tenném: székén. — dies, personificálva Dies — Gyönyörű darab. — Mely kár hogy azok a fertelmes hiátusok az én fülemet döfölik. — És osztán, édes barátom, te fogod-e, te-e Rizziot amphimacernek

scandálni, holott spondaeus? Fülednek higyj, ne szemednek. Szörnyűség azt hitetni másokkal, hogy a magyar ajak ki nem tudja mondani az egymás mellett álló s öszveolvadt két vocalist.

Mathilde. — Mi az a kÉlő — oltja ki tÚzét. Ez ugyan irtóztató. Külömben a dalnak sok érdeme van.

Fohász. — vándorLTok. — Egy intést az Anakreon-tikákra. A sort nem mindenütt szabad megszakasztani. — halandók // között. Fityegő rongy; s a rongy nem jó.

Szent-Miklóssyhoz (a kedveshez, nemeshez.), Minek *Meg* halla Küpris? Tenném Hallotta — tudniillik dalodat — azt vártam, azt óhajtottam, hogy Küpris vagy Chloe a myrtuszszal csókot is ad neki.

Carolinéhez: Nem-e: ki állna ellene. — Én elisiókat s olvasztásokat szerető, tennem ki á / lan' el / lene. — Tűzt? ki szól így?

Hasonlítás. — Mi ez: Erős b e l e d nek?

Rózsaleány. Brávó!

Homér feje és Anakreon. Szép az original, szép a fordítás.

Anakr. 34. — fényl — kemény.

Anakr. daNolt. Minek az? Nem jobb-e daLolt?

Vándor és Gerlice — reád // Is — ez ugyan bizony nem szabad.

Pentametert, pentametert a Schillerihez! De jobbat mint németben.

— o | — oo | — oo' — o | — oo | — o || — oo | — oo' — | — oo | — oo' | —  
— oo | — oo | — o | — o' — oo | — oo || — oo | — oo — | — o — | ooo —

Haragszom arra, a ki nem érti a német prosodiát. De Schiller még is ezt a szép gondolatot megkímélhette vala e rettenetesen rossz két sortól.

Környt, örömt; édes barátom, ki türheti ezt? Van te. reMT. De ne szaporítsuk a nem kedvest. Minden hibáid közt nekem ez legkevésbé türhető.

A Sonettből igen is jó lehet; de bezzeg kell izzadnod rajta. Azonban az megjutalmazza a fáradságot.

Küszködve mások Plútusz kényivel  
 már jó volna, de az a *kény!*  
 Fény és arany-vágy  
 mert a pénz nem versbe, nem sonettbe való.  
 S nem éri harcok végét a kebel  
 Neszem magasra nem o — o fel

Árny (ájok) forr (ájok) így kívánná a rim.

Látod hogy nem igazítok, nem pótlók; pedig a mit mutatok, azt látod magadtól is. És így abba hagyom. — —

Édes barátom, én is úgy hiszem, hogy egymást a nyár felé meglátjuk; de Pesten nem Széphalmon. Perem miatt oda kell mennem. Az igazság felemen van; de húzzák a pert. Akárhol látlak, szerelemmel foglak melyemre szorítani. Élj szerencsésen. Széphalom június 20-d. 1822.

## V.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 28. 1822.

(Egy új csomó verssel).

A német prosodiát rég meg kívántam tanulni, de Gottsched Poetikájára sehogy sem bírtam mind eddig szert tenni. Most Horvát István úrhoz fogok folyamodni. Ha nála sincs meg, Lipséből kell meghozatnom. Adelungtól nem találok prosodiát Heinsius Bücher-Lexikonában. Nagyűbaj az, hogy Pesten a külhoni <sup>1)</sup> literaturából oly keveset kaphatni.

## VI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 16. 1822.

Verseghy nincs többé. Tegnap korán reggel elaludt örök-re. Betegsége, a melyvízkórság, már rég kinozta, de csak két hétig nyomta az ágyat. Nem volt okunk öt szeretni . . . még is megilletett a halálhír. Mert még is fájdalmas azt, ki közöt-

<sup>1)</sup> Alig hittem szemeimnek, midőn ez általam gyűlölt, ellenkezést magában foglaló rossz ezóra egy 37 év előtti levelemben bukkantam!

T. F.

tünk oly sokáig élt és munkálkodott, elmémülva örökre, a gyászágyon kiterítve látni! Holnap délután temetik. Nyugodjék csendesen.

A múlt hónap kezdetével léptem új pályámra, az orvosira, s eddig is örömmel tapasztaltam, hogy kedves honni nyelvünk az orvosi tudományokra is mily alkalmas. Egyebek közt prof. Schordann, egy igen ifju férfi, de minden tudományokban nagy jártasságú, az, ki a legszebb magyar leckéket tartja. Ő a chirurgusokat tanítja, de gyakran bejárok én is óráira . . .

Nem derék dolog az, Tek. Úr, hogy Kultsár az írókat *léri* újságában, hogy a nyekkenést *elisió nélkül* kerüljék? Ily eszközökre szorúlnak ellenségeink.

Prof. Czinke pedig kérte (taval) hallgatóit a cathedrán, hogy szeressék, mert, ugy mond „jó szívem van, ha ostoba *vaqyok* is.“ *Volnék*-ot akart mondani talán, de zavarodásában elhibázta az igemódot.

## VII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec 20. 1822.

Szívesen köszönöm tudósításodat, s szeretlek szép érzésedért, hogy ámbár Verseghyt nem szeretheted, számod halálát. Kell-e gyűlölnünk a ki másként gondolkodik mint mi? Az olyat csak szánnunk szabad, legfeljebb kerülnünk, ha macskodik és gonosz játékokat üz; a mit üzni, Verseghy, igen is, szeretett. Osztán hol látál valaha rosszat jó, s jót gyarlóság, erőtlenség, hiba nélkül? Verseghyt hűsége, akarása, igyekezete, legalább a Marezibán buzdítása örökre tiszteletessé tették. Nagyobban szerette magát, mint kellett volna; nem mindig látta, a mit láthatott volna; s ezek engedhető hibák: nagyon tudott egyébrek látszani mint volt; s ez soha meg nem engedhető vétek, sőt istentelenség, s engemet ötle ez tolt mindég vissza, szintén a borzadásig. De hát ha ez, legalább egy nagy részben, következése volt az ő sok és nagy s különbözőféle szerenesétlenségeinek? Verseghy és én ritkán tu-

dánk közéleti egymáshoz: én azonban gyönyörködöm annak érzésében, hogy jó oldalait, a rosszak mellett is, szerettem.

Jó az, hogy te tüzzel szereted a mit szeretsz. A laodiceai gyülekezet ki vala pökve (vagy hogyan is van), mert sem meleg nem volt, sem hideg. De a szeretet vagy gyűlölet csak akkor szabad, mikor javallja az ész, s nem a személyt gyűlöljük, hanem a dolgot. Engedd, hogy Néked, virítani csak kezdő ifjúnak, ez intést adhassa öszfejú barátod. A te és az én lánglelkem, mi szeretnénk, ha minden olyan volna, a mit javallhatnánk. Pedig az is öröm, mikor nevetethünk ha más ezt mondja: „szeress, mert szívem jó, ha fõm kábácska is.“

Kultsár úrnak igaza van, ha azt mondja hogy szebb a vers elisio nélkül, mint elisioval: nincs, ha azt mondja: szebb a vers hiátussal mint elisioval.

Mikor látjuk meg egymást, nem tudom, Novemberben reményleni kezdém azt, s még most is úgy reménylem, hogy iskolai féléveteiben meg foglak. De meglátjuk ha élünk. Éljen szerencsésen s a haza öröme.

### VIII.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 14. 1821.

Itt a Tek. Úr egy munkát veszen<sup>1)</sup>, mely a küldőnek édes táplálattul szolgált sokáig, melyet *másolni* ügyekezett minden tehetségével; s most hogy megjelent, félelemmel nyújt által Annak, kit bírójának oly szívesen óhajt. Jól tudom mit hibáztat a tudósok többsége originálomban, s Rösler<sup>2)</sup>, ki dolgozásommal meg látszott elégedni, választásmat gáncsolja: de én örülök hogy meg fogom tudni mutatni a hibák mellett is e miv elmúlhatatlan becsét . . .

Hallom hogy Baesányi ismét kiadja Ányost s Trattnernél. Előbb hogysen e hirt vettem, gondolkodtam már a ked-

<sup>1)</sup> „A Haramják, Schillertől.“ Pest, 1823.

<sup>2)</sup> A budai német hírlap nagy tudományú szerkesztője, ki gyakran igen tanulságos intéseket szõtt be könyvismertetéseibe, s a magyar újdonságokat előszeretettel ajánlotta.

ves költő felélesztéséről, s nyomtatómmal <sup>1)</sup> értekeztem is felőle. Ez ügyben is bizodalmasan járulok a Tek. Úr elibe, s esedezem hogy tiszta szándékomat segélni méltóztassék, különösen biographiai jegyzésekkel, véleményekkel e költőnk felől, talán némely maradványaival, ha volnának a Tek. Úr kezénél . . . Sőt ha Tek. Úr privát leveleket bírna Ányostól, ne sajnálja jegyzéseivel együtt azokat nekem megküldeni stb.

## IX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Köszönöm kedves ajándékodat. Elvívék azt tőlem, mert most rá nem érhetek megolvasására; bajaim vagynak, s beteg vagyok, s már november első napjai oltaj de megtekintem, ha a könyv visszajő. Annyit azonban látok, hogy emelkedél, és hogy teszed a mit megjövendöltem. Vonj fényt magadra, s dicsőítsd meg nyelvünket. De engedj egyet kérdenem: Kell-e ez a sok? Azt fogod mondani, hogy nem egy helyt kell mindég maradnunk. Nem vitatok semmit, s csak kérdem; Te íteld meg. Azt azonban engedd mondanom, hogy a mit az Amália énekében Haller nem érte, én sem értem, s itt sem értem.

Ányósnak két versezetét bírák kéziratban, s mind keteteje nyomtatva van! egyik talán Kallirhoe név alatt Orpheuszban — Batsányi azt a maga kiadásában talán azért sem vevé fel, mert én adám ki — másika Krajnyikhoz (Lászlóhoz ki Obristlieut. vala) talán a Tud. Gyűjt. ajándékíveiben. Ez testvére volt az én testvérem férjének, s meghalván, Ányósnak egész csomóeska levelei s versei jutának kezéhez. Bosszankodék hogy aklának egy pásztoro oly nem papi leveleket irkált, s vagy elégette a csomót, vagy úgy elrejtette, hogy özvegye, a hügom, arra ugyan rá nem akadhatnak.

<sup>1)</sup> Landerer vállalta volt fel Ányos kiadását. Okom van szeretni hogy, bár szerkesztményem már censurázva volt, sok kétségeim végre is visszatartóztattak a kiadás eszközlésétől.

Ennek kedvezése által egy pajkos levelét csakugyan bírom, s szeretném ha nem bírnám. Egy szép mátká leányt ajánla barátjának, oktatván mint szédítse el. — Húnyjuk be rá szemünket, s sajnáljuk szerencsétlenségét. — A maga korában az ifju Ányós csodajelenés volt, s látni hogy szereté a SZENTet, hogy a Roma Nagyjait ismerte. Válogatá a szavakat, s kivált az epithétekben bujálkodott. Teremtései korok színét viselik . . . . . édes barátom. Szemem karom elgyengült.

Széphalom Febr. 10. 1824.

## X.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Febr. 27. 1824.

*Schédelnek Kazinczy idv.*

Imhol Ányósnak azon sorai, melyeket Batsányi megváltoztata, vagy legalább úgy nyomtattata újra, hogy el nem mondá az újra nyomtatott sorok övéi-e, vagy Ányósnak valamely más expljából vétettek.

Ányós Versei Bécsben 1798.

lap. 220. Nro XX. Egy ifju szomorúan mutat etc.

Nézd ama nevendék almafát etc.

ez a kivagdalt leveleken így állott előbb:

## XX.

Egy Gratia ferdik; egy bokor mellől alattomban nézi egy ifju.

O! szerencsés habok, miként örülhettek

Hogy annyi szép titkot bátran szemlélhettek!

Vajha szabad volna Szalmácist követnem!

S magamat szerelem tengerébe vetnem! a)

a) Ovid Metam. Lib. IV. v. 288. et seqq.

lap. 221.

## XXI.

V. 3. Ida vetekednék két teljes almáján --

A többit meglátod Názó Corinnáj'n.

ugyanesak lap. 221.

## XXIII.

Két galamb két szíven áll és csókolódik.

Halok, Galateám midőn csókolhatlak!

Halok ha melyemhez gyengén szoríthatlak! —

Csuda, ily kínok közt még sem útalhatlak,  
Sőt imadás nélkül soha nem láthatlak.

lap. 225.

## XXXIV.

V. 4. Enyimet Etnának lángja *rajszolhattya*  
példázhattya.

lap. 226.

## XXXVII.

V. 3. 4. O! ha tí majd éjszak tengerén eveztek,  
Mennyi gyönyörűség okaivá lesztek.

ugyanott

## XXXVIII.

Kapcáját egy rózsaszínű pántlikával köti Klóris, előtte áll imádója.  
Jaj takard el kérlek! . . . olvasztod szívemet  
Midőn oly titkokkal táplálsz szememet!  
Hidd el, ezzel oda vezeted szívemet,  
Hol thrónussán látom érzékenységet.

Úgy tetszik, a mocskosságot akará elfedezni B. — Nem  
vádlok, sőt jól tette ezt. De még jobb volt volna, ezeket egé-  
szén kihagyni, mint a magából pótlani.

Add által az ide tettet. Öllelek.

## XI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest. mart. 23. 1824.

. . . Vajon nem lehetne-e még is a közlött valódi olva-  
sásokat adni (Ányoséit)? A sikamlós tartalom talán nem elég  
ok elnyomatásokra; itt is Ányos szól, s itt magát új oldalról  
mutatja, erkölcs tekintetéből ugyan nem kedvezőről, de lé-  
lek és test vagyunk . . .

Magamban nem bizván eléggé, kérem a Tek. Urat vizs-  
gálja meg a plánumot, mely eddig így áll: (a versek új be-  
osztása).

Régen írtam már Ányos Ignácznak, Pál testvérének,  
Esztergályba, de választ mind eddig nem kaptam.

Vörösmartynak átadtam a Tek. Úrnak hozzá szóló levelét. Mely váratlanul és kedvesen volt ő meglepve általa!

## XII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, mart. 26. 1824.

Édes barátom, Már fenn járok s kértésem titkon mosolyog rajtam, midőn látja, mint ásom a gödröt kertemben, s mint tiltetem fáimat. Még e száraz kiseded testben sok az életerő. Gyermekeim tehát és barátim nem rettegethetnek, hogy elvesztenek.

Ányósnaak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kelene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölestelenség van benne. Egy mátka, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestre méne, s ez a paulinusoeska oktatást ád a vad szerelmekhez szokott katonának mint széditse el a leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, és általad mind azoknak, a kik birni akarják, általadom másolatban, de ne engedjük azt sajtó alá jutni.

Felosztásodat javallom. A Nagy Batsányi pirúlva fogja meglátni kiadásodat. Gondolom, nevetséges jegyzéseiből, mely(ek)re a Horácz dicenda taendája, és non erat his locus egészen rá illik, semmit fel nem vészesz. Én azokat nevetés nélkül soha sem tudom olvasni, s nem tudnám, ha Batsányit nem ismerném is. Hát feleségének verseit mint töltötte tele hasonló fecsegésekkel!

Néked, édes barátom, a legszivesb barátsággal azt súgom meg, hogy e napokban vevék ismét egy igen tiszteletes férfitől levelet, mely felőled csipősen szól. Fialaságodat emlegetik, melyhez inkább illenék (így a levél) a szerénység, mint az a magad elhívése. Egy másik barátom, s igen kedves barátom, kért, ne szelesíteném el ifjainkat a hozzájok ereszkedés által. Csak képzeld, azt hiszik némelyek, és még azok is a kik engem ismernek, személyesen ismernek, s szeretnek, hogy én téged, Kovacsóczyt, és még másokat azért szeretlek, mert ti az én tanítványim vagytok (így a levél), s neologuszok, holott a levél írója is az.

Mely vakság ez! A javalás, a szeretet nekem is kedves, s nagyon kedves, s a kinek nem az, itt vagyok, vessen követ rám. De mint képzelhet az, a ki engem ismér, oly magamba szerelmesedettnek, hogy nekem minden jó a mit az ad a ki engem csudál és imád? S nem gondolkozhatik-e úgy inkább, hogy én benneteket azért szeretlek, mert izléstek az enyémmel egyez? Ennek világosan megírom, hogy tegye velem együtt magát a ti esztendeitekbe, s kérdeje, ha ő és én, a ti esztendeitekben adtuk-e azt a mit ti adtok, s vessen hozzá, hogy ti 40. és 65. esztendőökben nem adtok-e jobbat és többet mint mi? Ha dicséretem, ha barátságom benneteket elszelesítene (így a levél), emlékezzél édes barátom, hogy az ifjúságot semmi sem ékesíti annyira, mint a szerénység — de a való szerénység, mert az a szinlett csak nevetségessé teszi az embert és útálatossá. De engedj hát valamit ellenségednek, ne grammatikázzál sokat, ne élesen.

Ányósra nézve óhajtanám, hogy azon kép után melyet B. felőle Életében ad, festess egy ifju paulinust, metszesd a könyv elébe. Kedves lesz az az olvasónak, ha csak képzelet munkája is.

A mi Révaink nem javallá előadásomat, de neked el merem mondani. A nyugodok alakú szók (így aludoK) kétképen conjugáltathatnak. Nyugodok, nyugodsz, nyugod, és nyugszom, nyugszol, nyugszik. NyudoDJ jól van mondva az első szerint, mint a második szerint nyugodjÁL. Így épen aludjál és aludj.

Végig futok leveleden, mert ezt sietve írom, hogy még ma indulhasson, s elfogva egyéb bajok által. —A — chy az én gyanításom szerint Zichy. Az elegyeseket én is elébb tenném az Epistoláknak.

Köszöntsd Kovaacsóczyt, és kérd, hogy ha alkalmatlansága nélkül megeshetik, küldjön nekem egy Mátyást és Martinúzit Richtertől Vitkovics által. Hát az ő folyóírásából mi lesz? Köszöntsd Vörösmartyt is. Mondjad nekik és magadnak, hogy én benneteket szeretlek hűségtek és érdemetek miatt, s szeretnélek ha nem szeretnétek is.

Minek frankirozod leveledet? Élj szerencsésen.

Széphalom Mart. 26-d. 1824.

Vitkovicsnak köszönd kérésem teljesítését. Azt mindjárt elküldém Eperjesre. Várom csomójit Jankoviestől.

### XIII.

#### SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, apr. 20. 1824.

Higyj szavamnak, Gróf Dezsőffy semmi tekintetben nem vonható magára gyanúdat. Más valaki az, a ki fölül szóllek. S rád nézve mindegy akárki. A más vélekedését fölülünk tudni mindég jó, de vélekedésért mást sem gyűlölni sem szeretni nem kellene. A vélekedés mindenkinek szabad, s hogy így vagy amúgy gondolkodunk, annak nem vagyunk okai, legalább nem mindég. Ezt szükség vala tudatnom veled, s sietek válaszolni ma érkezett leveledre.

Jankovics Miklós nekem megküldé a Sallust Codex Membranaceusát, mely Hunyadi Mátyás királyunké volt; az első lapon cimere. Megküldé a Spanyol kir. Herceg pompás fordítását is. Azt tegnap estve vevém. Képzeled hogy az nekem most minden időmet el fogja rabolni. Pedig pereim is elfoglalnak. Rövid vagyok tehát édes barátom, de tudod hogy benneteket szeretlek.

Apr. 22-d.

Egykori tanítványod a magyar nyelvben a bécsi születésű s Patakon törvényt tanuló ifju görög Paziazi <sup>1)</sup> ma ná-

<sup>1)</sup> *Paziazi Mihály*, egy nagy culturájú fiatal oláhországi nemes, ragyogó szellemével akkor a pesti szép világ kegyeltje. Szépirodalmi dolgozatai — költemények, beszélyek, könyv- és színbírálatok — a pesti német és bécsi lapokban 1819—28. állottak, egy pár beszélye az Aurórában is. Ábrándos tisztelője Kisfaludy Károlynak, s ez által is kedvelve, baráti viszonyban a Kisf. minden barátival, az új irodalmakbani jártasságával, szépízlésével, gyakorlott ítélletével igen jelentékeny tagja volt e körnek. Az 1823 4. évet Patakon töltötte Kövy Sándor alatt, aztán ügyvéd lett; 1832-ben a m. udv. cancelláriánál vett szolgálatot, hol udv. titoknok, és személyessége által nagy befolyású ember lett.

lam ebédele Prof. Somosi János Úrral. Régen nem volt sem jobb napom, sem kedvesebb két vendégem. Szeretetre méltó ifjú, s eltölte pesti hírekkel. Szeret benneteket, s nemzeti emelkedésünknek nagy barátja. S mely kedves magaviselet, mely ajánló külső! Óhajtom, hogy gyakran láthassam. Melegen festé Kisfaludy Károlyt, s örvendő hallá, hogy én ezt forrón szeretem és becsülöm, mely felül annál inkább nem kételkedhetik, mivel ezt neki elébb mondám, mint ő mondotta volna, hogy egymást szeretik.

## XIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Kassa, sept. 11. 1824.

Kovacsóczy vette át Paziazitól Tek. Úrnak nekem szóló esomóját a Sallust Előbeszéde példányaival, attól pedig csak nagy későn kaptam meg, ez az oka elkésést köszönetemnek. Ez a K . . . .

E hó 2-d. érkeztem Kassára. Nem bírtam szekeret találni Újhelyre . . . Holnap után indulok a Szepességre rokonnaimat meglátogatni, s mert Lengyelországba is be kívánok menni, legalább Krakkóig, már nem reménylem, hogy visszaváló utamban is láthassam a Tek. Urat, azért Werfernél tesszem le Horátz Ódáit <sup>1)</sup> melyekkel Virág úr kedveskedik üdvözlete mellett; a Teleki (László) képét, melylyel Thaisz; a Resignátiót, melylyel Helmezy, kik mind tisztelik teljes szeretettel, Vitkovicssal, Horváttal (Istv.), Jankovichehal és Kisfaludyval (Kár.) egyetemben. Paziazitól egy levél is van a esomóban <sup>2)</sup>, aztán egy régi magyar bibliának néhány levele, mely Félegyháziának látszik lenni, mi iránt Tek. Úr véleményét bátorodom kikérni. „Az Új Szellem“-et is ezekhez mellékeltem. Kisfaludy főleg azért haragszik ez ostobaságra, mert a Tek. Urat is bele keverték <sup>3)</sup>, de Kultsárra

<sup>1)</sup> Virág által fordítva. Buda 1824.

<sup>2)</sup> Itt a XV. szám alatt.

<sup>3)</sup> Satirai vígjáték a neologusok ellen. Szeged 1824. Személyei: Komposi (Kazinczy Ferenc), Kortyándli (Kovacsóczy), Bojszi (Bajza), Kabak (Schedel), Okos Lőrincz (Kulcsár), Schelmezy (Helmezy) stb.

is azokért, miket egy idő óta irogat a neologismus ellen . . . Schiller Leveleit Dalberghez azért tettem a többihez, mert tán az országban sincs. Taval Bécsben levén, Schaumburg által kellett megrendelnem, ott sem ismerték.

## XV.

## KAZINCZYNÁK PAZIAZI.

(Pest, aug. végén 1824.)

Hochwohlgeborner Herr! Die unvergesslich huldvolle Aufnahme in dem so reizenden Széphalom giebt mir Muth genug von dieser, so sehr erwünschten Gelegenheit Gebrauch zu machen, und an Ew. Hochwohlgeboren zu schreiben. Die mir heilige Pflicht der Dankbarkeit hatte mich schon früher dazu verpflichtet, aber theils Schüchternheit, theils die Unmöglichkeit die Aüßerungen dieses so lebhaften Gefühls mit seiner wahren Grösse nur im Geringsten in Einklang setzen zu können, hielten mich von der Erfüllung einer Pflicht ab, welche den schönsten Wünschen meines Herzens entspricht. Die wenigen Stunden, die ich in Ihrer und der Ihrigen reizvollen Gegenwart zubachte, glänzen mir im schönsten Lichte der Erinnerung. So selten dringt in diesem kalten Leben ein reiner Strahl des Gemüths in die sehnende Brust; und es ist daher kein Wunder, wenn die behre Gluth, womit Ew. Hochwohlgeboren für alles Edle lodern, und jedem Keim des Strebens Leben geben, mich mit einer Empfindung erfüllte, die viel zu selten und seelig ist, als dass auch ihr leisester Farbenton je erbleichen könnte. Die unbeschreibliche Milde und sanfte Huld der Gräfin, Sie, der edle Dichter, der im Silberhaar den ewig grünen Schmuck um das Leben windet, und es in schönen Farben glühen lässt, der im Alter uns die Jugend des Gefühls erhält; die Gräfin die uns zeigt, was den Dichter lohnt und ihn begeistert, und dem hohen Schmuck des Lorbeers den zarten Reiz der Rosen verbindet; der lebenvolle Emil, dessen gluthvolles, trotziges Auge in sanften Thränen der innigsten zaertlichsten Liebe schmilzt, und im Ausdruck fast überirdischer Zartheit Ihre stete Begleiterin und Gesell-

schafterin, die lieblichste Grazie Thalie! Seit meiner zartesten Kindheit ist mir der Name Dichter heilig; zu seinen Füßen liegt das Leben, und er allein lässt einen farbigen reinen Strahl aus höhern Regionen in die Schattenwelt unseres jetzigen Lebens erfreuend und tröstend hereinleuchten, er allein wiegt das Gefühl unseres Unglücks in Schlummer, und erscheint uns als Engel im Traume, dass ein holdes seeliges Lächeln auf unseren Zügen sich mahlt. Welche wogende Fluth musste sich in Széphalom in mir regen, und noch kommt mir wie ein schöner Traum der ewig unvergessliche Tag vor, wo mir, dem Fremden so edle Herzen sich öffneten, mit so warmen Gefühle mich empfingen. Welch zürnender Unmuth ergriff mich, als der neu erschienene *Új Szellem* mir den neuen Beweis lieferte, wie gerne die Rohheit gegen alles Schöne kämpfe. Welch schöne Consequenz im Kampfe gegen alles Höhere! Schedel übergiebt Ihnen diesen Brief. So jung weilt er sich mit Ausdauer und Feuer der Litteratur, und den jungen Menschen voll schöner Eigenschaften trifft ein Hagelwetter voll Spott und Tadel. Sie, der gefeierte, von fremden Nationen anerkannte Dichter, auf den der edlere, der bessere, der gesunde Theil der Nation stolz ist, stolz sein muss, werden von schmutzigen Händen angegriffen, und den plumpen Spässen einer hirnlosen Menge bloss gestellt! Ungarn, Ungarn! so wurde Euer Ruhm nicht erworben. Der Ungar behandelte den Fremden gastfreundlich. Im Pantherfell ehrte er das Zarte, der Tapfere fand den Lohn im Schönen: habt ihr die Kraft verloren, und die Rohheit beibehalten? kehrt ihr die ehemals ruhmvollen Waffen gegen das Edlere im Menschen? Seyd ihr die Söldlinge der Finsterniss, des ewigen Unverstands? Der herrliche Ungar mit seiner tiefen Empfindung, mit seiner Sehnsucht nach dem Hehren, die sich in seiner Musik so rührend, so herrlich ausspricht; der ernste Ungar sollte den Frevel dulden, dass man die Ehrwürdigsten seiner Nation pöbelhaft herabzieht und schmähe? Ist der Nationalcharakter angegriffen, will man an das heilige Palladium der Sprache greifen, so strafe ein zürnender Blitz den Kühnen, der diese höchsten Schätze der Nation zu

berühren wagt: aber Ehrfurcht dem Edlen, tiefe heilige Ehrfurcht Dem, der einer Nation, und seys den Samojeden, *das* ist, was Sie der Ihren! Dass irgend eine ungewaschene Hand viel Grobheit gegen Sie schreibt, ich weiss es, das schmerzt Sie nicht, aber der Undank thut weh, dass das Zarte, Schöne, Edle die Beute plumper Fäuste wird, würde Sie verletzen wenn es in dem entferntesten Welttheil geschehe. Dass diess bei einem so herrlichen Volke geschieht, als die Ungarn sind, ist doppelt traurig. Nehmen Sie die Entschädigung dafür in ihrem Bewusstseyn, und dem ewigen Krieg der Frösche gegen Apollo in der Überzeugung, dass es überall Schiffknechte gibt, die den Arion beim Mantel zerrend ihn ins Wasser werfen; dass aber die Schutzgötter des Menschen den Namen des Edlen zu den Sternen schreiben, der ein Bildner seiner Nation geworden. Mit der glühendsten Verehrung und der aufrichtigsten Dankbarkeit empfehle ich mich Ihrem Andenken.

*Michael v. Paziazi.*

## XVI.

### SCHEDELNEK KAZINCZY.

Eperjes, septemb. 27. 1814.

Édes barátom! Jól esett, hogy Széphalomra szekeret nem kaptál; én az egész septembert itt töltém perem miatt, haszontalan ugyan, mert minden sürgetésem mellett fel nem tudám vétetni, de annyiban nem haszontalan, hogy novemberben annál inkább fogom kívánhatni, hogy döntessék el. Istentelenség, a mit egy hét gyermekü atyával a sógorom teszen, s még ingerli fájdalimat, s velem ok nélkül költet, holott a nehéz idöket az igen gazdagok is érzik.

Kedves vala nekem töled hallani, hogy az én tisztelt barátom Horvát meg vala lepve ajándékom által. Mind eddig azt sem tudám, hogy az kezéhez ért. Bár kiadná, még pedig glosszájival. — Erdélyi Leveleimet s Sallustomat s a Cicero leveleit novemberben Pesten fogjátok olvasni, még mi-  
nekelötte azok a bécsi censor kezeibe jutnak.

Örvendek, hogy az oly fejeknek mint te, Sallusthoz írt előbeszédem megnyeré javalását. Reménylettem azt, s valóban több javalja mint reménylettem. De mit mondasz arra, hogy egy oly férfi, mint az én Döbrenteim, nem csak nem javalja, sőt még elrémit, s fedd, és dorgál? Kénytelen valék neki megírni, hogy azok után a miket nekem ír, nem gondolhatok egyebet, mint azt, hogy neki kedvesebb a Ruacusz nyelve, mint a Virgilé, és hogy ő, ha Virgilt neve nem védené, azt a nyelvtörő Virgilt még meg is korbácsolná, mivel az a Róma nyelvét a graecismusokkal eltarkázta. Én feltettem magamban, hogy ezeknek az érteni nem akaróknak, de tanítani akaróknak többé nem felelek: de Döbrenteinek kelle felelnem, s nem lehetetlen, hogy nyomtatásban is fogok. Az az Új Szellem, és az a Batsányi! Az elsőbbre az minden jegyzésem, hogy tréfája hosszú; a linci Aristarchusz izetlenségeire pedig, hogy szeretem hogy ő beszéll úgy. A dühös ember maga adja nekem a legszebb elégtételt.

Hogy engem Kisfaludy Károly szeret, azt nagy örömmel hallom. Majd ha Pesten lészesz, mondjad neki, hogy én az ő barátságát életem legszebb szerencséji közzé számlálom.

Én indulóban vagyok haza. Soká mulattam itt, s alig várom az időt, hogy kedves feleségemet s gyermekimemet meglássam.

Nem rekeszthetem be úgy leveletem, hogy el ne mondjam neked ítéletemet Aspasia felől. Gyönyörű versezetek vannak benne: de barátom, mely oláh cifrájú ez az Aspasia! Mely badar beszéd mindjárt az Előszó. Mi az a *kellemkecs*? az a *szellemgyümölcs*? Kell-e az? Mi vagyunk okai, hogy a Döbrenteiek bennünket nyelvtörőknek nevezgetnek. Az oláh leány nem gondol vele, ha keblét üveg kláris ékesíti is, csak halmozva álljon és csillogjon, s ilyennek nézem Aspasiátokat. Verseitek azonban felejteti(k) velem az üveg klárist; azok gyöngyök és gyémántok.

Én kevés napok alatt Biharba megyek, s bár otthon légyek mikor Széphalomra jössz. Kassán megtudod Dulhazy úrtól, kihez elvezet Werfer, ha otthon leszek-e. Nem szeretném ha hijába fáradnál. Élj szerencsésen.

## XVII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferenc Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti idévezletét.*

Éjfél van, s kifáradtam a dolgozásban. Csak egy szót tehat. Itt küldöm vissza, a mit oly sokáig hevertettem magamnál, mert nem vala alkalmam hozzád küldeni. Fogadd szives köszönetemet. Élj szerencsésen édes barátom, és, ha az ér valamit nálad, hidd, hogy szeretlek. Újhely, apr. 13. 1825.

## XVIII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 20. 1826.

. . . . November óta az orvosi cursus practicus osztályait járom; s minthogy a sokaság előitélete össze nem tudja egyeztetni a jó orvost a belletristával, szépliteratúrában nem fogok többé saját nevem alatt dolgozni, hanem, ha kevés üres óráimban tehetek még valamit e mezőn, a haza *Toldy* név alatt fogja azt venni. Ezt azért is teszem, hogy összemarcanglott nevem ezentúli dolgozásaim olvasásától a publicumot el ne rettentse. Sokat haladtam azon pár eszt. óta, hogy nem nyomtattattam semmit. Által tanultam látni, hogy az érzés éveiben minden ember költő, akár ír verseket akár nem, de azért még nem artista. Én mosolyogva nézek most vissza azon időre, midőn még azt hittem, hogy vocatióm van a lyrára. Nem haladás-e már az is, ha átlátjuk, mire *nem* vagyunk hivatva? Sapiaientia prima est stultitia caruisse. Egy régi leveledben kérde: Minek az a *sok*? Akkor is éreztem én e kérdés súlyát: de még nem bírtam magamat hibáim alól felszabadítani. Igérem hogy, ha még írok, nem lesz botránkozató, a mit írok.

Emil, drága Uram, már alkalmasint a gymnásium utolsó classisát járja. Ha Pestre kívánod küldeni, utasítsd hozzám is. . . Bibliothékám nyitva áll neki, s ha elhitheti magával, hogy néha etiam apud iuniores consilium, az én tanácsom is segítségére lehet a nagy városban. . .

Bocsáss meg, hogy valahányszor írok, mindég fárasztalak is valamivel. Ismered Ideler és Nolte angol, olasz, francia kézikönyveiket. Ilyet szeretnék régóta már készíteni a magyar poesisról is, de késtem, a mit nem is sajnálok, annál többet tanultam. Most azonban úgy áll a dolog, hogy vagy ki tudja mikor fogok csak véghezviteléhez láthatni, vagy *mindjárt* kell. Én az utóbbira határoztam magamat. T. i. báró Wenckheim József az aradi főispán leányának Marinak már másfél, s b. Orezy Lőrincének, Ninának, fél év óta adok órákat a magyar könyvnyelvben és literatúrában. Oh mely hállával tartozom Vitkovicsnak, hogy a W. házhoz bevezetett! Mely mivelő reám nézve ez az összeköttetés, hol nem annyira tanítónak mint házi barátoknak tekintenek. Mely szép órákat töltök én e valóban nemes családi körben! Minnelőtte tehát rigorosumaim ideje megjöne, s én tehát kénytelen leszek tanításomat befejezni, egy oly munkával szeretnék széplelkű tanítványomnak kedveskedni, mely neki kalaúztul szolgáljon literatúránk körül jövőre is, de melylyel azt is megmutassam szüléinek és Vitkovicsnak, hogy nem voltam egészen méltatlan bizodalomokra. A munka címe elődbe fogja rajzolni a szándék mivoltát. Azt így állapítottam meg: *„Handbuch der Ungarischen Poesie, oder historisch-kritische Darstellung derselben nach ihren Epochen, mit einer Auswahl interessanter Stücke aus den klassischen Dichtern der Magyaren, nebst Nachrichten von den Verfassern und ihren Werken.“* Két kötet lesz. Németül azért írom, hogy a köztünk élő németeket is serkentsem a magyar literatúra megismerésére, úgy nagyobb házaikat, melyek az egészen magyar könyvet talán nem is olvasnák! s hogy végre a külföldön is terjedjen a magyar literatúra híre. De a Te segítséged nélkül hiányos lenne a mit adnék. Azért esdekelve kérlek, ne tagadd meg kérésemet. Tudom ugyan, hogy sok kézírásaid vannak, melyek literatúránk históriájára nézve kincsek, de Te azokat nem bízhatod reám, azért is nem is értök esedezem; hanem egyes pontokra nézve kérem közléseidet. Ráday verseit, biographiai dátumokat Rádayról, Bessenyei Györgyről, Szentjóbíróról, Kis Jánosról, Berzseayiról. De a mi legfőbb! méltóztassál Magadról

mindent megírni, mit közzé tétetni nem átallasz. Vannak, tudom, gazdag életedben oly scénák is, melyeket ovakodva lehet csak említeni, de nem látom, miért kelljen elhallgatni, minikutána örökké nevezetes, életed azon korszaka azon befolyásnál fogva is, melyet Tenmagadra és így literatúránkra is gyakorlott. Nem merném a pontot érinteni, ha Paziazitól nem tudnám, hogy sebeid már begyógyultak . . . Értesíts, mit és mennyit legyen szabad ezekről mondanom.

Nem sokára megküldöm a nyomtatott programmát.

### XIX.

#### SCHEDDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, május 23. 1826.

*Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves idézetét.*

Május 20-d. irt leveledet e pillanatban veszem, s mint-hogy a posta napszállatkor indul, minden haladék nélkül felelek reá.

Vedd szíves köszönetemet, édes barátom, hogy mali ominis nevedet elváltoztatád. Régen óhajtottam azt, s tudod nem szükség mondanom miért. Kérlek maradj meg mellette, s nem csak könyveidben, hanem az életben is. Én ha német, s német-író volnék, magamon nem hagytam volna a *Lafontaine* nevet, sem a *König* nevet nem, ha strassburgi nyomtató volnék. Quod sis, esse velis.

Édes barátom! írj a mit akarsz, tégy a mit tetszik, az mindég jó lesz, mert Te nem vagy az, a ki a mit tészesz vagy írsz, sokszori figyelmes vizsgálat nélkül csinálja. Az ezidei Auróra megolvasása oltá én mindenek felett a sokszinű és sok mezőken ragyogó Kisfaludy Károlyt, Bajzát, s a Cserhalom egyetlen hasonlíthatatlan éneklőjét szoktam csudálgatni. Divum genus! Ide számlálom a lány, a lelkes Kovaacsóczyt, kinek tavaly egy dala, most egy másik (Zeng a liget — és Mari a parton áll) méltó tárgya csudálásimnak. Csak várd, mi lesz nyelvünk, mi lesz literatúránk a maga confessáriusai s martyrjai által. A Te neved nem sülyedhet homályba. Válaszd magad a mezőt. Aderit vocatus Apollo.

Oly lelkű barátomnak, miut Te vagy, az én esomóim mindég nyitva állanak; Néked azért is nyitva állának, hogy szedd rendbe, mert a hozzám írt levelek inkábbára mind össze vannak szórva. De azokat sem kezeim közzül ki nem adhatom; megbántanám az által azokat, a kik írták, sem itt nem különben, mint ha magam oldala mellett volnék a redactornak, azt pedig reményleni nem lehet, mert házamnál még esztendeig sem fogok lakhatni az újhelyi (Zemp-lény vgyei) archivum végig tekintése miatt. S ha a diaetának vége lesz, Pesten kell lennem, perem revisiója miatt. De a Ráday már bekötve álló leveleiből keveset is lehet tanulni a célra; s a mit felöle tudok, kis részben szabad elmondani. Verseit, a mint életben lévő unokája mondá, elégette valamely bal tartalékból egy nem ismert kéz; hihető a nagy világban ragyogó menyé. A mi nyomtatásban megjelent, felleled a kassai Muzeumban, Orpheusban, Helikoni Virágokban saját neve és N. Y. betűk alatt. Berzsényi felől hirt vehetsz Szemerétől, ki ötet ismeri. Leveleit általküldhetem, mert azok külön esomóban állanak, itt lévén verseinek tulajdon kezével írt példánya is, melyből az első kiadás vétetett. Bár azokat újra kiadnák! mert a lelkes, de nem szemes (rövid látású) Helmecey sok botlásokkal, kivált az interpunctiókra nézve adta ki.

Mit írj felölem, Szemere elmondja. Azt, a miről szólasz, miattam bizvást mondhatnád, de a dolog miatt nem, mondhatod: úgy kell megérintened, hogy magadnak bajt ne csinálj. Az én életem ott szép, sőt rettegés nélkül mondhatom, dicső tettekkel ragyog. Ilyen az, hogy négy embert, ki naponként 4 krból élt, veszedelmes úton tápláltam négy holnapig, s utóljára is rajta vesztettem, de már akkor, midőn 48 óra múlva mindennek vége volt.

Stettner barátunk is gondolkozik, sőt készít már, effé- lét. Ne tartsd szándéodat titokban előtte.

Thewrewk nekem megküldé köre metszett képét. Az előtttem kimondhatatlan kedves volt. Bár Bajza is és több társaink metszve volnának! s annak kezétől a kiétől Ponori. Én meg nem foghatom, mint lehet azzal dolgoztatni, a ki Ken-

deresit és Berzeviczy Gergelyt adá a Tud. Gyben. Kenderesi úgy Kenderesi mint én vagy Te ; Berzeviczyre pedig csak az orratlanságról lehetnegyanítani. Falua lakván, nem tudok semmit azon szép világ felől, melyben lélekben élek. — Ha irsz, ne feledd tudatni velem, ha Döbrentei kétszeri jegyváltása után feleséges ember-e már. Azzal a barátommal sok történt, miolta nem láttam, a mit meg nem tudtam gyanítani, s pirúlok magamban, hogy meg nem gyanítottam. Nagyon hozzá szokott a corrigálásokhoz, s néha ott is corrigál, a hol nem kellene.

Köszönöm szeretetedet Emil eránt. Az lelkes gyermek, és ha Pesten lehetne, meglátnád, mire nem vihetnétek. Patakon nem az, a kinek óhajtanám, s háznál, környülállásim nem engedik, hogy neveljem. Házi tanítója (Patakon) neheztel, hogy inasávalítart. De az inasa a legeminensebb gyermek a retorikában, hol Emil is van ; s én kimondhatatlanul örülök, látván hogy Emil ezt a *Pataki Jánost*, ámbár inasa, mint tiszteli, mint szereti, legkedvesebb falatját mint osztja fel vele ; de mind ezt úgy teszem, hogy Emil nem tudja, ha javallom-e vagy neheztelek én is. Én gyermekeimre nem szeretek dudogni, és csak akkor tudják neheztelésemet, midőn villámlok és mennydörgök ; de Emil lehetetlen hogy fel ne érje hogy 67 esztendő s atyja, a ki a jófejű gyermeket gyönyörködve csókolja öszve, ha szűrben jár is, úgy ellenzze a Pataki Jánossal való barátkozást mint mások. Ez a Pataki egykor csillag lehet a hazában ; az iskolában már az.

Sietek, és így még egy kérést. Menj mindjárt Kisfaludyhoz és Vörösmartyhoz, s mondjad nekik, és Stettnernek, hogy nyugtalan várom az időt, melyben perem miatt majd Pesten kell lennem, hogy őket láthassam. Aurórának recenziója most van sajtó alatt Ellingernél Kassán. Ott leginkább a *Volna szárnyam* és a *Bajza szép Bordala* vonta magára figyelmemet. Cserhalom különösen érdemel magasztaltatni. Ezt a két nagyunkat, s Kovaesóczyt forgatván szímem előtt, kedvem volna elmondani: *nunc dimittis servum tuum Domine*. De én még sokáig nem szeretnék dimittáltani, mind gyermekeim miatt, mind hogy a ti fényeiteket láthassam, lelkes istenfiak.

Paziazi felől, hogy valamit tudhatok, nagy nyereségül veszem. Őtet mind én, mind feleségem, sokat emlegetjük, s kínunkra volt, hogy nem tudhatánk, hol van. Őtet, Vitkovicsunkat, Szemerét, Köleseyt szíves barátsággal csókolom.

## XX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, június 23. 1826.

. . . Olvastuk a recenziót. A Kisfaludyról, Bajzáról, Vörösmartyról mondott ítélet kétség kívül való . . . De Irántad való tiszteletem nem engedi, hogy bármit titkoljak Előted. Minden leveleidet mi barátok egymással közölni szoktuk, s mily öröm az nekünk, Tőled levelet venni, elképzelhetd. De mint hüledezünk, midőn látjuk, hogy némelyek iránt mily rettentő tévedésben vagy. Nekem igen nehéz személyekről ítéletet mondanom, mert magamat sem ismerhetsz; s mennyire nem lehet levelek után valaki karakterét ismerni, világos, mert Kov . . yt és T . . öt becsülöd. De az én levelem Nálad fenmarad, s már ezért nem írhatok Neked ezen emberekről egyebet, mint tiszta igazságot. Nem említem, mily véleményben legyenek itteni társaink Kov . . irásai felől, de az *ember K . . . . .* Rád bizom, mennyire kelljen és lehessen a literátort az embertől elválasztani. A lány, a lelkes Kov . . egy Budán Pesten elhíresedett adósságcsináló . . sőt . . . S említsem-e hogy a consiliumot, hol harmad éve practicáns volt, becstelenség miatt *kellott* elhagynia? — S hát T . . .? . . . A férfias, és másokról csak jót hinni szerető Stettner egyszer az utcán látta vele Bajzát, kire ő tolta volt magát, s irtózott tőle, míg közelebből nem ismertettük meg vele. Különben T . . az, ki gróf Dessewffynek a diétán vállalt veregette! . . . S a gróf, bár sokat megfordúlt a világon, még is bizodalommal van iránta! Ki ily férfit is el tud vakítani, látni hogy érti mesterségét. K . . , T. és Bors salakjai az írói testnek, miattok maholnap szégyen lesz magyar írónak lenni, s mert ezek legnagyobb lármát csinálnak, quasi az írók repraesentánsainak kezdenek tekintetni a sokaság által. Meny-

nyire fájlaljuk, hogy Te ilyekkel összeköttetésbe keveredtél, s a közönség előtt mutatsz hajlandóságot irántok. T . . . kávéházakban mutogatja Erdélyi Leveleidet, s diecekszik hogy reá biztad kijavítás végett . . . . .

Egy kérésem van Hozzád . . Azt mondják hogy híreidet az írókról szereted közölni leveleiddben barátiddal. Az enyéimet, kérlek, ne add tovább, legalább ne említsd nevemet . .

Hogy Szemere és Kölesey engem szeretnek, azt Neked köszönhetem. Az Élet és Literatura új kötete augustusban okvetetlenül kijő. A kiadók távollétében rám van bízva a róla való gondoskodás. Mind ketten ma az egész délutánt nálam töltötték, és szívesen tisztelnek; Szemere azt izeni, hogy a philologiai tárgyak, a Beregszászién kívül, most még elmaradnak. Én felette örülök ezen intézetnek, s ha a mint kívánom, sok vevője lesz, azt talán folyóírássá lehet átváltoztatni.

D . . . ről csak annyit szabad megírnom, hogy minekutána az esküvés napja már közelített, azt mondta hogy a leánynak izzad a keze, s azért nem veheti el. Most megint itt van. Pozsonyban nagy rollét játszott. Szerencsés lesz-e az az influxus, melyet a felállítandó akademiára gyakorol már jóelőre? majd elválík. Privát hír azt rebesgeti, hogy a fizetett tagok ezek lesznek: Döbrentei (talán praeses), Kazinczy, Vitkovics (cassae perceptor), Horvát István (secretarius), Szemere, Kisfaludy, Kölesey; becsületbeliek Kisfaludy Sándor és Vörösmarty. Mennyi hiteles e hírben, nem tudhatni.

Stettner barátom Budára tette át állandó lakását, s a consiliumnál fog practizálni. Tegnap előtt hozta le Komárom vármegyéből feleségét. Nyole esztendeig szerették egymást. Ez több charaktert mutat, úgy hiszem, mint bizonyos emberek.

Junius 24.

Nem mertem elküldeni a levelet; félttem, bal néven veszed. Közlém azért Paziázival Stettnerrel, Vörösmartyval, s mind azt mondták, jót teszek Veled általa. Harmad éve, tán Kassáról irt levelemben is érintém a dolgot . . Nem akartalak tovább is tévedésben hagyni.

## XXI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, június 27. 1826.

*Schedel Ferencnek Kazinczy baráti szíves idévezletét.*

Nekem semmi nem lehet kedvesebb mint az a bizodalmas tartaléktalan bánás, mely hozzám ezelőtt negyed nappal írt leveledben szóll. De te is, és azon barátink, a kiket megnevezsz, megengeditek hogy épen úgy szólljak veletek tartalék nélkül és bizakodva.

Igen is, én szeretek oly híreket másokkal közleni, a melyeknek vétele nekem örömet csinált. Azt hiszem, hogy az lelkeim tisztaságának sjószívűségemnek esalhatatlan jele; valamint annak is, hogy éa magamat nem szeretem és nem tudom oly valamely felsőbb nemű valóságnak tekinteni, a kinek ne légyen kötelessége mások eránt, a mi másoknak az őeránta. S mely hírek lehetnek azok, a miket barátimnak, és kivált az ügy barátinak az ügy dolgai felől ne adjak? Kedvetlenséget okozni másnak, a ki nekem örömet csinála, hálátlanság, és ettől magamat óvni fogom, óvni tudtam. De ha az ártatlan hír közlése is, a mit más kedvetlenséggel veszen, hálátalanságra, barátság elárulására fog magyaráztatni, szeretném tudni, mit írunk úgy egymásnak? Titkot tartani én is tudok; nem régen is adtam példáját: de az ártatlan hírközlést véteknek soha sem tartottam. Az ilyek eránt elmondhatom én is Terentz után: Totus rimarum sum, hinc et inde perfluo.

Ismerem én azokat, a kik engem e részben vádolnak, de magamat nem mentem. Az a bajok, hogy feleken nem vagyok, és hogy nekik volt az nem kedves, a mi kedves volna, ha hízelkedett volna inyeknek. De hagyjuk ezt: kiki tudhatja e részben mi szabad, és mi tilalmas.

Édes barátom, másoktól is tudom már nagy részben a mit Te nekem nem vad indulatból, hanem intésképen írsz, s a mit oly férfiak egy szájjal mondanak, nekem arról kételkednem nem szabad. De midőn valamely dolgozás érdeme felől van szó, mi közünk nekünk a dolgozó karakteréhez?

Épen ma vevém Kassáról a Minerva legújabb iveit, hol a Hebe és Auróra becslése áll. Én abban egészen elmondám az általvevém ezeket: *Volna szárnyam etc. Boldogok mi etc. Mari a puszta szirten áll,* és a Vásárhelyi dala *Lesujtott fővel*.. A hely nem engedé, hogy az általam nagyon becsült Cserhalmot is kiírjam: de reménylem, egy olvasóm sem fog azzal vádolni, hogy azt kevésbbé becsültem mint illik. Ha a Te barátid oly tiszteletes férfiak nem volnának is, a milyeknek őket én is hiszem, sőt ha őket épen az a mocsok terhelné is, a melyet egy valakiről említesz; én ezen isteni lélektől ihletett darabok felől egyebet nem mondhatnék.

Erdélyi Leveleimet megolvastatám azzal, a ki ott született és azt a földet ismeri, s így tévedéseimet kimutathatja, s örvendek, hogy azt ő látta, s megengedem, azaz, megbocsátom neki azt a mosolygást érdemlő gyengeségét, hogy magával paradirozni akart. A vállveregetés nagy neveletlenséget is mutat, nem csak szerényselenséget; és ha a tett megtörtént, bánom, hogy az a nemes lelkű férfi értte a tevőt barátságosan meg nem feddette: hiszen az oly feddés *jótétel*. Tudnotok kell azon felül, hogy ennek az embernek igen nagy érdeme van előttem: — a testvérem fija beszéli, hogy őtet minden nap meglátogatta, oktatta, intette, tüzelte. Egyébiránt öfelőle is kénytelen vagyok azt mondani, hogy hiszem a mit irsz s barátságos intésedet szívesen köszönöm, s követni fogom. Nekem örök törvényem, s reménylem, ezt tapasztalni fogjátok, hogy a darab becslésében nem veszem tekintetbe barátimat, ellenségimet, noha ezt sokan, és *előttük jó okokból* nem hiszik, s szeretem szerethetni, a ki szeretett darabot ada. Ha ezt nem lehet, a darabot szeretem. Birónak nem szabad tekinteni a személyt. Kit szeretek én úgy mint Szemerét? De mind az, a mit Szemere ada, nekem nem Remény és Emlékezet. S Kisnek, Dezsőffynek, Berzsenyinek nem csudálom minden darabjaikat: némelyikét igen, s irigyelve.

Ignotos fallit, notis est derisui. — Ezt levelednek egyik cikkelyére, s szeretném ha kitalálnád, melyikre. A szemtelen süffisance rettenetes dolog: de néha célt éret.

Stettnernek házasság ára baráti áldásomat, sőt ha az kevélyen nem hangzanék, atyaimat. De egy szerencsés férj azt elmondhatja szemtelenség nélkül.

Igaznak halála engem nagyon levert. Én folytatni fogom dolgait, de más formában, más név alatt, és úgy, hogy igyekezetem a Kisfaludyéval össze ne ütközzék. Adják isteneink hogy Kisfaludy sok esztendőig vihesse Auróráját. Jeleltsd ezt neki a legszívesebb idvezlet mellett, s köszönts barátidat, kik barátim lesznek nekem is. K — felől rég olta semmit nem tudok. Jobb csillaga fordítson el róla minden veszedelmet. Élj szerencsésen és szeress.

## XXII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 10. 1826.

Sokkal, igen sokkal tartozom Neked, hogy utolsó levelemet úgy fogadtad, a mint látom hogy fogadtad. Tőled függött azt balra is magyarázni, s ezt velem éreztetni: de Te oly jó voltál engem félre nem érteni, s Hozzád való nyiltságot ezentúlra is kötelességemmé tenni.

Megnyertem Stettner Kézikönyvem számára. Így hamarébb is elkészülhet, mert bizony nem sok időm marad a sok collegiumi óra miatt; s mert ő kész a maga számos jegyzéseivel segíteni, teljesebb is lesz. Egyesült erő mindég jobbat adhat; szellemem iránya pedig és véleményeim poesisunkról nem könnyen egyeznek valakiével inkább mint az övével, ámbár keveset voltunk személyesen együtt, s ezen egyezést ansichtjaim helyességének kezeseül szeretem venni. Szeretem is, s azért szívesen osztom vele a becsületben is.

A mennyire emlékezem, Báróczi biographiájában két munkája nincs felhozva: 1. Amalia Történetei . . Bécs 1810. 2. A mostani adeptus . . Bécs 1810.

Dulházy úr tölem sept. első napjaiban egy értekezést veend a szerbus népköltésről, német után dolgozva; az Élet s Lit. számára pedig Szemere kérésére folyóírásainkról irok

egy értekezést. Kérlek, ne sajnálj tudósítani, mért szűnt meg a M. Muzéum, mért Orpheus? . .

Várva várom a Minerva második negyedét. Almanach-jaink recenzióira már tavál akarék észrevételeket írni, s jó hogy nem írtam. Az egyiknek szerzője a gróf (Dessewffy József), s az ő haragját felingerelni veszedelmes. Kevesen vannak, kik tűrik a gáncot, s egy szó örökre ellenséginkké teheti. Te meg fogod engedni, hogy recenzióidra észrevételeket írjak; de nem a Minervába küldöm, hol teli csillagoznak az embert jegyzésekkel. Vagy ne adják, vagy közöljék előre az íróval jegyzéseiket, hogy vagy visszavonhasson holmit, vagy legott védhesse magát. . .

## XXIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széchalom, jul. 31. 1826.

*Schedel Ferencknek baráti szíves idévzlést.*

Örvendesz hogy a szerint vettem leveledet, a mint óhajtád. Nem tudnám az oly szép bizakodást, az oly szép intést mint vehetném külömben. Mit becsülhetünk úgy, ha nem az olyat? A két nem barátid felől rég olta semmit nem tudok. Sajnálنام ha az egyiket zavarjai előlnék. Dicső elme, s kívánnám hogy ezerekig éljen.

Stettnernek levele együtt jöve a Tiédde!. Mind neked, mind neki az nap felelék, de a Néked szöllöt újra kell írnom. Hirtelen kelle kiszaladnom feleségemhez, gyermekimhez, s a levelet asztaomon felejtém, s örülök hogy az itt maradt. Köszöntsd szívesen Stettner, s add által ezt neki.

Recenziómra, és valami tollamból folyt, Te, sőt minden más írhatják a mit akarnak. Vagy nem kell írni, vagy szabadon kell. Barátságna, hidegségnek, az olyanban nincs helye. — Minerva még sem kész, a mint tudom azért, mert az Igaz halála oda rekeszté az Ürményi képét. Ellinger órá bíz a képek metszését. Az életírást Ellinger velem dolgoztatá. Én Ürményit 1782 olta ismerem, s dicselkedhetem sok-

szor éreztetett kegyeivel. A mi kész vala az ivekből jun. 27-kéig, Ellinger nekem megküldé, én pedig Bártfaynak adám által, hogy láttassa Kisfaludyval az Auróra becslését.

Báróczynak általad említett két munkáját csak egy bécsi antiquarius indexéből ismerem. Midőn utólszor valék vele, azok még nyomtatva nem voltak. Akkor adá ki, midőn a nagy Napoleon Bécsben volt. Úgy hiszem, hogy a munka nem ismerete kevésnek lehet kedvetlen. Én igen ohajtom látni, s fogom, ha hozzátok lemegyek.

Orpheusom elakadt, mert elhagyám Kassát, s Landerer panaszkodott, hogy nem kél. — A kassai Muzeumot a Batsányi reá veszedelmet hozott verse: Nemzetek, országok etc. akasztá el. Én ezen emberről nem szeretek beszélni, mert mi egymást soha sem szenvedhetünk. Horányi szerette s elszeszítette. Maga akkor talán húsz esztendőös gyermek, s diurnista Kassán, uralkodni akara, s Barótit meg is nyergelé, hogy Batsányi vala az öreg, s az ősz Baróti a gyermek. Hallgatók bajaim felől: de elmondom mint bánt Barótival.

Ez és Rájnis vastagon veszekedének. Batsányi is összeakasztá vele kerekét. Batsányi együtt dolgozott Barótival, Baróti mellett Rájnis ellen. Landerer nekem postán küldé meg a Rájnis által fordított Virgili Eclogák egyik ívét újságképen. Barótinak akkor nyomtaták verseit in quarto; Batsányi azt tanácslá, hogy ugyan azon Eclogát fordítsa Baróti is, meghaladni igyekeztvén a Rájnis fordítását, s nyomtattassa könyvébe, mintha azt ő a Rájnisénak látása előtt dolgozta volna. Rájnis meg fogja ölni magát szégyeltében, hogy a Barótié jobb. Egész élte ilyen mesterségekből van szöve. Kiszabadulván Kufsteinből 1796., Bécsben kereste kenyerét. Somsics Lázár, Báróczy s mások hópénzt rendelték a birtoktalan pénzetlen embernek. Somsics egy deák ódát irt; valóban tüzest, szépet: *Ad arma cives, nobile fortium sangnen virorum etc* s Batsányinak adta, hogy azt mutassa be a császárnak, mint magáét, s Batsányi mint magáét mutatta be. Azonban szilaj lelke a maga jóltévőjét addig bántá, míg ez eltépte magát tőle, s ötet marha embernek titulázta, valamikor fölöle szó volt. A jottista Barótút ő tevén ypsilonistává, annál fogva

hogy a jottismus protestáns mód!!! — Hogy Verseggyvel mint leve egy test, egy lélek, noha egymást nem szenvedheték, képzelheted mint történt. Ypsilonista mind a kettő, s ez elég ok. Bohó emberek! s méltók egymásra. A mit a Faludi Versei megett rólam mond, neki nagyon köszönöm, szeretem hogy tudja a világ, hogy mi ketten egymást nem szenvedhetjük. — A Füredi Vida név alatt (irt) recensio Verseggyre mutat, s a Tud. Gynek a Verseggy kezével vala leírva, de az alkotás, a halmozva tett citátiók azt kiáltják, hogy az a Takács József tollából folyt, s talán non sine numine Batsányiano. Eléggé brutális írás, hogy e gyanúra vetemedhessek. — De az ily embert csak gyűlölni szabad, nem soha bántani.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Vörösmartyt köszönts nevében, s mondjad, hogy Cserhalom nekem is az, a mi minden jónak. Ő nekünk nagy díszünk. — Bártfay láttatni fogja veled a Minerva említett íveit. — Csudálni fogod hitvesét <sup>1)</sup>. Az tiszta és nagy lélek.

## XXIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL ÉS STETTNER.

Bátorkodunk ezennel munkánkat <sup>2)</sup> hathatós pártfogásodba ajánlani; s e célra, kérünk, méltóztassál hirdetésünk példányait oly férfiak közt osztogatni, s azt ajánlani, kiktől reménylhetni, hogy egy literatúránkat ismertető munkától a csekély árt nem sajnálják.

Neveinket titokban kérjük tartatni.

## XXV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely) aug. 11. 1826.

*Schedel Ferencnek Kazinczy baráti szíves idézletét.*

Édes barátom, a hirdetéssel mind azt fogom tenni, a mit a dolog fontossága, és a te megbecsülhetetlen barátságod

<sup>1)</sup> Kít ő ekkor hozott haza Zemplényből Pestre. *A kiadó.*

<sup>2)</sup> A m. költészeti kézikönyvet. *A kiadó.*

érdemel, kíván, parancsol. Mit nyerek vele, nem merem mondani magamnak, mert ez a táj nem örömet veszen *könyvet*, s képzelhetd, minek tekinti a *verset*: az itt nem *mesterség*, hanem *kedves játék, enyelgés*. Nem elég; azt vedd még hozzá, hogy ez *német könyv, s magyarból fordítva*. De nem ijesztelek el előre; csak arra kérlek, hogy ha reményed megesalna, ne vedd azt hidegségnek, s ne engem vádolj; hanem az időt. A mesterség és annak szeretete nem profánus portéka. — Még jobb! azt fogod mondani, s bár csak az avattaké maradhatna! Minden bizonynyal jobb, de szándékod úgy nem segítetik.

Minekelőtte a nyomtatást elkezdeted, kérlek, s igen nagyon kérlek, tudasd velem, mely darabjaimat van szándékod felvenni, hogy ha rajtok igazítottam, azok ezen igazítások után nyomtathassanak. S itt nem lesz elég a sonett, vagy epigr., vagy óda s epist. címjét emlitened, mert némelyikének *címjét* megváltoztattam, s rá nem ismernék; hanem *első két három szavát* is emlitsd. — Tovább arra kérlek, hogy a mit rólam mondatok, engedjétek látnom; nem mintha tömjént kívánnék, — az csak isteneket illet, — hanem hogy a dátumok hamisan ne tétessenek fel; és ha talán az elisio és egyéb említettnek, hogy elkerültessem veletek az oly botlásokat, az involuntariust és voluntariust a milyekkel Horváth József Elek tölté el a maga csudálkozásaim nélkül nem olvashatott értekezését a Tud. Gyben. Azt vélem közölheté vala elébb, s bizonyos lehetett, hogy megesisipkedéseiből egy szót sem törlek vala ki. Én nem szégyenlem hogy elidálok, s minthogy nem szégyenlem, miattam Horváth József Elek, s mások mondhatják a mit akarnak. Mondhatd Te is, édes barátom; de ha mondod, mondd úgy, hogy azt ne kelljen mondanom, a mit Horváth József Eleknek — azt, hogy nem csudálkozom, ha ő szól úgy.

Egyedül azért ohajtom látni, a mi felőlem lesz mondva, s reménylem, teljesited kérésemet. Sőt jónak látnám, ha azt mind azokkal láttatnád, a mit felőlek mondani fogsz.

Van egy valaki, a kivel közlém a mit mondani akarék. Nem felelt. Én kiadtam. Akkor mondá panaszolva, hogy ő

ott nem született, mert az hitvese birtoka, s engem vádolt, hogy pletykázok, azaz, hamis hirt közlök és költök.

Láttad-e már a kassai Minerva 2-ik füzetét? Egy értekezés van benne a magyar nyelvről (közlé Dulházy Mihály). Tudod-e ki dolgozása? — Örvendj jelentésemnek:

A gróf Desöffy József *Aurél* fijáé. Örülök a lelkes s nagy tudományú ifjúnak, mintha fiam volna, s örülök tiszteletes atyjának és anyjának.

Hát az Auróra recenziójára mit mondatok? Vörösmarty reménylem érteni fogja, hogy Cserhalma nem hidegségből van elmellőzve. Tisztelettel említettem, mert tisztelést érdemel. De a Ráday-nemű versezet becsét kelle éreztetnem, s kimutatnom a technicali botlásokat. — Az elfogá a helyt.

Bártfaynének minap írtam enyelgve s németül. Egy barátnének édesen nevette tréfámat. Lefordítám azt versekbe, s ma küldöm Bártfaynak. Vedd te is. — Élj szerencsésen. Várom kérésem teljeseését.

#### Bártfay Lászlóhoz.

Két szeretőt éltök legédesebb  
Órái közt megháborítani,  
Nagy vétek, bűn, sőt épen kárhozat!  
Megyek tehát; de hadd mondjam, hogy én  
S egy összevagdalt, szúrt, és lött lovag, (Major Bartos úr)  
Ki, bántva látván a jót, vad gyötrőjén  
Kész bosszút állani béna karral is,  
S kiket te sem gyűlölsz, két asszonyink: (Bartosné és a feleségem)  
Ha Josephine nem lesz oly szerencsés  
Mint eskeidnek hitte, rád esünk,  
S kikapjuk, boldog rabló! karjaidból. —  
Hallgat; titokban hullnak kömveí!

#### XXVI.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pozsony, sept. 9. 1826.

Épen induló félben voltam, midőn Kisfaludy kére, hogy, ha írok Neked, küldeném meg Kovacsóczynak ezen darab-

jait. Hozzá már későn érkeztek, s Náladnál senki jobban nem használhatja.

Mihelyt Bécsből visszajövök, hová holnap megyek Bajzával, többet írok. Addig is stb.

## XXVII.

## UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 25. 1826.

Adja az ég, hogy még sokszor láthasd felderülni a hol napi napot! hogy még soká élj hitvesednek, barátidnak.

E hónap elején fejtém ki magamat Bajza karjaiból. Rodaunban (Bécs felett) meglátogattam Gaal György bátyámat; beteges, azért kézikönyvemet új fordításokkal nem segítheti; különben a munka plánuma javallását teljesen megnyerte. Ugyan így javallta Mednyánszky is Pozsonyban, s mások is, de praenumeránsaink száma mindeddig csak — 60 körül áll. S mi ez arra, hogy a munka világot láthasson? November végeig elvállik, kiadhatom-e.

A mi felveendő darabjaidat illeti, társamra bízom megválasztásokat. A mit Rólad irunk, kötelességünknek fogjuk tartani Veled jókor közölni. Szentmiklóssyknak még e héten írok.

Vajha betöltenéd minél előbb közös óhajtásunkat, és Sallustot meg Horációt kiadnád! Az Irisnek egy dolgozó társa figyelmetessé tette ezekre a publicumot, tedd, hogy a köz várakozásnak hova hamarébb megfelelj.

Utolsó leveledben azt írad, hogy Vörösmarty az almanachokról szóló cikkelyben lett elmellőztetését nem fogja liedségnek venni. A mi engem illet, nyíltan szólva, én ezt részrehajlásnak tulajdonítom. A recensio címe ki nem zárja ugyan a generális észrevételeket, s így a mi a Ráday-nemű verselésről mondatik, annak kiemelése igen is foglalhata ott helyt, de azt soha sem fogom hinni, hogy az szükségesebb volt a Cserhalom méltatásánál. Mondod, hogy tisztelettel említetted. Ha az tisztelet, hogy „szép“nek mondod Cserhalmot, marad-e mérőpalcánk, melyhez szabhassuk bizonyos szeren-

csétlen fejek iránt való „tiszteletedet“? . . . S nem haladás-e, ha egész esztendőt át csak öt valóban jó verset kapunk is? Mert a többiből semmit sem csinálsz. Kisfaludy elegiája, Bajza éneke A Szépekhez, s a nem új, de ideamenetelre, érzésfejlésre, nyelvre *gediegen* „Fajdalmak,“ aztán Kölesey dalai, ezen *egyedül való* diszei az idei Hébének, vagy — ha ezek apróságok — Szalay Benjámint vig elbeszélései, Kiss Károlynak *nálunk* valóban dicséretes elbeszélése és anekdotja, Kisfaludy dramatizált anekdotja Mátyás Deák, Bártfaynak (noha helyenként dagályos nyelvű) szép novellája, esekély ítéletem szerint nem érdemeltek teljes elmellőztetést, Horvát Endre töredékében pedig a kritikus sok gánosot mutathatott volna ki, melyek Horvatra nézve ugyan nem lettek volna fogantatosak, de hasznosak aethetikai művelődésünk előbbvitelére. Hogy Kovaesóczy Marija Schiller Hérójából támadt, hiszem, de hogy schilleri szellemben, azt ugyan nem látom. Vásárhelyiről nem szólok, mert nem érem fel . . .

A Minerva III. negyedét Rösler már hirdette, de a könyvadásoknál még nincs meg. Szemere igen nyugtalanul várta, s hétfőn estve nálam lévén, azt tanácslám neki, küldene R-hez. Tette, és estve megérkezett a füzet. Én eliszonyodtam. Szemere és Kölesey még azon éjjel megkészítették a feleletet, s más nap estve már letisztázva olvastam. Thaisz eddig márszedeti a Tud. Gyűjt. octoberi kötetébe.

## XXVIII.

## UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest, oct. 31. 1826.

Tegnap hozta el Bártfay csomódat Kisfaludyhoz, s én e pillanatban hozom tőle. Vedd érte bálás szívünk legmelegebb köszönetét, szeretett Férfi! A Sípóshoz írt epistola annyival inkább lepott meg, mert Kölesey épen tegnap javasolta, hogy *azt* kérjem Tőled. Elgondolható mily örömem volt, hogy megbecsülhetetlen szivességed kérésemet így megelőzte.

Kölesey azt beszélte egyszer nekem, hogy több évek előtt önbioographiához fogtál, s hogy nagy veszteség lenne, ha be nem végeznéd: az nemzetünk belső életének is ama

korban historiája fogna lenni. Sürgetve kérlek tehát erre, most és mind addig, míg reá nem adod Magadat. Jelenben mindazáltal a mi célunkra kevesebbet kérek, s még is sokat. Közöld velünk azon biographiai dátumokat, melyeket szabad lesz feldolgoznunk. Hívebb és melegebb szívekre, hidd el, nem bízhatod nálunknál. Verseid választásáról conferentiánk még nem volt, de mihelyt lesz, tudósítlak.

Még egyet! Mindenre a mi szent, kérlek: félre ne értsd soha nyíltságomat — ez megfosztana lelkem nyugalmától.

## XXIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferencnek K. F. baráti szíves tisztt.*

Rosszál érzem magamat, s félek a jelenségektől. Röviden felelek oct. 25-d. irt leveledre, melyet a későbbi, együtt a Stettnerével, egy postával előze meg.

Írisz nem monda valót: Én a Horázt Epistolájival kész nem vagyok. Szallusztal igen.

Jól mondod, hogy részrehajlással vagyok Vörösmarty eránt. Hogy azt ismerd, jer, s lásd, mint tanulja fiam scandálni a hexametert Zalánon, mint tanulja érteni a poetai szóllást Zalánon, s midön vele olvasom Zalánt, mint tanulja ellágyúlt, elváltozott hangomon ismerni a nemzet *nagy díszét*.

Cserhalom nekem annyi, mint egy egész poema, s nem számlálom a kissebb dalok számába. Zalán és Cserhalom felől én is együtt akarok szóllani, s hogy eddig hallgaték, nem hidegségre mutat. A Guzmics Theokritja felől sem szóllék még, pedig Guzmics szeretve érzi magát tőlem.

Én Marit schilleri manírban dolgozott dálnak és szép dálnak ismerem; szép dálnak a Vásárhelyiét is.

Praenumeránsod nálam egy sincs. Báró Vay Miklós-nak jelentésedet azon kéreessel küldém meg, hogy a pénzű juttassa kezedhez, a mire neki ezer módja van. Nem restellek semmit effélét: de ez a táj nem szereti az előrefizetést. Ha meglátják a könyvet, akkor itt is vesznek. Óhajtom, s nagyon óhajtom, hogy szándékokot boldogúljon,

Ne vedd balúl, ha az ide zártak megadattatására kérék.  
Élj szerencsésen.

Ágyban, nov. 6-d. 1826.

## XXX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, jan. 5. 1827.

Szemeréné assz., ki épen most érkezett meg Zemplényből, nem halla semmit betegséged felől, s ez azon hitet hagyja táplálnom, hogy a baj, melytől féltél, ki nem tört. Buzgón kérem a végzetet, hogy még sokára, igen sokára nyújtsa drága életedet! Mely fájdalmas volna nekem azon édes szokástól megválnom: Téged élni s reánk figyelmezni tudnunk!

Ó légy azon, hogy mit az Írisz levelezője Horácra nézve hamisan hirdetett, az minél előbb valósággá légyen! Mely szép bosszú volna ez e hazudságer!

Kézikönyvünknek csak az első kötete fog a József-napi vásárra kijönni, s az Veled fog bevégezödni. Azért hadd kérem újra biographiádat! Nem akarok a folyamból meríteni, midön a forráshoz járulhatok! S a cikkely Veled láttatva lesz, s törölhetsz és változtathatsz benne kényed szerint. Azért ne vond meg tölem *bizodalmas* közléseidet!

Köleseym holnap indul Csekére. Az Élet s Lit. II. kötete sajtó alatt van, s egyebek közt Kisfaludytól foglal magában egy új vigjátékot 3 felv.: A leányörzö. Karakterdarab. — Fenyéry és Bajza tisztelnék, én kegyeidbe ajánlott stb.

## XXXI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.*

Édes barátom, Sedriai ülésünkben vettem leveledet, együtt a gróf Dezsöffy József levelével József üesém eránt, ki Zoltán Mihály barátjával első vala azok közt, kik a pofonvert Szucsicsot a dictatürából kitaszították. A törvényszék végével ebédre menénk, s ott nehány izben kelle felolvasni a grófnak francia

atticismusával eltölt levelét, s az a ddig tartóztata, hogy alig maradt időm, Neked felelni, mert a p o s t a még ma estve indul. Vedd jó neven tehát, a mit e tolongások közt adhatok.

Oct. 27-d. o l t a 68-dik esztendejét élelem életemnek, s talán egyikét sem több és többféle gondok közt, mint épen ezt. Csaknem mindennap éjjélkor fekszem, virradtakor gyertyát gyújtok, s dolgom alig halad. Egész halom levelek várják tőlem a választ, s rég o l t a. Legyen ez mentségem, hogy kívánságodat biographiám felől nem töll yösítettem.

De ezt nem csak a sok dolog miatt nem tevém eddig. Csiklandós dolog magunk felől szóllani, s kivált nekem, kit szeretni oly sokan nem méltóztatnak. Csak nézd el Pestet. Nyugtot kívánnék vég napjaimra, nem karcolgatásokat. Te vigyázz, kérlek, hogy a mit rólam mondasz, nekem új ellenségeket ne csináljon, a régieket nekem ne dühitse. Megküldöm, a mit gondolok hogy kívánsz.

Hallom, valami fiatal plébánus Veszprém körül egy Mondolat-formát írt. Bizonyos lehetsz eránta, hogy neki felelni soha nem fogok, mint Batsányinak, és az övele egy gondolkozású, de, dicsőségére mondom ezt, nem egy lelkü Dübrenteinnek. Ezeknek csak az a jó, a mi közönségesen van elfogadva, s nem árul el idegen színt. Nekem az, a mi jó, és *kivált* a mi szép. D. is azt hiszi, a mint nagy okkal gyánitom, hogy engem bosszant a némelyek által tőlem megtagadtatott javulás. Sőt az engem kevélylyé tehetne, ha magamat hozzájok szeretném inkább hasonlítani, mint a magamnál nagyobbakhoz.

Horátz Epistolájit egészen le akarom fordítani, de én csak ihlés órájiban szeretem elővenni, a mi ihlést kíván. Ha áltesem a sürgetőbbeken, ezeknek állok.

Míg mások csomóként adják dalaikat, én mind azt, a mivel teljesen megelégedve nem vagyok, készebb vagyok elégetni, mint kiereszteni. Az én darabjaim azért nem jobbak; de legalább megvan rajtok a classicus szín. Epigrammimmal, úgy hiszem, hogy van valami okom megelégedhetni. Epistoláim, megiehet, hogy nem épen rosszak; de Epistolák.

Kérd Fenyéryt, hogy Bártfayhoz irt Epistolionomat nekem küldje meg. Nem lelem azt papirosaim közt, s Bártfaytól kérni szégyellem. Könyv nélkül nem tudom egészen. Ez a kezdete:

Két szeretőt éltök legédesebb

Óráji közt megháborítani . . .

Fenyéry, Bajzát, Vörösmartyt, Bártfayt és asszonyát, azt a jót, azt a nemest, azt a lelkest, Szemerét és Szemerénét, tiszteld, kérlek, s ajánlj mindnyájoknak igen nagy becsű barátságokba. Élj szerencsésen édes barátom, és szeress, mint eddig. Újhely január. 12-d. 1827.

Gróf Mailáth nagyon örvende ismeretségednek, én pedig köszönöm, hogy levelemet neki megvinni méltóztattál. Nincs többé Pesten, a mint leveléből látom, kérlek csinálj borítékot erre, tudd meg szállásán hol van, s azt küldd utána. Engedj meg alkalmatlanságomnak.

Nem tudnál-e valakit a pesti vagy budai könyvárosok közzül, a ki a grófnak magyarra fordított Regéjit: *Magyarische Sagen und Märchen* kisdéd nyolcadrétnben, igen fejér és sima papirosra, ujonanu öntött garmond hosszas-metszésű betükkel a maga rovására kiadja?

### XXXII.

#### UGYANAZ UGYANANNAK.

Édes barátom, Óhajtom tettel bizonyítani be, hogy a mit kívánsz, és tőlem kitelik, szívesen teszem; de hosszas tünődésim után sem értem, mit írhasak úgy magam felől, hogy várasodat kielégítse. Magunk felől szóllani bajos, s ezek az örök félreértések, ezek a csúnya, világos vagy titkos összeszövetkezések, virrongások elkeserítenek. Falun lakom, távol társimtól, s így a mi nekik az együttlét, nekem a levelezés vala; de látván hogy leveleinket kinyomtatják, akar-nám, hogy egyet se irtam volna. Szemerénk felküldé nekem a te Kőleseydéit Döbrenteihez, s elborzadtam erre. Kőlesey Tassót játszik, nem poetai érdemcire céloz, hanem makaes hypochondriájára. Nincs szóm hozzá, kiki teheti magával a mit akar; s ez az Élet és Lit. I. kötete megérteté velem, mi

az, hogy ő (Kölcsey) annyi leveleimet válasz nélkül méltóztatott hagyni, s azolta tudom, hogy panaszait ellenem mással tudatta, velem nem. — Ezek a bánások rendesek; nem lelem fel magam benne. Ha a Tassoismus cselekszi, ám legyen. De legyen, ha egyéb cselekszi is. Én nyugton megyek úton, s ezt tudni nem fogom.

Én azt hittem, s hiszem édes barátom, hogy Te a felvölt íróknak igen rövid notice-ját fogod adni; hogy az olvasó legfeljebb születése napját tudja, lakását, hivatalait, mellyeket viselt, s a mi az elmondást írói pályájáról érdemelhetné, péld. mit mikor írt, s mi ada reá alkalmat, hol lakott. — Imhol tehát, a mi eszembe jut, de téged arra kérlek, hogy használd azt vigyázással.

Születtem 1759. oct. 27-d. Ér-Semlyénben, mely Bihar vgyének postás magyar nyelvű helysége Debrecen és Károly, s Kálló és Nagy-Várad közt. Az anyám Bossányi s Nagy-Ugróci Bossányi Susána, egyetlen gyermeke vala Ferencnek, ki Biharnak fő embere vala, s dietai híres, azaz hív, követje. Ifjabb testvéreim 1. Dienes, Consiliarius, Biharnak subst. v. ispánja 1807. követje. † 1824. 2. László oberster Davidovicsnak magyar gyalogseregénél † 1807. 3. József, Alsó-Regmecen és 4. Miklós még élnek, s 3 leány.

Én Késmárkon esztendeig tanultam a német nyelv kedvéért 1768. Azolta mind végig 1779. Patakon.

Házi nevelőm egy oktalan theologus volt. A mit atyám az asztalnál vendégeivel beszélt, ha megkapta figyelmemet, én titkon papirosra vettem (Anekdoták). A grammatika és még inkább a káté nem fért fejembe, de a német bibliában gyönyörűséggel olvasgatám azokat a tizes prófétákat, még mikor nem parancsolták is. — Szerencsétlenségemre praeceptorom rá akada az én titkos commentáriusaimra, s panaszosan mutatá be az atyámnak hogy ime ezen firkálások miatt nem megy a gramm. és a káté. Az atyám megörült. Több esze volt mint praeceptoromnak.

Patakon syntaxisták is kezdének tanulni görögöt, de nem tovább mint az első declinációig. Ezt azoktól kívánák, a

kik papságra akarták adni magokat, mi egyebek az alatt szabadok voltunk. Én hallgattam, de lopva. Egy lelkes professorom (Szent-Györgyi István) megpillantá papirosaim közt a görög declinációt. Ijedve feleltem, hogy az enyém. Ez tüzelt, hogy űzzem, s álljak mindjárt Homérnak. Oly gyerek valék, és annyira nem volt segédem, hogy ennek neve elretetett, s megelégvém, hogy Anakreont baktathatom.

A poesisban valék otthon, de a négy soru stropha nem az én csemegém vala. Sokat tanultam meg Virgilből, Horátzból, s egy barátommal a Bodrog szélein mondogatánk a mit tanultunk. Ez deákká lévén, bibliothecariusnak tétetett. Elzárkozáom vele, s míg ő a theologusokat, én szüntelen a medii et recentissimi aevi latin poetákat forgattam.

Rhetor valék, s hivatalt nem viselő atyám (a Calvin emberei akkor még nem lehettek vármegyetisztek) megholt 1774. mart. 20-d. Lelkes anyám — ah barátom, mely magyar asszony! — mindent elkövette, a mit boldogságunkra nézve jónak látott. Egy francia tiszt duellála Párizsban, s megszökék. Duellála Róma körül, s megszökék. Bécsben egy derék pataki deák egy cédulával küldé Patakra hozzám. Az anyám befogadta, 3 holnap múlva ismét ment. De én tudtam annyit, hogy már olvashaték; és ha iskolai esztendeimben Gessnernek a munkáit soha nem láttam is, a bibliothekának voltak francia könyvei.

Megjelene Kartigám, az egész világ azt olvasta, s philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeiket. Mely dagály! szaladtam tőlök és Kartigám elől. — Egy új bibliothecarius látván, hogy szeretek könyvet venni s ismerni, hírt ada, hogy kezéhez két nyomtatvány küldetett eladás végett: Mesék, és sok kép van benne, de ő nem érti, ámbár a könyv magyar. — Báróczy Meséji Marmontel után. Ut vidi, ut perii! Ezolta nekem Báróczy vala mindenem.

Szabó Dávid kiadá verseit 1777. Megnyiltak szemeim. Egy levelet irtam hozzá distichonokban, Péchy Gábor Septemvir és supr. Stud. Director Patakra jött, kísérve a kassai Akad. Prodirectora által. A mint mind együtt valánk, Kenyeres engem szólit elő. Köszönte a Baróti Szabó Dávid nevé-

ben, s kért hogy abba ne hagyjam a merést, az ifjakat pedig hogy engem kövessenek.

Az anyám emlékezék, hogy megholt atyám oly véggel fordította velem valamit, hogy azt kinyomtattassa. Tudni akará mi volt az. Gellertnek valamely Abhandlungja. — Parancsolá hogy tekintessem meg valamely professorommal. Ez nevette engem, az anyámat, az atyámat; 15 esztendő gyerek s már auctor! — Megírtam az anyámnak. Ez parancsolt, ne szóljak senkinek, hanem a legnagyobb titokban dolgozzam akármit, hogy examenig kész lehessen. Az examen juliusban szokott tartani, ez pedig május végén parancsoltatott nekem. Elúván az iskolai penumokat (oh mely tanítás akkor!) Magyarország historiáját akartam tanulni olvasásból, s a Pray ázsiai kötetén kezdém. Nem nevensz? Mit tudék tenni? Egy nyavalyás compendium geogr. Hung. írtam, s az kinyomtattott. A professorok soha sem tudák mi történik, s az egyik rám ordíta: Quas tu ibi merces proponis. Reszketék a következtől. De Superint. Szilágyi felkölt; egy két pillantással látta, hogy a munka felette rossz; de azzal végzé hogy valaha igen jót adhatok, csak a kezdett pályát üzzem. — A professorok ezt látván elhallgatának.

Anyám hallá hogy rossz vala próbám, s azt magam is mondám. Most jobbat kívána. Gyakorlatlan lévén, s nem lévén a ki vezessen, lefordítám Bessenyeinek németül írt philos. románkáját: Die Amerikaner, s ekkor megszűntem a könyvcsináló pályán. Egy igen tiszteletes leány szerelme Siegwartot fordította velem, s Gessner Idylljeit; de láttam hogy nem kell sietni. 1784 vicenotarius lettem Abaujban, s sokszor láttam Barótit. Izetlenebb embert nem képzelhetsz. Nála a latin írók csak pedanteriából voltak valamik. De tiszteletes jó ember. Batsányi Kassára jött. Mindég együtt valánk estve. Ez a dölyfős ember nyargala az öregben, s rajtam is akara, de én recalétráltam. A húr megpattant.

Egy este nem vala jelen Batsányi. Mondám Szabónak, hogy én holnapos írást kezdek. — Igen ha B.t is beveszem társnak. — Tiszta szívből. — Jön B. s ezt teszi talpúl: a re-

daectio háromból áll; két votum győz. — Sz. mindég azt akará a mit B. Kivonám magam, s újat kezdék; Orpheust.

1786. Gróf Teleki Sámuel (a cancellarius) akkor bihari kir. commissarius, főnotáriussá akara tenni Szabolesban Vay József viceispán mellé; Szentiványi Ferenc kassai kir. commissarius főnotáriussá Abaujban. De gróf Török Lajos (az ipam 1804) supr. Stud. director leve Kassán, s unszolt, keresném a nemz. iskolák inspectorságát. Szerettem Vayt, Telekit, de még inkább Törököt, s nem szerettem a politikai dolgok akkori folyamatját. Augustusban felmenék Bécsbe. Pászthory már tudta hogy könyvesináló vagyok. Swieten a minister fél óráig beszélt velem, s megszeretett. Nov. 11. beiktattatám hivatalomba. Districtusom Magyarországnak negyed része volt. Mely szép hivatal, s a mixta iskolák mellett! 1500 fr. fizetéssel pengő pénzben. Egy pápista papnak arany medajlt, egy másiknak vörös övet adaték Swietennel. Tenyereken hordának a papok. Érzették hogy fejem szívem tisztá.

II. Leopold véget vete a mixta iskoláknak. Így b. Prónay Gábor Exc. és consil. Vay István, ez pécsi, amaz pozsonyi fődirectorok, s én a harmadik, 1791. apr. 1. napján költ parancsolatjára a helytartó tanácsnak elereszteténk, de azon ígérettel hogy első nyilással más hivatalt kapunk. Én felmentem Bécsbe. Kegyelmes Uram, mondám én a ministernek, én örömmel szolgáltam az ügy miatt; ettől elestem, más szolgálatot nem óhajtok. Exdat úgy néztem mint atyámat, nem mint előljárómat. Ha érdelek valamit, engedje Excád, hogy kezét megcsókolhassam. — Swieten ide tartá hidegen (soha hidegebb embert nem képzelhetsz). De a mint megcsókolám, nekem esik, s jobb és bal orcámat megcsókolja. Félre rántám magamat, nem annyira hogy egy minister, mint hogy egy ily *hideg* német csókol meg. Nekem jöve nyomban, s a harmadik s negyedik esókot nyomta orcámra. — Ezzel inkább kevélykedem, mint ha angyalok szállottak volna le hozzám az égből, hogy megöleljenek. Sirkövemre metszetném ha illenék, hogy engem Swieten, Pászthory, és gróf Török Lajos szeretének.

Mit irtam, mit nyomtattattam, tudhatod: én bizony elő-

számlálni nem tudom; nem semmit titkon, s hol magamat meg nem neveztem is, nem kívántam nem ismertetni. Sok rossz; de aliter non fit, Avite, liber. Más is rosszat írt. S nem semmit censor engedelve nélkül.

1794. dec. 14-d. elfogattam Regmecen az anyám házá-  
nál; 1801. június 28-d. eleresztettem Munkácsen. Szenvedtem  
Budán, Brünnben, Kufsteinban, Munkácsen. Sententiám nyom-  
tatva van. Nem kell szégyenlenem azt. Munkácsen a császár-  
unk nevelője báró Riedl András obristlieutenant volt a szom-  
szédóm. Ezt és még hármát, négy holnapig én tartám, a ke-  
mencelyukon nyújtván fel nekik az edelét. Mert ők napjá-  
ban 4 krral traktáltattak; én főzethettem, öltözhettem, a  
mint erszényem bírta.

1804. novemb. 11. elvettem kedves előljárómnak leá-  
nyát. Négy fiam él, és három leányom.

Ezek nem arra valók, hogy elmondd; de téged interes-  
sálhatnak.

Lekedvesb dolgozásom Emilia Galotti, Marmontel, és  
kivált Szalluszt. Nem képzelhetsz munkatűrőbb dolgozót,  
mikor látom hogy előképem érdemli. Miért vesztém időmet  
fordításokra, lássd az Élet és Lit. I. kötet l. 256. Longa via  
est új iskolát (magyart) kezdeni, mint az olaszoknál, alföl-  
dieknél van a festők közt, s nem hiszem, hogy a chinai iskola  
jó volna azért, hogy nemzeti.

Verseimet, míg magamnak meg nem felelének, ki nem  
eresztém kezeim között. Keveset eresztettem ki, sokat elé-  
gettem. Mások többet adtak, több teremtő tüzzel, némelyek  
minden tekintetben jobbat; de, ha magamnak a magam dol-  
gozásom felől szóllanom szabad, azt mondanám, hogy a *régi  
ízlet* az én verseimen van a legigazábban. Berzsenyi méltán  
tiszteltetik mások által és *énáltalam*. Csudálom tüzes, te-  
remtő erejét. De legjobb ódája tiszta izlet-e? Töviseimre és  
Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: „Das ist das geistreich-  
ste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat.“ S talán  
nem minden tekintetben hamisítélettel. Epigrammjaim nekem,  
kivált a görög izlésűek, s némely sonetteim igen kedvesek.  
Epistoláim — Epistolák! Sermo merus.

Széphalom Újhely felett nordwestl. egy óra. Átallellenben vele Toronya, s ez már Hegyaljának része, mint Újhely. Széphalom és Toronya közt kaszálók, és Toronya alatt rét. Toronya felett szőlő és erdő-hegyek.

E világ minden szugolyái közt, kis  
Széphalom! nekem te nevetsz leginkább.

Édes barátom, a dieta vége felé közelít. Ugy hiszem augusztusban Pesten leszek. Csináljátok, hogy akkor ne is halljak panaszt társaink közt. Tassódat becsültem, szerettem, s nagyon szerettem. Most becsülöm, s nyugalomban fogom nézni. A gyalázatot, hogy sirban fekvő barátomat bántani láthatám, el kelle tolni magamról; de általesvén ezen, az egész tettről emlékezni sem akarok többé, s Szemerét úgy szeretem, mint eddig mindég. Nálánál inkább senkit nem, és soha nem.

Döbrenteinek irtam. Tudattam vele, hogy levelei nálam voltak, s tettem rájuk glosszákat, mert Szemere és Kölcsey kívánták. De én *hír nélkül* efféjét nem teszek, azért tégye a mit akar. Ha az én leveleimet látnám úgy kiadva, felgyújtánám a világot. Azért írunk-e, hogy leveleinket az egész világ lássa? Azt irád a Kölcsey históriájában, hogy izonyodol — de nem tudom, min. Ugy hiszem én is, hogy az izonyodásra teljes okod és okunk van. Rendes dolog a levelek kinyomtattatása.

Stettner barátunkat szívesen tisztetem. A mennyiben leveleiből ismerhetem, ő *vir secundum cor Dei*; a nélkül hogy a más feleségét erővel elvegye s ennek urát agyon lövesse. — Kérlek benneteket, mihelyt az engem illető ívek nyomtatva lesznek, küldjétek meg.

Újhely, jan. 25-d. 1827.

### XXXIII.

#### UGYANANNAK UGYANAZ.

Édes Barátom, Sietve — mondanám; ha minden leveleim sietve nem volnának írva. — A gróf Mailáth *Magyarische Sagen und Mährchen* fordítását febr. végén kapom vissza, kérek, szerezz neki nyomtatót. Nem kívánok semmi eifrát; azt

semmiben nem szeretem; de szépet, esinost, gondost. Szép metszésű *hosszas* betűket, el nem kopottakat, igen fekete tintát, fejér színű papirosat, szép formátumot, és gondos correcturát. S néhány példányt magamnak, s hogy a gróffal felhasználhassam. A grófnak is, nekem is kell ajándékkul barátink közt. — Kérlek, szólj a gróffal, s hite nélkül a betűk s formát eránt semmit ne végezz.

Mit mondasz levelemre, melyet bizonyosan vevél; és belőle mit szedhetsz ki? — Mit arra, hogy még Berzsenyitől is megtagadom a classicus színt, holott ő azt igen nagy mértékben bírja, s némely ódája horáti tüzrel, némelyike horáti bájjal van írva? De ha levelemet *balúl* értené is sok, mert balúl *akarná* érteni, Te azt nem *akarhatod*. — Hát ha még Kölcseyd ki is nyomtatná! Irtózom az ilyentől, s nem fojthatom el irtózásomat. — Azért írunk-e leveleket, hogy idegen szem lássa? — De hagyjuk abba.

Várom az ígért íveket.

Stettnerrel ölelem. Kérem, küldje meg nekem a Bártfayhoz írt Epistolámat.

Pyrkernek Tunisiászat és Gyöngyeit bírom, de szeretném látni Rudolphiászatát. Mig peremet Pesten meg nem nyerem, semmi könyvet nem veszek. Ha valakitől kölcsön vehetnéd azt, s felküldhetnéd, nagyon leköteleznél. Az Allg. Zeitung egyik darabjában az mondatik róla, hogy Homer olta nem írtak olyan Epopoeát. Ha a szó nagyított is, de egy értelemben igaz lehet.

Hát a mi Vörösmartynk nem dolgozik egy új Epopoeán? Óhajtom azt szívesen, s azért ohajtom, mert Zalánt és Cserhalmot ismerem.

Öllelek.

(Datum nélkül; de megérkezése febr. 12. 1827).

#### XXXIV.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 5. 1827.

... A kért jegyzetek közléséért buzgó hála! Vigyázva fogom használni, a mint kívánád, munkálódásaidról pedig

úgy szólani, amint nyugalmas megfontolásom sugallani fogja. Ellenségeket csinálni Neked? . . . Mérséklet és nyugalom fog elterjedni munkánkon, hol a magunk ítéletét mondjuk ki, ezt pedig csak ott, hol nem lesz kit beszéltetni magunk helyett. Csak így lehet véleményem szerint elkerülni a dietátoroskodni akarás vádját. Rólad irandó cikkelyemet, mihelyest társammal átnéztem, tüstént felküldöm Hozzád. Ha ellenkezésre találna a munkámon végig húzódó regnans idea, álnevem pajzsa alatt *akárki* ellen is határozott, ha kell, kemény módon fellépek. A nyomtatáshoz még nem foghatok, mert ámbár annyi pénz már van a gyűjtőknél, a mennyit előre le kell tennem Trattnernek, de kezemnél még nincs, és így várnom kell. A pénz dolga oly gyöngéd és csiklandós dolog, hogy abban igen vigyázva szeretek eljárni; irtózom a miatta való pírúthatástól. Örülöm kell hát, ha az első kötet martius *végéig* kijöhet. . . .

Az Általad említett újabb kikelés „Vidovics Ágoston” nevet visel, mely megett azonban Pápay rejtezik, némely más Balaton vidékiekkel. Az a szegény pap, a mint hallom, csak nevét kölcsönzé oda. Elkészt könyv. Ki gondol most már a nyelvi vitákkal? Csakhogy egyáltalában kevesebbet gondolnak könyvvel, mint régebben!! Szeretem, hogy sem Batsányi kurjongatásai, sem a szegedi vígjátékok, sem Vidovics nem recenseáltattak. Így elhangzanak. Ez reconvalescentiánkra mutat.

Nekem nem lehet Téged és Köleseyt nem szeretnem, s magam is bizelkedem magannak a Te s a Kölesey szeretetével: annyival inkább fáj nekem, hogy egymást nem értitek; ő pedig, ha valaha megérdemelte szeretetedet, most érdemelte meg. E tárgyról soha örökké nem fogok szívesen szólni; de el nem hallgathatom, hogy Kölesey nemesen viselte magát a legkellemetlenebb dologban, s az én ítéletem szerint nem érdemelte azt a bánást, melylyel őtet a Minervában illetted. Döbrentéivel való levelezésének kiadása Szemere gondolatja és elhatározása volt; Kölesey azokat sem kiadásra, sem affectatióból nem írta. Ő a leggyermekibb szív, melyet gondolhatni, s hogy ez mutatkozik barátságos levelezéseiben, igen

természetes, mert nála némaság és leplezetlen őszinteség közt nincs közép. Hogy kicsinységekben makacs, mint vala Tasso, keresve van-e az? Ha ki Köleseynek teljes bizodalját meg tudá nyerni, annak könnyű ötet ismerni, mert ő nem ért a tettetéshez; én pedig félek: Ti soha sem nyíltatok meg egymás előtt teljesen. Döbrentei levelei Döbrentei megegyezésével vétettek fel. Nem tartom oly rendes dolognak ily levelek kinyomtatását: teszik minden nemzetek, mert kort és embereket festenek, s megbecsülhetetlen pszichologiai kincsét foglalnak magokban.

Tehát augustusban jössz fel? Vajha, oh vajha! A jövő év elején, a doctori kalap felvétele után, azonnal útamoz, megjárom Németországot, talán — — ? Ó bár személyes látásod emlékezetét vihetném magammal a hosszasa útra! Csak akkor nyugodnám meg teljesen szeretetedben, ha akkor sem vonnád meg tőlem kegyességedet, minekutána látni fogtál; s hidd, hogy ez a megnyugvás nekem annál kívánatosb, mert nem lehet, ki inkább óhajtaná szeretetedet meg is érdemelni.

. . . A mi Mailáth magyarosított Regéit illeti: a könyv-árusok semmit sem akarnak tudni magyar könyv kiadásáról. Majd Trattner próbálom meg.

Bárfayhoz írt epistolionodat nekem küldted meg. Íme itt van. —

## XXXV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Érkezett, febr. 15. 1827).

Meglehet, édes barátom, hogy én Köleseyt nem ismerem. Nekem elég, hogy én tassói makacs elborulású emberektől irtózom. Nem fogom soha felejteni, mennyi örömet, mennyi barátságot köszönhetek neki, s hogy első Kunstphilosoph köztünk, s tőle gyönyörű dalokat vevünk, és fogunk venni; de én makacs elborulású emberrel egy fedél alatt nem lehetek, s az oly embert, a ki esztendőig nem engedi magát ostromim által megvétetni, s nem is felel leveleimre, s másnak vádol nem magamnak, nem szerethetem. De hiszen szeretni mást senki nem köteles; én ötöt úgy nem, mint ő nem engem,

s nem panaszkodhatik, ha neki visszaadom a negatíva kölcsönt.

Én elhiszem, hogy leveleink kiadása a publicumnak öröme lehet; de akarnád-e Te, hogy leveleid, úgy a mint irtad, kiadassanak — híred nélkül — törlések nélkül? Cicerónak említett helyét állítom védelmemre. Mi lesz úgy a társasági életből? S azt kelle-e tenni Vályi-Nagygyal, özvegyével, gyermekivel? Kölesey bizonyosan nem szeretné, ha minden levelei kiadattatnának, noha ötet az okosság (prudence) nem hagyja úgy el leveleinek írása alatt, mint engem. De hagyjuk ezt. — Az szükség elengedhetetlenül, hogy cselekedetünk nemesek legyenek, s az lehet gyengeségek mellett is. Különben én tévedésben lehetek; de legalább hát a psychologusnak az is kedves lehet, hogy tévedésben láthat engem, mint akárkit mást. Szomorú vigasztalás!

Nagyon óhajtom, hogy a Mailáth Regéji megjelenhessenek. Szeretem ötet, úgy mint keveset.

Augustusban, ha vége lesz az országgyűlésének, Pesten kellennem, még ha nem akarnék is ott lenni, melynek azonban nagyon örvendek. A posta indul, s még több levelet is kell útnak eresztenem. Isten hozzád. Fenyérynek köszönöm az Epistolát.

### XXXVI.

#### SCHDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, A mely nap minapi levelemet már vitte a posta, vettem a Döbrenteiét. Közlöm rá adott feleletemet, minden változtatás és kihagyás nélkül:

„Most veszem Tőled, az ipam rezét (platte) s kedves kincset veszek vissza benne. — Köszönöm hogy barátságunk elhülését tartóztatni akarod. Valóban illő mind kettőnknek arról gondoskodnunk, hogy az meg ne történhessen. Meggyőződésedet Te is a gyengeségig szereted, mint én a magamét. Űzzük tehát a mit jónak látunk, és minekutána értjük, hogy a praeceptoroskodás itt haszontalan, ne is illessük e pontot; sőt többet kívánok, édes barátom: minekutána tudva van előttd, hogy nekem gyermekségem olta stúdiumom Szalluszt,

s erre minden kapható segédet összegyűjtöttem — egyet Te is szerzél reá — te pedig ötöt stúdiumoddá nem tevéd, sőt talán nem is olvasád (ki olvasott mindent?), tedd fel szerényen más felől, hogy az is láthat. Nekem kínos dolog téged a Verseghy és a Batsányi sorában látni, hogy ott vagy, lásd Sággy által kiadott Élete 11. lapját, hol azt az embert nem csak úgy fogod látni, mint izeveszett és nagyon superficiális embert, hanem úgy is mint malitiosus kábát. De ha tetszik ott lenned, nekem te ott is kedves lészesz, csak hagyj békével mennem útamon, mint én hagylak a magadén. — S nem egyedül magamnak van panaszom ellened; panaszkodnak ifjabb társaink is; s ime Te, ki annyira bírod a mesterséget, magadat kedveltetni a nagyoktól, ezektől gyűlöltetel. Te őket *újászoknak* nevezed; s az nekik úgy nem fáj, mint nekem nem, hogy Somogyi Gedeon nyelvrontónak, Verseghy pedig hogy számárra ültete (Prixner metszé a képet, Budán). De ha ezek mennek túl a határon, nem menél-e te is más részekben, s nem marad-e túl a határtól, a hol túl nem mentél rajta? Illik-e a lelkes Kisfaludy Károlynak, a tiszteletet oly hamar (azaz korán) elért Vörösmartynak, a csudálást érdemlő Bajzának meg nem ismernünk nagyságokat? illik-e nem látnunk mi Fenyéry és Toldy? hogy Kovacsóczynak és Thewrewknek oly darabjaik is vagynak, melyekkel Te és én kevélykedhetnénk? Nem akarom hogy Te tagadd meg érzésidet; nekem még kedves, hogy emberei a más résznek is vagynak, s gyengeségem talál abban vigasztalást, hogy Te is amott vagy; egyedül azt kívánom, hogy útamon engedj szabadon mennem, s ne zavarj meg haszontalan remonstrációiddal.

Örvendek, hogy abban a mit az Élet és Lit. II. kötetében dolgozám, szerény ellenkezést találál.

Arra intesz, hogy leveleimet adjam ki. Én pedig szeretném, ha írni sem tanultam volna meg, mint hogy azt lássam, mint trombitáltatik ki a publicumnak, a mit barátimnak írok, s bizodalommal. Elhiszem hogy a psychologusnak kedves dolog bekandikálni estve ablakomon, s kilesni mit csinállok magamban, vagy barátommal. De én nem vagyok nézést érdemlő personnage historique, s éjszakára gondosan bévo-

nom tábláimat, hogy a psychologussal, ki jámbor lelkű, hangyan psychologus, az útcza gyerkőcöji is ne kandikáljanak be. Az oly portékákat legfeljebb halálunk után kedves látni, mikor már magunkat nem lehetnek; de még akkor sem szabad, baráti kezek törlése nélkül, s meztelenségeinkben. Éljen szerencsésen stb.

Imhol, édes barátom, Döbrenteinek megrázása (mert annak veszem, a mit az Élet és Lit. II. kötete veszen fel tőlem) visszahozá nyugalmomat. Mindég jobb kifakasztani a sebből a mi a gyógyulást gátolja, s már most előbbi lábom állok egykori barátommal. Még arra is van jusa a szorosb szép barátságunknak, hogy minden szó nélkül tépjük el a más irását, s nem szeretném ha én az ily barátom eránt, vagy az ily barátom énerántam kevesebb bizodalommal volnánk, mint Sülly vala IV. Henrich eránt; de valamint barátunkat a Jézus Christus vagy Mózes — mindegy — parancsolatja szerint úgy tartozunk szeretni mint magunkat, az ügyet pedig inkább mint magunkat: úgy az is kötelesség, hogy ne csak a magunk érzésének s tudományának higyjünk, hanem szerényen és barátságosan tegyük fel, hogy valami kevés esze s tudománya barátunknak is van; kiváltképen pedig az szükség, hogy a *γροσι σωτηρι* lebegjen mindég szemünk előtt, s érezzük mit tudunk, és mit nem tudunk. Én angolyúl nem olvasok, a mit D. tud, de Szallusztot értem s szeretem, a mit D. sem nem szeret, s az nagy baj, sem nem ért, s az is nagy baj; mutatja Verseghysmusa. — Nem mondhatom neked, mennyivel vagyok könnyebben, miolta Döbrenteit ismét nyugodt elmével nézhetem. *Irasci facilis, tamen ut placabilis essem.*

Már most azt kérddheted, hogy hát Tasszó eránt mint érzem magamat. — A mint feleletemet olvasátok Minervában, azt irád hogy iszonyodál — most azt, hogy nem érdemlé keménységemet. Az meglehet; de az is meglehet, hogy Te nem látod mindenik oldaláról a dolgot. — Élő ember levelét kiadni, törlés nélkül kiadni, ötöt barátja özvegyével s gyermekeivel összeakasztani, szavamat, vagy akárkiét másét *mosolygani*, szavaimra *fejet csóválni*, mind ezt nem teszi jóvá a Tas-

szóság — mert én is készebb vagyok magamat *rossznak* tekintetni, mint *bolondnak*, mint Marquis Posa DonKarlószban. Fakadjon ki, támadjon meg, az tűrni fogom; de kevélyen bánatni magammal, az talán sok a Tasszóktól is, nevelt ember úgy senkivel sem bánhat. Mit irtam, nem tudom; noha szemem előtt, legalább kezem közt van Minerva; azt tudom, hogy az immoralitást magamon tűrnöm szabad nem volt, hogy neheztelésemet kelle tudatni a publicummal, hogy én nem az az ember vagyok, a ki sírban fekvő barátomat tolvajnak tekintessem, ha róla a szennyet elháríthatom. — Nekem is lehetnek oly leveleim, melyeket a psychologus örömmel olvashatna, de ezek a csekei correspondentíák nem ezek számába valók. Ha Kőlcseynek annyira lelkén volt az, hogy nem V.-N., hanem ő az, a ki ezt tevő, más út is volt, a mit vehetett volna. És hát a faragatlanság, hogy felduzzad, s felelet nélkül hagyja leveleimet, s nem nekem panaszolja sérelmit, hanem másnak, s ott vádol a hol én magam nem menthetem! Ez nem Tasszóság, hanem alacsonyosság. Azonban szeretném, ha jelen volnál, mikor meg fogom őtet látni. Ő nekem rokonom, s barátom volt. Ezt felejteni soha nem fogom. Még inkább nem, hogy Kunstphilosoph, a milyen nálunk nincs; leginkább nem, hogy barátja Szemerének, s gyönyörű lelkes dalköltő, — s ha mind ez nem volna is, *Ember*. — Éljen szerencsésen. Öllelek szíves barátsággal. Febr. 11-d. 1827.

Febr. 13-d. 1827.

Épen el akarám küldeni ezen leveletem Dnek, midőn veszem tőled a hirt, hogy fenyegetőzik. Várjuk be hát, mit mond. — A Mailáth Regéji Bécsben vannak. E holnap végével jő onnan egy barátom, s hozza. Ma indul hozzá levelem, hogy Pesten adja be a postahivatalnál pecsét és adresszed alatt. Szabad kezded van tenni, édes barátom, valamit akarsz, de mindent közölj gróf Mailáthtal. Köszönöm e nagy jótétedet, mert reám nézve valóban az, igen nagyon köszönöm.

## XXXVII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely), mart. 2. 1827.

*Schedelnek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Már megtörtént, hogy Szemeréhez irt leveletem elfogták. A szükség szorit tehát rá, hogy neked alkalmatlankodjam. Kérlek, szeld el a levél felét, s add által neki.

A Mailáth Regéjit minden órán várom Bécsből. Ha kéresem teljesítve lesz, azokat a lehozó Neked fogja általadni, keresztül jövőn Pesten. Tedd valamit lehet, és jónak látsz. — De hagyj mondanom, hogy Salamon az én fordításomból kimaradt a versek miatt. Ha valakit ismersz Pesten, a ki annak verseit lefordítaná, a prózát megküldeném Neked.

Bártfaynak lesz alkalma nekem holmit küldhetni, s még Józsefnapig, mert a kereskedők innen negyed nap múlva indulnak a pesti vásárra. Mind Te tehát mind Szemere jókor tegyétek le Bártfaynál, a mit nekem küldeni akartok. Bár a Rudolphiás második kiadását vehetném tőletek. Első alkalommal visszaküldöm szenny nélkül.

Édes barátom, óhajtom is reménylem is, hogy meglát-hassalak míg Németországra kiindulsz. Ha vége lesz a diétának, s a curia augustusban összeül, én esalhatatlanul ott leszek. Szallusztot Te és Stettnerünk látni fogjátok; de ket-tőtőkön kívül kevés más. Minek láttatnám? Lássák mikor kijő; apologizálni mellette soha nem fogok. Subjectivitásaink a sok panasz oka, s arról magok a panaszkodók sem tehet-nek. Élj igen szerencsésen.

## XXXVIII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, mart. 22. 1828.

. . . Igen köszönöm azon megtisztelő bizodalmat, mely szerint Döbrenteihez irt leveledet velem közölni méltóztattál. Kemény, s nem tudom a D. gyomra megemésztí-e? De ő is adott már mindnyájunknak kemény falatokat, melyeket meg nem emésztheténk, mert megemészthetetlenek: önála a gyomor az oka. Mit mondasz stilusára? Az Élet és Lit. II. köteté-

ben vannak periodusai, melyek két lapot borítanak el! s ő még is jó prosaicus!

Az a Tasszóság! Fájdalom fog el, midőn látom miként a két leg-szeretetre-méltóbb ember egymást ennyire félre érti! Bátorodom hinni, hogy competens bíró vagyok ez ügyben, mert ismerem azt jóformán, s mind a két félt igen szeretem; de nem látom okát, miért vond el Köleseytől régi szeretetedet. Nem tarthatom őtet alacsonságra képesnek, vagy eridát szenved emberismeretem.

Az Élet és Lit. II. k. már kezében lesz. Szemere aggodik nehogy rossz néven vedd, amiért a pernek vég actáit is felvette. De plánuma hozta magával, hogy mindent, a mi könyvét illeti, a maga olvasóival is közölje, s így consequensnek kelle maradnia. Eddig úgy látszik, a II. köt. kevesebb szerencsét tesz az elsőnél: mindazáltal folytatni fogja, míg érzékeny kárvallás nélkül bírja. A III., mely alkalmasint augustusban jó ki, Neked lesz ajánlva. A mit Csokonairól írtál, későbbre marad. Félek attól a sensatiótól, melyet e darab csinálni fog. Lilláról mondod, hogy Himfy után (post) készült. Fenyérynek bizonyos dátumai vannak, hogy annak egy része még Patakon készült. E III. kötetben én Bajza és Vörösmarty lyrai munkáikat adom, sok újjal, s észrevétekekkel. Vörösmarty egy kis eposzt készít a III. k. számára. Ezen kívül egy epopoeán dolgozik, mely *romantisch* lesz egészen. Egy kis philosophiai grammatikája is készül, mely sok újat, interesszánst és feltűnőt foglaland magában. Tisztel, Tek. Úr, ez a barátom, s Szemere által egy Salamonnal kedveskedik. A Szemere által küldött Aurórát is Kisfaludy nevében fogadd szívesen.

Trattnerrel holnap contrahálok a kézikönyvre, júniusban fog az első küldemény elkészülni. Mihelyt lesz ívem, küldöm mutatóba. A Rólad készülendő cikket pedig kézírásban. Haragszom hogy ennyire késett a dolog, de oka a publicum részvétlensége, kedvem már hanyatlott, s nem tudom mikor foghattam volna hozzá, ha atyám nem adja hozzá a szükséges pénzt.

Esztergomban egy új almanach indul meg, Uránia. Re-

daectora még nem tudatik. Hát a Te Anthológiából, Tek. Úr, mi lesz?

A Regéket még nem kaptam meg. Gr. Mailáth nem sokára Bécsbe megy, pedig az ő tanácsa nélkül nem akartam a dologban tenni semmit. Veled fogom tehát közölni a próbát. Landerernek nincsenek hosszukás, hanem vannak kerek betűi, tisztán nyomva azonban szépek. Sok függ a formátum elrendelésétől; én az Élet és Lit-ét ajánlom. Salamont minden esetre kérném, ha alkalmad akadna. Majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmikép sem kellene elmaradni. Nagyon megrónának elhagyásokért nem-magyar nem-barátnink . . .

## XXXIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, martius 28. 1827.

Martius 22-d. irt leveledet ma vevém. Holnap indul egy itt lakos zsidó Pestre; az által küldöm tehát rá válaszat.

A gróf Mailáth Regéji még februárban adatának Bécsben Soos János úrnak, ki Amadét agyon lötte; s eddig vetted volna, ha megérkezhetett volna Soos; de ő betegen fekvék egész martiusban. Aprilisban megjő, s ha a Regéket nála nem hagyja, én küldöm le első alkalommal. — Nyomatatása gondjait rád hagyom egészen. Csak azt engedd mondani, hogy én a duodéceknek nem vagyok barátja, mert a papiros ívhajtásai az oszlopokat kétfelé szelik.

Midőn eddig irám leveletem veszem a Szemere nyalábját az Élet és Lit. II. kötetével, Batsányi Verseinek első kötetével, az 1827-d. Aurórával; s mind ezeket épen akkor, midőn ebédre kelle mennem, s oly ebédre, hol csak férfiak voltak, s pengettek a húrok. Az Élet és Lit. II. kötetét a lármában forgatám végig. Mely zavar ez! Mert nem hiszem, hogy csak azért nem lelém fel a rendet, mert lármában olvasám, s én bornemisza is, borozva! Döbrenteinek, kérlek, felelj; én is fogok, de nem vitatva, hanem hogy a pert érthesse, a kinek rá szüksége van. Úgy tetszik, D. nem érti önmagát.

Ez a II. kötet szebben van nyomtatva mint az első, mert a *petit* betűk nem oly rútak, mint az elsőben. Ha ezen betűkkel s ily papirosra nyomtattatod a Mailáth Regéjít, kivált ritkított sorokkal, mint itt lap. 135., bizvást nyomtattatod tizenkettődrétben is. Papirosával is megelégszem.

Mely sensátiót fog csinálni a mit Csokonairól irtam, azal nem gondolok. Szemere lássa, ha tanácsos lesz-e felvenni, s ha nem lesz, kérem, küldje vissza. Én soha az által, hogy valamely dolgozások fel nem vétetett, magamat megbántva nem érzém. Igaz, az én kedves barátom Igaz, sem veve fel holmit, s én nem kérdém mért nem vette fel, holott mások, és tiszteletes férfiak, neheztelének rá, hogy az ő symbolájakat fel nem vevé.

Édes barátom, hadd mondjam el neked is, hogy Salamonban a Jolánka Bodrogi leánykáját igen édes complimentként vettem. Szeretném ezért Vörösmartyt, s ha Zalánja s Cserhalma miatt nagyon nem tisztelném is. Kevés írónk volt és van nekünk a kit én több figyelemmel olvassak, s Te értesz, miért esik az, midőn az ő dolgozásit olvasom, elragadtatva nézem, mi lesz ő akkor, midőn én már ötet nem fogom olvashatni. *Hic vir hic est tibi quem promitti saepius audis.* Ne szólj neki semmit, de csókold össze forróan az én nevemben. Úgy fogom magam augustusban.

Levelednek e sorait nem értem: Salamont minden esetben kérném, ha alkalmad akadna; majd tétetek próbát a versekkel. Ezeknek semmikép nem kellene elmaradni. — Elmarada a *verbum regens*. Nem értem mit kérsz. Csak arra kérek, hogy ne kívánj tőlem semmi munkát. Higyd el, nincs időm. Majd megvakúlok a gyertyázásban, s minden dolgom zavarba dől.

Élj szerencsésen. A tiszta lelkü Fenyéryt csókolom.

## XL.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, apríl 2. 1827.

Utólsó levelemet a legnagyobb zavarban irtam, és sietve, nyalábomnak a reggel Pestre induló kereskedőnél le kelle

késő estve tétetni; az Élet és Lit. II. kötete pedig ebéd-tájban érkezék meg, úgy hogy az egymást érő vendégek s könyörgők és perlekedők miatt a Döbrentei feleleténél egyebet a könyvből nem is olvashattam vala meg. Vedd tehát te is, mint Szemere, azt, a mit talán az Élet és Lit. ezen kötete felől irtam volna.

Nagyon szerencsés gondolatja volt az Szemerének és Kőlcseynek, hogy ezt a folyóírást adja, és e léleekben. Nem szabtak bizonyos időt a darabok kieresztésére, s így nem kénytelenek sietni, mint a kik minden holnap vagy negyed végével várattatnak; könyv és nem füzet nagyságában adják, és így munkájok nem fog elhullani, és a mi e kicsinységeknél sokkal nagyobb, mind a két felet hallgattatják, s az értelmes olvasó választhat. — De, édes barátom, minden olvasó *értelmes*-e? S nem kellene-e Szemerének valamely fortély felől gondoskodnia hogy az olvasó magát a felzavart rendben orientálni tudja? Én tollal írom a könyv fejér papirosára, mit hol keressék benne, s még így is van néha bajom. Szeretném ha hátul mint a Tud. Gyben egy *index* állana.

A mit te mondál itt 6—22., gyönyörű végig-tekintése félszázadi menésünknek. Javalásodnak mindég fogok örvendeni; te nem azok közzé tartozol, a kiknek ítéletekkel, s még magasztalásokkal is, nem gondolok, s feddésedet még óhajtom hallani: az nem afféle lesz mint a Döbrenteié. De épen azért, mert ettől sokat várok, kérlek, mondd el nekem, mit értesz ez alatt: *Légy a régi!* Mert minekutána leveleimet dicséretged te is, úgy kell hinnem, hogy ez a *légy a régi* nem azt fogja jelenteni: *Maradj a mi vagy*, hanem ezt: *légy azzá a mi hajdan valál*. Igérem hogy szoros vizsgálat alá fogom venni magamat, s makaességomat örömmel áldozom fel a jobb tanácsnak, de csak meggyőződésből, nem vak követésből, a mi nem erő volna, hanem gyengeség. Az a mit itten mondál, s nem rólam, hanem egész menésünkről, nagy nyugtalankodással várhatja velem német bővebb munkádat, de egyszerűsmind arra int, hogy ígéretedre emlékeztesselek. Ne felejtse velem, még minekelőtte sajtó alá adod, láttatni, a mit felőlem mondani akarsz. Annál bátrabb vagyok azt kérni, mert ha

Döbrentei úgy közlé vala velem a mit itt monda, mint én vele még kézírásban, a mire felel, most nem volna felelete oly csonka, sőt üres csevegés.

Valóban, édes barátom, Döbrenteinek ez a felelete nem olyan a milyet vártam. Kődöt támaszt, előli hallgatóját a haszontalan cifrával, hogy észre ne vehessék, midőn kezeimből kisiklik. Neki több Svetón és Gellius mint Szalluszt, és a mindenek csudálása s a maga érzése, mondanám, ha azt nem hitetné el velem, hogy ő Szallusznak szépségeit nem is tudja érteni.

S mi az a *lány fájdalom*, melyet lap. 371 emleget? Mi az, a mit ugyanazon lap. 371. a 4-d. és következ. sorokban mond? Mely fordítója az Virgílnak, a kinek nem éles szeme figyelem nélkül hagyhatja a nagy író jámbor (?) beszédének *kis csillogó gyöngyeit*? — Meg nem foghatom én, hogy Döbrenteit csak ily későn ismerem.

S nem bán igazán sem ellenével, sem magával. Az neki ezeket mondja: Nyelvnek, írónak szeszei vannak, azokat türni kell, bár ellenkeznek a grammatikákkal. Terentz . . . Klopstock . . . A rómaiak íraták, nem nyomtaták könyveiket; mi könnyű vala akkor igazításokkal iratni le a munkákat. És még is ők betűről betűre íraták le. D. ezen utólsót is tagadja; ezen felül pedig így fűzi okoskodásait: Terentz, Virgil, Horátz igen is elbinték írásaikat graecismusokkal. De Horátz menti magát — (ezért-e?): jele hogy *vádoltatott*. S ez Döbrenteinek elég. Tovább kellett volna mennie, s ezt mondani: *vádoltatott, és megigazítá vétkei*? — Döbrenteinek több a Horátz vádlója, mint a vádlott Horátz!

Elúntama pert, édes barátom, noha örvendve nézem hogy perlettem. Az sok jót szült, s ha nem perlénk, ha nem recenseálánk vala, nem állanánk ott, a hová eljutottunk. Döbrenteinek még az sem jó, hogy recenzióink német módúak, német fordításokkal dolgoztatnak. Vallyon gáncsolja-e az atyja predikációjit is, hogy azok német módúak és német fordulásúak? Neki-e vagy más valakinek az sem tetszik, hogy a recensens elébb dicsér, s aztán jön a keserves *Hanem*. Ilyeket hallván, kétség száll meg, ha engem ragada-e meg vala-

mely szerencsétlen nyavalya, vagy ellenkezőimet. Mert én vagy ők nem úgy vagyunk, a mint lenni kellene. — Örvendek hogy Te is a recenziók felén állasz. Gorombának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.

Hogy Szemere felvévé itt a Köleseyvel folyt bajomra tartozókat; nincs ellenemre, sőt hogy ezt tette, szükségesnek itélem. — Szerencsétlen történet! de megvan. Én felejteni akarom, nem újra meg újra felkarcolgatni. Feleleteiket megolvasni itt sem volt kedvem, sem soha nem lesz. Látom hogy sok sorok egyeznek, s szégyenlem hogy sietésem és felhevült vérem velem a két fordítást több gonddal nem hasonlítatá össze, de Köleseyt még sem menthetem. Övé tehát, a mi jó a V.-Nagy dolgozásában találtatik; övé még a 23 hátulsó énekekben is, noha V.-N. csak az első Ének fordítását látta tőle. De nem lehetett-e ezt bosszús dévajkodás nélkül tudatni, a hogy én tudatám, hogy a szonettet én hozám által közlénk? S ha csakugyan ki akará eresztetni a szerencsétlen leveleket, nem kelle-e kitörlni, a mi simitást kívánt? — Valami vétkem nekem itt lehet, mind azt jóvá teszi morális eslekedetem. Ne találjon az sírjában soha barátot, a ki a maga megholt barátját bántani engedheti. — Ez a textus neked, édes barátom, kedvetlen; de te nem lehetsz igazságtalan; nem még abban is, hogy utólsó levelemben víg kedvvel Köleseynek a Tasszót occinálám. Leveleiből (Döbr.hez) az én kérésre maradt ki az az ő magával üzött szerelmeskedése, s ez a gond mutatja ismét moralitásomat; s annak, a ki megholt barátja mellett kikél, annak a ki ellenkezőjét a megnevetéstől megmenteni igyekszik, elnézheted az emberiségnek egy ártatlanul bosszús rezgésecskéjét. Valahol Kölesey eránt tekintetet mutathatok, mindég fogok élni az alkalommal, s színeskedés és hamiskodás nélkül; sőt örömmel emlékezem vissza, hogy egyszer barátok voltunk; nem felejttem hogy rokonok vagyunk; de én a Tasszó karakterével meg nem férhetek. Lelkem nagy dissonantiában van azokkal, a kik még örülnek elposhadásoknak. — S hadd vessem egyenességem szerint hozzá: magamat bántásoknak nem örömet tészem ki.

Imhol Salamon. Pótoltsd ki, kérlek, hézagjait haladék

nélkül. Neked szabad dolgozásomon megigazítani botlásimat; de vigyázz, hogy beszédembe oly holmit ne rakj, a mi azon tarkítana. Soos betegen fekvék Bécsben egész mártiusban. Már jő, s hozza a Regéket. Venni fog od haladék nélkül. Éljen szerencsésen. —

Kérlek, édes barátom, Thaisznak és Döbrenteinek lepecsételvén, küldd által ezt. Tedd postára, úgy nem lesz terhedre a kézhezjuttatás. Minapi leveletem D. nem vette, mert midőn postára akar ám tenni, akkor levém az övét, a mi miatt ezt le kelle tartóztatnom.

## XLI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, apr. 9. 1827.

Tegnap hozta Bártfay nyalábodat hozzám. A leveleknek gondjokat fogom viselni. Salamont (a Mailáthét értettem, s ezt kértem) örömmel olvastam. Gyönyörű a nyelve. A többi még nem kaptam meg; pedig nagy nehezen várom a Soos felgyógyulását, hogy Landererrel végezhessenek. Fényesen nem foghat kijőni, meg sem fizetnék nálunk az árát, de hogy csinos és hibátlan legyen, gondom lesz. Mailáth e hó 6. indult fel Pozsonyba; a külsejét egészen rám bízta. A Salamonban levő románcokra nézve azt javasolja, hogy próbáljam mértéktelen versekben fordítani: megengeded-e hogy így? De lesz-e sikere munkámnak? Stettnerrel is megpróbáltatom. Azon hízkelő bizodalmadért, mely szerint nekem just adsz dolgozásodon változtatni, fogadd köszönetemet; de hadd mondjam, hogy arra sem szükség, sem nekem bátorságom. Egy betűhöz sem nyúlok. Vegye a publ. művedet, mikép az a mester keze alól került, kivévén tán néhány grammatikai insequenttiákat, mikről azonban előre tudósítani foglak. Hát ha én tévedek.

Az Élet és Lit. II. kötetét Fenyéry fogja recenseálni, s így Döbrenteinek is általa lesz megfelelve. Jobbra ügyed bizva nem lehet. D. válasza felett elaludtam. Mily fonala a gondolatok összeszövésének! mily nyelv! Nem hiszem hogy sok

ember végig fog ezeken az ő „Jegyzetein“ baktatni. Józanok, de soványak is.

Sajnálom, hogy a „paradoxonokról“ számadást kívánsz. Én azon észvételeidet értettem, melyeket azon emberekről tettem, kikről már kelletnél is többet szoltam tavali leveleimben; s baragszom magamra hogy szoltam: nem szivesen játszánám el szeretetedet. Nem éreszkedem specificumokba, mert e tárgyban nem tudok szenvedelem nélkül szólni, a mi hozzám Veled szemben nem illik; bár másszor ne tettem volna! holott, most is azt hiszem, igazat szoltam. Ha Neked fáj, hogy a publ. előtt mondtam ki ama szavakat, magamnak nem kevesbbé fáj hogy tettem. De még valami van abban a recenzióban, mit bánok: az a persiflage t. i. melylyel a grófot (Dessewffy József) illettem; politikai okok birtak reá, pedig most látom, hogy ő azt nekem meg nem bocsáthatja soha. Mikor ötöt 1825-ben Pesten meglátogattam, mely szívességgel és bizodalommal jött ő előmbe!! De hiszen a *literátort* bántottam: az *embert* tisztelem. Igen vigasztalók rám nézve e szavaid: „Gorombának lenni nem szabad, de élesnek lenni szinte kötelesség a maga helyén.“ Én úgy hittem, hogy az úgy felszabadított az élességre.

Kölcseyt, félek, nem oly hamar fogadod ismét szívedbe! Pedig: ha úgy nyújtanál neki kezét, mint nekem: ó mint fognád Te ismét szerethetni! . . .

## XLII.

### SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Újhely), apr. 24. 1827.

Számadásra vonásnak nevezed, hogy *paradoxiámra* és erre: *légy a régi!* magyarázatot kérek tőled, és ezt nem lehet igazságtalanságnak nem mondanom. Én felvilágosítást kértem, nem számadást, nem elégtételt, s nem megillantett hiúságból, hanem oly végre, mely tenmagad előtt is tiszteletes; te pedig megtagadod barátodtól, annyira a mivel neki szorosán tartozál; a *légy a régire* épen nem szóllasz, a *paradoxiára* igen,

de úgy, hogy feleletedet magad sem fogod feleletnek ismerhetni. Miként legyen az paradoxia, hogy én Kovacsóczyt és Thewrewköt, úgy tekintvén mint író, nem mint embert, arra a mit ember tetteikről hallok, nem ügyelek, s megbecsülhetetlen barátságokért *hálátalannak* találtatni nem akarok? Itt tehát csak ki akarál siklani kezeimből. És ha nekem nem szabad tudnom mint akarsz te a régivé változva látni, mi haszna fedésednek? Barátom, ki a szóval, mint ahoz illik, a ki bizik magához, vagy épen ne! Tudom hogy ezt kiáltják sokan; így Horvát Endre és az ő Takácsa. De én tudom, hogy te nem az ő sorokban állasz. Annál több okom volt hallani a szó értelmét, annál inkább fáj baráti bizodalمام megsalattatása. Én hasonló esetben inkább akarnék vétkesnek találtatni, mint bizatlannak, s annyi leveleim bizonyságok lehetnek előtted, hogy a bizatlankodás nekem semmi esetben nem hibám. *Patior inconsultus haberi.*

Így bánsz velem a Köleseyt illető cikkelyben is. Végig tekintém veled pörömet, hogy légy bíró két barátod közt. Én úgy hiszem, hogy ha Te tevél vala ilyet velem, én azt tekintetted jelensége gyanánt vehettem volna. S mely bírám levél? mi volt itéleted? Az hogy Kölesey *szeretetet minden másoknál felebb érdemel.* — Valóban a mit ezen dologban elejétől fogva tevél a borzadásod olta — borzasztó igazságtalanság.

Gróf D. sujtásodat nem fogja inkább érzeni mint illik, s vigasztalhatd magad vele, hogy a sujtás nem pajkos, és nem tiszteletlen sujtás. Én ismerem azt a szeretetre méltó embert, azt a tiszteletre oly igen méltó nagy férfit, s felelek érte. De ha megszáll ismét a kedv ötöt vagy mást sujtani, emlékezzél, hogy D. a haza atyjái közt most talán hatodikszor ül, és ott ragyogott, és hogy az ilyet tiszteletlenséggel illetni *impietas.* Külső fényén s ősz haján kívül is érdemli ő figyelmedet. Bárán ki még őellene is, a hol érdemli; de nem soha tiszteletlenül: azzal mind neki tartozol, mind nem ősz hajaidnak.

Ha eljön az idő, hogy láthassam a mit felőlem mondani akarsz, kérlek, hogy azt velem, önként tett ígéreted szerint láttasd. Bizom barátságodhoz, hogy többet meg nem csapkodsz; azonban jó lesz azt még is megtekintennem.

A regék még meg nem érkeztek. Küldöm mihelyt veszem. Éljen szerencsésen. —

## XLIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, május 8. 1827.

Kéziratomat Soos Úr e napokban hozá meg Bécsből, midőn méltós. Főkörmányzónk nálunk van s gyűlésez. E zajban azt végig nem olvashatám, de imitt amott ejtettem némely igazításokat. Nagyon szeretném ha te és az én Szemerém megolvassátok, és igazítanátok nem akart hibáimon. Éljen szerencsésen édes barátom, ajánlom a Regéket gondjaidba, magamat szeretetedbe.

Mihelyt hozzá fognak a nyomtatáshoz, küldd meg gróf Muak is, nekem is, az első, kirakott és tisztára vont ivet.

A praefatio scholionját pótdold ki. Nines nálam a könyv, s nem tehetem fel az esztendőt.

## XLIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, május 15. 1827.

Kegyetlen vagy, hogy kinyilatkoztatást sürgetsz a szóban forgó kitételek felől, holott látod mint kívánom én ezt kikérülni. A mit velem együtt sokan érzének, azt jönnek ítéltetni, nehogy elleneink minket, hív tisztelőidet, vak imádóknak mondjanak; s hogy ott, hol Melletted kell szólalnunk, annál nagyobb legyen hitelünk, látván az olvasó, hogy véleményeid elfogadásában mely lelkiismeretesek vagyunk. Ugyanis nem nézhettük fájdalom nélkül, hogy a legközelebb múlt években, kivált a Minervában, oly ítéleteidet kelle olvasnunk, melyekért legjobb esetben *korod* vádoltatott; a mit pedig régóta állítottak, hogy minél érthetlenebb valami, annál jobb az újiskolának, azt ott mintegy példákkal látták bebizonyítva. Ekkép, hidd el Tek. Úr, semmi sem volt alkalmasabb iskolánkat gyanuba hozni, mint e recensióid, s így iskolánknak tartoztunk antirecensióinkkal: de Téged keseríteni senki sem akart; sőt egy geniális főt, mely a satirában

és persiflageban vajmi erős, annál buzgóbb igyekezettel igyekvénk lecsillapítani, minél mélyebb lett volna az így vágott seb. Nem, nem fogok specialitásokba ereszkedni, mert nem akarlak semmi áron vádolni; s én, ki eddig is magamra vontam bizonyosan a szerénytelenség vadját, most valóban érdemelnék kemény ítéletet azon kinyilatkoztatásod után, mely Szemeréhez írt utolsó leveledben foglaltatik, s melyet ez velem barátságosan közöltt. Te ott rólam is emlékezel, s ezek után felszólítva sem szabad többé e tárgyban szólanom. A közönség előtt, mely a köztünk levő korbéli viszonyt nem tudja, szabad volt *Toldynak* érinteni azt, mit nekem, a 21 éves ifjunak, azon férfi előtt, ki mesterem, és barátságával boldogít, vadság nélkül magyaráznom nem szabad. S ha e részben illet tettem volna is már, bocsáss meg, s ne parancsold hogy újra tegyem.

A legnagyobb baj a szóban forgó kitételre nézve az, hogy a publ. a „régit“ úgy értheti, mint Himfy értené, ha ő mondaná. De ezt már semmi sem teszi jóvá.

Gróf Dessewffy engem igen megszegényített. Én ötet, a literátort bántottam, s ő most, mint Ellinger írja, egy dolgozásomat különös pártfogásába vette!

Vevéd-e már gróf Teleki Borbála által rajzolt szoborképedet? Én a képbe majd úgy bele vagyok szerelmesedve, mint eredetiébe; s bár azt mondják, hogy a száj vonásai s az áll nincsenek találva, én még is így szeretném hagyni a képet. Ein wahres, ein sprechendes Bild, ein klassischer Kopf! Szemere azt teszi velem, hogy a rezet ezer lenyomásra ide kölcsönzi, s így szerencsém lesz képeddel ékesíthetnem a kézikönyvemet. Metszett címe lesz, s a kép vignette-formában fogja emelni. Megkértük Kisfaludy Sándort is küldené meg rajzolt képét az első kötethez. Várom válaszát; ha nem teljesíti kérésünket, legalább nem neheztelhet, hogy csak Téged tevének poesisunk *Corpusa* elibe. Az előszóban el fogom a dolgot mondani, hogy Himfy barátjai ellentünk lármát ne üssenek.

Hogy a Regék ennyire késnek, nagy kár. Ha a MS. Pozsonyban van, adasd meg Bajzának, ki bátyjánál, Földvály Ferenc hevesi alispánnál és követnél van, am Wödritzer Thor Nro 780.

Fenyéry és Vörösmarty most Vasban vannak. Ez, mi-helyt haza jő, Kontját fogja kiadni.

Hol tehetnék Amade és Szentjóni képeikre szert?

Alázatosan kérünk, ajánlj Superint. Kis úrnak, hogy ha életéhez dátumokat kérünk, bizodalmas közlést vehessünk tőle.

#### XLV.

#### UGYANAZ UGYANANNAK.

Pest, május 26. 1827.

Tegnap vettem, a Regék kézírását, s azonnal elmentem Landererhez, de az Pozsonyban van, s visszajövele igen bizonytalan. Pedig csak vele személyesen végezhetek. Factora mondja, hogy a világ legszebb metszésű garmondját és petit-jét hozza magával. Csak jönne már! Ha rá bírhatom hogy adja, gondom lesz, hogy szépen is adja. Elborító gondjaim és foglalatosságaim közt Bajza serény segédem lenne — de csak vége volna már annak a diétának! — szeretnék egy kis értekezést bocsátani a könyv elébe fordításaidról. Illőbb alkalmat nem találnék. Kiemelném, mely művészi belátással és ügyességgel tudál Te a legkülönneműbb művekben különféle s mindég charakteristikus nyelvvel élni, mint tudád e Regékben a mindennapit és nemest, a populárist s a csínt egyesíteni; s összehasonlítván a mások által fordított Villi Táncot és Sóbányákat (ezeket én fordítottam az Auróra számára) a tieiddel, kimutatnám mely egyszerű Nálad minden, mi ott dagályos. Ily összehasonlítás hasznos lehetne a stilistióra általában, s a Te méltatásodra különösen.

Kérem a Regék német példányát. Itt nem tudok kapni; Mailáth Veszelen van, sógoránál b. Mednyánszkynál. Vagy legalább a Salamonban levő verseket, hogy megpróbáljuk a fordítást — ha menne.

Végzetetlenül leköteleznél, ha azt a kis nyomtatványt, melyet Zrínyiről adál ki, első postával megküldenéd. Fenyéry nincs itt, s elmentekor nem juta eszembe tőle kérni. Értem azt, melyen Zrínyi-maniéri versekben Zrínyi életét rajzolod, s egyebek közt említed, hogy a lengyelek királyok-

nak akarák választani. Ennek nyomát én sehol sem találtam. Erre is kérnék utasítást. Holnap után kezdik szedni a kézikönyvet, és Zrínyire csakhamar rákerti a sor.

Íme, én örökké kérésekkel ostromlom jószágodat! pedig okom van félni, hogy a törtétekért nebeztelsz rám, s mind, szeretetedet, mind segedelmedet eljátszottam! Eleget szenvedtem a vigyázatlanul ejtett szavakért azon leveleid által melyeket legközelebb Szemerének és magamnak irál. A legnagyobb szelidséggel — összetapostál. Hat esztendeje hogy bizodalommal dicsekedhetem — e nélkül el nem lehetek többé! Ó ne vond meg tőlem, s fogadj elébbi szeretetedbe!

Megjelentek Pukytól Schiller Fiescója és Cabaléja. Haramjaim *haszonvehetetlen* könyv, ez *rossz*. Ügyetlenebb fordítót nem láttam. A legjobb lelkismerettel mondhatom, hogy *minden* hibáim akarva tett hibák voltak; Pukyéi nem-akarva estek . . . .

## XLVI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, jun. 1-én 1827.

Édes barátom, minapi leveledre készen áll feleletem, de azt a mi Bártfaynének által akarám kezdedhez küldeni, kit ma várunk, és a ki innen egy hét múlva indul. A ma vett levél megváltoztatja szándékomat, s sietek erre válaszolni, hogy megnyugtassalak. Én a ki nem azért nem hazudok, mert nem akarok, hanem azért is mert nem tudok, bízom magamhoz, hogy általad minden szóm igaznak fog találatni.

Kettő vala, a minek értelmét tudni vágytam: a paradoxusság és a Légy a Régi. Az utóbbiban nincs bántás, az elsőben van. Megbántott volna ez, ha csak Berzsényinek adta volna is azt a titulust, pedig én magamat még inkább szeretem, mint Berzsényit, s azért inkább, mert ember vagyok. Neked nem szükség mondanom, hogy még az is, a ki másért vész, nem másért vész, hanem önmagáért, s így magát szereti inkább mint azt, a kiért magát feláldozza.

Barátom! valakit nemesen megtámadni, nemesen vándolni, nemesen megcáfolni, koránt sincs oly bántó, mint midőn valakit hidegen sujtunk meg, midőn nevetségessé teszszük; pedig a paradoxus titulus oly emberre illik, kit a nálánál eszesebbek kénytelenek szánuva megmozolygani. Nemes megtámadónkat nem lehet nem becsülni, de a ki bennünket nevetségessé tesz, azt sem nem szerethetjük, sem nem becsülhetjük. Ne mesterkéljünk érzéseinken, s ne csaljunk meg sem mást, azt hazudván a mit nem érzünk, sem magunkat: jobb annak mutatnunk magunkat a kik vagyunk, de indúlatiukban s érzésinkben nemeseknek lennünk.

A dolog kedvetlenséget hoz rád is, rám is, s én hiszem hogy sajnálsz a mi történt. De én a ki nagyon érzem, mit tesz attól kapnom döfést, a kinek szeretetével hízlekedem magamnak, azt is érzem, s értem, hogy vigyázatlanságból is bántunk néha mást, s higgy szavamnak, a paradoxus szó felejtve van, s engem augustusban úgy szoríthatasz melyedre, mint e nélkül szoríthatnál volna. Ha neheztelnék rád, és ha már akkor is akartam volna neheztelni, soha nem vetted volna leveletem; mások így szoktak. Én jobbnak látom szónak állítani, a ki megbántott s barátja maradni, ha méltónak tartom.

Téged a Kunstphilosophság teszen élessé azok eránt, a kiket nem olyaknak találsz mint lenni óhajtod, és azzal a boldogtalan tudós emberrel lett összeforradásod. Berzsenyit összetörék lovai, s ő testben lélekben el van romolva. Irítóztató hypochondriai elsülyedés gyötri. Egy ily szerencsétlen, egy ily érdemű ember ellen kellett-e írni azt az epés portékát, a mi az Élet és Lit. kötetét moeskolja? Ezt kellett-e írni, bár B. azt érdemelje? s mit mond általa gyermekeinek nevezett elméje? Csak menjen a merre elmerüléseiben akar, még felleli a kit keres.

Engedd e pontot azon kéréssel rekesztenem be, hogy olvasd meg a Horácz Satirájnak könyvében ezt: Omnibus hoc vitium est cantoribus. – Én a kit szeretek, szeretem szebbnek nézni, s látni mint kell, s hibájakat elhaligatom, vagy ha el nem kerülhetem, szólok azokról, de nem hidegen.

Szemere, Szent-Miklóssy, Kis, Dezsewffy nem mindég irának olyat, a mit csudálhaték. Szemerének megírtam hogy Epistolája Vidához nekem nem az, a mik Sonettjei, s Szép Tája, mert hallani akará ítéletemet; de barátomat érte nem sujtogattam meg. A te paradoxod nekem koránt sem fájt volna mint fájt, ha nem oda vetéd vala az engem nevetségessé tehető szót, hanem hosszasan támadtál vala meg. Az ilyen olykor tágithatatlan kötelesség, mint midőn az a nagy consul fíját is megöleté. De elfordítá fejét, midőn ezeket megragadá a lictor, s könnyek rezegtek szemeiben; nevetségessé ötet nem tette.

„Légy a régi!“ — Magamtól csak nem fogom irigyleni a dicséretet, ha a mostani író úgy nem a régi író is, mint az ősz hajú K. nem az, a kit két ízben tévesztének össze a szép, igen szép és sokkal ifjabb gróf Dezsöffy Józseffel. Ezen szavaidban nincs semmi bántás, sőt ha igazán szeretem ügyemet, ennek magyarázatját még gyönyörködve kell hallanom. Szóljunk úgy, mint ha nem rólam volna szó.

Melyik *Régit* érted? Nem hihetem hogy azt, a kit Horvát Endre és az ő Takácsai. Te nem az ő sorokban állasz. Minthogy a cifrát emlegeted, azt kell hinnem, hogy te is az én depraedicált epistolai stilusomat nézed jónak. Tehát nálad is több volna-e a francia *könnyen ömlésmint* a *Matthisson* prózája? több a Lafage lelkes skizzelése, legfeljebb a Rubens vastag ecsetlése, mint a Correggio kényes keze, s a Rafael zománcozása? Szalluszt ronta el engem, s kevélykedem, hogy azt Guzmicson kívül talán egy olvasó sem érté. De igen, Szent-Miklóssy is. Mikor írtam én olyat mint az Ürményi élete, mely magyar szóból van szöve, de romai mesterséggel. Thaisz ezt elérte. Mikor írtam én olyat mint Thereziám és Zrínyim, Hébében? Mikor olyat mint a Vajda-Hunyadi epigramm, mely még Döbrenteinek is meg tudta nyerni javalását. Szalluszt programmom az Igaz Kedveskedőjében, s értekezésem a nyelv eredete felől a Minerva legelső darabjában a Szalluszt breviloquentiáját s numerositását akará adni. De azon több a gond, mint *kell*, azaz mint a *szokás* kívánja. Nézd el csak Szallusztot; nem mondom töredékiben és a Caesarhoz írt leveleiben, hanem még az ifjonti szépséggel ragyogó Ca-

tilinában is: Omnes homines (omnes ii) qui sese (se) student praestare ceteris animalibus (qui se prae cet. anim. stare stud.) summa ope niti decet, vitam silentio ne transeant. — Való-e hogy az újak a régieket utól nem érték a beszéd szépségében? Való-e hogy Szallusznál nincs szebb prosaicusa Rómának? vagy a hogy én nevezém el, hogy ő az ezek Virgilje? s te nem fogod-e ezeket érteni, azért mert a kunstphilosophie *a priori* így okoskodik: „a tárgy, a lélek, a beszéd csak test. Nem szabad ennek annyi gondot adni, hogy az olvasó ezen gond által elvonattassék a lélek szemlélésétől.“ A kunstphilosophusnak kunstkennernek is kell lenni, s a dolgot tekintse egyszer mind *a posteriori*.

Higyj nekem, édes barátom, a *Légy a Régi* engem meg nem bánta, de megvallom, hogy ez a sok kritikázás megzavar. Rendes az, midőn még D. is tanítgat mint kell fordítani Szallusztot, a ki Szallusztot bizonyosan nem érti.

Szemere elmondá a szonettek előtt, min igyekeztem én mindég. Nem tudom elküldém-e Neked egy leveletem, melyben azt írák, hogy én egy magyar író dolgozásán sem ismerek annyi classicitást mint a magamén. Úgy tetszik eléptem, félvén hogy ha más olvassa meg, meg nem ért. Nem szépséget értek én ott, hanem classicus ismeretséget, s ez alatt nem csak a *reminiscentiákat*, allusiókat, hanem a *színt* is, még pedig ott is, a hol semmi új vagy régi class. példány nem lebege szemem előtt. Neveté Brekekéimet H. Endre; de Mailáth nem nevette. Nincs sohol példánya Sugallómnak, és még is class. szín van rajta — fr. könnyűség; jobb epigrammáim nem rosszabbak a Goethénél és Meleagerénél. — Ezt más *gondolni* fogja, de nem *mondani*. Én, a ki semmit nem gondolok, a mit mondani merem nem kell, ezt mondom. Láss a ki nem ért. De azért hogy ezt merem mondani; hódolok a Szemere *Reményének*, a Kisfaludy s a Bajza szép dalainak, s a magamét nem azért magasztalom mert *enyém*. Sokat írtam én a mit nem magasztalok; pedig az is *enyém*.

A Mailáth német regéjít viszi Bártfaynénk. — Rendes olvasók ezek a mi magyar olvasóink, hogy az elypsist véték-

nek nézik, és csak úgy értenek, ha nekik minden *kimondatik*. — De jól teszed ha az kipótlatik.

Képem szép, de nem jó, nem hív. *Classicus* munkának a szent nyugalom ad érdemet, s az itt nincs. S minek itt ránc a szem, az orr körül, s a homlokon? a száznak nem kell véggel lemenni, hanem horiz. vonásban; az áll kiaszott és rosszúl foly. A hajnak a hajnövés pontjáig kell jönni előre. — De erről Bné által Szemerének. Nekem kedves lesz látnom mindenütt, hogy szeretsz.

Nem akadok fel rajta, ha valaki nem elidál, mint *Vörösmarty*, nem ha az elisió ellen szól: de azt kívánom, mert kívánhatom, hogy másként szóljon mint *Kulcsár* és *Horváth József Elek*. Elhitétek magokkal, hogy én csak azért, mert mások, s nevezetesen *Róma*. Hát miért nem az *M* és *H* betűket is, ha csak azért? Mi tiltja őket látni, hogy a nyelv két szóban az összeakadt két vocálist kiugratja, egy szóban összeolvaszth a t j a. De vagynak helyek, hol a nyelv súlyt ad a hangnak, s ott kész hiátust ejteni; múltván ott, a nyelv (*Zunge*) nem síklik a következő vocálra:

De a ki ezt

Butább hús-e a magyar *Zunge* mint a másoké? *Mailáth* utánam idézé fel versei előtt a *Tassó* versét: *Premio e in [danno] del el] me il san [gue spar] so*

négy vocalis

összeolvasztva.

Fiammal e napokban scandáltatám *Virgilt*. Aztrángatták volna meg ezek az *Elisió-gyűlölők*.

Hogy *Zrínyi királynak* kéretett, *Lehoczkyból* tudom talán. Nincs kezemnél a könyv. Tekintsd meg *Stemmatographiáját*.

Ebédre kell mennem, s a posta indul ma. Isten hozzád-Reményelem, azt fogod mondani, hogy éles lenni tudok, de igaz vagyok, s szeretem a ki méltó rá. — Várom mind a *Regékből*, mind német munkátokból a mutatót.

Sietek a levéllel, hogy itt ne maradjon. Leírák magamnak s tisztáiban. A borítékot add *Szemerének*.

## XLVII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Édes barátom, Imhol a könyv. Leveletem postán vetted. Higyj nekem, egész becsét ismerem szeretetednek.

Junius 4-d. 1827.

## XLVIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, junius 5. 1827.

Édes barátom, A mi Bártfaynk tiszteletes nője ez órában indul innen, s minthogy holnap egész estig Szirma-Besenyőn fog múlatni, nem elébb mint 9-dikben lesz Pesten. Viszi a Mailáth Regéit, s te a könyvet 11-ikben már magadhoz veheted. Kérlek, mihelyt e levelem kezudhez érkezik, menj Bártfayhoz, add által neki szíves barátságom idvezletét, s jelentsd, hogy özvegysége jun. 9-d. megszűnik; hogy élete boldogítója egészségesen s baj és kedvetlenség nélkül repül felé. Jelentsd azt is, hogy itt vala az innep első és második napján, de hogy itt lévén bérmáló püspökünk is, sőt ez a tisztelt barátnénk is, annyira meg valánk zavarva, hogy magunkat egymásban ki nem élheténk. Lopdosott pillantások valának a miket együtt töltöttünk.

Szemeréhez egy kisdud nyalábot viszen tőlem az Élet és Lit. 3-ik kötete számára, mely bár neki, Bártfaynak és neked tetszhessék. Veszi Szemere abban a Ferenczy után dolgozott fejet is, de a mely csak gyönyörűen van dolgozva, s nem hív fej, nem szép fej. Ellenben viszen egy gipszdarabot mely 1788. készült: az mind hív fej, mind szép fej. Óhajtanám hogy az metszessék inkább, de hogy mind a haj mind a leplezet, legalább a haj bizonyosan megváltozzék. — Hogy a fej még 1788-iki, az még ajánlja azt, mert plasticai darabokhoz inkább illik az ifjúság mint az öregség. A hajnak rövidnek kell lenni, még pedig antik izlésben.

A nyalábot tegnap este 11 órakor adtam által, s képzeled, most, midőn a nap még újhelyi hegyeinknek csak legfelsőbb csúcsát kezdé ragyogtatni, kezembe akad a mit Szemere vár tőlem: az, a mit Szent-Miklössy nekem a nyelv geniusza fe-

löl írt. Add által, kérlek, Szemerének. Az a szelet papiros, melyet ide zárok, úgy nevezett Pandektáimból van kivéve. Ugyan onnan téptem ki azt is, a mit az Elisiók és Sinaloe-phák felől írtam, de még azt nem küldhetem most. Nem ily rövid; meg kell olvasnom.

Élj szerencsésen édes barátom. — Te a Mailáth Regéji elébe valamit akarsz írni, s arra engedelmemet kéred. — Írd, valamit szükségesnek látsz. Előbbi levelemben, úgy tet-szik, e pontra elfelejték felelni.

Bártfayt tiszteld. Neki azért nem írok, \*mert tartok tőle hogy az felelni kényszeritené, s nem akarom meglopni azon kevés óráját, melyeket sok dolgai üresen hagytak.

## XLIX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 10. 1827.

Vedd e könyvet \*) igaz tiszteletem és változhatatlan szeretetem jeléül! Soha sem felejttem el, mi valál nekem és mi vagy azóta hogy literatúránkkal meg kezdettem voltakép ismerkedni, s még inkább, mióta szeretetedre, közvetetlen vezetésedre méltóztattál. Kevés kedvvel volt az írva, mert mindig olyankor készítgettem a folytatásokat, mikor a szedő már várta, s a nyugtalanság, mely ilyenkor az elmét eltölti, nem engedi azt a praecisiót adnunk a kifejezésnek, azt a simaságot a stilusnak, melyre épen kritikusnak kellene mindenek felett törekednie. Csak annyiban tulajdonítok neki egy kis érdemet, hogy első próbája az analysáló kritikának nálunk. E 28. néhány sort iktattam be egy leveledből: azt hittem, mind Néked, mind Vörösmartynak tartozom azzal. Ennek, mert az elmellőztetés nehezebben eshetik bármely megtámadtatásnál; Neked, hogy az olvasó olyat ne higyen Felőled, a mit bizonyosan nem akarsz hogy higyen.

A *παράδοξος* szóról ezt olvasom Schreveliusban: quod est *παράδοξον*, praeter opinionem, *παράδοξον*, inopinatum. "Én csak ily értelmét tudtam a szónak, azért nincs magamat miért mentenem azon vád ellen, hogy nevetségessé tevélek ál-

\*) Aesthetikai Levelek Vörösmarty M. epikus munkáiról. Pest, 1827.

tala. Még azt tartom szükségesnek megjegyezni, hogy nem azt értém, hogy Kazinczynak és Berzsényinek kell iskola, hanem hogy az olvasónak: hogy ezekkel ellenkezni vagy egyezni *okból* tudjon.

A Kölesey ügyében még egy szót. Ötet is, mikor nincs barátjai közt „irtóztató hypochondria gyötri.“ Csakhogy Berzsényi még nyole év múlva is megkardlapozná azt, ki ötet nem tartá csalbatatlannak; csakhogy ő amaz antirecensióban magát epés, feketevérü embernek mutatja, ki nem irtózik, recensensének szemére hányni azt a szerencsétlenségét, hogy (egyik szemére) *vak!* Tovább nem megyek. Tudom, hogy B. antirecensiója nem most iratott, annál rosszabb, hogy ennyi év után *kiadta* \*). S tekintsünk a recensióba, mely az antirecensiót maga után vonta, s ebbe, mely az Élet s Lit cikelyét; s valljuk meg, hogy az első csak egy türhetetlen kevélységü szívet gerjeszthete fel így, az antirecensio pedig korbácsot érdemel. Kölesey hallgatott. Nincs jusod, Tek. Úr, azt „a moesos portékát“ Köleseynek tulajdonítani: de felvenni azt: azzal Kölesey tartozott magának. S miért kimélné Kölesey inkább azt a feketevérü embert, mint magát, kit amaz per expressum „rút léleknek“ mondott? De az az „epés portéka“ nem epés portéka; s ha nem volnál Kölesey ellensége, mást Magad sem irhattál volna. Azt kérded: kellett-e ezt írni, bár Berzsényi azt megérdemelje. Én attól, ki ismer, praetendálhatom, hogy ha nem szereti is individualitásomat, tisztelje szívemet; s ezt még akkor is praetendálom, mikor azt mondom, hogy B. lealacsonítást és nevetségessé-tételt érdemel. Ő ember, s ha beteg is, de értelmének és szívének használatásától nincs megfosztva. Kölesey kétség kívül igazságtalan volt némely gáncsaiban Berzsényi és Csokonai ellen; de mely recensensnek van mindég igaza? s mit mondjunk akkor az *emberiségről*, ha minden igazságtalan gáncsot rossz szív és mellékes tekintet szüleményének állítunk?

De mind ezek mellett nekem B. a költő az, a mi Neked; Kölesey a költő pedig nekem több mint B-nek, mint

\*) Azóta tudjuk, hogy akarata ellen adatott ki.

Neked, sőt annyi mint B. — Mert én Kölesey minden meg nem jelent munkáit ismerem.

Zrínyiért fogadd hálámat, épen jókor jött. A lengyel királyságáról szóló strophát kelletlenül hagytam ki, mert Lehoczky előttem nem forrás, sőt nem is a leghitelesb író. Pedig a strophá oly zrínyies!

A kézikönyvből tíz nap alatt 3 ív készült, minden héten fog épen kettő készülni, s így augusztusra az első küldemény (20 ív) bizonyosan kijő. Első alkalommal küldök próbaívet.

Ki nem mondhatom mennyire örülök évkönyveidnek. Kölesey beszélle nekem, hogy ezelőtt több évvel felolvasád jelenlétében Életed, gondolom patvarista-korodig vive, s hogy az remek. S még többet monda, mi mohón várhatja velem a megbecsülhetetlen könyvet.

Vörösmarty és Stettner most Pannouhalmán voltak, ott Guzmicsesal ismerkedtek meg, Pázmádon Horvát Endrével; Sümegnek tartanak, és Miklának.

Összeállítottam Kisfaludy, Vörösmarty és Bajza énekeiket, nyomtatatlanokkal bővítettem, s átadtam Szemerének az Élet és Lit. III. kötetébe. Ebben lesz a Te munkád is, s így e kötet vajmi beeses lesz.

Landerer még sines itt. — Tisztelettel és szeretettel egészen a *Tiéd*.

L.

#### SCHEDDELNEK KAZINCZY.

*Schédelnek Kazinczy baráti idézletét.*

Junius 19. 1827.

Kezemben van mind a könyv, mind a levél. Nem csak nem bánom, hogy egyik levelem sorait közre eresztéd, sőt azt igen nagyon köszönöm. Hadd lássák azok, a kik Zalánban és Cserhalomban hibákat találnak, hogy én mind Cserhalmot mind Zalánt csudálva tisztetem; bár azt is tudathassam a világgal, hogy nem csak Cserhalmot és Zalánt, hanem a Cserhalom és Zalán atyját is csudálva szeretem. — A *tisz-*

*telet* szót szeretném alán kitörülve látni lexikonunkból. Profanálva van a szó, és hideg.

Valóban édes barátom, s mindenhami skodás nélkül, én az én epistolai stílusomban s leveleimben nem csak semmi elsőséget nem lelek, de nem is értem, mit tudnak azon mások szeretni. Ellenben mely szépek a Kis levelei! mely francia lepor van a Dessöffyéin, mely saját bája a Szemeréinek, Szent-Miklóssyéinak!

Hogy egy barátunkat, igazabban egy barátomat, nagyon lerántotta a hypochondria, azt tagadnom nem lehet, de én azt szeretem nem tudni, és ha engemet bántott volna, elhallgatnám; szégyenlenék az olyanra felelni. Édes barátom, a szent könyv azt beszéli, hogy midőn az isten embere leitta az eszét, s kimutatta a mit más elfed, az a két nem jó megnevelte érte, az a jó pedig háttal ment felé s rá veté leplét. Csak a nem részeg bolondra illik, a mit az én egyik kedves mesterem a maga energicus lelkével oly szépen fordíta a bibliából! Den Narren muss man mit Kolben *lausen*. Nemességet mutat, a ki a bolond mellett csendesen megyen el.

Én K-nek, vagy inkább a K. poetai darabjainak szépségét annyira vallom és hirdetem, mint mindég; egy más valakinek *legjobb* darabjaiban is van valami a mit nem tudok szeretni, de oly nagy szépségű helyei vagynak, a mit csudálok, irigylek.

Biographiám tudniillik, a mit K. remeknek monda, előttem olvashatatlan. Nem égettem el, de el fogom. Bár időm legyen Pályám naplóját (nem annálisait — a szó kevélykén hangzik, a mellékideák miatt) folytatni. A mi 1794. decemb. 14-ikéig következik, nagyon interesszáns lesz. Az olvasó, ha szíve van, nem veszi rossz neven, hogy oly gyónásokat nem teszek magam felől mint Rousseau, hogy péld. Madame de Warens körül mit csinála, sem azt nem ha magamat némely szép scénájiban életemnek ragyogtatom. Bizonyosan elmouodom, hogy engem Swieten megcsókolt, s köszönje az olvasó, hogy trombitászó alatt nem nyargalom végig az útéákat s úgy nem hirdetem ki. El fogom azt is, hogy a császár 1792. jun. talán 8-d. nekem mely gyönyörű szót monda — ha

a censor ki nem törli. Mint mosolyog rajta majd némely olvasó, arra semmi gondom. Lesznek annak oly olvasóji is, a kik azt megértik.

Minekutána annyi barátsággal vagy erántam, kérlek pillants belé a Pályám naplójiba, s ott a hol a Ladomérszky név ad annum 1785 elfordúl, tedd oda keresztnevét: Ladomérszky István. Tegnap haza futék, felkeresém a keresztnevet, s rá találtam. Az ily kicsinységek kipótlása nem esik rosszul, a név után hozzá tehetnéd: Consil. és assessora a községi district. táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala.

Szemerét, Bártfayt, s kivált az én igen kedves barát-némat, ennek asszonyát, kérlek tiszteld. Szemerének vettem levelét. Bár Szemere *Pályám naplójának íveit* még a könyv elkészülése előtt nekem postán megküldené.

Gipszképem igen jól és szépen is dolgozott fej, tudni illik a hajón kívül. De erről már írtam.

Jun. 4-d. itt vala a kassai püspök, s én Thalie leányomat Iszidóra névre bérmáltatám meg, érted kiért Iszidórának. A múlt vasárnap pedig egy predikációt hallgaték az utcán. Nem vettem észre, hogy egy valaki nagyon szemmel tartá, s látván hogy szememet a papról le nem vontam, hamisan kapta fel azt, a mi lelkemben forgott. Ezek meg nem tudák fogni, hogy én, oly tüzes protestáns, oly szíves tisztelettel s annyi tekintettel vagyok a catholicismus eránt, s leányaimat hogy nevelem pápistáknak. Nem boesátkozom magyarázatokra. Lehet-e az az én gondolkozásom, hogy ezeket Calvinak nyerjem meg, holott épen abban van kevélységem, hogy szeretett feleségem és szeretett leányaim nem egy templomba járnak velem? Guzmics még nem felele levelemre, melyben neki megírá, hogy Thalie az ő nevét kapta. Félek hogy az neki nem kedves, hogy én az uniót sem nem reménylem, sem nem óhajtom. S minek volna az? még ha lehetne is?

Egy igen kevés tudományú iskolatársamat már élte hajló éveiben egy ajtatos úr téríteni kezdé. Hallja az úr, monda ez az egész életét az éldeleték minden nemeiben, s nem a tanulásban és vizsgálgatásokban, töltött ember, én azt tartom,

hogy nincs jó dolga, a ki az ilyen dolgokban *válogat*. Szólhat-e okosabban az eszes ember is mint az ily bolond? Hogy türesem ne maradjon a hely, és hogy megnevettesselek, azt mondom el még róla — mert valóban nevetetni igen derék dolog — a mit ez monda, midőn a nádméz és kávé surrogátumai felől vala szó Napoleon alatt: Egy a jó surrogatum: a megvénült feleség helyébe egy piros pozsgás ifju frájceimer. De neved, és szeress engem tovább is.

## LI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schédel barátjának Kazinczy.*

Széphalom, jun. 21. 1827.

Kisétáltam tegnap estve Újhelyből édes barátom, mert Széphalom Újhelyhez csak egy órányira fekszik, s itt első dolgom az volt, hogy megtekintsem, mit mond Lehoczky Zrínyi felől, *Stemmatograph. T. II p. 454.* Halld tehát:

Idem a pontifice et a Philippo rege Hispaniae annuo stipendio donatus, eidem rex Galliae exequias Parisiis curavit; a Polonis in regem vocatus. Kazy L. IX. p. 42. Ratkay p. 202. 227.

Ez megérdemli hogy Kazyt és Rátkayt megtekintsd, és ha jónak látod a könyv hátuljában szót tehetnél róla, s a kihagyott strophát előadhatnád. De tedd, ne a mit én tanácslok, hanem a mit magad fogsz magadnak tanácsolni.

Rendes hogy Lehoczky a poeta Zrínyi halálát 1665-re teszi, de jól adván a holnap napját (nov. 18.) — holott 1664. történt a szerencsétlenség. — Született pedig a halbatatlan ember 1618. május 1. Lásd halotti predik. Andreae a St-Theresia, Carmelita. Monachii 1664. pag. 3. melyet bírok.

Újhely, jun. 26-d.

Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11. kötetében lap 205. hogy II. József parókat 1783 oltá hordott, és így *nem élébb*. E szerint kérlek, édes barátom, téged, és Szemerét,

hogy Pályám naplójában keressétek fel azt a lapot, hol beszéltem, hogy Józsefet 1770. május 20-d. láttam, s p a r ó k á s a n. Ezt töröljétek ki, s tegyétek inkább oda ezen parenthesis:

(Parókát csak 1783 óta horda rheumája miatt).

Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a *Ladomérszky* név után tegyétek oda: *István*. — Keresztneve eránt kétségem támad, mikor írtam, azóta megtekintém.

Az igen derék Bajzának épen most veszem Pozsonyból jun. 3-d. írt levelét. — Ah mikor lesz vége annak a dietának!

Szemerétől várom az én Naplóimat, töled az Aushängerbogent, s bár mind ketten munkátok elkészült iveit nekem gróf Teleki által felküldhetnétek a pataki examenre, mely jul. 15. tartatik.

## LII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 16. 1827.

Míg e soraim Hozzád érkeznek, addig a Telekinek átadott nyaláb alkalmasint kezelnél lesz. Szemere Füredre menvén, rám bizta hogy küldjem, hogy írjak. Veszed tehát Önbiographiádat mind saját kéziratodban, mind Szemeréében azon elrendeléssel, melyet ő javasol. Azon kívül némely apróságokat is változtatva fogsz találni, melyekről Sz. személyesen óhajtana Veled értekezhetni, s minden lehető félreértést így megelőzhetni. Én a sok §-t nem szeretem; de szeretném ha a lapok oldalain annyiszor a mennyiszor ott állának az esztendők. Engedj egy kérdést: vajon nincsen-e az egész több tartózkodással írva, mint a mennyit a historiai interessze enged? Úgy óhajtánám írva látni e munkát, mint Rousseau gyónásai vannak. Keveset szólsz magadról. Megismerkedünk a tisztviselővel s még nem a gyermekkel és ifjúval. Bároti iránt valóban kegyetlen vagy. Szemere az Általad írt életrajzolásokat is összegyűjtötte, s felküldte hogy használhasd, ha valamelyik tán nem volna kezelnél. — Én a Handbuchból is tettem a nyaládba egy ívet. Most látom, hogy a Te életed már nem mehet az I. kötetbe; annál jobb: a II. Veled fog kezdődni, s mind azok, kik kö-

vetkeznek, Töled vevén példát és tüzet, a II. kötet egyenesen a Te iskoláddal telik meg. És így a Rólad szóló cikkelyt több nyugalommal és kedvvel fogom írhatni mint most, mikor éppen ezerfelé vagyok osztva a munka és iskolám által. Stettner még május közepén ment Cseppe az ipához, onnan Vörösmartyt Horvát Endréhez, Guzmieshoz, Kisfaludy Sándorhoz kísérte; Vörösmarty már megjött, nem St. Így a könyv írása és nyomtatása egészen rám maradt, s mire St. feljő, az első kötetet már készen fogja találni. Sub rosa sűgom meg: mikor a nyomtatáshoz fogattam, csak egy ivre való MS-om volt, mert collegiumaim a télen, különösen a praxis, annyi időmet vették el, hogy materiáléimat nem dolgozhattam fel. Elgondolhatd állapotomat: minden héten két ivnyit szerkesztetni, minden segedelem nélkül, és háromszor corrigálni; a collegium reggeli 6-tól 12-ig fog el, ha betegem van, délután is a clinicumba kell tekintenem; estve meg — barátnémnál vagyok: van tehát mindössze egy pár szakadozott nappali órám, s az éj. A censor is szörnyen vexál. Képzeld Orezy két réf pántlikáját is kihúzta, de sok más szelidebbeket is. Mennyi szaladgálást okoz ez is!

Julius 1-jén irtam Batsányinak, azzal a tisztelettel, melylyel ily koros férfinak írni illik, s kértem méltóztatnék azon karba helyezettetni, hogy biographiáját teljesebben adhassam, mint az Erd. Muzeum után lehet: s küldene oly nyomtatatlan verseket, melyeket ő a többi felett szeret. Aláírva: *Toldy*. Jön azonnal levele Trattnerhez — kinek taval azt írta, hogy Toldy valami junger Bursch lehet, mert ha koros ember, úgy fájdalom, meg nem érik többé az esze: ezt pedig arra írja, a mit én az Élet. s Lit. recensiójában mondtam, mely szerencsés volt javalásodat megnyerni — és Trattner által adja tudtomra: írjak neki igaz nevem alatt, s adjak neki hosszabb terminust egy hétnél. Mondám Trattnernek: Üdvözlöm B-it, és punctum. Eleget tettem kötelességemnek. Be nagyon affiálta őtet, mit a bursch eszt. előtt irt! Vagy talán még isokratesi glosszáimra emlékezik? De ennek már több mint öt esztendeje. Íme Batsányinak jó emlékezete van.

De halljad csak, Tek. Úr; Döbrenteivel is volt affairje

szerencsétlen tanítványodnak. Ő nemzetünk első epicusa akar lenni, eszi a méreg hogy Vörösmartyról könyvet irtam, sőt hogy Vörösmarty *van*. Minap találkozik velem Budán; én Marimmal és anyjával voltam. Bitte um Vergebung für meine Unart! s félre von, s kér közölném vele már egyszer a róla irt cikkelyt, mert hallja, nyomtatják már a könyvet. — Igen, de a Tek. Úr a II. kötetbe megy be, s elébb különben sem írhatok, míg a kért dátumokat nem kapom. Azon kívül újabb elhatározásom szerint a kritikai észrevételek nem a biographiákba lesznek igtatva, hanem az egész munkához bevezetésül szolgáló „kritische Geschichte“-be. Hm, hm! Élő irók is meg lesznek ítélve? — Hogy ne? — Ej ej . . . az urak nagyon sietnek, még . . . nem . . . értek meg egészen arra a kritikára. — Nekem úgy is forrt a mérgem, hogy Maritól elvona: Aláz. szolgálja! s ott hagytam a faképnél. — Szinte bántam hevességemet; de képzeld, már más nap azon hozzá-tétellel panasolja a dolgot Szemerének, hogy ő több ízben megmondá nekem: ne dicsérném őtet, mert mi egymást dicsérgetvén szél-tiben, dicséretünk egyáltalán gyanús. — Nem igaz, hogy ő nekem ezt mondta, mert akkor én azzal vigasztaltam volna, hogy nem lesz dicsérve.

Tedd velem, könyörgök, azt a jót, s közöld velem, de instantanee, a mit Rádayról, Szentjóbíróról, Batsányiról közölhetsz. Hü szeretettel stb.

## LIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, jul. 24. 1827.

Édes barátom, Későn jövének ki a gyűlésből, s ebéd után vevém leveledet, a jul. 16-ikán irottat. A posta még ma este indul, s így előre képezem mely zavar lesz az, a mit tőlem válaszként veendesz.

Nyalábotat Teleki maga adá kezembe; én önbiographiámat azonnal megolvasám, lepecsétlém, s még az nap visszaadám a grófnak hogy juttassa kezedhez. Nincs ellenemre a mit Szemerének vele teve, sőt azt még köszönöm is neki. —

Azt jegyzed meg hogy már megismerkedétek a tisztviselővel, s még nem ismeritek a gyermeket és az ifjút. Barátom, forró köszönet érte, hogy ítéletedet, óhajtasodat szabadon hallatod; valóban barátokhoz az illik, s az ily szabados, bizakodó, nemes szállás igazi jótétel. De hát mit írhatnék én gyermeki s ifjúi koromról? Szerénységem nem engedé hogy magamról többet mondjak, és ha mondhatnék is, többet mondani nem akarok. Nem magamat akarám festeni, hanem azt a kort, melyet éltem, s annak jól vagy rosszul nevezetes fiait. A mikrológiát nem kerültem; az olyan a mostani időnek is már, igen kedves; hát majd a később századoknak. Némelyeknek még portréjokat is adom, s a var a Kalmár képén úgy essentiális portéka, mint lábán a májbőr esizma, s fején a belisztezett paróka. Baróti úgy van festve, hogy ötöt utálnunk kell. Kívévén hogy ő nagyon szerette a hazát és a nyelvet, én felőle jót mondani talán nem tudok, tudok mondani sok rosszat. Az ipam supr. studior. director volt, s ellene egy fertelmes csoport kele fel; meg akarák buktatni, mert nagymestere vala a kömivesek lózsijának. Én ezekről semmit sem tudtam, neki már akkor is híve. Egy estve meglátogatám Szabót. A mint beléptem, elijede, s zsebkendőjét papirosára veté. Úgy hittem hogy verse készül, de titkolja, míg majd elő fogja önként mutatni. Elfelejtetem vele papirosát, s kértem, bizonyos könyvet adna kölesön. Míg ő kevés könyveihez ment, versére pillanték, s mit láték: Egy gaz delátiót Török Lajos ellen. Elborzadva kapám le szemeimet, s meg nem olvasám; azt tiltá a becsület. —

Mennyi poetai talentuma volt Barótinak, mutatják versei. Technikája sok volt, s már akkor. Olvasása is kevés, s grammatikája annyi mint egy rossz, legalább lelketlen professornak lehet. De nyelvünknek ő örökös hőse marad; sokat dolgozott, példát adott, buzdított, mert.

Batsányi 1787. jöve fel Kassára mint practicans a kassai kamarai administrációnál, melynek praesese b. Wécsey Miklós vala, veje Gener. Orczynak. B. correpetitor vala a Gen. Orczy megholt István fijánál, s W. ezért hozá fel ötét Kassára. A 20 eszt. Batsányinak nem vala eléggé tágas a Kassa

útcája, vakmerőbb szemtelenségü burschot nem képzelhetsz. Baróti csakhamar meg vala nyergelve általa, s azt tevő a mit B. akara. — „S egy exjesuitához illik-e eltérni a Pázmány és Káldi ypsilonától a Csécsi protestáns jottájához? kérdé, s Baróti ypsilonistává leve. Büszkeségemet bántotta ezen bursch és cancellista praefidentája, s én vele jól soha nem voltam. — Egy estve Barótinál valék, s kértem álljunk össze, s ereszszünk ki egy holnapos írást. Tetszett a tanács Barótinak de hogy Batsányi is társul vétessék. Azt épen nem ellenzém Bejőve Batsányi. Tetszett neki is, de hogy az első darabban csak hárman jelenjünk meg. Rá állék. Baróti és Batsányi magoktól bízák reám az előbeszéd dolgozását, nem az én kérésemre. Felolvastam. Elfogadtatott. Én útra menék. Midőn visszajöttem, mutatják a Batsányi előbeszédét. Annak kell felvételni, nem az enyémnek. — Nem bánt dolgozásom elvetése, mondám; de ezt nem vártam, mert magam ilyet nem tennék. Ha azon holminek is el kellett mondatni, én a kiolgozónak adtam volna materiáléimat. — A kettő azt feleli: *Pluralitas concludit*. S a pluralitas 2: 1. — Így mene ez tovább is: az leve mindég, a mit a kettő akara, s én kiléptem, s Orpheust eresztém ki.

Midőn Bácsmegeyemet már nyomtaták, Batsányit kértem, hogy útam alatt vigye a correcturát. A mint haza jövék, kére, váltsam magamhoz a kész íveket s égessem el. A munka nevetségessé teszen, egy hős nemzethez nem illik ez az aszszonyi szerelmes nyavalygás. A mit ő akara, még más dolgozásaiban is, annak meg kelle lenni. Ily ember nekem társam nem lehet.

Rájnis veszekedék Barótival, s Batsányi tüzelte ezt. A pozsonyi Landerer újságúl küldé meg nekem a Rájnis Virg. Eclog. első ívét, s én azt mutatám Barótinak. Batsányi azt tanácslá, hogy fordítsa mind a 10 Eclogát Baróti is, haladja meg Rájnist, az lesz a legszebb bosszú, s Báróti engedé a gyalázatos tanácsnak.

Batsányi írott levélben provocálá duellumra Wécey. a maga praesidensét, a maga kenyér-adójat, s W. szégyellé azt hirbe eresztetni, de az ipamnak, ki W.-nek oly szoros atyja-

fija volt, hogy a sógorom a W. leányát csak dispensációval veheté el, megmutatta. B. most kiereszté versét: Nemzetek országok etc., ítéletem szerint ez a legszebb verse a mit valaha írt. — W. örült, hogy a Somsics Lázár által marhaembernek nevezett Batsányin bosszút állhat, s B. cassiroztatott.

B. most Pestre ment. A szerencsétlenné lettét elvivék az Abafi Ferenc házához, kinél kétszer minden héten összegyültek a pesti jobb fejek és az idegenek. Itt B. ki akará mutatni mely tudós ember ő, s magyarázá a Kant philosophiáját. A philos. prof. Kreil megszólala: Junger Mann, Ihre Unverschämtheit, mit der Sie in Gegenwart eines Professors der Philosophie über Kants Lehre sprechen, verdient eine freundschaftliche Züchtigung. Fühlen Sie, dass Sie davon kein Wort wissen.

Fogsága után megtámadá gróf Sauraut, hogy neki consiliáriusságot ígértek a Verhőrekben. Diurnistává lett a bankoamtban, azután a titk. poliz. tagjává. Mint szeretteté magát Gabriela Baumberggel, azt a jó istenek tudják; mi, kik ismerénk, soha sem tudtuk megfogni. Némely magyarok neki holnappénzt fizettek szenvedéseiért. Így Somsics. Ez egy deák ódát írta: Ad arma cives, nobile fortium sanguen virorum... s B. azt elvivé cancell. Pálffyhoz (a Somsics akaratjával) s azt mondá, hogy az ódát ő írta. De nem sok idő múlva Somsics gyűlölte Bt., gyűlölte Báróczy is, és minden jóltevője.

Mind ezek nem oly hírek, a miknek hasznát vehetnéd munkádban. De tudnod nem lesz kedvetlen.

Szent Jóbi Szabó László szegény nemes atya gyermeke Ótományból (Bihar várm.) Debreceni deák volt, s praeceptor talán Dobozy uraknál. Nagyon szeretett volna úr lenni, szemtelenségig menő előre törekedése tette szerencsétlenné. Ízlése szegénységét mutatják versei. Widrig süsslich in seinen Arbeiten wie im Leben. Valóságos párja annak, a kiről ma vett leveled végén szóllasz, de kevesebb kisimúlással, mert nem forga ily társaságokban. Egy átkozott gonorrhoeát vive fogságba, nem merte megvallani, skeletonná száradt, s megholt Kufsteinban 1795. octob. 10-kén.

Ráday felől olvasd meg Minervánknak legutolsó negyedét. A mit én mondhatnék, elmondja Szemere; de annak hasznát nem veheted.

Rendes hogy D. irigyli a Vörösm. koszorúját, még rendesebb a mit remél, hogy ezt el fogja homályosítani. Epósza talán osziáni módú lesz. Hogy ő nagy hexametrista, azt én csak a Convers. Lexikonból tudom. Én bizonyossá teszek, hogy Epószát megolvasni nem fogom. Magát, de csak mint volt barátomat, szívesen szeretem. Mostani elváltozásában baráti szánással nézem. Rendes a mit mond, hogy mi egymást nyalogatjuk. *Hinc illae lacrymae.*

Gyertyánál végzem az írást. Sietek a postára. Éljen szerencsésen.

## LIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, augustus 11. 1827.

Bocsáss meg levélirői késedelmességemnek. Majd éve már, hogy alig van üres percem, kivéven melyeket Marimnál töltök. Végre leráztam az *iskolát*, és örökre. Kézikönyvem I. kötete tehát még e hónapban kijő. Neheztelni fogsz. Bugaci Csárdád a Hebe szerint van, mert Stettner, elmenvén, kézirataidat magánál tartotta. Most itt volt, átadta — post festa —; s ime látom a hibát. (Ma ismét elment St. Tisztel). A legújabb Minervát olvastam, de fájdalom! későn; mind a két Ráday rég ki van már nyomtatva, s így dolgozataidat nem használhattam. De fogom a II. kötet Nachtragjaiban; ott a Zrinyit illetőket, s ha kívánod, a Csárda váriánsait is.

Köszönöm a Batsányi és Szentjóbiról közölteket. Mind a kettő ki volt már nyomtatva; szerencsére, a mik B-ról kimondhatók voltak, az Erd. Muz. után elmondtam; Sz-Jóbi felől Horvát Istvántól kaptam hiteles tudósításokat, melyek a tieddel tökéletesen egyeznek.

Batsányi minden módon ki igyekezett fürkészni ki legyen Toldy — mert csakugyan nem tudta, Trattner el levén általam tiltva a felfedezéstől — s meg is tudta — Kisfaludy

Sándortól. Ha kikürtöli a publ. előtt, esküszöm, megölöm, s ha Burschnak neveznek is érte. Hol van az megírva, hogy antidotummal ne éljek ellenségem ellen *azért*, hogy ő *vén* gonosz? Isten látja lelkemet, hogy bár elaggott, de érdemes ember előtt térdet fejet hajtok: de *Ő!* Vedd fel hogy *azért*, a miért én ama recenzióban Batsányinak ott említett vélekedését nem javalom, *ő meg akar rontani!* Mondom, *rontani!* mert a Handbuch költségei jóval meghaladják a 2000 ftot; praenumeránsaim száma említést sem érdemel: ha Batsányi munkámnak vesztett hírét költi, szegénynyé tesz. Mondd, tisztelt férfi, érdemlek-e gáncsot, érdemlek-e ifjuságom, nem mentegem-e vesztésem, ha ily embert nem kimélek?

Voltam gr. Telekinél, átvettem a nyalábot Szemere számára. Ez már Pécelen van, s a mint bejön, átadom.

Landerer tehát végre nálam volt! s vitte a Regéket, *németül*. Harmadnapra visszalátogattam: hát mondja: hisz ezek dajkamesék; ilyen könyvet biz ő nem nyomtat. Hiába magyaráztam e nemű munkák mulattató voltát, de fontosságát is, hiába mondtam el neki mely jól fogadtatott Mailáth e munkája a németek által, mennyire cultiválja a külföld is a legújabb időben a népi hagyományok literatúráját: falra bors. *Ő* inkább ad 500 frtot egy m . . . nek, hogysen magyar könyvre költse. — *Ó* hogy nekem ninesenek urodalmaim, vagy hogy azoknak, a kiknek vannak, az a gondolkodások nines, mely — nekünk! . . .

## LV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedelnek Kazinczy szíves idézletét.*

Újhely, aug. 14. 1827.

Kereskedőink az éjjel indultak Pestre, s nekem egy nyalábomat viszik az én tisztelt barátnémhoz Bártfayné aszszonysághoz. Abban Stettnernek is van egy levele, mely a pesti postán fog letéetni. Te Stettnernek is nékem is barátunk vagy, s így Stettnerhez írt levelem neked nyitva van most és mindég. Neked írni most nem mertem, nehogy exámened készületeiben megzavarjalak, s idődet elvegyem. De

minekutána azon, a mint ma érkezett leveledből láttam, ált-esél, bátorkodom kérni, küldd meg nekem Kézikönyvedet a kereskedők által, nyalábotat tedd le Bártfaynál. Ők ott je-lenteni fogják magokat, és ha nem késesz, s a nyalábot ott mindjárt leteszed, venni fogom még e holnapban.

Azt hiszed, édes barátom, hogy én azt nem fogom meg-elégedéssel venni. Én az ellenkezőt gondolom. Mely szeren-cse együtt bírni régibb költőinknek szemetes kincseiket, és a mi jobbat az új idők adának.

Virágnak jelentsd tiszteletemet. Árpádját soha nem vet-tem. Valami nekem tőle jött, mind megvan. De képzelhetet-len sokaságú papirosaimat mikor fogom végig hányhatni, ho-lott most Széphalmon nem lehetek? Elkezdém rendbeszedni papirosaimat, és hogy a mi megmaradást kíván, el ne hull-hasson, néhány esomóimat már beköttetém; de az még nem sok. Az a legnagyobb baj, hogy Pandektáim tómusait szély-lyelbontottam, hogy egytűvé köttethessenek, a mik egy tárgyra tartoznak, s így minden írásom zavarban van. Virágot nem merem biztatni.

A linci hős, vagy servus gladiátor inkább, nem hiszem hogy tégedet bántson, ha pedig úgy bánt, mint engem, az nem érdemli meg, hogy magadat hozzá tedd. Nékem, a mit elle-nem írt, nem vala váratlan, s nem tudom miként történt, én még örültem neki — talán azért, mert tudatta a publicum-mal, hogy ő és én egymást nem szenvedhetjük. — De mint esik az, hogy Himfy vele még mindég baráti lábon áll? Én nem szerethetem a kit nem becsülök, de a kit becsülni kény-telen vagyok, azt nem gyűlölhetem, ha nem lehet is szeret-nem. Ezer példákat mondhatnék erre, pályánkon és pályán-kon kívül, s az egyik és másik nembem. Batsányi csak Ver-seghynek való volt. — Való, hogy fél Batsányiak és fél Ver-seghyek is vagynak, s így nem csudálom többé, a mit feljebb meg nem foghattam.

Nagyon sajnálom hogy a Mailáth Regéji még sem nyom-tattatnak, s semmiért nem inkább, mint mivel tudom hogy azt M. várja. Légy rajta, édes barátom, hogy a könyv meg-jelenhessen, és hogy a német exempl. visszakaphassam an-

nak idejében, s be nem piszkolva. Azon esetre ha Landererrel jól vagy, s megtehetd neki a kérést, nagyon kérnélek, tedd, hogy ő 20 explt abból, a minek címjét ide zárom, Neked adjon contóra, és küldd fel most, megírván, mi az ára egy exemplárnak. Nekem 10 exemp. hoza tőle Personalis Szögyényi, de talán tíz eszt. előtt, s már csak kettő van meg. Nagyon lekötelezel mind engem, mind neved tudása nélkül másokat, ha megküldöd. Árát, mihelyt beszedem, venni fogod.

## LVI.

## UGYANAZ UGYANANNAK.

Aug. 18. 1827.

Édes barátom, Haza szaladtam, s szerencsére rá akadtam mind a Virág hexameterére, mind a Szent-Miklóssy leveleire. Ez Szemerének lesz kedves tudósítás, amaz Virágnak és neked. Add által szives tiszteletem mellett.

Még nincs egy hete, hogy leveleimet hozzátok egy új helyi zsidó Bártfay barátomnál tette le. Eddig vevéd te is a Stettnerhez szállót. Kérlek, ne ereszd vissza a zsidót Kézikönyved és az Élet és Lit. III. kötete nélkül. — Élj szerencsésen.

## LVII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, aug. 25. 1827.

Íme a kézikönyv első kötete. Fogadd nyájasan, kegyes Mesterem és Barátom! nem csak, de vedd egyszersmind pártfogásod alá is. Gyorsan készült munka ugyan, de sok esztendei stúdiumok gyümölese. Félek hogy folyóírásinkben ócsárolják, s ez által megakasztják keletét. Méltóztassál tehát a Minervában másokat megelőzni, és jelentsd ajánlva, habár csak tíz sorral is. Soha sem vetemedtem volna ily kérésre; de a munka egy pár ezerbe kerül, s nem akarnám az atyámat károsítani, ki oly szívesen segített.

A „Sententiákból“ Landerernek már nincs példánya

Pesten, de van Pozsonyban. Biztatott, hogy hozat, a meny-nyi kell.

Virágnak csak ma viszem meg leveledet! — Isten Veled! Egészen a tied, stb.

## LVIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, aug. 29. 1827.

Édes barátom, Most estve, naplementekor, vettem a kedves ajándékot. Holnap és holnap után itt vásáruk van; azok által küldöm recenziómat Ellingernek. Imhol az:

## K ö n y v b i r á l á s.

Handbuch etc. (valami a boritékra van nyomtatva) Gedruckt in Pest bei Trattner, igen csinosan, sürűen, de szép és egészen új betűkkel.

Ez a cím, melyet a munka boritékjára nyomtattata a tudós kiadó, minthogy a nyomtató késedelme miatt az igazi cím, az Előbeszéd, és a Bevezetés, a pesti vásárra meg nem jelenhetének, és mind ezek csak a második kötetel fognak kiadathatni. Recensens nem bocsátkozik ki itt a munka szoros megítélésére; annak ideje akkor lesz, midőn a II. k. is megjelenend; de siet ennek elkészülését mind azokkal tudatni, kik a poesist nem egyedül abban keresik s találják, hogy a beszéd rimekre vagy lábakra szedessék. Most legyen elég elmondanunk, hogy a könyvben mit találnak.

Lap. 3. Alterth. der. ungr. Poesie oder Zeitr. ect. ect. és ez megyen a 14. lapig. Ez áll négy énekből: 1. Hymnus Szent-Lászlóra. Úgy látszik, ezt éneklé a magy. anyaszentegyház már 1195., midőn a nagy király a szentek közé iratott, de egy későbbi, nekünk igen régi megigazítás után. 2. A Révai által is közlött *Eml. Régiekről* . . . 3. Házások Éneke egy 1503. esztbeli kézirat után. 4. Feddő ének; amaz a Mátyás, ez a II. Ulászló, vagy II. Lajos idejéből. Tiszteletes régiségek, a legelső 4 sorú strophákban, de rím nélkül!

Lap 15—22. Tinódi Sebestyén.

Lap 23—31. Gróf Balassa Bálint.

(és így mind végig a könyvön).

Minden költő felvett darabjai előtt annak életírása áll, nagy gonddal gyűjtött, figyelmet érdemlő, és mind eddig vagy épen nem, vagy hibásan ismért tudósításokkal. A szerző szabadon hallatja ítéletét, de a mint igaz ítélőhöz illik, hízeltetés és személyes idegenség nélkül. Ezen elsőbb kötetében, a mennyire az elkészülhetett, csak a versezeteket adja, nem vetvén meg a fordításokat is, hol a költőt legalább nyelve s technikája jegyzi ki. A mi az olvasót mind a költővel, mind a költéssel hozza szorosb ismeretségbe, az a második kötetben fog jönni.

Ha valaha jelent meg könyv közöttünk, melyen olvasóink, kiknek száma még mindég igen kicsiny, kapva kaptak, úgy e szerencsét ennek óhajtjuk. Aesthetikai leckézések még senkit sem tevének poetává, de jaj annak a ki verseket e leckézések értése s a legméltóbb példányok ismerete, gondos összehasonlítása nélkül írogat. S a munka nem egyedül azoknak kívánja részvéteket, a kik verseket írnak, hanem mind az azokét, a kik látni akarják, mint emelkedék nálunk nyelv és mesterség az alsóbb polcokról a fentebbekre, hogy végre azon nemzetek sorában, melyeknek a körülállások korábban engedék meg a kifejlést, magához méltólag állhat meg, s ez idegeneknek is magára vonhatja figyelmét.

Ezt még tegnap estve, vagy inkább ejfélkor írtam. Ma ismét végig forгатám a könyvet. Belé szerettem abba az Amadéba, s szégyenlem és sajnálom, hogy ötet elébb nem ismerém. Katonai dalát szeretném újra dolgozni, mint a Festők, midőn egy régibb munkát újra festenek, hogy a mit rajta az idő elroncsol, lemoshassák. Az ő pajkosságai lelket mutatnak, s azok legalább nem marhaságok, mint Csokonainál

Qui tunc denique habent salem et leporem,

Si, quod pruriat, incitare possint,

vagy hogy is van; mert emlékezetem itt is elhagy. — Bár Kultsár ne késnék Amadénak maradványait kiadni, vagy legalább a munka kézírásban tétethetnék le a Muzeumbau, hogy ott olvashatnánk.

Lap 158. Te Barcsainak tulajdonítád a Báróczy verseit: *Barátom, ha egyszer az én óráim eljön.* Kérlek tekintsd meg a *Bessenyei György Társaságát*, ez ott áll, és a versnek alatta van a *Báróczy* neve, a mint ugyan emlékezem. De oda mutat a theosophiai idea is; *A por ezerféle formákba változik etc.* S ha az általam felidézett könyvben (*Bess. Gy. Társ.*) a versezetet Báróczyénak találod, kérlek a II. kötetben tégy jelentést a megtévedésről. — Az én Zrinyi stróphámról ott ne tégy emlékezetet. Elejét vette a dolognak, a mit itt lap. 38. mondasz (Falseh ists . . .).

Engedd, édes barátom, hogy ide tehessem egy epigrammat, mellyet sokszor próbáltam, de mindég hasztalanúl, és csak most úgy, hogy vele megelégedhetém. A Vaticanus Apolló szobrára van írva. A mesterség barátjai erről azt tartják, hogy benne a győzésnek nem *nagysága*, hanem *könnyűsége* van adva, s titkos jelentése ez: a nap jó, s egyszerre oda van az éj monstruma. — Imhol az epigramm: (I. Poetai Munkák, 88. l.).

Most pedig halld három ritornellámat: (I. Poet. Munk. 25, 26, 27. ll.).

Vége a dietának, édes barátom, s én novemberben Pesten leszek, noha tudom, hogy bíráimat el fogja foglalni a sok Criminále. Ha nékem írsz, ne feledd megírni, hol van szállva Kisfaludy, Vörösmarty és Te. Élj szerencsésen.

---

Nagyon köszönöm a Landerer megszóllítását, s kérlek emlékeztessd ígéretére, s tedd le a csomót Bártfaynál peesét alatt. — Gróf Mailáth meghagyá, hogy leveleimet Prágába utasítsam, hol múlatni fog. Nyugtalanúl várja a jobb hírt Regéji felől. Bizony jó lesz ha megtoldod egy rövid vagy hosszú praefátióval, s így megelőződ az oly elmétlen ítéletet mint az vala, melyet írál. Sok olyan ember van még köztünk.

---

## LIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Sept. 6. 1827

Imhol verseim újabb másolatja. Ha nem restelled Te, vagy Stettner, kérlek hasonlítsd a kezelnél lévőkhöz, és újabbi variánsaimat vidd által a sajtó alá készítettekbe. Ölellek.

## A m a d e u t á n.

Derék vitéz katonának  
 Van ám gyöngy élete.  
 Csillog villog minden felé  
 Ruhája, fegyvere.

Szép élet ez! víg élet ez!  
 Hol van ennek mása?  
 Pajtás, csapj fel, vídám kedvvel,  
 Itt az ég áldása.

Puskázik kiűn a zöld mezőn,  
 Nyer ellenségétől,  
 A kvártélyban kedvének él,  
 Nyer a menyecskétől.

Szikrákat rúg paripája,  
 Úteákon csudálják,  
 Derék lovag! derék vitéz!  
 Mind ezt kiabálják!

A merre fordul, mindenütt  
 Rettegik, szeretik  
 A szép dámák, a szép lányok,  
 Ágyát magok vetik.

Kocka, kártya sátorában,  
 Száján függ pipája,  
 A szép markotányosnénak  
 Nem int ő hijába.

S mint pipájában a tűz ég,  
 Aként ég szerelme.  
 Ellenségre, lágy szívekre  
 Terjed győzödelme

Megtér tüze csatájából,  
 És megtelepedik,  
 Jóságot vesz, kölcsön ad pénzt,  
 Ha kell kereskedik.

Nem szól neki a yicispán,  
 Nem a szolgabíró,  
 Nem kergeti robotára  
 A hizott tisztartó.

Prókátor függ bal oldalán,  
 Szerencse bírója,  
 A becsület törvényszéke  
 Nincs appellátája.

Ha kedve tartja, házasúl,  
 Bért nem fizet papnak.  
 Nem hí senkit bizonyságúl,  
 Kezet magok esapnak.

Sok a világ, nehéz élni;  
 Rajta, pusztítsuk ki,  
 S ha kivágjuk, kezdjük újra,  
 Könnyű felépíteni.

A trombita szól; óra hát.  
 El, el, a sereggel,  
 Ne gondolj a sirásokkal,  
 Ne pityergésekkel.

Isten veled apám, anyám,  
 S veled szerelmesem,  
 Húgom, bátyám, sógrom, komám,  
 Vagy hát jertek velem.

---

 LX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Moor (Fejér vgyéb.) sept. 11. 1827.

Kedves leveledet, Tek. Uram, tegnap előtt vettem. Köszönöm azt a szíves készséget, melylyel sietél munkámat a Minervában megismertetni. Egy észrevételem van csak: a nyomtató nem késett, az megtette a magáét. Könyörgök, vond vissza e passust.

Amade figyelmedet nagyon megérdemelte. Derék átdolgozásodban, ha nem tévedek, a II-d. strópha által a darab egészen más jelentést kap. Tónusa, itéletem szerint, tarkít. Beh méltó volna ez muzsikára tetetni! Rajta leszek hogy neki compositort szerezzek. De akkor a refrainnek maradni kell, s az képezi majd a kart. HaKulcsártól meg tudnám kapni Amade manuscriptumát, a Tud. Gyűjt-ben bővebben megismertetném Amadét, s némely ismeretlen darabjait közölném a javából.

Mailáth Regéi kiadását megpróbálom actiákra. — A télen a szemorvoslásból magisteriumot teszek.

Gróf Lambergné Ő Nga szíves meghívására vagyok itt, s kipihenem magamat a nyári kissé sok munkától. Egész nap a kertben olvasok, irkállok, gyakran ki-kirándulunk Bodajkra, Curgóra, Csókakőre stb. Annál jobban megy majd a munka télen. Ő mint várom már a peracet, melyben szóval is meg fogom mondhatni, mily tisztelettel és szeretettel légyek egészen a Tiéd.

## LXI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 1. 1827.

Bocsáss meg, tisztelt Tek. Úr, hogy híred nélkül beadtam az Aurórába két derék satirácskádát: Izéhez, s A Múzához. Kisfaludy nagyon megszerette.

„Keresztes Bálint“ románcát felveszszük a Handbuchba. Nincs literaturánkban e nemben hozzá fogható semmi. Tudósíts, kérlek, kívánsz-e benne valamit változtatni. Mennyi naivítás, mennyi édesség! s az a régi szín!

Fábián Gábor, ez a szívre, karakterre, hazafi érzésre és tudományra nézve ritka barátunk, Nálad volt: nem győzte beszélni, mint volt jószágod által elragadtatva! Ő nem első ki Tőled ily benyomásokkal jött el, de igen az, ki azt a hirt hozta, hogy rólam szeretettel emlékeztél. Vajha egykor meg is érdemelhetném azt!

Tudósíts kérlek, hol laknak most Buczy és Székely Sándor? — Ideje hogy nekik biographiai adatok végett írjak.

„Boldogitóm“ című sonettedben 8. v. ez van: sebemen. Írod: ne hagyjam igazítás nélkül. Nem állhatna-e helyette: sérv-emen?

Bátorkodom *verseidre* nézve két kérdést tenni: Nem maradhatna-e meg a „Tövisek és Virágok“ e collectív címe? Híres munkák rebaptisátiója, úgy hiszem, nem célirányos. E néven ismeri e nevezetes könyvet a publicum; s mint ilyen az poesisunk, sőt nyelvünk historiájában oly factum volt, melytől ezt megfosztani nem szabad. Csak mint egésznek lesz annak befolyása teljesen érthető a jövődőség előtt. Neked lévén, verseim gyűjteményébe is eredeti mivoltában venném fel, mint egészet, jegyzéseivel együtt. Az az újiskolának teljes programmája. Én egészen más szempontból recenseálnám, mint Szemere tette.

A másik: A ritornellben ez van: S bukdogatunk, s nem tudjuk mint s miért: Eléggé nemes-e e *bukd* . . . ? Hangja legalább kemény. S nem nyerne-e ama sor, ha e helyett: „s nem tudjuk“ állana: „nem tudva“?

Íme a kézikönyvbe felveendő darabok sora. Azonban ez változtatást szenvedhet még mind a választásra, mind az elrendelésre nézve. Kérem a Te észrevételeidet is, és változtatásaidat, ha volnának.

NB. Verseid megküldött gyűjteménye koránt sem teljes. Ó ne légy szerfelett szigorú. Mennyi gyönyörű dolgokat mellőztél!

## LXII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*A kedves Schedelnek Kazinczy baráti tiszteletét.*

Újhely, oct. 5. 1827.

Ma veszem harmad nappal ez előtt irt kedves leveledet, és minthogy adósod vagyok távollétem miatt az előbbire is, késedelem nélkül felelek, hogy a mai postával mehessen. — Nem csak Ellingernek írtam, de írtam Trattnerhez és Thaisznak, hogy ha a Minervában óhajtságod nem teljesítették, én

tartassam vétkesnek és nem Te. — Hogyan neheztelhetnék én azért, hogy Izémet és Tekintetes Tudós Kisasszonyomat Auróranak adtad, holott én örök életet kívánok Auróranak, Kisfaludynak pedig örök dicsőséget és minden jót, s a theologusok értelmében vett *örök életet* minél későbbben. — Sorban megyek leveled cikkelyein, s imhol Keresztes Bálintom, variánsával, vagy inkább megigazítva; de azon megjegyzéssel, hogy soha nem reménylém, hogy az figyelmedet megnyerje. El akarám vetni; a te javalásod megtartatja.

Fekete szemü szép hölgyecske (stb. I. Poetai Munk. 168–70).

A dálnak elébe és utána vetett hexameterek előttem még ma is kedvesek ugyan, de azoknak el kell maradni, mert Horváth Ádámnak emlékezete előttem kedves ugyan, de iszonyodom verseitől.

Fabián úr felől azt hallani, hogy nem mene el tőlem hidegen, nekem nagy becsü hír. Könnyü annak megtetszeni, a ki felénk meleg szívet hoz.

Buczy Emil piarista volt, azután világi pap. Báró Szepesy Ignác erdélyi püspök ötet a károlyfejérvári seminarium Incarnatae Sapientiae-ban (a név is sokat megér) moralis theologia professorává tette. Én theol. dogmatica professorává tenném, s szeretnék lenni praelectióján. — Nagy ellensége a német metaphysikának, s a helyett a classicusok olvasását tenné kötelességül. — Szül. május 6-d., de nem emlékezek biztosan: 1785ben-e, vagy 1786ban. — Rákosi Székely Sándor unitarius predikátor Tordán Kolosvár mellett. Torda nevezetes mezőváros, a romaiak idejében Salinae nevet visele.

Nem szeretem a *sérv* szót; sebemen antepenultima postest producti.

Helyesen ítélsz a Tövisek és Virágok rebaptisatiója felől, s tanácsodat azzal köszönöm meg, hogy azt elfogadom. Decemberben Te és Stettner s meghittjeim látni fogjátok verseim kisdud csomóját. Nem tudok nekik jó rendet adni, mert rá illik a mit Goethe mond: *Musterkarte anzusehen*. Szeretném nyomtatva látni míg még élek. Az új darabokat egy új kiadás felvehetné.

Bukdosg. vagy Bugdosg; mindegy, mint nyaggat azaz

nyakgat, faggat a fakasztgat. — Nem *tudva* ez helyett nem *tudjuk* — elfogadom.

Az ólommal megkeresztezett darabokra: — *HITSZAVA*. Az oktalan böles titeket Istenek Tagadni akarna. De ti felette megDördítitek bosszús ütéssel A ropogó tüzeket, hogy Újhely — 2. És a Hegyalják tornyai rengenek, S fortyanva csap ki partjain a Tisza, S ő sápadozva roggyan össze. Érzi hatalmatokat, s tagadja. — 3. Ekként dühültek egykor az elfajult Tellusz szülöttjei ellenetek, De Zeusz Felkölt; futának ők, s az ádáz Enceladuszt leteríté az Etna. — 4. Engem szerény szív vonsz tifelétek és Nem ingható hit, s magzati (nicht gyermeki) félelem. Áld szenvedésim közt nyögésem: Áld poharom, ha virág övedzi. — 5. Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz Gerezddel ékesítve fűrtjeit; S újra sötét jön elő, fagy újra. — 6. Hadd jöjenek! ti gondotok az. Nekem Örvideni illik, türni, reményleni. Ég föld szakadjon össze, szórja Lángjait a Phlegeton; ti védtek. — *TUSAKODÁS*, talán az az ódám, mely e szókön kezdődik: Reményem eltűnt. Ha az, úgy nincs variánsa. De a 6-d. stróphában ezt: jó tanács így kell nyomtattatni: Jó Tanács, etc. — *NAGY GÁBORHOZ* lin. 4. Úgy mondja a hír (punctum) s a hír . . . l. 7. Hogy jó férj, jó atya, a düh . . . lap 23. Természet és Való rosszkedvű férfijával . . . l. 38. Nem már mosolygó Tempéjít Geléenek (Claude Lorrain, más nevével Gelée) circa finem: Gyűjts újra, s a kár ingerelje lelked. — *SÍPOS PÁLHOZ*. Két, két Isten van; és bizony nem egy! — Pusztító Dögghalál dandárja küzd. Estvéjén rá bukkan Szvat Nikola. — Pirúlva költözött egy újabb honba (Londonba) — Alakban egy Rém. A jó-e, a kaján-e? — Ő nem érted ég: Adásaidra vágy, és fényt keres. De a ki tőled vette szellemét — Környüllebeglesz. Én rád ismerek Ez ál lepelben is. — Minket sötét bús éj ölelt körül, mely semmi felderülettel nem ér A szép új fényhez . . . Ez a hatásra intéztetik, s egésznek szövénye (mint sövény, mely igazabban szövény) közt hat. Melyet viszonthatás vonsz és taszit Itt van vége a metaphysikázásnak, ezt követi egy — a columna közepében, most a bérekesztés: A Tünet szörnyű metaphys. stb.

*Szem és szív.* A szem látni tanult etc. Úgy de magam vagyok itt (nicht ott): ott éltemet. Láss bizvást, sőt nézz, szemed arra van adva; de higyj is, S int szívednek szép r. h.

*Antinousnak* elébe kell tenni ezen artistai epigrammot. (Winckelmann-e vagy ki, nem emlékezem biztosan, azt mondja, hogy a Vatikán Apollója a győzdelem könnyűségét adja, nem nagyságát): Jön, lő, s győze; bukott a szörny, az az isszonyú. Reng még Rogytában a föld, s még riadozza dühét. Ő pedig, a Győző, nyugalomban lép fel az égnek Szent küszöbén, annak sokszori tapsa között. (most Antinousz).

Édes barátom, hadd rekeszszem be leveletem, mert még másoknak is kell írnom, s estve van. — Élj szerencsésen. Decemberben Pesten leszek.

## LXIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedelnek Kazinczy szíves tiszt.*

Imhol még ez, barátom, s azon változásokkal, melyeket legutóbb tettem\*). — A Berzsenyihez írt levelet nem kívántad, s kérésemért e részben semmit ne tégy; te jobban tudod, mit kívánnak vagy engednek dolgaidd: de ezt szerettem volna nyomtatva látni mind poesisünk historiájára nézve, mind a nekem kedves berekesztés miatt. Az itt menőket add Szemerének, kérlek. — Élj szerencsésen. Okt. 10. 1827.

Oktob 18-d. — Nyugtalanul várom a Regék kiadhatása eránt a birt. Küldd fel a német originált, hogy Salamont tanácsod szerint hozzá dolgozhassam. — Verseimet viszem Pestre, s kevélykedni fogok barátságoddal, ha méltóknak fogod a kieresztésre találni, s akkor a képről is szölkünk. Élj igen szerencsésen.

\*) A melléklet hiányzik.

## LXIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 12. 1827.

Vettem october 5. irt kedves leveledet. A tudósításokért, a versekért, vedd meleg hálámat. „Keresztes Bálint“ a naiv dalok nemében mustra előttem, és Stettner, és Vörösmarty, és többek előtt; s Te igazságtalan valál Magad ellen midőn azt elnyomni, s a publicum ellen, midőn e darabtól megfosztani akarád.

A pesti barátokat felszólítám a Regék kiadása végett. Minden reményem eltűnt. Most ott ébredt fel ismét, hol azt legkevesebbé vártam: Trattnernél. Ennél kérdést sem tettem, mert ismerem. De Kisfaludy tegnap tanácslá, közleném a dolgot Károlyival, Trattner vejével. Tettem azt ma, s ő hajlandóságot mutatott a dolog iránt. Épen most volt itt az inasa, s a manuscriptumot elvitte. Ha én ezt a Károlyit rá nem bírom, hogy a munkát felvállalja, tudom hogy soha semmire rá nem bírom. K. szereti, hogy *Mailáth* a szerző. Ha elérjük célunkat, egy kis értekezést írok elébe a népregékről. Vajha oly boldog lehetnék, Tek. úr, hogy kívánságodat betölthessem!

Azt írod hogy verseidet összeszeded. Ennek felette örülök. Én az eredetieket egészen elválasztanám a fordításoktól, s emezeket mind a Poetai Berek címe alá gyűjtenem össze (a versekről szólok). Mint ohajtanék én módot találhatni verseid nyomtatására! A Regékkel mi történik, most még nem tudom bizonynyal; de verseidet, Tek. Úr, ha rám bíznád, a magam költségén adnám ki, s talán Bécsben, mert a jövő nyarat egészen Bécsben töltöm. Szemere képed rezét nekem ígérte volt ezer nyomtatvány lehúzása végett a Kézikönyv számára: erre már nem használhatom, mert a Kézikönyv elébb lesz kész a réznél, de hiszem hogy verseid elébe is ide adja. Én azután életed skizzéjét, s literatúrai hatásaid hisztóriáját bocsátanám elébe; ez sehol illőbb helyen nem állna, mint eredeti verseid előtt: mert itt Tenmagad, a Te tulajdon individualitásod, lép fel. — Evvel a kedves foglalatossággal szeretném

bevégezni belletrisztai hatásaimat. Azontúl csak kenyértudományomnak lesz szabad élnem.

A következő vagy a második postával veszed a Regék iránt a tudósítást. Ha az kedvetlen lesz, hidd el Tek. Úr, hogy engem inkább fog búsítani mint Téged. Ha a Handbuch nem kerülne annyiba, magam adnám ki. A Salamonban foglaltatott versekre nem leltem fordítót, s magam hiába próbáltam. Ha szabad erre nézve véleményemet kimondanom, halljad: Kell-e az éneknek épen *versnek* lenni a regélőnek szájában? Csak a fogoly királynak románcza látszik verset kívánni, a Saengers Lied pedig, mely egészen a Niebelungenliednek tónusában van, Zrínyi-versben is nagy effectust csinálhatna. Öllelek T. Úr, s vagyok egészen a Tied.

## LXV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 20. 1827.

Tekintetes Úr, a posta indul, s azért csak két szót. Károlyi, Trattner veje, kinyomtatja a Regéket a maga költségén, két 18-adrét kötetben, hosszukás garmonddal, durchschossen, és csak arra kér, hogy Mailáth Füredjét is, melynek originálját proxime felküldöm, fordítanád le. Szerettedbe ajánlva magamat, vagyok stb.

## LXVI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 24. 1827.

Édes barátom, Fogadd szives köszönetemet mind azért a mit a gróf Mailáth Regéjével már tettél, mind azért, a mit tenni ezután fogsz, s add által tiszteletem jelentését Tek. Károlyi Úrnak, kinek igyekezni fogok megnyerni kedvezéseit. Kedves nekem a kisdéd formátuma, s úgy hiszem hogy azt a publicum örömmel fogja látni. Mi mindég csak újon kapunk, s mindenbe belé únunk mint a gyermekek. Ne feledd a mit ígérél, az aesthetikai bévezetést. — Mihelyt le lesz nyomtatva az első iv, küldd meg, kérlek, Mailáthnak Veszelibé,

Nagy-Szombat mellett, és nekem is. Füredet hozzá fordítom, csak küldd, a Regék német origináljával Salamon miatt.

Mélt. Szilassy úrral méne le Zelinka nevű clericus Pestre, s általa küldék neked egy nyalábot a mi Bártfaynkhoz.

Közelít az idő, édes barátom, melyben meglátlak. Januáriusban bizonyosan. Jankovichnak nem sok napok előtt vevém levelét. Csaknem könnyekre fakasztja jósága; nem hív hogy vendége legyek, hanem parancsolja azt. Kevélykedem barátságával, s hálátlannak kiáltanám magamat, ha oly melegen nem fogadnám el jóvoltát, a hogy azt ő nyújtja. Egy epistolával igyekszem érdemelni, ha elsül; de ez a fatalis restauráció, s a tölem várt sok munka úgy elfog, hogy nem tudom, mint jussak hozzá.

Élj szerencsésen, édes barátom, s engedd mondanom, hogy nagyon szeretlek, s hogy érzem, tölem mit érdemlesz.

Kultsár úrnak add által ezt, nem merem neve alatt küldeni, félvén, hogy a curiositas a levelet felbontaná postákon. A Köncsnek szöllóra csinálj egy boritékot, s tedd a pesti postára, franco, hogy az az elakadt ifjú azzal is ne terheltessek.

## LXVII.

### KAZINCZYNÁK SCHEDEL.

Pest, nov. 16. 1827.

Fogadd hálámat megbecsülhetetlen figyelmed újabb jeleiért. A Bártfayhoz küldött nyaláb régen kezemnél van, mely nekem is, Szemerének is igen kedves volt. Fenyéry tisztel, s ő is, én is szerencsétlenek vagyunk az által, hogy az újhegyi alkalmat elszalasztottuk. Ő Nagy Pál képét, én a Regéket, vittük Bártfayhoz, de későn. Vajha nem sokára új alkalom találkozónék. Trattner emberei most felette el vannak foglalva, s így munkád hat hét előtt nehezen megy sajtó alá; de mennyire tölem függ, sürgetni fogom. Most azonban még nem; mert ő új garmondot vár, melyet autopsia után való-

ban gyönyörűnek mondhatok, s oly garmondnak, milyen még nálunk nem volt. De legyen az itt, majd nyakán ülök.

Kultsárnak azonnal által lön adva a correspondentia; Köncsöt azonban nem lelik itt, nem ismerik. Kérdezősködtem mindenfelé, de hasztalan. Nem nyugszom meg, csak késő ne legyen.

Jankovich nem azok közzé tartozik, kiket én szeretni tudnék; de valamennyire ki vagyok vele engesztelve azért, a mit Veled cselekedni akar. Engedd meg, Tek. Úr! hogy a netalántán hozzá irandó epistolára Kézikönyvem részire számolhassak. De persze már december közepéig kellene. Ne neheztelj, hogy leveleimben egy kérelem a másikat éri. Ím még egy: méltóztassál munkáidnak ide mellekelt catalogusát általnézni, s pótolgatni. Mihelyt ezt meglesz, azonnal el fogom küldeni a Tégedet illető cikkelyt (mely a Kézikönyv második kötetének elseje lesz). Kisfaludy és Bajza tisztelnek. Amaz Aurórával kedveskedik; én azt Bártfaynál fogom letenni. Bajza nekem annyi sok évek után ismét vissza van adva: Pesten van most, s velem egy házban! a mi kimondhatatlan boldoggá tesz. Ajánlom magamat nagy becsű szeretetedbe.

## LXVIII.

## SCHEDELNEK ÉS BAJZÁNAK KAZINCZY.

(Érkezett nov. 25. 1827).

*Schedelnek és Bajzának szíves baráti idvezlésemet.*

Kedves nekem azt látni, hogy Ti, kiket én annyira szeretek, együtt laktok. Januariusban tehát együtt szorítlak szívemhez. —

Lajstromdából nem igen marada ki egyéb, mint a zempényi emlék dolgában általam írt relatio, melyet gróf Dezsöffy József úr, kivel én valék kiküldve, minden igazítás nélkül subscribált. A deák felírások a Dezsöffyéi: úgy akarta maga. Úgy gondolom, az 1810. nyomt. Patakon. — Azt hittem hogy egyéb írásaimmal leküldöttem a főnotáriusnak, s ime felkelvén iróasztalom mellől, a kezemnél lévő esomóban legelőbb

is az akad szemembe: Cserneki és Tarkői Gróf Dessewffy József és Kazinczy Ferenc kiküldött Táblabíráknak Vélemények a Tek. Zemplény vármegye Rendeihez A Győrnél MDCCCIX Jun. XIV. eleselt Vitézeknek állítandó Emlék dolgában. Másodszeri, megigazított kiadás. Sáros Patakon Nyomt. Nádaskai András által 1811. lap 20. in octav.

Azért kelle újra nyomtatni, mert a gróf hibát talált a typographus vétke miatt az elsőbb kiadásban.

Megjelent Vidához is egy epistolám Trattnernél in quarto talán 1816.

Még van egy kis írásom, de a mely nagy figyelmet érdemel: *az anyám élete*. Ez Szemerénél meglesz. Patakon nyomt. 1813. Melegen jött szívemből. A szokott gyászlevelek helyett. Guzmics azt írta, hogy azt kinese gyanánt nézi. — Nincs kezemenél, és így nem küldhetem meg a címjét.

Nem hiszem, édes barátom, hogy neked megküldöttem volna Jankovichhoz írt epistolámat, de a mely csak félig van; s így nem tartom haszontalan dolognak azt neked itt leírni. Azolta két §-sal toldám meg, de elvitt volna célomtól. Az az epistola nekem igen kedves, mert benne horáti dévajkodás és melegség lebeg.

(Követk. az Epist. L. Poet. Munk. 242. stb. l.).

Szailusztot két fordításban adván; egyikét pompa nélkül hogy a Döbrenteiek is olvashassák; a másikat úgy, a hogy egy lelkes másoló a XVI. század nagy művészeinek darabos képeiket másolná, s ezt mind addig nem, míg in quarto nyomtathatik, s Kreutzinger által festett képpel. Harminc esztendei dolgozásom érdemli, hogy phantásiám teljesejék.

A Mailáth munkáját ne küldd. Januáriusban Pesten leszek. Addig itt az archivum éjjel nappal úgy elfoglal, hogy egy betűt sem írhatnék. S minek tenni ki a könyvet azon veszélynek, hogy el is veszessen.

Köszönöm hogy Kultsár úrnak általadád, a mire kértelek. Egy haszontalan ember megelőze, s azt hitték, hogy

azt küldtem én, s már megvala a neheztelés, míg a másodszori megjelent.

Aurórát köszönöm annak, a kit oly igen szeretek, tisztelek, sőt csudálok. Éljetek szerencsésen. --

Egy valakit nem szerethetsz ; úgy írod. — Nem csudálok azt, s akarnám hogy érts. De engedd kérdenem, nem becsülsz-e abban igen sokat, nem-e igen nagyon? Nagy mesteriség, kivált nekünk heveseknek, szerethetni, a mi nem egészen tiszta. De néha mi hevesek hibázunk, midőn szemünket holmire be nem tudjuk hűnyni. Szóval világosabban.

Szeretsz-e a Viczay életéért? (Minerv.).

### LXIX.

#### SCHEDELNEK KAZINCZY.

1827. nov. 23-d.

Édes barátom, Elvégzém epistolámat, s a te intésedre, s ma megyen Jankovichhoz is. Neked azt kell mondanom, hogy én László Pál kapitányt ismertem ; a műveletlen gazos szőlőt a farkas bundához szokták hasonlítani, és hogy ő a szőlőt, mint farkast meglötte, s ott hagyta ; végye a kinek kell. A malac historiáját közönségesen beszéllik, a kik nem tudnak jobbat, s Bécsbe először mennek fel, s látják, hogy az ott nem úgy van mint nálók. A *Quinque dies tibi pollicitusban* is épen így van két bohó történet beszélve, s nem általlom kimondani, hogy ezzel a semmivel, a *Musa pedestrisnek* ezzel a kis ihletésével inkább meg vagyok elégedve, mint sok fellengezni akaró darabommal, s mások darabjaikkal. Nem szerencsétlen játéka a poetai launénak. Ma tettem rajta az általad kívánt toldást, s ma indul a posta. Talán több törlést várt, de az epistolaris *Musa* szereti a pongyolát. Megengeded, hogy arra kérjelek, hogy azt küldd meg Bátfaynak, ne fáradj magad ; dolgoz van ; a napok rövidek, a sár nagy. Csinálj borítékot rá, s tedd postára; vissza fogja küldeni. Resteltem anyniszor leírni, mert magamnak is le kell írnom még.

Elfelejtém jelenteni, hogy Cserei Farkashoz írt Epistolámat Mártoffi József püspök nyomtattatá ki Kolosvárt,

ezt mondván Csereinek: *Mélt. Úr! Erdélyben kevés ember van, a ki ezt értse.* De élj szerencsésen. Tudósíts metszeti-e Szemere képemet. Inkább ne mint rossz kézzel. Nyomatják-e már az ő 3-d. kötetét? — Bajza olvasá-e Minervában, a mit a Kunike és Romy munkáik felől mondék? Öllelek mind kettőtök szives barátsággal, valóságos tisztelettel.

## LXX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 30. 1827.

Nincs tehetségem elegendőképen meghálálni azon leereszkedő készséget és szives bizodalmat, melylyel minden kéréseimet teljesíteni szoktad. Csak azt a bizonyítást vedd ezennel Tek. Uram! hogy voltaképen meg tudom becsülni azt, mit velem téssz. A két utolsó kedves leveleiddben közlött dátumokat használtam, s holnap után, azaz vasárnap, megy egy alkalom Zemplénybe, mely eleinte csak Kazinczy Józsefet akará látogatni, de utóbb igéré, hogy Újhelyben is megfordúl; s ez viszi Stettner sógorától Nagy Pál képét, Szemerétől egy csomót, tőlem a Handbuchba készült biographiát, az Aurórárt. Kisfaludy kedveskedik ezzel, s tisztel. A biographiára mindent használtam a mit tudtam, s most arra kérlek, Tek. Úr! méltóztatnál melléje jegyzéseket tenni, s jelenteni mi maradt ki olyas, mit el akarsz benne mondatni, s mit akarsz belőle kihagyatni, mi elmondatott. Némelyeket fejemből mondék el, reminiscenciákból, s csak azért, mert tudtam hogy kezed a hibát meg fogja igazítani.

Könesnek nyomában vagyunk már, s a levél rövid nap múlva kezénél lesz. A 23-dikán irt levél csak tegnap este jöve Pestre; abba hagytam a vacsorát, olvastam az epistolát, lefutottam Bajzához, és olvastam fenszóval, ismét, meg ismét. *Mi értjük,* s így lehetetlen, hogy ne szeressük. Mi is oly lépcsőre tesszük mint Te magad: míveid legjobbjai közzé. Az a humor! s az a sermo! Amabból Horácnak nem jutott annyi; s beszéde bizonyosan nem oly kellemetes, nem oly kecsesl pongyola — hogy jól választott kifejezéssel éljek — mint a Tiéd, s milyennek lenni kell az epistoláénak. Szaladék ma reggel Bártfayhoz;

arca elébb kibeszéllte mint nyelve, mily gyönyörrel olvasá. Hölgye tapsolt. És szaladék Szemeréhez, s olvasám neki és hölgyének. Emennek tetszett, de én nem kérdem asszonytól, miért tetszik neki valami: erre az érzés nem felel; Pál előtt ez legszerenéséb epistolád. Lehet, de én azért nem tudom a régiebbeket kevesbbé szeretni. Feledém mondani hogy Stettner is látta már, s nem kisebb becsülője nálunknái. De lesznek, Tek. Úr! bizonyosan, kiknek nem fog tetszeni, mert nem mindenki tudja, mik e nemnek postulátumai. Íme minap a Tudom. Gyűjteményben valaki az Élet s Lit. I. kötetét recenseálván, Szemere epistolájáról azt mondja, hogy kár hogy nem „fellengősb.“ Beszélljen az ember ily aesthetikusokkal!

Szerenésetlen vagyok hogy a Csereihez írott nincs kezeim közt; kitől fogom azt megkaphatni?

Mondám, hogy J—t nem *szeretem*; de nem mondám hogy nem becsülöm. Ha ő böles testamentom által gyűjteményét megtartja a hazának (azaz, ha meg fogja gátolni, hogy az el ne kótyavetyéztessék), őtet sokáig fogjuk áldani.

Atyám azt beszélli hogy Viczay egészen olyan, a milyennek festéd; mert ő is ösmerte, s tisztelői közzé tartozott. Figyelmeztetésed a Kunike recenziójára velem azt másodszor is elolvastatá, s csak ekkor vettem észre a Bajzára emlékeztető szókat. Ő sem elébb.

Én Miss Sárádnak, Galottidnak s Medeádnak nyomtatásaikat nem ismerem. Ki vannak-e nyomtatva? Hát Macbethet, Töled, játszák-e 1790-dikben a magyarok?

Barátid, tisztelőid örömmel várják azt az időt, melyben látni fognak. De félnek hogy a nagy úr nagyon elfoglaland, s összebeszéllének, hogy egész napokra és éjekre el fognak tőle ragadni. Tegnap előtt Fáynál Vitkovicsot lelém, s ők Kornishoz írt epistoládat felettébb dicsérték. Nekem is jó epistola, és nem csak francia manierban, hanem francia lélekkel írott építre; csak hogy kevesebb könnyűséggel. Nem tudom minden többjeidnél inkább szeretni; de szép példája annak, mint tudsz minden formába simúlni. S Kornisnak talán épen ez a forma volt jó.

## LXXI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedelnek Kazinczy szíves idvezletét.*

December, 6. 1827.

Örvendek epistolám szerencsésjének, s most merem már bizakodással mondani, a mit eddig csak biztosb barátimnak mertem. A Helmeczyhez és Berzsenyihez irtak mellett nekem ez tetszik leginkább, s legkevesbbé azok, melyek magasztalásúl vagynak írva, mintegy paradának. Ilyen a Wesselényihez, ilyen a Nagy Gáborhoz szóló. Mindenikében lesz valami, a mi őket kedveltethet, de mennyivel kedvesebb az a pongyolába öltözött leány, a ki a riegelsbrunni scénát s a László Pál bohó historiáját beszéli, mint a mely a Bodóni, Baskerville, Claude Lorrain neveiket hallatja. — Azonban Horátnál sem minden epistolának van egy tónusa, s tónus és tárgy a poetai levélben is különbözhetnek, mint a prózaiban.

A Csereihez irt epistolának nem ígértem azt a szerencsét, hogy a te izlésedet megnyerje, mert az enyémet sem bírja. De et heic dii sunt, s az oly férfi, mint püspök Mártonffy örömmel olvasá. Jó az olyakat elmondani.

Kornishoz nem azért irtam alexandrinekben, hogy ő inkább kedveli azt, mint a jambust, vagy hexametert, hanem azért, hogy a mit neki mondok, azok is kedvelessék, a kik alexandrineket szeretnek. Kornisnak és az anyjának az ipamhoz szóló epistola érthető vala, sőt igen kedves. — Midőn én Festeticshez irtam azt a francia izlésű epistolát, elhallgata a gyűlölség, s sokan ezt kiáltozák: Mink lehetett volna nekünk K. ha ötöt az a Xenomania nekünk el nem rontotta volna! — Tudod, hogy én az ilyenek dicséretén bizonyosan meg nem szédülök; de örvendek még is, hogy ezt a két epistolát irtam. Gondolnám, ezzel bátran megjelenhetek a linzi nagy mester s társai (Verseghy és Takács) előtt, s a ki tudja, mit mivelének velem azok, a kik ahoz a híres cimborához tartoztak — Túladuna még még arról is gondolkozott, hogy egyik vármegegyeje Abaújt levele által fogja megkeresni, hogy az engem

tiltson el az írástól, — nem azért beszéllem ezt, mert az emlékezet bánt, hanem azért mert ezeket Neked és Stettnernek tudnotok kell, ha el nem beszélletek is a Kézikönyvben.

Dulházy menti magát, hogy a dietai követek képei felől tett szóllásom sem igazítható meg, mert későn vette leveletem. Megtenni a mit kívánál, nekem mindég öröm volt volna, még ha az áldozatba került volna is, a mi itt szóban nem forgott. De a mint íráom, Károlyi úr meg van nyugtatva Thaisz által, s tudja, hogy nem te panaszlád az elkésést, hanem hogy azt én gondoltam.

Emília Galotti, Miss Sára Sampson, Minne von Barnhelm itt mennek a Glottomachusokkal; de még egyszer meg kell tekintenem. Sok eszt. hogy meg nem olvastam. Bár kijöhetne valaha. — Medeát, Macbethet elégettem, s még 1794 előtt.

A Glottomachusokat csak ti ketten, és akik hozzátok lélekben és szívben hasonlók, olvassátok. Ne is engedjétek hirbe menni, hogy láttátok. H. Endre láttatá leveleimet másokkal, de nem szeretné, ha ugyanazt én tenném az övéivel. Látni fogjátok, hogy ez az ember mint tud döféseket adni annak, a kinek azt mondja hogy szereti. — Miért nem tömjénezem Berzsenyit? miért tömjénezem magamat a németek előtt? Leveleit ki ne nyomtattassam. — Rendes gondolkozás, érzés. — De itt a levél Csereihez. (L. Poet. Munk. 184 sk. II.).

Én épen úgy akarom élni véletek napjaimat, mint ti óhajjátok. Néha nélkülétek, néha veletek a gazdagnál; néha véletek és minden társainkkal a köztünk legöregebb Virágon kezdve a köztünk legifjabbikig, mert mi mind egy ügy emberei, barátok, testvérek vagyunk; de veled és Bajzával, Stettnerrel és Vörösmartyval elzárkozva is, mert ti négyen, és Kísfaludy Károly vagytok azok, a kiknek látását leginkább óhajtom, s ott első pillantásunkban régi meghitt barátok leszünk. Ne vessenek a circumspectusok, hogy ősz hajjal oly gondolatlan lehetek.

## LXXII.

## UGYANANNAK UGYANAZ.

Decemb. 12. 1827.

Édes barátom, Feltettem magamban hogy ítéleteidre semmit nem fogok szóllani, s már akkor, mikor megigéréd hogy azt látni fogom, még minekelőtte sajtó alá jut; s megállanám szavamat, ha ebben bántanál is. Így minekutána a pirulásig magasztalsz, ugyan azt tészem. Nem a tömjénezést nézem; a barátság gyújt azt mikor nem akar is. De véghetetlenül örvendek, hogy ötven esztendőn végig ily lelkes vezér viszen el. Higyj nekem, én mindezeket tőled tanulom. Elképzelhetd tehát, mint nézem a munkát.

Befírkálám írásodat. Nagyon akarnám hogy atyámnak keresztneve, s az anyám vezeték és keresztneve, úgy az napamé is bár csak parenthesisben el ne maradnának. A historiai datumokat felrakni hasznos dolog, s lehet oly késő maradékom, a ki munkádból fogja tanulni, ki volt atyám, anyám (Bossányi Susána) és napam (gróf Rogendorff Aloysia).

L 1. sor. 23. 24. hagyd el a portraítirozást.

— — 29. Én Béceset 1784 nem láttam; igen 1777, 1886, 1789. 1791. 1801. 1808. 1812. 1815.

Lap 1. sor 35. József Laxenburgban írta alá denominációmát harmadnappal elébb mint felértem. Swietenhez már csak megköszönni mentem azt.

Lap 2. sor 8. A ki a hideg Swietent ismerte, ezt alig fogja hihetni, a hogy itt áll. Igen ha azt mondd, hogy akkor nyomá orcámra négy csókját, midőn azt kérém ki búcsúzásokkor, hogy ha valamit érdemlettem, annak jutalmául engedje megcsókolnom kezét, melyet megengede.

Lap 2. sor 28. K. schickte sein Freund Hajnóczy, der hingerichtet ward, den Catechismus.

Lap 3. sor 5. bízott rám az archivum revisiója. 1809 a Zemplényi permanens deputációnak tagja voltam. Nem nagy dolog: de contrastban áll a fogsággal.

Lap 3. sor 1. 2. nem bánom hogy emlited vallását: er selbst reformirt, seine Gemahlin katholisch, so wie seine Töchter, die er, treu seinen Grundsätzen, die ihm als Vorsteher bei den vermischten Schulen so sehr eigen waren. Török Lajos engem úgy szerete mint subordinált tisztviselőjét, barátját, sőt fiát. Soha szebb összeszövődést! kiálta Gralis B. Vay Miklós, mikor hallá, kit veszek.

Én csak leveledből látom, hogy Ferenczy fejemet faragta. Szeretném tudni, profilban-e vagy büszkben. Akár így, akár úgy, kevélykedem vele, mert megvallom kevélységet, hogy ha majd Pesten leszek, s még nem volna a büszk, magam kérném rá. Ezt bizonyosan Szemerének kell köszönnöm, ki rajzolatimat és a gipsz fejet tőlem csak rajzolás végett vette. A kit Te édes barátom s Ferenczy tevé halhatatlanná, az nem sülyedhet feledésbe.

Jön-e a Pestről József öcsémhez készülő vendég? — Ha a csomók Bártfaynénál vannak letéve, tiz nap alatt veszem; mert a Secret. Szerencsy úr tegnap ment le. Ő vitte a Glottomachusokat. De az istenért, ki ne adjátok kezetekből.

Sallustot viszem, hogy legbiztosabb barátim lássák, s adják ítéleteket. Két fordításban fogjátok venni — 1. Romai színben, a hogy a festő másolja a XVI. század nagy mestereinek műveit. — 2. Az új szín felé inkább közelítve, de nem a franciák istentelen paraphrasisában.

Élj szerencsésen, édes barátom. Mely szerencsésé téve leveled látása, s a hír Ferenczynk munkája felől! Ha frsz, ne feledd tudatni: Büszk-e? profil-e? s ifjú esztendeim szerint-e, vagy öregem. In Lebensgrösse, vagy mely nagyságban? —

## LXXIII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, decemb. 18. 1827.

Egy lasztóci úr csomót visz tőlem Szemere Miklós barátomnak, melyben Pyrker Rudolfiásza vagyon a Te számodra. Miklós azt minél előbb expediálni fogja. Tedd meg

nekem azt az örömet, Tek. Úr! s engedd, hogy a könyvet a Tieddé tégyem. Csekélység, mely szót nem érdemel, de Te vedd, mint igaz szeretetemnek némi *jelét*.

Leveled s a cikkelyt tegnap vettem. Amaz teli tanulsággal, vedd érte köszönetemet; de teli annyi javallással is, hogy pirúlnék ha nem tudnám hogy azokat jóvóltod vesztetgeti rám. Engedd meg, hogy némely világosításokat kérjek.

Mi volt az a perm anens deputációja Zemplénynek 1809? A mixta iskolák az ok csak, úgy-e, melyekben minden valóságuk felvételtek?

Meghökkenem azon, hogy Te Ferenczy munkájáról semmit nem tudál. Hogy lehet ez? Félek, hogy netalántán rosszul tudom a dolgot. Azonban nekem úgy rémlik mintha Szemere mondta volna, hogy Ferenczy fejedet márványban dolgozá, s hogy a Teleki kisasszony rajzolatja nem egyéb mint a szobor másolatja. Valóban, nem hibázok. Fogok ez iránt írni Szemerének, ki tegnap előtt ment Pécelre. Munkámba azonban semmikép se mehetett volna be a hiba, mert tudám, hogy censurád alatt a szükséges pontokra figyelmeztetni fogsz. Rajta leszek, hogy az igazat kitudjam.

Csodálnom kell hogy az a zemplényi úr még nem érkezett rendeltetése helyére. Ő Stettneről vette által a küldendőket, s biztos ember.

Kisnek már jó ideje hogy írtam dátumokért; Berzsenyinek is Stettner. Hogy ez nem felelt, annak okait el tudom gondolni. Én szóltam róla egy helyt a Tud. Gyűjteményben, s úgy mint ő nem szeretheté. De Kis némaságát nem tudom magamnak megmagyarázni. Én őt felette tisztetem, s azért tökéletes cikkelyt szeretnék róla adhatni.

Jövedednek mindnyájan örülünk, s légy rajta, hogy ismét hijába ne várjunk. Boldogoknak tartom e sorokat, mert szemeid látni fogják. Midőn itt lesz az óra, melyben látni foglak, kettőztesd szerencsémét az által, hogy azon kedves szócskával szólíts, melylyel az atya fiát szokta. Mely igen otthon érzem magamat Virágnál, míg ő engem tegeze; de mióta szakállt viselek, ő attól elszokott! Tedd, Tek. Úr! hogy én mindenkor oly örömmel siessek hozzád, milylyel fiu atyjá-

hoz siet. Ez helyes viszonya a mesternek a tanítványhoz. Éljen boldogul.

## LXXVI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 21d. 1827.

E holnap két Kazinczyt kapa ki az élők közzül, s tele van a város itt a hírrel, hogy a sógorom, ki ellen perlek, melybeli vízibetegségben Kassán megholt. Már két hét előtt hallám, hogy orvosai semmit nem reménylenek, s ámbár emberei ellenkezőt mondanak, s azt hirdetik, hogy új esztendőre Kázmérba kijő Kassáról, inkább hiszek az orvosok profeciájának, kivált hogy 24 órával ezelőtt éjjel verték fel álmából egy kázméri emberét, hogy leveleket vigyen Anáresra Szabolcsban felesége ücséséhez, és Sárközre ennek bátyjához. A pecsét a leveleken fekete vala. Én neki ezen betegsége alatt is ajánlám jobbjomat báró Splényi Mancsi által, kikötvén hogy azt csak azon esetre említse, ha látja hogy nervusai meg nem rázattatnak nevem hallására. — Ha meghal, a sors ismét megjártszodtat, mert az özvegy esztendeig bánthatatlan lesz.

Kérlek add által azt a mit ide zárok Kulcsárnak és a mi kedves barátnénknak. — Csak küldd, ne fáradj.

Leveled nem említí hogy Glottomachusaim, Emilia Golotti, és még egy kötet holmi kezédhez ment Bártfayné által. Pedig az innen 10-ben indúlt Bártfaynéhoz, leveled hozzám 18-ban, s így veheted vala. Tudósíts mihelyt veszed. Rettegek elveszésekért.

Jankowichnak ma veszem válaszáat. Nem vala kedvetlen ajándékom az epistola. Neve napjára érkezett hozzá. Azon szobába szállít hol MSumai vannak.

Vettem Aurorát és Nagy Pál képét, s kár nélkül, Füre-det s a Regéket. Mely lelkes darabok a Kölcsenyéi! a Kisfaludyéi! Azokat végig olvasám, de mindjárt kiküldém gyermekimnek, hogy ők elébb, aztán én, mert én most rá nem érek.

Auróra ez idén szebb mint eddig, s én a ki literaturánkat kivált lyricumokban szeretném gazdagabbnak látni, Kölcseytől, Vörösmartytól, s töletek másoktól, oly darabokat leltem itt, miknek nem tudtam eléggé örvideni. A rezeek gyönyörűek, s örvidenek Vörösmartynak, de irigylem még neki is a szép Hajnát.

Jankowichhoz irt epistolámat ma küldém a Minerva kiadójinak. Te vedd fel ezen variánsaimat:

Bár a nem régen épült Zrínyi s a  
 Fejér-Hajó (mert nem gold. Schiff, hanem Weiss.)  
 S a nagy gyönyör megtágulást parancsol.  
 A négy fiú s három lány és az anyjok. . . .  
 Collin alatt Ő . . .  
 Berlinben Ő . . .  
 Lódonnak Ő . . .

Most ma vett leveledre. Köszönöm a Rudolphiászt, s ámbár nem szeretem hogy magadat tőle megfosztod, nem volnék barátod, ha azt oly szívvel el nem fogadnám mint adod.

1809. kilobbanván ismét a háboru, a főispánok leküldettek vármegyéjékbe organzálni a felkelést. Tizenkét assessor választaték mellé, hogy a bajban a főispánt segítjék. Minden héten váltogatta az egyik fél a másikat, s így a főispán mindig hattal tartá ülést.

Swietennek kedvenc ideája volt a mixta iskola. A haza polgárinak egyformán kell neveltetni a nem vallásos dolgokban. Így maga raka kath. iskolákba protest. professorokat. B. Prónay Gábor, gróf Teleki József fődirectorok levének, én a kath. director vicéje Kassán. Districtusom álla Szepestől a Kis-Künságig s Gömörtől Beregig (inclusive), az ország negyede. Az én osztályom a város és falusi iskolák voltak, és Kassán a fő normális. A kalv. és luth. iskolákban, ez nem parancsoltatott; példát akarának adni.

Némely barátimnak elbeszéllem a márvány képet. Megjárom ha a hír hazug lesz. Él szerencsésen. Sietek. Thalynak másszor írok. Ezek a halálhírek megzavartak.

## LXXV.

KAZINCZYNAK GR. MAILÁTH JÁNOS.

Wien, am 25. Decemb. 1827.

Ihr Brief vom  $\frac{1}{12}$ . der mich in Veszele gesucht, ist mir erst gestern zugekommen. Ich gebe mir ein eigenes Weihnachtsfest, indem ich, während die Welt sich auf verschiedene Weise erlustigt, meinen Freunden schreibe. Ihr Brief ist mir mit der Epistel darin wie eine Weihnachtgabe erschienen; die Epistel selbst gefällt mir recht gut, der gemüthliche freundliche Ton thut recht wohl. — Also im Jänner sind Sie in Pesth! ich komme gegen das Ende Jänner ebenfalls dahin, und freue mich gar sehr Sie nach langen Jahren wieder zu sehen. Sie bleiben ja doch so lange? Ach ja! ich habe ausgerechnet dass Sie bis halben Februar in Pesth bleiben. Denn Sie wollen 4—5 Wochen verweilen, und vor dem Anfang des Termins kommen Sie doch nicht. Übrigens habe ich noch ein Mittel Sie in Pesth fest zu halten: ich werde den Personalen bitten dass er in die Sentenz ihres Processes einen verlängerten Aufenthalt mit einfließen lässt. Die Musen und die Göttin der Freundschaft haben sich desshalb schon in den Process ingerirt.

Füred steht ganz zu Ihrer Verfügung, wenn sie es meinen übrigen Sagen und Märchen einreihen wollen. Ich betrachte Sie als den Taufpaten meiner Regék, vielleicht werden Sie unter Ihrer Hand so liebenswürdig wie ihr Taufkind Iphigenia.

Zwei Bände meiner ungrischen Geschichte sind bereits aus der Censur, und haben höchst unwesentliche und wenige Aenderung erlitten. Diese Tage erscheint die Praenumerations-Anzeige, bis Ostern der erste, bis Ende 1828. der dritte und letzte Band. Ich lasse das Werk selbst verlegen, und bin desshalb schon zwei Monate hier. — Und nun leben Sie wol, bis auf, so Gott will, baldiges und frohes Wiedersehen.

*Mailáth.*

## LXXVI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

December 28-d. 1827.

Édes barátom, Bártfaynének írja egy barátnéjának ide, hogy vette nyalábomat, így hát kezdedben vannak Glottomachusaim, Emiliám, s a III. kötet. Kimondhatatlan megnyugtatósságra van, hogy szerencsés megérkezését tudhatom. Te és Stettner legyetek rajta, hogy a kötet el ne veszszen, és hogy oly szemek ne lássák, melyeknek azt látni nem kell.

Kis János superintendenshez ma megyen levelem, hogy teljesítse kérésedet. Már készen áll asztalomon, s csak pecsételnem kell. Berzsényit erre megkérni nem merem.

Azt kívánod, hogy, ha Pesten leszek, szóval is úgy nevezzelek mint leveleimbem. Hagyjuk azt édes barátom az időre, mutassa ki az, mit tégyünk. Te engem szeretsz, én téged kevélykedve szeretlek, s ahol ez van, minden jól van. Rég oita nem láttam régibb barántinkat; ők nehezteltek, hogy a római megszólítás formulájával akartam élni. Ha én a Mathuzsalem korában élnék is, ha oly király volnék is mint Ábrahám, én egy oly ifjat, mint a mi Vörösmartyuk, büszkélkedve neveznék társamnak, s koldúlnám tőle azt a kedvezést, hogy nézzen hasonlónak magához. Te pedig és Stettner nekem nem vagytok kevesebbek mint Vörösmarty, bár érde-  
metek nem egynemű. A Stettner tanácsával, különösen akarok élni Szalluszt körül, mert az ő beszéde nem *nyargal*, s Szallusznak ily fordító kellene.

A Decsi Szallusztját januarius 1-ső napjaiban viszi egy Pestre induló ifjú Bártfaynéhoz. A könyvnek mind eddig nem ismértetik több nyomtatványa. Én azt ajándékkul küldöm Jankowichnak. Ugyan ő fogja venni Catilinámat is azon fordításomból, melyet Döbrentei tétete velem. — Olvasd előbeszédét, melybe annyira szerelmes vagyok, mint Jankowichhoz irt epistolámba.

## Előbeszéd.

Szallusztot én két fordításban adom, s a kettőt egyszerre: ezt itten az újidők izlésében, mely a könnyűt, simát, világost kedvelgeti (Sallustio solennia erant frequentativa): azt a romaiban, s nem minden jelei nélkül beszéde makacs sajtóságainak; ez azok előtt lesz kevésbé rossz, kikkel a Szalluszt beszéde megkedveltetni magát a Szalluszt ajkán sem tudta: ama másik azoknál kik értik, mi teszi a makacsot utólérhetetlenül széppé, s látni fogják hogy a fordító az előkép bélyegeit megragadni s dolgozásába ált hozni legalább törekedett. Magam én az elsőbséget ama másiknak adom, kevélykedve szerencsénken, hogy nyelvünk megbírja a mit az egyszínűség kedves, de veszedelmes útjára tévedett idősb társai többé meg nem bírhatnak, és mivel ez az új színben dolgozott a maga ellenkezése által fogja bizonyíthatni, a mit ama másikban éreztetni akartam. A szép mezején külömbözők, olykor épen ellenkezők a nemek, s tisztelésünket mindenike érdemli. Fő törvény marad mindég hogy, a mit adunk, szép legyen. Csakhogy mi szép, a közember és a céhek tanítványa olykor érti, olykor nem.

Ebből áll az előbeszéd, s a ki Szallusztot ismeri, rá ismér a szallusztí fordulásra s a szallusztí abruptus bérekesztésre. Nem Döbrentei vevé rá engem arra, hogy így is dolgozzam, hanem ő kényszeríté rá, éreztetvén velem, hogy az öfélék fejet fognak esóválni a másik fordításra, melyet talán Stettner fog javallani.

Ma veszem a hírt, hogy a sógorom Kassán tegnap még élt: de hogy felgyógyulásához semmi remény. — Így én csak februárban indulok Pestre. Szemerénél akarok megszállani vagy három napra, s onnan megyek által Jankowichhoz. Téged mindjárt felkereslek. Élj szerencsésen édes barátom. Áldást az új esztendőre. Nyomatják-e már Kézikönyved? Hát az Élet és Lit. III. kötetét? Mit tudsz képem felől? Szemere metszeti-e? és ha igen kivel? Bár inkább ne mint rosszul.

## LXXVII.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, dec. 29. 1827.

Vettük a Glottomachusokat, s a másik két kötetet egész épségökben. Fogadd ezen hizelkedő bizodalomért szíves há-lánkat, s hidd el, hogy a Glottomachusok senkivel sem lesz-nek láttatva, kivéven Bajzával és Vörösmartyval, mert Stett-nernek és nekem ezek előtt nincsenek titkaink. De négyün-kön kívül csak *tudni* sem fogja *senki is*, hogy a nevezetes do-cumentumok kezeink közt vannak, nem Szemere és Bártfay sem. Nekik megmondani *szükségtelennék* tartjuk, olvasniok pedig úgy sincs idejük. Mely kincsek ezek, T. Úr! Ezek nél-kül lehetetlen a neologismus históriáját megírni. De mint hőkkenénk meg, midőn azt a per cuniculus való dolgozást láttuk! Mily könyörületre méltólag jelen meg itt az a Sághy! Verseghyről nem hittem vala. Nem tudunk megválni ettől a könyvtől. Kisfaludy Sándort igen tiszteljük. Az öreg Gyön-gyösinek pedig megbocsátottuk minden vétkeit a Múza el-len, s szeretetet érezünk az iránt, ki Tégedet úgy tuda tisz-telni.

Kié a „Bot-csinálta doktor“ originálja?

A Csereihez írt epistolában van bizonyosan, mit a tu-dós püspök szerethete, s igen szerethete; s én sokat, a mi benne mondatik, szenvedélyesen szeretek, de mint epistolát nem szeretem inkább a többieknél. A Jankowiché az én sze-relmem. Azt írtad nekem, Tek. Úr! hogy ezt az utóbbikat Ellingernek küldéd meg. Meg kell vallanom, mily szándékom volt ezzel az epistolával. Ki akarám adni csinos formában és nyomtatással, megtoldva egy aesthetikai értekezéssel a poe-tai epistoláról, annak literatúrájával, a magyar poetai epis-tola históriájával s a Tiednek recensiójával: el vagyok ettől ütve. Ellinger bizonyosan felveszi az idei Minervába. Vajha meg tudnád gátolni, hogy az történjék.

Károlyi, a Trattner veje, a Tud. Gyűjteményt 1828-tól fogva Vörösmartynak adta át. Reménylem, hogy ennek re-dactiója alatt jobb lesz. Vörösmarty Neked nem sokára írj!

fog erről, s nagy becsű segedelmedet kikérni. Horvát István, Májer József, Fenyéry, Kisfaludy Károly, ömaga, fognak az első kötetben megjelenni. Azt tartom hogy kedvesebb lesz Neked is Tek. Úr! ily tarsaságban fellépned, mint Thaiszéban. Az epistola s az epistoláról való értekezés most a Tud. Gyűjteménybe jőne, s Vörösmarty, ki *ezt* az epistoládat annyira szereti, örült volna neki.

Valamit tettem Tek. Úr, a miért, nem tudom, fogok-e Tőled bocsánatot nyerni. A szándék jó volt. Thaiszhoz írt leveledet t. i. vizsztatottam mindedig, gondolván hogy Te néki olyanokat írsz, mik a Tud. Gyűjteményt illetik, vagy hogy Beírágokat küldesz neki. Hihető pedig, hogy Th. azokat a MSokat, melyek nála vannak, nem adja át az új szerkesztetőnek, s így a te küldeményeid is el voltak volna veszve, vagy legalább kétszeres leírást okoztak volna. Parancsolj most velem, mit tegyek a levéllel. Ha a levél most is még Thaiszt illeti, azonnal hozzá viszem. Kulcsárnak és Bártfay-nénak megvittem az övéket.

*A Kézikönyv iránt:* Mily címet adhatni ezen epigrammodnak: A rút, rút? — „Ferecezy graphidionára:“ ennek két variánsa van MSaid közt. A következő Stettner, Bajza s az én ítéletem szerint a szebbik:

Mert neked e hevülést egy kegyes isten adá.  
 „Ámor hagyta hogy azt ujjam rajzolja szeretve,  
 S a mit nékem hagyott, hagyta Ferecezynek is.“

Sylvesterednek is több variánsa vagyon. Engedd meg Tek. Úr, hogy kimondjam, hogy ítéletem szerint jó volna a Tövisék és Virágokban mentől kevesebbet változtatni. Az utókor historiai okokból is úgy fogja látni szeretni, a mint azok először jöttek ki, mert nálunk nevezetes historiai tü-nemény voltak. Most csak azt jegyzem meg rövideden, hogy nekünk a Sylvesterben tett változtatások kevesbbé tetszenek, mint az elébbi olvasások. A mi pedig azt a helyet illeti, hol mértékben író költőink hozatnak fel, engedd megmondanom, hogy némely neveknek kihagyása, mások beszúrása a publicumból *habozásnak* fog vétetni; a publicum azt fogja tartani, hogy Te 1811-ben érdemetlennek is nyújtál koszorút, s így a

remekmunka sokat veszít auctoritásából. Ha „Nagy“ mellé nem teszed is a „Vályi“-t, félreértés nem fog származni annál a ki ezekben jártas; a tudatlant jegyzéseim tanítják. Parancsold, mint legyenek ezek nyomtatva?

Az a szeretet, mely Hozzád kapcsol, hagyja nékem, hogy elbeszéljem, gróf Széchenyi István mit monda Rólad a minap. Én úgy adom betűről betűre, mint hallám; néha legalább nem *árt* annak szavait is tudnunk, ki nem oly jártas a literatúrában. „Ejnye, hogy ereszkedhetik olyan ember mint K. abba, hogy a Pantheont dicsérgesse? Mindent dicsérni!“ Ne neheztelj, hogy közlöm. Te fogod tudni legjobban, ér-e ily beszéd valamit, vagy sem. Az a Széchenyi az, a ki az akademiának egyik fundátora. Vagyok tisztelettel és szeretettel egészen a Tiéd.

## LXXVIII.

## SCHEDELNEK ÉS STETTNERNEK KAZINCZY.

*Schedel és Stettner kedves barátinak Kazinczy Ferenc boldog új esztendőit.*

1828. jan. 1.

Együtt veszem leveleiteket kedves barátom, s egy tárgyban; engedjétek hogy egy levél vigye feleletemet is a két szeretett és egymást szerető barátinak. — Örvendek hogy a Gl. látása nektek oly kedves. Mely kár volna annak elveszni! Pedig veszélyben forogna a könyv, ha sokan látnak. — A mai nap haszontalanságai, ezek a szerencse-kívánások etc ellopák időmet; épen most száll le a nap, s a levélnek egy óra alatt a lyukba kell eresztetni, mert a posta indul. Siessünk tehát. — Ne kívánjatok rendet válaszómban; úgy írom le a gondolatot a mint jó.

Stettner hibának, botlásnak nézi, hogy *Fejér-Farkast* irt tollam. — Az nem botlás; én mindég ott szállottam, mikor Pesten valék. Akkor az nevezetes fogadó vala, áltellenben azon házzal, hol talán most is lakik Kulesár István, és a hol az öreg Ráday is, az idősb dr. Szombathy József is lakott

Ott hála nálam 1803. májusban Horvát István, kit már akkor szerettem — de képzeld megtévedésemet! — Kémnek gondoltam.

Stettner írja azt is, hogy nem tudja ki az a *Füredi Vida*. — A Tud. Gyűjtben jelene meg egy Értekezés ezen cím alatt: A *Recenziókról*. Az az egymást érő kifogyhatatlan citátum világosan kiáltja, hogy az a *Takács József* esinálmánya, ki vezérévé téteték azon hadnak, mely engem örökre le akara tiporni. De ezek az urak örömet a bátorságost akarák játszani, s azon voltak, hogy ne tudjam kivel van dolgom. Azt a nyavalyás értekezést tehát a Tud. Gyűjt. számára Verseghy Ferenc tulajdon kezével írta le, s alá veté *Füredi Vida* nevet, hogy a V betű engem a *Verseghy*, az F betű a Ferenc név gyanítására téveszszen; s hihető, prof. Fejér György azért mutatá egy Pesten és Pest körül nem lakó barátomnak az értekezés kéziratát, hogy az nekem sűgja meg, hogy az a Verseghy kezével vala írva; s ezen hír és az F. V. betűk után Verseghy ellen gyúladjak tüzre, s akkor osztán Takács és a többiek kacaghassanak. — Még ezen hír után is Takácsot néztem én az Értekezés koholójának, s láttam innen, a mit eddig nem tudtam, hogy Takács Verseghyvel kezet foga. — Takácson azért csudálkozám leginkább, hogy ő azzal bánt-hata úgy, a ki eránta tiszteletet, bizodalmat mutata győri s tétí látogatása által; s azon immoralitásán, hogy ő minden ok nélkül azzal igyekezett engem nevetségessé tenni, hogy a német Annálisokban magam tömjénzém magamat. Énbennem is van erőtlenség; de én ilyet nem tehetnék. — Sok ízben kérdém már magamat, ezeknek melyike haladá felül a többieket undokságokban? Takács-e, a magát valaminek néző, de a kiben a hűségnél egyéb becsülni valót én legalább tallálni soha nem tudtam — vagy a Ruszek, a kit engesztelőnek kértem meg, és a ki még ezen levelemre is ily gazúl, undokúl viselé magát — vagy az, a kit vad tüze oly levélre tuda gyúlasztani, mint a Ruszekhez irt levél (ne felejtjük, hogy Ruszek ezt a levelet mindennel másolgattatta, s rajta volt, hogy az egész országban elterjedhessen), vagy a ki engemet baráti bizodalmű leveleim vétele után is szurkálgata, s tudni akará,

miért nem tömjénzem Berzsenyit (azt hitte hogy én irígylem Btől a ragyogást!) s a ki azt sem tudá, hogy az *arcus* szónak mi az első jelentése. A Ruszekhez szóló levél íróját én szívesen tisztelem teremtő lelkéért, s behúnyom szemeimet philantiájára; de Ruszektől, és az *arcus* szó emberétől borzadok. — Borzadok ennek még dolgozásaitól is; csak egy munkája van, a mit szeretek. Rettenetes dolog az a fent-hágdosás.

Gyermekhez illik az a gondolkozás, nem egy megöszült emberhez, hogy érdem nincs a rosszakban is: de nem átalom kimondani, hogy én a Verseghy dolgozásaitól úgy irtózom, mint magától, kinek moralitását igen sok tetteiből volt szerencsétlenségem ismerni. Gyönyörű philosophia tündöklök ki philos. lélekkel dolgozott grammatikájából, s mutass egy dolgozását (egy-két németből fordított dalán kívül), melyet kínos érzések nélkül olvasshattam volna valaha. De ő minden akara lenni mindenben, s még egy olasz ének-játékoskát is csinála, mely nálam tulajdon kezével írva megvan. Azonban jót ő is tett, és sok jót nem tollával, nem tanításai-val, hanem a Marczibárok körül stb. De hát azokról mit mondjunk, a kik magok tudják miért, talán hogy kálvinista ne triumpháljon, Verseghy mellé esatlık magokat, s vitatták az Ypsilonot, és több sületlenségeket.

A *Bot-csinálta Doctor* originálja Moliéré: *Le medecin malgré lui*.

A Csereihez írt epistolában sok jó van, de szeretném ha nem írtam volna. Az epistolák tónja szelídebb; hagyjuk az effélét ódáknak vagy valaminek egyébnek.

Még ma írok Kassára, hogy a Minerva fel ne vegye Jan-kowichhoz írt epistolámat. Nekem minden óhajtásod parancs, s oly parancs a mit örömmel teljesítek.

Thaiszhoz írt levelemben egy más levél van zárva elküldés végett, mivel nem tudtam, Bitnicz honnan szedi leveleit. Kérlek, küldjétek el azt neki a Tud. Gyűjt. kötetével.

Bár az új redactió elhagyná azt a nyavalyás vignettet. Egy gyermek genius a faklyával, s *mellé a magyar címer!!!* —

Némely embernek az a magyaromaniája annyira viszen, hogy vögre talán még szégyelni fogom, hogy magyar vagyok.

Adj akármely címet ennek: A *rút rút* . . . s a Ferenczy graphidionában vedd azt az olvasást, mely magadnak tetszik.

A Sylvester variánsai felől másszor, s talán szóval.

Széchenyi Istvánnak szavára: Említést a dolog érdemle Söt javalást is az a *gondolat*; a *végrehajtás* nevetséges. De ki hitte volna hogy a *bosszú* szavát ott egy Sz . . . meg ne értse?

A Nagy Pál képét, a Mailáth Regéjít, Füredet, s Aurórát már vettem: nem Rudolphiászt. Valamit küldetek, tegyétek le Bártfaynéknál. Onnan legbizonyosban veszem. Vagy ha talán épen induló ismerősötök jó, adjátok által neki, de engem postán tudósítatok ki által fogok venni valamit, hogy magam szólíthassam meg, ha késik.

Szőgyényi Imre jurátus e napokban indul hozzátok. Keressétek meg s vegyétek által tőle Szallusztomat. Vagy nála lesz az, vagy Bártfaynénál. De azt több szem ne lássa, mint a tiétek, ti szeretett Négyek. A nyalábban lesz a Catilina ellen mondott négy beszéd, és a Cicero Levelleinek első könyve. — Minden társaink közt az egy Stettner és Guzmics az, a kitől hallani akarom Szalluszt eránt a tanácsot, mint a Cicero fordítása eránt Schedeltől, Vörösmartytól, Bajzától. Stettner megérkezésemig olvassa meg fordításomat, s jegyzéseit rakja papirosra. Ha az ő javalását és a Guzmicsét nyerhetem meg, jól lesz minden. Szallusztanak 1828. nyomtatva kell lenni.

A sógorom decemb. 27. még élt, de orvosi nem reménylik felgyógyulását. Mailáth karácsonban írta nekem levelét Bécsből. Februárban Pesten lesz. — Öllek szives szeretettel.

## LXXIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 4-d. 1828.

Édes barátom, Most kísérem a grádicsig a Teáltalad igen szeretett Szemere Miklóst, ki nekem a Rudolphiászt hozá meg. Nagy örömet hozza nekem benne; nevezetesen azt is, hogy ennek a nagy lelkü férfinak jobb képét bírhatom, mint a mely a *Perlen der heil. Vorzeit* előtt áll. A történet azzal a német hangú névvel megfosztá nemzetünket azon sze-

recesétől, hogy vele a németek előtt dicselkedjünk; s mely gonosz gondolat vala, hogy maga is megfoszta attól, a Felső-Ört *Oberwarttá* tolmácsolván! Elszomorodtam ezen. — Vedd ehez azt a kakophonusz legelső sort az egész munkában, melyet scandálni is alig tud az olvasó. Én ha egri érsek volnék, németül irt munkámat elébb egy nevezetes *német verselővel* tekintetném meg, s úgy ereszteném ki, ha az kimutatná a helyeket, melyek igazítást kívánnak, s most midőn egri érsek nem vagyok, nem bérért hívok meg mást az effélére, hanem baráti bizodalommal. Szalluszt körül Stettner, Ciceróhoz téged azért így, mert a te tollad inkább illik Ciceróhoz, mint Szalluszthoz, a Stettneré inkább Szalluszthoz mint Ciceróhoz. — E napokban talán lesz alkalmam nyalábomat Bártfaynéhoz leküldeni. Keresd majd ott. A neked szóllót csak szobádban bontván fel. Követem példádat, s nem akarom hogy barátink is tudják, ötünk közt mi forog. Nem bizatlankodás az, hogy mindent minden barátinkkal nem tudatunk, hanem vagy okosság, vagy kénytelenség.

Rajta leszek, hogy vehessétek Szallusztomat, mert óhajtánám hogy Stettner tegyen jegyzéseket rá, míg magam megérkezem. De azon mindég találok törlést kívánóra. Ha fordításom kevés javallatot talál is, reményilem előbeszédem, és a toldalékok azt bőven fognak találni. De magamnak rajta kellennem, hogy a Stettner és Guzmics tanácslásaik után a fordítás is javaltathassék.

Január első napján vett leveleiteket, édes barátim, aztán hogy sietve irt levelemet a postára feladám, és azolta sok ízben gyönyörrel olvastam el. — Írtam vala Stettnernek, hogy a *Füredi Vida* név alatt nem más lappang, hanem Verseghy Ferenc; ezt azért hittem, mert az értekezést (a Takács munkáját) Verseghy írta le a Tud. Gyűjt. számára, és a F(üredi) V(ida) és Verseghy Ferenc nevek első betűji velem ezt hitették. Most azt hiszem, hogy azt a dühös, és lelkiisméret sugallati ellen irt értekezést Takács is írta, övé egészen a stylus és alkotás, de Füredi is, Vida is, azaz Verseghy. Az a diécium, mely minap eszembe nem ötlött, ez: *In necessariis unitas, in non necessariis libertas, in omnibus charitas.* — Sze-

retném ha Pesten a Glottomachiára tartozó Tud. Gyűjt. kötetekéjít (mindössze három az, vagy négy) megkaphatnám, hogy az ide tartozó íveket kötetemhez ragaszthassam. Valóban jól történt, hogy azt a sokféle holmit együvé köttetém. Nem akarom hogy azok valaha nyomtatva légyenek! de szükség hogy nyelvünk barátjai kézírásban olvashassák.

Megengeded hogy a Pantheon említésére a Minervában egy sz(t) tegyek. — Említeni lehetett, kellett, mert a munka megjelent, s a gondolat (kiadni a követek képét, fac-similékkel) jó gondolat volt. Hogy igen rosszul íte ki, mind azzal a dagálylyal, melyet lehetetlen nevetés és bosszankodás nélkül olvasni, az tagadhatatlan. De mit mondasz arra, a mi ott a physiognomikából van mondva? — Ez Széchenyit megengesztelheté vala.

Nyalábomban egy levelet lelsz gróf Dessewffy Aurélhoz, ki gróf Teleki Józsefnél lakik. Atyja leveléből tudom, hogy ott van. Vigyétek el hozzá levelemet, mind a négyen egyszerre, s szeressétek azt az egyetlen ifjút, azt a nagy lelkű atya s nagylelkű anyja méltó gyermekét. Nem csalatkoztok meg benne, azt előre fogadom.

Thalyhoz és Farkas Antalhoz már készen áll asztalom a levél. Az is a nyalábban megyen. Imhol az: (Poet. Munk. 241. l.).

Megírtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz írt epistolámat fel ne vegye Minervába, hanem a helyett ezt; s ezen epigrammot:

#### V a y J ó z s e f k é p é n é l.

Halld Vayt. — Ő nem szól. — Halld úgy is; az isteni férfi

Némán int: „Némán üzd te is, a mire törsz.”

Azaz, — a mit üzöl, üzd egész erővel (ide való a törsz), és nyugalomban (ezt teszi a n é m á n).

*A rú t rú t* — Címje ez: *A vétkes szép.*

Nem mert neked-e hevülést — hanem a h neked — s azért *ah* és nem mert: mert a *mert* előtt, a hexam. végén, ez áll: *merd. Merd, mert* nem jól állanak együtt.

Minerva 1828. nyolcad rétbén fog nyomtatni. Kértem Ellingert, hagyja el azt a *Felső-Magyarországit*.

Mely zavar az egész levél. De hadd maradjon. Élj szerencsésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet ajándékodért, de azon kéréssel, hogy nekem semmit ne adj, a mi pénzbe kerül. Majd ha meggazdagít Aesculapius, szó nélkül veszek el mindent a mit adsz: de most ily drága könyvet venni mint a Rudolphiász, nagy véték.

LXXX.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 8. 1828

Édes barátom, Imhol a Mailáth két Regéje és az Írisz darabjai. Légy rajta hogy a munka valaha nyomtattassék, s az említett 18. formában, s a szép betűkkel. Gróf Mailáth január végével Pesten lesz; képzelhetd örömet, ha látná hogy végre, végre sajtó alatt van munkája. — Pesten lesz nem sokára gróf Dezsőffy is; derék fia Aurél már ott van, gróf Teleki Józsefnél. Ha még nem ismeritek, ti én Négyeim, én vezetlek majd hozzá.

Salamonban és Füredben mind azt törölhetd, a mit hibásan vagy gondatlanul ejtettem. A te tollad gyönyörű toll, eleven, csinos, tanult. Nem tarkít az az én dolgozásomon, hanem szépít.

Ma kapám vissza Aurórárt. Nekem, a meenyiben körültekinthetem igen sebesen, legkedvesb a Vörösmarty szép első dala. — Lelkes munka. Kisfaludynak nincs időm megköszönni kedves ajándékát. Annunciálom-e Minervában ezt a darabot, nem tudom; félek, hogy ismét nem lesztek megelégedve szavammal. Pedig én Auróranak örök állandóságot óhajtok. Többet tesz az mint minden didacticus munka.

Szallusztot nem mertem küldeni: viszem. Élj szerencsésen, a három kedves baráttal.

LXXXI.

SCHEDELNEK KAZINCZYNAK

Pest, jan 21. 1828.

Küldöm ezennel Tek. Úr! Kézikönyvem második kötetének első ívét. Nagy örömemre léscen, ha javallásodat vala-

mennyire meg fogom nyerhetni. Bocsáss meg, hogy a családi nexust nem adám azon kiterjedésben, mint szeretted volna; de nem lelem módját, mint lehessen azon neveket úgy bele szőni, hogy ne láttassam azokat ok nélkül bele szőni. Itt nem írok biographiát, de fognék mindent használni, ha biographiát írnék. Ezen kívül még a Tud. Gy. januáriusi füzetében jelenik meg Pályád Emlékezete, s ki az ilyeneket kimerítőleg szereti, ott mindent meglel. A minuszokkal teli sorok a censor kegyetlen kezének nyomdoki. Már ki vala nyomtatva az iv, midőn azon gond szálla meg, hogy talán neheztelni fogsz azért, hogy az *ok* ki lévén törölve, az okozatot *én* nem törölém ki. De hiszen hazánkban nincs, ki sorsodot ne tudná, az idegen pedig gyaníthatja.

Beliezhhez írt leveledet superint. Kisnek küldém általadás végett. Tud. Gyűjt. neki nem jár. A Thalyhoz és társához szóló levelek kéznél vannak. A két derék ifju rend kívül örült a kedves epistolácskának, s Thaly Ruprechtnek, ki most e nagy férfit kisebb formában metszi, felküldé e szavakat mottóul a kép alá: „*Tapsot én nem kérek, a feddést nem rettegem.*“ Csodálnám, ha a bécsi censura ezt nem inhibiálná. Barátink itt kétlik „ha fogja-e az epistolácska nyomtatását is a kassai inquisitor megengedni? Mert ez lesz ezután a censorok neve nálam. A pesti bizonyosan félre lökné. — A Jankowichhoz írt epistola ki van nyomtatva a Koszorú második ívében, közlött váriánsaiddal; s Jankowich, midőn ma, Károlynál levén, azt hallá, igen kedvesen érzé magát meglepetve.

Hogy Rudolphiás egy kis örömet szerze neked Tek. Úr. nekem igen kedves, de hogy eltiltasz magamnak többször is ily kis örömet csinálnom, meg fogom magamat bosszúlni. — Vay képére írt epigrammádra Bajza mondá ki javalló ítéletét először, s azóta ez az ítélet barátinknál meg nem változott.

A Tud. Gyűjt. címlapján a fáklyás gyerek jövendőben elmarad.

Utolsó nyalábotat tegnap előtt Bártfay hozta hozzám. Ki tudta volna a Salamonban levő verseket így fordítani?!

Mely jól történt, hogy magad vállalád fel a munkát! A régi hang és szín, nyelvben és verselésben, mint vagy on eltalálva! Művész dolgozó, monda Bajza. S Bajza kézikönyve Goethe. Ezekkel a Regékkel triumphust fogsz ülni elleneid felett. Ezt hiszem én, s hiszi Károlyi: de minden nógatásaim, unszolásaim nem bírhaták még reá, hogy valahára már megindítsa a nyomtatást. Kiadni azokat változhatatlan feltétele, s az ő tudtával van biographiádban elmondva, hogy Tőled e Regéket már bírjuk is. Azonban általlátom magam is, hogy most még nem teheti, mert minden szedői váltig el vannak foglalva. Mihelyt észre veszem, hogy dolgai megritkúlnak, nem hagyok neki békét. — Ha nem tudod még, jelentem most, hogy Trattner általad neki a typographiát sajátúl bizonyos feltételek alatt; s reményem, hogy talán esztendő múlva Dayka reimpressiójára is rákerül a sor; már a bold. János Tamás mondá nekem egyszer, hogy újra ki fogja adni. Azonban ő nem sokára ezután halt meg. Helmecey is készül Berzsenyi 3-d. kiadásához. — Az új garmondnak nem sokára küldöm próbáját.

Gróf Gyulai Lajos Ruprechtel, ki Nagy Pált dolgozó, Döbrenteit is köbe metszette. Hízkelkedék neki inkább mint illő, s a képben semmi sinez meg kevesebbé, mint a D. karaktere; s így rossz kép, ámbár szép kép. Nagy Pálénak nagyságában vagy on. Aláírás: *Döbrentei Gábor*. (fac simile). *Erdemeit becsülői* (sic!).

Fáyhoz csak holnap mehetek a levéllel.

Helmecey minap Bajzánál levén, az akademia plánumának revisiójára kinevezett deputatiót e rendben dictálá le neki egy hivatalos tudósítás szerint:

Praeses: gróf Teleki József; tagok: Széchenyi István, Károlyi György, Andrássy György, Vay Ábrahám, e négy mint tulajdonképen való fundátorok. Ezeket a nádor nevezé ki, gr. Teleki pedig mint praeses ezeket — s a meghívó levelek hozzájuk nem sokára mennek is:

*A Clérusból*: Horváth János, Fejér György, Horvát Endre, Bitnicz, Guzmics.

*A mágnások közül*: Gr. Dezsöffy József, B. Mednyánszky Alajos.

*Az universitás részéről*: Consil. Bene, Prof. Schedius.

*A protest. Clérusból*: Superint. Budai Ézsajás és Superint. Kis.

*A Collegiumok részéről*: Prof. Ercsey.

*Az Írók közül*: Horvát István, Kazinczy, Kultsár, Kisfaludy Sándor, Jankowich, Döbrentei, Szemere, Vitkovics.

Örülnek, ha én volnék az első, ki ezen hírrel meglepe. Bizonyos létéről meg lehetsz győződve.

Kölcsey egynehány hónaptól fogva megint nem ír levelet. S én itt léte ideje alatt oly vigyázatlan valék, dátumait el nem kérni. Tek. Úr! ne tagadd meg tőlem most se kegyeségedet, s közöld velem, mikor s hol született ő, s egyebet Dr. Cseresnyés tudósítása Tóth László felől tele van hiányokkal. Születése helye, éve és napja, tudom, fel vannak Nálad jegyezve. Tartsd meg szeretetedben állandó tisztelődöt. Schedel.

Bocsáss meg, Tek. Úr! levelem rendetlenségéért. Egy óra van éjfél után, s ma igen bele fáradtam a sok munkába. Nem tudom magamat összeszedni.

## LXXXII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedelnek Kazinczy baráti szíves idvezletét.*

(Januar 25. 1828.).

Valamit tevél, az mind hálámat kívánja, nem neheztelememet. Elmondhatjuk egymásnak, mit szeretnénk, de az írot szabadon kell mindég hagyni, hogy csinálja oztán a mit jónak maga lát. — Felsikolték örömemben azon híredre, hogy a Tud. Gyűjtemény januáriusi darabjában meg fog jelenni a Visszaemlékezések darabja. Csak a tompák magyarázzák az olyat hiúságra: a lelkesek látni fogják, hogy másokat nem festek kevésbbé mint magamat. De bár akkor írtam volna ezt, midőn már Pestet megjártam, véletek szóllottam, tanácsaitokat szóval, és nem írva hallottam. — A kassai censor nem fogja tudni kire van célzás a Thalynak szólló epistolában, s így minden jót reménylek.

Vaynak az epigrammájában e változást tettem:

. . . . az isteni férfi

Erre tanít: Némáa üzd te is, a mire törsz.

Nem gondolok vele, hogy a Mailáth Regéji még nem hamar jutnak sajtó alá, csak jussanak, és csak szép betűkkel, és abban a kiseded formátumban. Mailáthomnak szeretném inkább adni azt az örömet, hogy a ki bennünket a németekkel ismertete meg, én viszont őtet ismértethessem a magyarokkal. Kérlek, teljesítsd ígéretedet, és ird meg a mit elébe tenni akarál. — Hogy Helmecezynek kiadni készül Berzsenyit, annak ugyan örvendek, s bár elébe metszetné képét, mely miniatűrben nála maradott.

Stettnerünktől már tudom, kik neveztetek ki a magyar akad. tagjaivá, de a Tetőled vett hír annyira bővebb, hogy ezt Tőled láttatom venni elsőben.

Kölcseynk szül. 1790. aug. 8. Sző-Demeteren, Középszolnok vármegyében, mely Erdélyhez tartozik. Debreczenben tanult mind végig. Én biographiájára csak ennyit tudok. Szemere talán tudja a többit. Azt jussom van kívánhatni tőled édes barátom, hogy hidd felőlem, hogy én Kölcseyt szívesen szeretem is, becsülöm is, bár Tassoismusától (engedj meg a szónak, nem tudom másként nevezni) irtózom.

Ennyit leveledre, — mert hogy valamit el ne felejtsek, sorban vettem fel annak tárgyait.

---

E napokban historiographusunk Kriebel János, galliciai gubern. consil. és stryi kerületbeli kapitány, egy emberét küldé hozzám Magyarországi Historiájának 6-d. kötetével, regál papirosra írva. A kötet csaknem egy arasznyi vastagságú, folio nagyságú, negyedréttben. Úgy akarja hogy személyesen nyújtsam be a nádornak. Kevélykedem vele, hogy én vihetem be a munkát, s hogy minekelőtte benyújtom, láttathatom Jankowichchal, Horvátal, s másokkal. Nekem királyi ajándékot küldé: Synchronist. Táblájának már kijött (négy) fogásait. Én helyébe neki küldém a Nagy Pál képét, a mit a Pantheon (vagy Pandaemonion) képeiből bírok, és a Rákóczy ház

genealogiáját, a kassai Minerva köteteiből. — Az én barátom érdemlé, hogy bírja a Nagy Pál képét; én pedig megkapom azt Pesten. — Kimondhatatlanul örvendek, hogy Epistolácskám Thalynek és Farkasnak kedves volt. Mely szép jutalma az a mi pályánk fáradozásának, hogy az által azoknak is megnyerjük barátságokat, a kik különben nem ismeretek volna! mely szép jutalma, hogy a szent tüzet veszszük s adjuk egymásnak! — Bár a Nagy Pál képe alá felmetszhesék a mit Thaly és Farkas akar.

Február első napjaiban még nem, de elsőbb felében bizonyosan indulok. A mi kedves Szemerénknek mai nevére napjára áldást kívántam, s Miklós sógorát, ki ma nálam volt, összecsókoltam az ő képében. Még eljő hozzám Miklós, úgy mondá, hogy néked általam pénzt küldjön.

Élj szerencsésen édes barátom, s fogadd forró köszönetemet mind azért, a mit megbecsülhetetlen barátságod velem és értem térsen. Csókolom a szép Négystä.

Kiadtam jegyzőkönyveimnek azon darabját, melyben Tóth László felől állanak a hírek, és így most nem küldhetem: de venni fogod nem sok napok múlva.

## LXXXIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Januar 28. 1828.

Haza szaladék tegnap estve, hogy Tóth László felől neked hírt hozhassak, s imhol közlöm jegyzéseimet:

Ungvár-Németi Tóth László született Kis-Tokaj faluban *Miskolc mellett* (ezt oda kellene talán tenned, hogy az olvasó ezt a borsodi falut a Zemplény híres oppidumával össze ne téveszsze); mely nap született, nem tudom, de tudom mely nap keresztelék. 1788. febr. 17-d. nemes születésű reform. predikátor atyától. — Pataki togátus volt, és a jesztrebi lakású Rhédey József és László testvérek házi tanítója. Ezekkel ment Eperjesre német nyelvet tanulni. Ott Karlovsky prof. a luth. collegiumban kedvelteté meg vele a görög nyelvet, s ő abban igen nagy előmenetelt tevé. — Pestre ment

18 . . eszt. medicinát tanulni s Kultsár neki engedé az újságlevelek írásában . . . . . Verseit kiadta.

1820. aug. 31-d. Bécsben megholt azon nyavalyában, mely a beteget szüntelenül hányásra kényszeríté.

Pápistává leve 1816. oct. 16-d. Az egri érsek B. Fischer István exc. kápolnájában Budán. s magának az érseknek kezébe tette le a professiót. A Catechismust vele prépost Fejér tanultatá.

Midőn a grádust akará felvenni, a 600 ezüst for. taxa felét értte gr. Széchenyi Ferenc tette le, a felét az érsek. Ez egyszersmind ígéretet tön neki, hogy az egri seminariumban orvossá, és nem tudom mely tudomány professorává teszi.

Említhetnéd hogy a cathedrán felette szerencsétlenül állá ki a próbát ő, a ki annyi lélekkel és tudománnyal bírt.

TerhesSámuellel, ki mostkassai predikátor, akkor nagyfalusi volt (Tokajhoz egy órányira Szabolesban) mint akasztá össze, nem maliciából, hanem gyermeki pajkosságból a kezeket; ha el nem mondd is, jó lesz magadnak Cseresnyés úrral elbeszéltetned. Egy annunciatiót tétete az újságlevelekben a Terhes nevével holmi munkák kiadása felől. Melyre Terhes zsidó nyelven írt versekkel felele.

Szegény Tóth, mi lehetett volna ő közöttünk! Mert epigrammjai között vannak gyönyörűek is. Némelyikét lehetetlen érteni, s nekem azt felelé, hogy akarja hogy ne érttesenek. — Minek hát?

---

Meg sem álmodám édes barátom, hogy Salamonhoz dolgozott verseim a te javalásodat annyira érde melhessék, s így szerencsémnek örvendek, nem érdememnek. Bár mások is úgy ítélhessenek fölöle mint Te és a mi Bajzánk. — Majd ha tágul a munka Károlyi úrnál, légy rajta, hogy a Mailáth Regéji vétessenek elő. Érette, és nem magamért óhajtom ezt.

Szallusztot, az Erdélyi Leveleket, viszem magammal, még pedig úgy hogy ha majd Ti négyen adjátok itéleteteket, megigazítom, és végre kiadom. A mi az Erdélyi Levelekből bejő, az egyenesen fundusúl fog hét gyermekeimnek szol-

gálni; hadd mondják, hogy azt atyjok *azon úton* szerzé nekik, a melyért az illiterátusok *vádolgatták*.

Még veszed leveletem, mert hiszen én neked mindég irkálók; de nem sokára ölelni fogsz.

## LXXXIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, január 29. 1828.

Még nem levén nyomtatva boritékod, a Tud. Gyűjtemény csak szombaton indult volna; de én Károlyitól átvetem azt, s atyámat kértem küldené el a posta pecsétje alatt. Indúl egyszersmind a Handbuch 2-dik íve is. Az első ívre nézve azon hely kíván itt említést: „Swieten umarmte und küsste ihn.“ Én mindenféleképen próbálgattam, de a kézesókolást nem lehetett úgy adni, hogy magyarjainknál szemet ne szúrjon. Ez nem az én ítéletem. De úgy adni, mint leveledben adtad, azon a tónuson, azon kitételekkel, [lehetne, nem a Handbuchban, deigen másutt. Azonban hol a censúra? — Károlyi tisztel, s munkádat köszöni.

Fáynak általadtam a levelet. Ma többen nála ebédlünk. — Nézd el e rendetlenséget; Bajza, Stettner és Vörösmarty vannak nálam, s beszélgetnek.

## LXXXV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, febr. 13. 1828.

A pesti barátok tisztelnek és üdvezelnek általam mindnyájan. Össze valánk gyülekezve Szemerénél ez előtt egy héttel, egészségedért ürítettük poharainkat, s óhajtottuk, hogy nem sokára Te is köztünk lehess, s oly víg, mint mi valánk. Ott vala Fáy és Vitkovics, Kisfaludy és Helmecezy, mi négyen s egyebek, kiket nehezen ismersz. Tüzi lárma haza üzte Horvátot, s így ő vígságunkban nem vehete részt. Ma Helmecezynél voltam: köszönt, s azt javasolja, iparkodnál *legfeljebb* febr. 23-ikáig Pesten lenni; ő és Vitkovics szóltak ügyesszeddel, dolgaid jól állnak, pered referáltatni fog, s azért

szükséges, hogy jókor itt légy. Szemere azt izeni, hogy úgy intézd el dolgaid otthon, hogy legalább martius 12 ig itt maradhass. Ha nála fogsz szállni, mint irád, s habár csak néhány napra is, ő és neje különösen fognak örvendeni; azután pedig, ha Jankowichhoz mennél is, Emilt legalább nagy örömmel látandja magánál bár meddig, mert Jankowichnak annyi alkalma ninesen. Helmeczy azt mondja, azért is jó leszen elébb jönnöd, hogy itteni dolgaidon minél elébb általesvén, midőn a lit. deputációk összeülnek, egy tárgynak élhess. Itt lesznek Kis és Bitnicz, Horvát Endre, Guzmics, és *Kisfaludy Sándor*.

Vetted-e már a Tud. Gyűjteményt, s a Kézikönyv 2-ik ívét? A Gyűjt. 2-dik kötetében már ki van nyomtatva az, mi Pályából hátra maradt, s nines köztünk, ki ezen interesszans munka folytatását ne óhajtaná. Ha nekem ifjúnak, s tanítványodnak, Neked tisztelve szeretett mesterem, szabad valamit javaslanom, arra kérek, folytasd azt úgy, mint ha nem a veled-élőknek írnád, hanem a jövődőségnek. Többet fogsz így mondhatni, s kevesebb elfogódottsággal; s ha az akkor fog a község kezeibe jutni, midőn többé nem leszesz — a mi adja istenünk, hogy igen sokára légyen — a magyar úgy fogja azt nézni, mint egy szent ereklyét, s engesztelődve, bánkódva s Feléd visszasóhajtva fog bájos szavaidon csüggeni. Mert el lehet-e most mondanod fogságod történeteit, midőn még élsz? De még szabadabban szólhatsz így utolsó huszonöt évedről, a nélkül, hogy az élők ellened felzendülnének. Azonban most jut eszembe, hogy még egy tíz évi periodusod hátra vagyon (1784--94), melyet életedben közölhetsz, s vajha közölnéd minél elébb!

Az jól vala téve hogy Kriebelnek elküldéd Nagy Pál képét, mert nálam számodra két Nagy Pál van letéve, egyik nagyobb, másik kisebb formátumban annál, melyet az ifjaktól vettél. Itt azt az észrevételt engedem meg magamnak az ezekhez írt epistolácskáról, hogy alig leszen az érthető, ha az alkalmat ki nem írod, mely azt szülte; s mely kedves, ha értetni fog! Talán még sem tesz a kassai censor kifogást ellene.

A Tóthról szóló hírek közléséért fogadd hálámat. Mit tennék én, ha te nem volnál?

Mely igazságtalanságot követsz Te el magadon, midőn a Salamonhoz írt versektől megtagadod az érdemet! Van sok, mi más nyelvet és verset kíván: ez épen ezt kívánta, s épen nem Mailáth olasz schémáit; s mely nehéz *ezt* eltalálni! Nem tudom van-e köztünk, ki *ezt* tudta volna. Művész dolgozta! monda Bajza. Én ugyan e dolgozásodat nem győzöm szeretni. A fogoly király románcának hatodik stróphájában hézag van: ha lejössz, ne feledd annak originálját magadnak leírni, hogy lefordíthasd. A nálam levő kéziratban csak ez van belőle:

Ismérem én szerelmedet,  
S ez nem hagy elesüggedni:  
Felkelsz te, — — —

Alig várjuk már Szallustot, s alig én is, bár őt soha nem *tanultam*, nem *studíroztam*, csak olvastam — mert az új népek literaturája elkapott. De lesz idő nem sokára, midőn a romaiakhoz ismét visszatérek, még pedig komolyan.

Legyen szerencsém jöveteled hírét jókor vennem, kedvezéseid óhajtott jeléül. Csókold helyettem Emilt, s ha engem nem akarsz is úgy szólítani, mint atya a maga fiát, engedd, hogy fiadat testvérként szólítsam meg. Élj boldogul.

Az öreg Trattner igen beteg, s mindennap közelebb van halálához.

LXXXVI.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

(Pest, 1828. febr. 18. délután).

Édes barátom, én itt vagyok; ma délben jöttem, s reményem meglátlak ma estve Fáy Andrásnál, kinél Szemerevel és Bártfayval együtt töltöm első pesti napomat. Kérlek hozd el Bajzát, és Kézikönyved kijött iveit.

## LXXXVII.

## UGYANAZ UGYANANNAK.

(Pest, 1828. febr. 19.).

Édes barátom, Kifogyhatatlan barátságidnak ismét veszem egy újabb bizonyosságát. Nemes szívnek jele a más örömiről így gondoskodni; de hiszen én Téged, ha valakit, régen ismerlek e részről. Meg fogom tekinteni ezt a német fordítást is \*), s bár visszavonhassam ítéletemet, melyet a németek fordításáról ejtettem. Élj szerencsésen estiglen, s ha tehetd, tedd, hogy a derék Thalyt összecsókolhassam ma estve.

## LXXXVIII.

## UGYANANNAK UGYANAZ.

(Pest) apr. 29. 1828.

Édes barátom, Vártam hogy Richter készítse el azon kisebb képmet is, mely úgy ád, a mint most vagyok, hogy láthassam, jobb lesz-e ez mint a melyet Te leginkább látszasz szeretni, azt a nagyobbbat, és a melylyel én mindeddig megelégedve nem vagyok. A kisebbet ma elkészíté, s én azzal úgy vagyok megelégedve, mint azon másikkal, melyet Kreutzinger után dolgozott. — Engedd nekem azt az örömet, hogy egy képpemmel megajándékozhasalak. Richternek még kedvesebb lesz, ha számodra ülök, mint ha egyik vagy másik képmet csak lemásoltatnám. Ma délután háromkor nála leszek, s ha időd engedné, oda jöhetnél hogy velem szóllhass. Én örvendeni fognék, ha képem arra emlékeztethetne, a ki téged a szeretetnek, tiszteletnek, hálának minden érzésivel szeret.

K.

Thewrewk nekem a Zichy Károly, s egy Pálffy s valamely Laesny Miklós képeit küldé. — Én mai válaszómban arra kérem, hogy kezdjen egy új gyűjteményt a nyelv barátinak képeikből ovál formátumban, félívnyi nagyságban, hogy szobákban függhessenek.

\*) Herzog német Sallustiusát.

## LXXXIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 16. 1828.

*Toldynak, a szeretetre oly igen méltónak, Kazinczy Ferenc baráti tiszteletét, idvözletét.*

Fogadd szíves köszönetemet megbecsülhetetlen barátságodnak minden bizonyosságaiért, édes barátom. Te abban nem lelél sem mértéket, sem határt, s én ha kevélykedtem is szeretetednek ezen tanúságaival, kénytelen valék sajnállani, hogy rám vesztegetett gondjaid neked annyi munkát, annyi fáradságot adnak. Szerettelek minnelőtte láttalak, de látásod nevelte becsedet előttem, nem fogyasztotta. Te nem csak tanult, munkás társam vagy, hanem oly szeretetre méltó ember azon felül, kit nem lehetne nem szeretni, ha semmit nem irt volna is.

Kézikönyvedre gondom lesz, de arra még elég idő van, s engem kapkodoznak a sok és soknemű foglalatosságok. Julius 1-jén indultam útnak, s hatodikban értem haza, nem távolság miatt oly későn, hanem a sár miatt, és mivel Emil kocsisom nem érti mesterségét. Miskolcon szépen felfordíta, nem mintha rossz volt volna az út, hanem mivel az útcán ide oda tekingete. De a fordulás nem okozott semmi bajt. Szerkerem és lovaim érdemlék hogy megvegyem.

A Richter képei nagy javallást találnak mindeneknél, de legjobbnak a profilt lelik. A mit neked fogok adni, elhoztam, hogy feleségem, gyermekeim, barátim lássák, s megmondhassák mit kívánnának másképen. Leviszem magammal augusztusban, s ezt neked átaladom. — Te Richterrel bizonyosan leszesz, ha dolgaidd vele nem volnának is, hogy látásod legújabb dolgozásait. Tedd őtet bizonyossá szíves tiszteletem felől. Óhajtom, hogy a derék férfi rólam örömmel gondolkozhassék. Falaimon függő képei őtet minden pillantásban emlékezetembe juttatják. Idvezeld kérlek asszonyát is, és a szép két leányt a folyosón.

Vörösmartynak és Fenyérynek mondj minden kedvest felőlem. Örvendek hogy látásból is ismerhetem, a kiket már

előbb csak érdemeikből ismertem. Bajzádat azért nem említtem itt, mert nem gondolom hogy Pesten van. De a te barátid nekem is tisztelt, szeretett barátim, s Vörösmartyt, Fejnyéryt, Bajzát lehetetlen nem tisztelni, nem szeretni. Pesten élni s együtt lenni véletek irigylendő sors, egyitek másikánál gyűjt gyertyát.

Gróf Mailáth eddig Pesten van. Légy rajta hogy Regéjit nyomtatva láthassa. Mindennek mutatom a baváriai királyhoz írt ajánlását, s örvendezek hogy azt kiki szépnek leli, esudálja.

Élj szerencsésen, szívesen szeretett, tisztelt barátom, s tarts meg engem megbecsülhetetlen indulatidban. A Tekintetes Nagy Urat és Asszonyt, s ennek testvérét el ne mulasd nevemben tisztelni, még ha az utólsónál azt csak levél által tehetnéd is. Örvendezek ismeretségeknek; azoknak lelém, a kiknek képzeltem volt.

Tek. Károlyi úrnak mind adósa maradtam az információk nyomtatásáért, mind tőle buesu nélkül jöttem el, s nála felejtém a Sallustius formátumát s az oda tartozókat. Augustusban vétkem helyre hozom. Jelentsd tiszteletemet. —

## XC.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újbely, oct. 21. kedden, 1828.

Édes barátom, E pillanatban végzém el Pályám Emlékezetének folytatását 1789-ig, s annak kell jönni a Tud. Gyűjt. novemberi darabjába. Mondjad azt Vörösmarty barátunknak. Megbecsülhetetlen dolgok fordulnak elő benne, mind literatúránkra nézve, mind azért, hogy Rádayt, a Széchenyi István atyját, az egri püspök Eszterházyt és a rozsnyait festik. Mit köszönhetek Szemerének, hogy e munka dolgozására erőszakkal rá kényszeríte! —

Ideje hogy képem metszéséről gondoskodjék Vörösmarty, minekutána azt a Tud. Gyűjteményben adni akarja. De melyiket adja? Ne mást az istenekért mint vagy a Ferenczy után festendő Richterét, vagy a mely profilt Richter már festett;

azaz a zöld mentés profilt, vagy a büsztöt, melyet Richter festhet és festeni fog, ha parancsoljátok, mert a büszt Richter-nél van. —

De ki metszi? — Lénárd semmit sem ér. — Legjobb volna lithographiroztatni Bécsben. Lithographiroztatni nem lesz drága. —

Kérlek, rajta légy, hogy valami rossz kéz ne dolgozza. Mely iszonyú rossz a mit Lenhárd Festetics Györgyéből csinált! mely iszonyú Péczeli a Tud. Gyűjteményben.

De be kell végezni leveletem hogy a postát el ne szalaszszam. Bártfaynét tiszteld. Vetted-e már a bort? Igyátok meg születésem napján, october 27-d. Akkor emlékezni fogok rólatok.

November elején meglátlak esalhatatlanul, akkor viszem mai dolgozásomat. De az harminchat lap in quarto, s azt nem szabad két kötetre szakasztani. A decemberiben életemet ad 14. novemb. 1794. fogom vinni. Azt követi a 2387 napi pausa. Januáriusban ott kezdhetem.

## XCI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 25. 1828.

Valóban megszegyenyitesz, Tek. Úr! nem érdemelt kegyességeid sokszorozása által. Újabb ajándékidat, melyeknek rólam való oly szíves megemlékezésed annyi becses ad, a mi Aspásiánk, a Bártfay asszonya, tegnap előtt küldte meg. — A mit eddig próbáltam, csak Utánad próbáltam, s így a mit tettem a literatúrában, ha tettem, Általad van. Meg fogom-e ezt hálálhatni valaha? meg-e szeretetedet?

A Regék első ive most szedetik. Duodécben adjuk, s lehetőleg két kötetben. A cím, az előszó, utóljára nyomtattatik, s mind a kettő közölve lesz Vele annak idejében, hogy azután azt tedd, mit jónak fogsz tartani. Károlyi ígérete szerint a munka újévig megjelenik.

Az Aurórának már 19 ive kész. Bajza értekezése az Epigrammáról a novemberi Tud. Gyűjteményben rekeszte-

tik be. Ez a barátom reám bizta, hogy, censúrai foglalatosságai közt maga nem írhatván levelet, nevében én tiszteljelek. Magam is avval bajlódom még, a mi hátra van, hogy promoteáltassam. Nem képzelheted, Tek. Úr, mely öröm lesz az nékem, ha te nyilvános vetélkedésem személyesen jelen léssz. Egy thesist *magyarúl* fogok védeni.

## XCII.

## UGYANANNAK UGYANAZ.

Pest. oct. 28. 1828.

A tegnapi nap itt a Te emlékezetednek volt szentelve. Örültél volna, Tek. Úr! ha láttad volna, mily melegséggel éltetett jó anyám. Az atyám, ki, mikor jó kívánságról van szó, kevéssel még nem elégszik, Neked *még* 69-et kívánt. Paziázi, Vörösmarty, s a te leghívebb tisztelőd én, litáltunk Neked, s e végső szavak után:

Éljenek szeretteink, e  
Drága honnak *Szentei*,  
Kik a közjóért buzognak  
Mint a nap tűzfényei

a Kazinezy név zengett.

A mi Pályádat illeti, azt, ha a novemberi kötetben akarod látni, jókor küldd, azon esetre t. i. ha Magad 8-ikig itt nem lehetnél.

Rázettem Károlyit, s úgy hiszem vissza nem veszi szavát, hogy Ruprechtel, a Nagy Pál festőjével, dolgoztassa képedet kövön. E szempillantásban ment hozzá Vörösmarty is e végett, s Thaly holnap ír Ruprechtnek. Én a profilt ajánlám.

Kisfaludy meg volt lepve, s igen igen édesen volt meglepve, ajándé kod által, melynek, úgymond, róla való megemlékezésed kettős becset ad. Nem képzelheted, barátom, mely meleg szív ez az én testi lelki barátom, s mint le érzi magát kötelezve, ha valaki hajlandóságot bizonyít iránta.

De im a posta indul. Éljd boldogúl. Örvendezve várlak el, Tek. Úr, ámbár csak lopogatni foghatom a perceket a Te látásodra: mert épen most több teher fekszik rajtam mint valaha — de ez az *utolsó*. Szeresd buzgó tisztelődöt így is.

## XCHL.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, oct. 28. 1827.

*Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Nyalábom Pályám Emlékezetének harmadik szakaszával kezében van a holnap reggel Pestre induló zsidónak, s viszi azt a mi általunk annyira tisztelt és szeretett Bártfaynékhöz. Te, édesbarátom, ki engem oly mérték nélkül szeretsz, vedd által azt mindjárt, és vedd jutalmát szeretetednek azon örömben, melyet neked bizonyosan adni fog annak olvasása. Köszönöm Szemerének hogy ezen munka dolgozására addig kényszeríte, míg neki magamat megadtam, köszönöm mindnyájatoknak hogy erre tüzeltek. Kedves vala nekem visszaemlékezni életem boldog óráira, s az oly férfiakat mint Niezky, Terstyánszky, Swieten, Pászthory, Török Lajos, a később maradék tiszteletének kitenni, a hálás szívnek nagy öröm. — Mit adnék érte ha jelen leheték vala, mikor a munka most a mi Bártfaynk és Bártfaynénk s a Szemere és a Te jelenlétekből felolvastatik, s láthatnám mely hatást teszen az rá tok, s mit kívánnátok változtatni.

A novemberi kötetben ennek meg kellene jelenni, hogy a decemberiben az utolsó szakaszt adhassam — mert 1794. decemb. 14-d. megállók. A decemberibe tartozó szakaszt (1790—1794.) Pesten fogom dolgozni, hova indulok november első napjaiban, fiaim, eselédem, lovam nélkül.

Édes barátom, Vörösmartynk képemet is akarja metszetni. — De melyiket, és kivel? — Újra elmondom a mit minap már írtam. Szeretném ha profilomat vagy a Ferenczy bűszjtjét, a mit Richter rajzolhat; — és hogy azt Teltscher kőbe messe, ne Lenhard vagy Ehrenreich Pesten.

Midőn ezen levelem első szava két elsőbb syllabáját papirosra vetém, nyílik ajtóm, s hozzák ez előtt harmad nappal írt leveledet. — Örvendek hogy a Mailáth Regéji valaha már nyomtattatnak. Tiszteld Károlyi urat, köszönd meg óhaj-tásom teljesítését, de nem örvendek kevésbbé annak újabb bizonyosságán hogy TE szeretsz engem.

Rád bizom édes barátom, hogy, ha jónak látod, a Niezky Kristóf paragraphushoz vedd-e szókat:

„Miként fogadtatám én a colossi nagyságú férfitől, azt tudni olvasómnak sem szüksége nincs, sem örömet neki nem adhat: de milyenek lelém én Niezkyt, azt, úgy hiszem, örömmel fogja magamtól érteni, kinek szerencsém vala látni őtet; s azt kívált örömmel, hogy a legkisebb apróságokban is festém“.

Ez éjjel Széphalmon hálék, ott töltém azt a napot, mely engem 69-ik évemből a 70-ikbe általvive. Nem alhatván gondoljaim közt, s végig pillantván elmúlt napjaimon, s előre a hátravalókra, hogy gondoljaimat elverhessem, lefordítottam Sulpiciának egy gyönyörű epigrammját a setétben. Ha Kisfaludynk méltónak látná felvenni Aurórájában, add által neki. Az epigramm egyike a legédesebbeknek, a mit valaha itáliai föld terme.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Mely szívességgel foglak nem sokára keblemhez szorítani.

#### TIBULLI LIBER IV.

##### Sulpicia ad Cerinthum.

Estne tibi, Cerinthe, tuae pia cura puellae,  
 Cum mea nunc vexat corpora fessa calor?  
 Ah ego non aliter tristes evincere morbos  
 Optarim, quam te si quoque velle putem!  
 Nam mea quid prosit morbos evincere, ubi tu  
 Nostra potes lento pectore ferre mala?

Alig tudám leírni a mit jól tudok, s gyermekségem oltá tudok, oly igen nem hív emlékezetem.

##### Sulpicia Cerinthuszhoz.

Szánod-e lánykádnak, kedves, gyötrelmeit? Oh lássd!  
 Mint gyengité el őtet az őszi hideg.  
 Múljon el egyszer már nyavalyám, ez az iszonyu! azt ha  
 A szeretett ifjú együtt ahítja velem.  
 Jaj de ha már elhült, ha talán már únja szerelmét,  
 Haljak el! a hív lányt élni ne lássa tovább.

*Kazinczy Ferenc.*

Mely kedves nekem a negyedik sorban ez : *quam te si quoque* — a prózai *quam si te quoque* helyett. Kicsinyiségek, Döbrentei az ilyet nyelvrontásnak venné. De nem minden Döbrentei. *Welche Zartgefühle! Und wahrlich das Lied ist eine Mädchen-Arbeit.*

## XCIV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, oct. 31. 1828.

*Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.*

Utolsó postával írt levelem biztatásai után úgy fogjátok hinni, hogy már útban vagyok, s íme ebben azt vagyok kénytelen jelenteni, hogy a vett hírek a septemvirátus ülései felől itt tartóztatnak. Kérdést tevék ha indúljak-e, s a várt felelethez tartom magamat. Minden esetre jól tennéd, ha ígéreted szerint felküldenéd nekem a Mailáth Regéjinek nyomtatott első ívét. Tudom én hogy nekem nem kell semmit azon igazitanom ; ismerem izlésedet, s megmutatád Kézikönyvedben mit várhatunk tőled e részben is: de az olyat szeretjük előre is látni.

Eljededék midőn a Horácz epistoláinak annunciátióját megpillantám. Én Kissel kevélykedve jelennék meg. De az én fordításom nem kész, s nem is lehet mind addig, míg sürgetőbb dolgaimon által nem esem. Azok a sürgetőbbek pedig igen sokak, és nem könnyűk.

A mi Bártfaynéknak kezéhez küldé egy tisztelt barát ném azon nyalábomat, melyben Pályám Emlékezetét folytatom. Nagyon kérlek, tudasd velem, vettétek-e, — mint vagytok vele megelégedve, — megjelen-e az a novemberi kötetben? — S Vörösmartynk melyik képemet metszeti, és ki által? Tegnap csaknem egészen elkészülék azon szakaszával mely 1794. decemb. 14-kén végződik. Csak a kisikárlás és letisztázás van hátra. A kik a legelső két szakaszt vevék örömmel, ezen harmadikat és negyediket elragadtatással fogják olvasni. Bár megvolnának naplóim! bár jegyzésimre rá akadhatnék! — Ne feledd, kérlek, megírni, mely szerencsáját csinálá nálatok ez a nyalábom. A ti javallásokat örömmel hallom, a ti feddésteket tisztelem.

Kisfaludy Károlynál bizonyosan megjelenesz olykor. Tudósíts, kérlek, mennyire haladt a *Vészben* \*). Tiszteld mind őtet, mind Doctor Forgó urat a legszívesebb, a leghálásabb barátsággal.

E napokban verseim akadának kezembe, s a Tövisek nyomtatványához kelle írni újabb oda tartozó epigrammjaimat. *Difficile est satyram non scribere*. Akkor ömle tollamból akaratom ellen is, a mit azért teszek ide, hogy ne vess.

*Több mint az* — ez hibás beszéd!  
Csak úgy van jól: *Es több amannál*.  
Úgy mondja Puk, s minden nevet,  
Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

*Olvasó.* Isten ments meg ily írótól.  
*Író.* S engem ilyen olvasótól.

Egy titkot mondanék neked,  
De hinni, félek, nem fogod. —  
Ki szól, ki ír jól? — A ki s z é p e n.  
S szépen ki ír? az a ki j ó l.  
Ők ketten egyek; háborognak,  
Mint olykor férj és feleség:  
Uram veszít (t. i. a j ó), győz asszonyom (t. i. a szép).

Az ide zártat, kérlek, add meg, nekem pedig felelj nyomba. Vörösmariynak, Stettnernek, Helmecezynek mondj minden szépet. A mi kis Bajzánkat szívesen csókolom.

Elfelejtélek kérni: Pályám Emlékezetének ezen kezekhez küldött szakaszából töröld ki a szerezcsen Angelo születése és halála napját. Azt később mondom el. —

## XCV.

## IDŐSB SCHEDEL FERENCNEK KAZINCZY.

Ew. Hochwohlgeboren, Mein würdiger Freund! Ihr Herr Sohn schreibt mir, dass Ew. Hochwohlgeboren und die gnädige Frau, Ihre Frau Gemahlin, sich meiner den 27-ten Oct. gütigst erinnert, und Sie selbst den Wunsch ausgesprochen

\*) Kisfaludy éppen akkor egy Vihart festett Kazinczy Ferenc számára.

haben, dass ich zu die 69 nochmal 69 durchleben könne. Weniger als so viel wünsche ich mir gewiss auch nicht; es wäre billig, das Versäumte und unwürdig Erlittene einzuholen. Unterdessen bleibt dieser Wunsch, wie die meisten, welche unser Herz für uns und für die, die wir lieben, hegt, eitel und unbefriedigt. Aber auch so verdient er, als Zeichen Ihrer Gewogenheit, die ich nur der unschätzbaren Güte meines edlen Freundes zu verdanken habe, meine innigsten Gegengefühle. Ich danke Ew. Hochwohlgeboren für sie, und bitte Sie versichert zu seyn, dass ich jede Gelegenheit ergreifen werde, wo ich mir Ihre Liebe noch mehr aneignen kann. Gott erhalte Sie und die gnädige Frau, dass Sie die Früchte anreifen sehen können, die in Ihrem braven Sohn schon entgegen blühen.

Ich umarme diesen herzlichst Im Novemb. noch bin ich gewiss in Pest.

Erlauben Ew. Hochwohlgeboren jetzt, dass ich Ihnen hier ein kleines Päckchen für Herrn von Bártfay überreiche, den der Graf Károlyische Briefträger abholen wird.

Ich beharre mit allen Gefühlen der innigsten Verehrung Ew. Hochwohlgeboren, Széphalom den 3. Nov. 1828.

*gehorsamster Diener Kazinczy Ferenc.*

#### XCVI.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, novemb. 8. 1828.

A Pálya harmadik szakasza, Tek. Úr, megjelenik a novemberi füzetben. Mikor az megérkezett, teli volt ugyan már a kötet, de Károlyi a Bajza három ívnyi értekezését mindjárt kivétette, s a XII. kötetbe tétette által, hogy a Tiéd foglalhasson helyt. Fájdalommal mondom, hogy azt egészen el nem olvashattam. Vörösmartynak t. i. azt izeném, hogy lesse meg nyalábodat Bártfaynál, s ha nekem szólna is, bontaná fel, hogy haladék nélkül a censorhoz adhassa. S így történt. A censurából visszajövéen, Szemere akarta látni, s így alig maradt annyi időm hogy a felén átfuthassak; az Angelo születése s halála napja ninesen benne: Niczky §-ában a censor

négy sort töröltt: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niezky festésén, hánszor kellett annak már felakadnia!

A Sulpicia epigrammája elkésett, Tek. Úr. Az Auróra már ki volt nyomtatva.

Thaly írt Bécsbe Ruprecht festőnek, egy lelkes ügyes művésznek, képed végett. Károlyi az áron megdöbbsent ugyan, de hajlandó még most is a képet általa készíttetni: azonban a profilt nem óhajtja senki, mert profil. Azért elhatároztuk, hogy Magadat várunk el, hogy újra ülj, ha a kép csak januáriusban jelenne is meg. Ha már költ Károlyi, szép képért akar költeni, s a profil nem szép, bár a hűség ellen nem lehet kifogás.

A vásár félbe szakasztá a Regék szedetését, s így időt nyertem Veled próbául az első ívet közleni. Íme az. Mennyibe került Károlyit rá vennem arra hogy sedécben és *durchschissolva* adja. A mi a correctséget illeti, Tek. Úr, bizzál bennem. Én szeretettel s így figyelemmel viendem a dolgot. Két kötet lesz; a cím: Magyar regék és mesélések. Gróf Mailáth János után Kazinczy Ferenc. Károlyi irtózik a „német“ vagy a „fordítás“ szótól a címen. Az előszó és cím utóljára nyomtatnak, én a szennycímnél kezdettem a szedést. Újévig talán-talán elkészül. — Barátink tisztelnek.

## XCVII.

## KAZINCZYNÁK SCHEDEL.

Pest, július 4. 1829.

Fogadja el a Tek. Úr köszönetemet azon nem érdemlett figyelemért, mely szerint Bártfaytól dolgaim állásáról tudakozódní méltóztatott. Sietek arról tudósítást tenni. Junius 24-kén szemorvosnak, 30-kán med. Doctornak esküttem fel, s így pályám alapjai meg vannak vetve.

Gróf Mailáth a Tek. Úr által fordított regéket egy második kötettel megtoldva szándékozik kiadatni, melyet ő maga ír magyarul. Ezt azért közlöm, hogy e felől való észrevételeit velem tudassa a Tek. Úr, rám lévén bízva Mailáth által a dolog.

A Tek. Úr Bajza *charakteréről* kímélés nélkül szól azért, mert egy lelketlen emberrel úgy bánt, mint szabad és kell bántani, midőn úgy bántatunk, mint nem illik\*). Sajnos volt látnom hogy a vak imádó nagyobb becsben áll a Tek. Úr előtt, mint a nyílt ész. Bajza azt nem érdemlette Kazinczytól, de Bajza karaktere magasabban áll, mint hogy hozzá ily vád férhessen.

Az isten tartsa meg a Tek. Urat a legjobb egészségben. 20-kán nehezen leszek már itt, s így sok szerencsét akkorra is, midőn azt magam nem fogom kívánhatni.

## XCVIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Széphalom, jul. 8. 1829.

*Szívesen szeretett s tisztelt barátom,*

Örvendve értem leveledből, és a Szalayéból, mely a Tieddel együtt érkezik, hogy elérted nagy céljaidat s nagy fényben. Szalay azt is írja, hogy első példával deák *és magyar* nyelven tartád disputátiódat. Valamit a Szerencse a maga legérdeme-sebb kedvenceinek adott, adja meg néked is, s tégyen hosszú életűvé, hogy nevedre és a hazáéra minél nagyobb és több nemű fényt vonhass. Barátom, te még ily ifjú, mit tevé már, s mit fogsz még tehetni, s tenni. Oh majd ha nem lészek is, hidd hogy a sirban is örülni fogok ragyogásodnak, s örvendeni hogy téged láttalak, kevélykedni hogy szerettél.

Azt írod édes barátom, hogy én Bajza karakteréről kímélés nélkül szölkék, mert Szent-Miklóssyval összeakadt. — Mely istentelen az a ki az efféle hírekkel az egymást szeretőket boldogságát megháborítani gyönyörködik? Én nem örömet teszem magamat bírójává barátimnak, s a hol gyengeségeiket rettegem látni, ott inkább elfordulok, mint hogy azt ítélgessem. Szeretem Szent-Miklóssyt, de Bajzát is nagyon szeretem, s úgy hiszem hogy itt Szent-Miklóssym tette az első lépést, honnan oztán a többi következett. Tüzesebben kelek ki Bajza ellen mint illet, bár a Bajza ítélete neki fájhatott

\*) A Szentmiklóssy-pörről van szó.

volna. S mikor valamely munka érdeme vagy hibája forog szóban, tartozunk-e nem a dolog becse szerint szólni? Halálom olvastatni a Bajza tüzes feleletét, de azt magam nem olvastam; nem szeretek ott forogni, a hol az egyik fél a másikat megtámadja, s a másik a megtámadónak úgy felel a mint érdemli. E szerint mit tevé Szent-Miklóssy, mit tevé Bajza, nem is tudom. Itéld meg hát, mint érdemel hitelt a mit néked mondának, hogy én a Bajza karakteréről kímélés nélkül szóllottam. Én Bajzát úgy is mint író, úgy is mint embert nagyon szeretem, s nem hiszem magam felől, hogy felőle *kímélés nélkül* szóllhatnék, még ha ő azt *érdemlené is*. Köszönöm, s nagyon köszönöm hogy a vádat velem tudattad, s kérlek méltóztassál ötet, ha meglátod vagy neki irsz, megnyugtati. Hogy én neki igen kedves emlékezetét hoztam el, azt a mi Bártfaynének elmondhatja.

Nem jó emberek a hírhordók. Egy valaki, kinek nevét nem teszem papirosra, vastagon írá rám, hogy *én az ő karakteréről rosszul szólltam, hogy ő miért beteg*. Ezek az ő tulajdon szavai. S a vétket épen akkor veték nyakamba, mikor az ember eránt figyelmet siettem bizonyítani. Az életnek oly sok baja van, hogy nem szükség szaporitanunk. Higy nekem, álmélkodva olvasám vádadat leveledben, s nagy megnyugtatósomra van, hogy magamat tisztának érzem. Ha én ötet oly szeretetre méltónak nem ismerném is mint találtam, ha én neki hálával nem tartoznám is, mint valóban tartozom; a Te barátságod tartóztatott volna hogy felőle kímélés nélkül ne szólljak.

Junius 3-d. értem haza, s azolta kétszer kelle Eperjesre járnom, hogy bírót kapjak az executióra, mely julius 27-dikére van rendelve. És még is ezen idő alatt ötven ívet irtam tele. Életemet dolgozom sietve. — Megengedj hogy Kézükönyvedet akkorára halasztom, mikor ezzel készen leszek.

Ferslágom még is Pesten van, s abban a gróf Mailáth Regéi magyarul és németül. Mihelyt feljő a ferslág, végig futok a Regéken, hogy holmit kisimíthassak, s leküldöm a grófnak, de kikötvé, hogy híremmel essék a nyomtatás formátuma, papirosa, betűji. Jelentsd szíves, szíves tisztele-

temet, és azt is hogy Bártfaynének vinni fogja a mit Mélt. Farkasné asszonyságnak a gróf jelenlétében ígértem.

Én fekvő beteg vagyok, de azért foly a munkám. Fekve írom ezt is. — Tisztelem barátinkat, literatúránk diszeit, és annak és ezeknek megbecsülhetetlen barátjokat Forgó urat. Barátim, szeressétek egymást inghatatlanul; én azon leszek, hogy a mivel megajándékozottok, soha el ne veszítsem. Édes nékem azon órák emlékezete, melyeket társaságokban töltöttem. Kisfaludynak mondjad, hogy festése előttem örök kincs lesz; ne sürgesd; elvárom én bár meddig; elég nekem hogy tudom hogy fogom bírni.

Most pedig, édes barátom, vedd vég búcsúmat. Ha majd szent helyeken forogsz, emlékezzél rólam is. Kérni fogom istent, hogy hordjon mindentűt szárnyainak árnyékában, és hozzon minél előbb haza. Bár még megláthassalak! Élj igen szerencsésen, és szeress változás nélkül.

## XCIX.

## ID. SCHEDEL FERENCNÉNEK KAZINCZY.

(Széphalom, jul. 8. 1829.)

Gnädige Frau, Erlauben Sie, erlaube mir es Ihr verehrter Herr Gemahl, dass ich an Ihrer mütterlichen und väterlichen Freude Theil nehme. Ihr würdiger Sohn, dessen Freundschaft mein Stolz ist, hat Ihnen Ihre älterliche Sorge belohnt durch den pompösen Akt, mit welchem er seinen Doctorhut errang. Gott lasse Sie beyde seinen weitem Sieg ersehen, und bringe ihn in Ihre Arme bald zurück.

Ihr unterthäniger Diener *Franz Kazinczy*.

C.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, julius 18. 1829.

Vettem a Tek. Úrnak szivességgel teljes levelét. Köszönöm azt, a legforróbb köszönettel, s azon meleg részvételt mindenben, mi engem illet. Reményilem s óhajtom, hogy válasszon már jó egészségben találja.

Mit nem adnék érte, ha Mailáth Regéit soha sem láttam volna! Ámbár öt közülök már ki volt nyomtatva, még is szerettem nekik nyomtatót, nagy ügygyel bajjal — s akkor mikor az első iv már szedetett, fogja magát Szemere, s a javát Muzáriona számára kiírja! Most már lehetetlen volt Károlynak a könyvet kiadni, mert alig marad benne három új. S az egész dologban ki szenvedett? Nem más mint én; mert a Handbuch a Kazinczy cikkelyben mint kész munkát hozza fel. Szerencsémre még eddig senki sem vont kérdőre *publice* (privatim igen is). De mit feleljek a publicum előtt? Elmondjam-e, hogy Sz. meglátván a Kazinczytól egészen nekem „mint tulajdont“ általadott könyvet kifosztogatta hirem nélkül, s bele nyomtatta *instantanee* a Muzárionba? S ezt az a Sz. tette, ki ezelőtt másodfél évvel, mikor actiákra akartam a könyvet kiadni (mert semmit sem hagytam próbálatlanul) azt mondta, hogy ő nem csak actiát nem vesz, de példányra sem praenumerál, hogy elő ne segítse a könyv kijövetelét, mert Mailáth tőle megtagadta az Élet és Lit. II. kötete recenseálását. Én mindezeket megmondtam volna magam Szemerének, s készültem is több ízben azt tenni, de beteg léte tartóztatott. Nem tudok jobb formát adni a dolognak, mintha a Tud. Gyűjteményben azzal mentem a könyv ki nem jöttét, hogy Mailáth készül Regéjít újakkal megtoldva kiadni. De lesz-e ebből is valami? Ismét én vagyok megkérve, hogy szerezsek nyomtatót. Mikor fogok én ezektől a bajoktól ment lenni? Most Mailáthnak irkáljak megint itt-létem utolsó órájáig? A Tek. Úr a papiroost, betűket, formátumot akarja látni. Ki fogja ezeket közleni távollétem alatt? Oh mért nem határozta el magát a Tek. Úr tavál, mikor a próbaívet megküldtem! minden jól volt volna. Csinálja ki ezeket most a Tek. Úr Mailáthtal, íme az addressze: per Pressbourg, Tyrnau à Veszele.

Bajza, ki tegnap érkezett meg, tiszteli a Tek urat, s rám bízta, hogy a Tek. Úrral közölném plánumát ily című gyűjteményének:

KÜLFÖLDI  
K L A S S Z I K U S J Á T É K S Z Í N  
TÖBB TUDÓSOK ÁLTAL.

melynek minden kötete egyegy drámát foglalna magában. Emilia Galottival óhajtaná kezdeni, s kéri a Tek. Urat, méltóztatnék azt Bártfayné asszonyságnak általadni. Verlégere még nincs, de reménylém fog találni, s hogy legalább harminc csinos példánnyal szolgálhat honoráriumúl. A külsőre majd fogna ügyelni. Egy évben négy kötet jőne ki. Az első még ez idén. Szenvey is fog részt venni, s mások.

Kisfaludy tiszteli a Tek Urat, s azt izeni, hogy képe, melyet Heinrich festett, már kész. H. húsz aranyat kíván érte. Ha a Tek. Úr megegyez benne, Kisfaludy a maga számára kiváltja. Erre kérem a választ.

Én még e hónapban indulok Prágába, onnan Karlsbadba megyek. Bajza majd fogja tudósítani a Tek. Urat utazásaim felől.

Szüleim tisztelik a Tek. Urat, valamint én is, ki kegyes emlékezetébe ajánlott vagyok stb.

## CI.

### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Berlin, decemb. 8. 1828.

Minekeltötte utamat innen tovább folytatnám, a mi talán egy hónap után fog történni, engedje meg a Tek. Úr, hogy röviden tudósítsam a már megtettől annak bizonyosságára, hogy a távolban is híven megemlékszem egykori mes-teremről.

Július utolsó napján hagytam oda hazámat, s vele mindent, a mit lelkem tisztel, s szívem szeret és óhajt; Bécsot pedig öt napi mulatás után, s Morávián keresztül egyenesen Prágának tartottam. Csehországban minden városocskában régi *ceh* emlékekkel teli templomokat és temetőket találtam, s itt búsultam hogy nálunk nem csak kevés nyomai vagynak a régi kornak, de hogy *magyar* sírköveink nincsenek is; épen úgy irigylettem a prágai muzeumban a csehektől literatúrai régiségeiket a X. XII. stb századokból. A könyvtárnok, Hanka úr, a legnagyobb szívességgel fogadott, s nem átalotta a fáradságot, nekem, a céhbelinek, némelyeket *ex tempore* le is

fordítgatni. Valóban a cseh nemzetnek mindég több poetai lelke volt, mint nekünk. Némely poetai régiségeket ki is adott, Szvoboda úr német fordításával együtt. Ha rá fogok még érni, írok valamit az ő cseh literatúráról. Ki festi le érzéseimet, Tek. Úr! mikor Wallenstein palotáját jártam össze, dolgozó és hálószobáját, a lovagtermet (Rittersaal) és tündér kertet, fürdőbarlangját, kápolnáját! stb.; minden még a legjobb állapotban! Ha mi így ballaghatnánk fel s alá R. csarnokai-ban! Prágánál kevés hely és város interesszansabb historiai tekintetben, de a szépművek kedvellője is lel eleget, s hosszas volna, ha mindent eléhordani szándékoznám, a mi azon hat nap alatt minden léptemen meglepett, a melyeket ott töltöttem. Carlsbádban de-Carro könyvecskéjében a Tek. Úr és Szemere tudva lévő fordításait olvastam. Hogy Kazincezy nincs itt e tündérvilágban! így kiálték. Innen Teplicbe mentem, mely vizei által nem kevesbbé híres. A behatás, mely itt várja az utazót, annyival kedvesebb, mert az alpeszi Carlsbádból elmenvén, itt valóban olasz tájékban találja fel magát az ember, ha nem olasz ég alatt is. Most a buján termékeny szép Szászország vett keblébe; s majd az Albisz hasonlíthatatlan bájos vidékei, majd a szép Drezda a maga művészeti remekjeivel; de legnagyobb gyönyörűségem volt kétszeri műtatásom Tiecknél, kihez invitálva voltam, s ki nem sajnálta Shakespeare Viharját felolvasni kedvemért, s én meg voltam győződve hogy a hír nem hazudik, midőn Tiecket a declamációban *nagynak* nevezi. Göthének születése napja volt épen, s ennek üllésére Faustja adatott úgy, a hogy soha többé nem fogom látni. Lipesében ez ízben csak egy napot töltöttem, és siettem Weissenfelsbe, hol Müllnernek, a Schuld apjának, sírját mutattattam meg magamnak. Lütznél a kő, hol a svéd Gusztáv esett el. De a legszebb napok Weimárban vártak rám, hol Göthe udvariasan (in bona signif.) fogadott, s fél órát hagyta magánál töltenem. Álltam a nagyherceg és Schiller sírjoknál, úgy a Herderénél s a Schiller és Wieland házaik küszöbjein. Excursiókat tettem Weimár legközelebbi igen szép körületeibe, és Jénába, holl Schiller kertje vonzott legalább. A híres Eichstaedtnak egy szépen conci-

piált, de rút szász ajakkal elmondott latin beszédét hallottam. Szükségtelen említenem, hogy mindenütt megismerkedtem híres orvosainkkal; Jénában Ludennel is. Erfurtban ott jártam, hol Luther kelt és járt, tisztelettel léptem azon cellába, hola nagy augustinus elmélkedett és szenvedett, s az egyházba, hol szavai dörögtek. Goethe cabinetjei, parkja, de kivált narancskertje tetszetek, de jobban örültem, midőn Eisenachot elhagyván a Wartburgra mentem fel, hol a reformátor mint Ritter Georg rejtőzködött az aacheni birodalmi gyűlés után. A kápolnában, hol ő a várnépnek prédikált, megpillantottam a magyar címet. Valóban dobogó szívvel kérdém a castellán szép fiatal leánykájától, ki a várban körülvezetett: Hogy jó ide a magyar címer? szép gyermek! ez az én hazám címere. Ej, uram, hiszen a thuringiai mark grófné, a sz. Erzsébet, magyar volt; s talán csak tudja, hogy a thuringini markgrófok régenten itt laktak. Eszembe jöve a magyar királylyány, s hogy Marburgban van eltemetve, s fel lön téve, hogy oda elmegyek. Wartburg tája, s a thuringiai hegységé, az isten világának bizonyosan egyik fő szépségü része; innen gyalog jártam meg Altenstein, Liebenstein és Meiningen nagynemű romános scénaít, mint egy aventurier, s voltak is aventürjeim, melyeket lábam és szívem érezett. Az utolsó városban, mely mostani igen jeles hercege alatt nagyon emelkedik, gyorsszekeret fogadtam Bajorországba. Würzburgban az universitás egyik professorának Handbuchot adtam, hogy a philos. és orvosi társaságnak (mely elsőb címjénél fogva a széptudományokra is kiterjeszkedik) benyújtsa. Innen Heidelbergába mentem, a német természetvizsgálók és orvosok gyülekezetére. Itt számtalan nagy emberrel ismerkedtem meg, úgy szólván Európa minden részeiből. A praesidens annyira megörült, hogy végre magyarországi orvos is jött, hogy azon beszédben, melylyel a gyűlést elkezdte, érintette is. Az universitás bibliothekájában egy német codexet találtam, mely Magyarország történeteit adja elő Mátyásig, s melynek megismertetését tőlem a Tek. Úr tán olvasta is már a Tud. Gyűjteményben. A heidelbergi gyönyörű várban a híres nagy hordónál sokkal inkább meglepett Ottó királyunk szobra, egyéb

pfalzgrófokéi között. Manheimben megnéztem Kotzebue házát; s itt láttam először a Rajna vizét is, sőt által is mentem rajta, hogy azt a nevezetes földet is lássam, mely annyit forga kérdés alatt a francia háborúk alatt. Elmentem volna Wormsba s Majnai Frankfurtba is, de ez esztendőre maradt. Nórimerberga vonzott nagyon, s ha most nem menék oda, nem láttam volna soha, mert esztendőre Münchenbe menvén a Schweizből, nagy kitérés volt volna. Legszebb napjaim közé tartoznak azok, melyeket Nórimerbergában tölték. Ez még most is a régi, és sehol sem érzi az utazó magát oly tökéletesen a német középkorba visszavarázsolva. Voltam Hanns Sachs és Dürr házaikban, a gót egyházakban; csodáltam a német szorgalom mindenféle munkáit, s a német művészség remekjeit, melyek, úgy tetszik, mind oda gyűltek, hogy egyetemben hassanak a nézőre. A derült Erlangában Beregszászra emlékeztem; Koburgban pedig Koháry leányát láttam, kinek temérdek jószágai most . . stb. Hildburgshausen és Schmalkalden lettek most figyelmem szegény tárgyai; az utóbbiban Luther is megjelent, midőn német hercegi védjei az itteni várban a híres schmalkaldeni frigyét megkötötték. Keresztülutazván magán a thuringiai hegységen, sokszor visszaemlékeztem a természetnek azon scénáira, melyeket a Szepesség déli részeiben csodáltam, midőn azt 1824-ben jártam meg. Góthán, Erfurton és Weimáron keresztülmentvén, ismét Lipcsében múltam, s itt több napokig. A Michaelismesse legnagyobb virágjában volt; meglátogattam az orvosokon kívül a philolog Herrmannnt, ki de metris Pindari irt, Krugota philosophot, s Pölizet, a politicust és historicust és aestheticust. Paulust, a dühös kálvinistát, de leghumánusabb, sőt szeretetre méltóbb embert a világon, még Heidelbergában látogattam meg, a mit elfelejték mondani. A legszívesebben fogadott, s hazánkat illető kérdései főleg a ti confessiótok állapotját illették. Lipcséből Hálába mentem. Ott hallottam először ítéletet physiologiai munkámról, s kitől? — a világ szerte híres Sprengeltől! Magyar borra invitált, s familiája körében a legszebb estvét töltöttem. A nem orvosok közt, kiket meglátogattam, az öreg consil. Schützöt kell

emlitenem, az Allg. Literatur-Zeitung alapítóját, (ámbar túl van már a 80 éven, még tanít, reggeli öt órakor már ír, maga csinálja a Lit. Ztg minden ivének utolsó correcturáját, s így eddig már 12,000 ivét; *minden* érzékei még tökéletesek), s egykor Schiller collegáját Jenában. Továbbá a magát túlélte Lafontaint, prof. Grubert, a Wieland s a nagy Encyclopaedia kiadóját (Ersch taval halt meg); végre madame Robinsont, Talvj név alatt a szerbus dalok jeles német fordítónéját. Witttembergában Luther bronz szobrát (Schadow műve), Luther hallgatósarnokát (Hörsaal), hol qua theol. prof. tanított, a templomot hol predikált, és sírját, végre Melanchthon házát nézegettem. Álltam azon helyen hol az utóbik meghalt (s Nórimbergában, hol tanított; ugyan Nórimbergában 1826-ban állítottak neki szobrot), s kertében még most is látszik kő asztala, hol egy nagy fa árnyékában szeretett tanulgatni. Potsdámot a nagy Friderik a szebb városok egyikévé tette, de unalmas. A Charlottenburgi parkban egy szép délutánt töltöttem; itt láttam Claurent, a német szépek istenét a románban. Az igazán királyi Berlin mindent nyújt, mit az ész s a mesterség nyújthat, de fájdalom! a természet semmit sem tett kedvéért. Igaz, most úgy is tél vagy, de csak legalább kopár vagy hóval fedett hegyeket látnék; csak hegy legyen! A budai fi nines elementumában ott, hol *hegy* nines. Sehol nem kinzott a honvágy annyira mint itt, e sík országban. Most tapasztalom hogy igaz, mit a psychologusok mondanak, hogy a hegyilakó ott emlékezik legforróbban vissza hazájára, hol ninesen hegy. Különbén az itteni nagy intézetek s az universitás nagy interesszét gerjesztettek bennem, s legtöbb időmet ott töltöm. Lipesében levelet kaptam hazulról, hol azt írják, hogy az orvosi kar tagjává választott; Berlinben pedig a würzburgi „bajor királyi philosophisch-medizinische Gesellschaftnak“ vettem levelét egy diplomával, melyben annak correspondens tagjává vagyok kinevezve. Meg kell vallanom, hogy a hol megjelentem a külföldön, a legszivesebben fogadtattam, sőt, ha szabad e szóval élnem, érdemetlen *figyelmet* is tapasztaltam mindenütt — s így Berlinben is. *Szép* társaságokba is vagyok sokszor hívva, de *tu-*

dós társaságban is megjelentem kettőben; a Humanitätsgesellschaftba s a kir. medicinisch-chirurgische Gesellschaftba voltam már invitálva, s mint vendég ebben is, amabban is már két ülésben voltam jelen. Drezdában is volt szerencsém a praeses által a societas physico-medicában bemutatattanom, sőt némely úti orvosi tapasztalásaimat előadnom is. Elgondolhatja a Tek. Úr, ex tempore! Ugyan félttem, de csakhamar feltaláltam magamat. Valami 4—5 hét múlva elhagyom Berlint; utam: Brandenburg, Magdeburg, Göttinga, Cassel, Marburg, Giessen, Frankfurt, Mainz, Coblenz, Bonn, Cöln, Aachen, Jülich, Lüttich, Brüssel, Gent, Brügge, Ostende, London, onnan Párizs (3 hónapra), Genf, Lausanne, Bern, Basel, Freiburg, Strassburg, Stuttgart, Tübingen, Ulm, Angsburg, München, Salzburg, Linz, Bécs, s így — a drága hon. Ez marsrútám. Augustus elején otthon leszek. Az idén 303 mérföldet utaztam — de ez többet fog tenni! Tartson meg a Tek. Úr minden távolságban szeretetében úgy, valamint én maradok mindenütt régi híve S. F. m. p.

Nem tudom megnyerem-e az engedelmet a würzburgi diploma elfogadására. Bártfay egy csinos kis epistolával tisztelt meg; én is epistolával akartam felelni. De nem ment. Az élet azt mondja: Recipe etc. Lakásom Kaiserstrasse Numero 25, 1-ső emelet.

## CII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves és hálás tiszteletét.*

Széphalom, decemb. 31. 1829.

Nagy érdemű, nagy fényű barátom! Bépecsételve áll a levelem a Tek. Asszonyhoz, szíves kívánságaimmal az új esztendőre, s azon kéréssel, hogy a levélbe tett papirosszeletet első levelébe, melyet el fog indítani, bérekeszteni méltóztassék, midőn tegnap már gyertyavilágnál vevém Berlinből, dec. 8-dikán irt megbeesülhetetlen leveledet. Édes barátom, örvendek magadnak, de örvendek a hazának is, hogy ezen

útadat tehetéd, magadat ismeretekben meggazdagíthattad, s a nemzetnek a külföldön becsületet csinálhatál. Bár, édes barátom, utazásodat kidolgozni s nyomtatásban kiadni méltóztatnál. Mi, kik azt az utat nem teheténk, néked köszönénk, hogy a Te tapasztalásidban részesülhetünk. Az nem lenne oly száraz, mint a mit a Tud. Gyűjteményben olvasgattánk.

Levelednek sok helyein sikoltottam fel, de sehol nem annyira mint midőn írod, hogy Göthénél tölthetél fél órát, meleg nyájassággal fogadtatva. Irigyletem azon szerencsédet is, hogy a Luther cellájában lehetél, mert ha a theol. kérdésektől borzadok is, tisztelem azt a nagy lelkű, azt a hős lelkű embert. Bolondságai a század bolondságai voltak, s azokon is keresztül kelle esni. Reménylem Göthével beszéllél nyelvünk s literatúránk, s a Széchenyi, Vay, Andrásy és Károlyi hőstette felől, s bár előtte valamit declamálál vala magyarul hogy ő ítélhetne utánad nyelvünk hangzásáról. Bár Tiecknél s még a szép asszonyok körében is szólhatnál nyelvünk felől. A külföld nem egyedül abban esalatkozik, hogy más a mi nyelvünk, más a tótoké. Kivált azt szeretném, édes barátom, ha nekik hexametereket pattogtatnál el. Tedd ezt majd Londonban, Párizsban, és valahol helye lesz. Engedd ne felejtsem azt a kérést mely lelkemen fekszik: festesd és lithographáltasd magadat Engelmannál, feltétetvén a festő neve mellé *peint à Paris, 1830*, hogy az is documentálja ott műlatásodat.

Én és házam népe ez őszszel sokat betegeskedénk, s Emilt még is leli a hideg... Én azonban elvégzém a Sz. Hajdan Gyöngyeit, s azok Budán nyomtattatnak már. Emilia Gallottit újra letisztáztam, most Sara Sampson és Minna von Barnhelm vannak munkában, Sallustiust pesti útam óta is újra dolgoztam, biographiámat folytatom. A mit Muzáronban Csonkoni felől mondtam, rám is iszonyú veszélyt vona, s onnan a honnan nem várád; s onnan azért is, mert elhiteté magával, hogy epigrammom (Handbuch II. 44. lap) reá van írva, holott ő történetet soha nem írt. Nem megbántott kevélységből, hanem mivel úgy hiszem, hogy mikor a tanácskozás helyén tett szavunkkal ellenkeznek, vagy meg kell vallanunk hogy

vétettünk, vagy ha nem vétettünk, vitatni kell a dolgot, újra fogok szállani Cs. felől, s megmutatom, hogy ő úgy nem született Árpádiászt adni, mint harangot önteni, és hogy ő oly firkálású ember volt, mint a németek közt az istenben boldogult Kotzebü. De mind ezt nyugalomban teszem. — Barátink felől semmit nem írok, mert azt magok fogják tenni; magamról semmit, mert nem tudnék mit. És így ide írom a Sz. Hajdan Gyöngyeinek hymnusi szárnyallású praefatióját. — Az isten angyala védje minden léptedet.

A H á r f a. (1. Kazinczy F. Versei, Gyémántkiadás 87. l.).

Ennek legalább az a haszna lesz, hogy ha prosódiánk felől lesz szó, felolvashatod, ha könyv nálad nem lesz is.

Ha Balog Pál úr veled talál lenni, mikor ezt veszed, köszönts barátsággal. Az az úr jó darabokat ada Zsebkönyveinkben. Élj szerencsésen, tisztelt szeretett barátom, és ha majd Londonban és Párizsban lészesz, emlékezzél meg, hogy barátod felejteni fogja bajait, ha leveledet veheti. Fekete Gáspár urat a párizsi követnél köszönts nevemben. Nem régen kértem meg hogy számomra irasson ki valamit Salustia nézve. Legyen gondod rá, hogy vehessem. Ölelem kevélykedő barátsággal.

### CIII.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

London, martius 15. 1830.

Még Berlinben vettem szives leveledet; de az ott töltött végső holnapi elfoglaltságom, s attól fogva ekkédi vándor életem, nem hagyának időt a felelésre. S most hogy neki ültem, mennyit nem írhatnék! De elégedjél meg ezen kevéssé: a többit tán nyomtatva fogod olvasni. Magdeburgon, Göttingán, Casselen, Bonnon, Colónián, Aachenen, s Brabant és Flandria minden városain keresztül — mindenütt a szükséges mulatással — a tengert Ostendénél értem el, s ott e hó 6-k. hajóra szállottam reggel, s estve szerencsésen megérkez-

tem Angliában, Marget nevű tengeri városban, s más nap este a legszebb vidékeken keresztül Londonban. Itt Bowring úrban, verseink angol fordítójában, a legszívesebb barátot találtam fel, kinek minden gondja az, hogy napjaimat a leghasznosabban töltssem. Átala bé vagyok vezetve a legszebb körökbe, tudós társaságokba, mindenhova hol nevezetést láthatni, s mindenütt úgy vagyok fogadva, hogy, bár minden városokból, hol múltam, édes emlékezeteket hoztam magammal, innen bizonyosan a legédesebbeket fogom. Ámbár csak ezen hónap végeig maradok itt, még is, reményem, Londont jól fogom ismerni, s meglehet, ha írok valamit útamról, a londoni út lesz az első. Belebb az országba nem megyek, mert eddig is már iszonyú sokat költöttem; de egy pár excursiót még is teszek, Windsorba, Greenwichbe stb. Míg ezen leveletem megkapod, már Párizsban leszek, hol ügyedet Feketénel híven elő fogom mozdítani, s róla a maga idejében tudósítást adni.

Bowring munkája a m. poesisról Eszterházy Pálnak van ajánlva, s egy hozzám írt sonettel kezdődik. A históriát követik 25 költőkből választott darabok, s 65 népdal fordítása. A választás nem mindég szerencsés, a fordítás többnyire. Itt, hol az embereknek soha eszükbe sem jut hogy magyar van a világon, B. által terjed igyekezeteink ismerete. Munkája már valami 15 angol újságokban van ismertetve, s ezeknek olvasói számtalan ezrek. Imitt amott darabok is vannak belőle közölve, s ezek közt némelyek Tetőled is. Egy Barrow nevű tudós angoltól hallottam a Békákat felolvasatni, melynek fordítása remek, s ő a darabot igen jelesnek találta. Vannak pedig fordítva a következők: Tanítvány, Borz, Békák, Az ő képe, A Sajka, Milliók között, A kötés napja, A Hexameter és Pent., Minnyi, Cupido és Oroszlán (egy recensio ennek originálját a görög anthológiában találta). Neved alatt ezen mottó van: Omnia cantat, omnia ornat, és — de ne ne vess, mert B. a satirát megértette, hanem ezt a sort azért szakasztotta ki belőle, hogy több-oldalusalágodra emlékeztessen: „Poeta vagy s historicus.“ Azonban nem tagadhatom, hogy annak, ki ama *Izére* emlékezik elevenen, egy kissé

furesa. Kisfaludy Károlynál ez van mottóul: Par nobile fratrum, — s így sok másnál igen jó. — Én megint fordítottak vele, s lehet, hogy egy második kötet is létszen. De ennek számára nagy gonddal válogatom ki neki a darabokat, s ez a II-d. kötet, ha elkészül, bizonyosan igen jó lesz, s az elsőnél több diszt fog reánk deríteni. Ő hajlandó Kisfaludy vígjátékaiból is egy kötetet elkészíteni.

Tudom nem kevéssé fogsz a következő hírek örülni. Eszterházy Pál 13 esztendősi fiának nevelője, egy bizonyos Mayer, Vasvármegyei fiatal ember, jeles hazafi, s a szüléknek tökéletes bizodalját bírja. Ez a mi kiseded Miklósunkból, kinek az isten jó főt s jó szívet ada, hazánknek egy jeles polgárt, s nyelvünknek bizonyosan nagy pártfogót nevel. A kis Eszterházy, mikor B-től megtudta, hogy Londonba jövök, azt mondta, hogy nagyon szeretne látni, mert B. és Mayer ki tudja mit beszéltek neki rólam, s így B. múlt esztörtökön egy soiréet adott, hol a kis Eszterházy is jelen volt. Mikor beléptem, Mayer mindjárt magyar szóval és barátsággal, s a mint látszott örömmel, köszöntött; Eszt. pedig nekem jött, kezemet megszorítva, s magyarul köszöntve. Mikor azt kérdeztem tőle: mikor volt utólszor Magyarországon, ezt felelte: „Még én nem voltam Magyarországon, Ratisbónában születtem, s most mindég itt vagyunk. De azért magyar vagyok, mert uramatyám is az; és ugyan szeretem a magyarokat.“ Mikor elment, azt mondta: Ugyan látogasson meg édes S. úr! Tíz órakor van a legjobb idő; azután fogok valamit fordítani is magyarra.“ Ő éneklé a Földiekkel játszót is, és megígérte, hogy, ha eljövök, klavir mellett fogja producálni. Vasárnap reggel meg akartam látogatni, de nem volt otthon, este pedig hozzám jött maga a nevelővel. Azt mondták hogy a herceg (a követ) szívesen fog látni. Holnap van szándékom oda menni. Nyelvünk hangját sem Goethe, sem Tieck, sem Schlegel nem hallották, mert nem kívánták, s nem leshettem ki az alkalmas szempillantást; s tolongó nem akartam lenni kincsünkkel. De hallották sokan mindenfelé.

Januárius 29. Berlinben, az angolházban Berlinnek több (valami 20) tudósai előtt tartottam egy előadást nyelv-

vünk alkotmányáról, s akkor szóltam prozodiánkról is, és felolvastam mindenféle rimes és rímetlen mértékelt verseinket. A Bowringnál volt társaságban lesték hazámfiával való beszédemet, s kedvező észrevételeket tettek itt is, mint mindenhol. Örülök annak is, hogy számtalan ismerkedéseim által leltem alkalmat, sok jót mondani nyelvünkről és rólunk; nem sok tüzzel teszem: az utazó magyar nem lehet egyéb mint szerény, de úgy tartom hogy aztán hiszik, a mit mondok.

Még egyet, Tekintetes Úr, minekelőtte ezt bevégezném, a mi nagyon szívemen fekszik. Sokszor kértelek, gyűjtenéd össze minden eredeti verseidet. Nálunk csak az tartatik poetának, ki in massa lép fel; s valljuk meg, hogy a csupa olvasó nem könnyen ismerkedhetik meg a költővel, ha darabjai úgy el vannak szórva, mint a tied. Együtt kell lenni mindennek, hogy egy a másik által legyen világosabbá, hogy a költő pályájának tendenciája tárva álljon. Ehhez azt ragasztom, hogy a kiadó én szeretnék lenni. Ha darabjaid mind Pesten lesznek haza jövetelemkor, elő fogom terjeszteni azoknak elrendeléséről való vélekedésemet, s a mit te azután jónak fogsz találni, azt teljesítendem örömmel. Láttam számtalan francia és angol kiadásokat utaztamban, s reményilem a nyomtatással meg fognál elégedni. Majd ad az isten módot rá; velinen szeretném egészen, s képpel; előre bocsátván verseidről egy értekezést. Ne késsél, az idő itt van. Lehet hogy többi barátink is azt teszik a magok munkáikkal. Éljen igen boldogul.

---

CIV.

KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, sept. 25. 1830.

A Mailáth Regéi kezemnél vannak. A bevezetés meglesz, és közölve a Tek. Úrral megjelenése előtt. Mivel pedig most a MS. elolvasására rá nem érek, azt az előszót is arra az időre hagyom, mikor két harmada nyomtatva lesz, mert úgy olvasva is corrigálva is egyszerre lesz.

Szemerét a Tek. Úr félre értette. Ő nem úgy contra-  
hált Károlyival, s Károlyi ily egyezésre sehogy sem léphetik.  
Van reményem, hogy ámbár több felinél ki van már nyom-  
tatva (a Hebe, Auróra, *Muzárlion* köteteiben), Károlyi által-  
veszi tulajdon Verlágúl. Ennél fogva méltóztassék minél előbb  
tudósítani, által akarja-e a Tek. Úr neki adni, s mily felté-  
telek alatt?

Igen sajnálom, hogy mind eddig a *Versekről* nem vet-  
tem értesítését a Tek. Úrnak. Az oly dolog lett volna, me-  
lyet én kedvvel és buzgósággal vittem volna véghez. Vagyok,  
s a többi.

## CV.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Toldy Ferencnek Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Újhely, oct. 5. 1830.

Fogadd szíves örvendésemetszerencsés megérkezésed-  
hez a német, angoly és francia földről, tisztelt szeretett bará-  
tom; fogadd szíves hálámat azon nagy becsű örömökért,  
melyeket nekem onnan is adtál. Kevélykedtem szereteted-  
nek ezen bizonyágaival, s zemplényi barátim örvendve ol-  
vasták Berlinből és Londonból írt leveleidet. De engedd mon-  
danom, azok nem eloltják, hanem csak ingerlik a szom-  
jat. Bár azt nyerhetnének Tőled hogy ezen útazásod jegyző-  
könyvét végig forgatván, a mit a külföldön látál, az egész  
honnak elmondanád. A haza érti mit vehetne a Te tudomá-  
nyaidtól, a Te férfi szépségű stilusodban.

Hogy Fekete Gáspár teljesíté vala kérésemet, s azt a  
mit Dussault ira Sallustius felől, nekem megküldötte, én egye-  
nesen a Te emlékeztetésednek köszönöm. Valóban az ér-  
demlé hogy neki és Néked kérésemmel alkalmatlankodjam.

Hogy a Mailáth Regéi valaha már jelenjenek meg, na-  
gyon óhajtom, s szívem eléggé emlékeztet hogy Károlyi Ist-  
ván úrnak sokkal tartozom. Tedd tehát a mit tehetsz. Vak-  
tában javallok mindent a mi neked tetszeni fog, s egyedül  
azt kérem, hogy minekelötte hozzá fognak a nyomtatáshoz,

láthassam milyen betűk, milyen formátum, és milyen papíros fog hozzá vétetni. — Elborzadok az Ezer és egy Éjbe pillantván.

Verseim letisztázva várják rendeléstedet; egyedül epistoláim vannak hátra. Hogy azok valaha jussanak sajtó alá, magam is óhajtom, s kevélykedem azzal, hogy kiadójak lenni méltóztatol, édes barátom. De elborzadok midőn azt a tarkaságot látom. Musterkarte anzusehen! Azonban te lásd mit csinálhatsz belőlök; és a daraboknak mely rendet adhatsz. Első alkalommal küldöm a letisztáztakat, s írom az Epistolákat is, mihelyt rá érek, hogy azokat is vehesd.

Élj szerencsésen és szeress továbbá is. Azon leszek minden örömmel, a mi van, hogy azt érdemelhessem. Szíves tiszteletemet szüldéidnek. Kérd, kérlek, hogy engem becses emlékezetekben megtartani méltóztassanak.

## CVI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, oct. 26. 1830.

Vettem oct. 5. írt levelét a Tek. Úrnak, s arra csak most felelek, mivel csak most végeztem a Regék iránt Károlyival. Azok tehát esinosan meg fognak jelenni, a kisebb formátumban; 18-ad rétbene, azt ugyan nem tudom, mert nekik, ha nem hibázok, itt arra a formátumra nincsenek Durchschuss-léncáik, pedig én azt kívánám hogy durchschissoltassa: ez *első* requisituma egy szép kiadásnak.

Próbalapot fogok küldeni, mikor lesz. A honorárium 100 kötött példány. Fájdalom! pénzt nem tudtam tőle kapni, s ennyi példányt is, és még kötve is, nagynehezen. De hiszen meglássuk, tán eladhatjuk a példányokat. Két kötetre lesz felosztva, s különb lesz az 1001 Éjnél.

Verseit nagyon várom a Tek. Úrnak. Mihelyt itt lesznek, öszvehívom barátimat, s tanácskozunk a rendről. Szegény Vitkovicsunk Verseit válogatva *én és Vörösmarty* szándékozunk kiadni hasonlóan, mint Vörösmarty a magáéit, s én a Tek. Úrét.

A plánumot jóváhagyása alá fogom bocsátani a Tek. Úrnak. Károlyi a Regék első MS-ának utolsó levelét kéri, melyen a censura van, hogy ne kelljen újra Dreschernek instálni.

Lesz-e időm, utazásaimat leírni? nem tudom. Igen sokat tennének. Németország két kötetet adna, Anglia egyet, Franciaország egyet, Belgium, Schweiz, Olaszország legalább egyet, s én igen el vagyok foglalva, mint kis praxisom által, mely már megindult, mert igen lelkismeretes vagyok, s a mellett nagy caeodubius, hanem a literatura által is, melybe ismét bele sodortak.

Holnap megünnepeljük a nagy napot Josephinénél. Oh édes Tek. Úr! Éljen még igen sokáig közöttünk!

Szemere ismét a régi kedves ember, mert egészséges. Döbrentei pöffeszkedik és bujkál.

Tisztelik minden barátjai a Tek. Urat, s azok közül legszívesebben hü szolgálja Schedel.

## CVII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.*

Újhely, nov. elsőjén 1830.

Tisztelt kedves barátom, Elfogadom a Tek. Károlyi új ajánlását, még pedig nagy örömmel. Szívesen köszönöm baráti fáradozásodat. Kinek van inkább szüksége pénzre mint nekem, minekutána a prokátorok istentelen kezeiből még a septemvirátus sententiája sem tudta kikapni? De érzem én, hogy typographusainknak, bár oly gazdagok mint Trattner és Károlyi urak, pénzt adni bajos, s én megelégszem itt a száz nyomtatványnyal, de azt kötöm ki:

1. Hogy igen szép betűk, s
2. Igen szép papiros vétessék a munkához,
3. Hogy ritkított sorokkal nyomtattassék.

Borzadva látom az Ezeregy Éjsz. példányát, melyben betű, papiros rosszak, és a 2-d. kötet nem durchschissolva van nyomtatva, holott úgy az első. Valóban Vörösmartynak inkább kellene tisztelni nagy érdemeit.

Megtartottam-e a Mailáth Regéjinek má recensúrán for-

gott esomóját, nem emlékezem. Ha megvan, küldöm; de ma nem mehetek haza, s nem keresheti fel senki a háznál.

Ha utazásodat nem olvashatom, perleni fogok sorsommal. Barátom, mennyi jót tennél a hazával, ha azt megírnád és kiadnád. Adjanak Néked arra az istenek mind kedvet, mind ürességet.

Köszönöm annak a tisztelt barátnénknak kegyességét, a ki nevem napján benneteket magánál látá; köszönöm barátságos emlékezéseiteket. — Október 27-dikén én is sorba emlékezem minden barátimról. A születés napjának az adja meg igazi becsét, hogy akkor bizonyossággal remélhetjük, hogy barátink rólunk emlékeznek.

Verseim esomóját, az epistolákon kívül, melyek nincsenek letisztázva, itt küldöm. Akarva hánytam el a darabokat, egyedül a legelsőt tettem első helyre, mert úgy hittem, hogy az oda illik. Lássuk tehát, tisztelt kedves barátom, mi jót tudtok tenni e *musterkartokból*.

Minthogy a Vitkovics Verseit is szándékozol kiadni, ide teszem a mit hozzám Moesáry Antal úr küldé. V. 1809. engem szöllita meg, hogy ha a háború ötét el találná temetni, s én fenmaradnék, tartsam fel emlékét. Midőn tehát meghala, azonnal kihirdettetem az újságokban, hogy teljesitem akaratját. De testvére nem küldé hozzám semmit. Tisztelem a megtagadást; nekem elég hogy akartam tenni a mit a barátság kívánt s tisztemmé teve, s szívesen örvendek, hogy ezt Te teszed, kinek megtisztult érzését s tudományait nálamnál senki még inkább nem tisztelheti. — Élj szerencsésen, dísze, öröme barátidnak. —

Pöf úr nagyon befüte magának; ezután nem fog oly szemtelenül taréjoskodni; de taréjoskodni mindig fog, s a mely ravaszsággal eddig tudá némelyeket megkapni, úgy fogja magát kedvekben meg is tartani. Mindenre kész ő, csak pilloghasson. Miattam bizvást; az efféle engem meg nem bánt soha, de midőn a rossz ember pletykálgat, hogy mások kisebbek legyenek mint ő, az legalább felette alkalmatlan portéka, és hogy a mi két lelkes barátunk elébe veté a basilis-

cusnak a tükröt, az ugyan felette jól történt\*). Egy barátom írja, hogy látta Pöf urat, s ámbár volt alkalom reá, Pöf elő nem hozta baját a mieinkkel. — A Yorick Levelei feszes és ne ologismusokkal eltölt fordítását a mi egyik barátunk megtámadója azzal menti, hogy *rajta akará hagyni* az ángoly szint fordítója. — Ha ez súlyos mentség, mi fog tehát kárhoztatni? — Én Pöf urat szeretni nem tudom: de ha jót irand, a mi eddig rajta felette ritkán tudott megtörténni, én leszek az első, a ki dolgozását imádja. Mert gyűlölni a rosszat szabad, de soha sem különben mint nemességgel; s mikor a közjava forog szóban, személyes idegenségről nem szabad emlékezni.

*Toldynak küldöttem 1830. november elsőjén:*

1. Sípját s e koszorút.
2. Kékellő violák
3. Nem kérdem én azt, kis madár
4. Zellim legelső rózs.
5. Szökj Epigramma.
6. Küpris ez itt?
7. Jön, lő, s győze!
8. Antinous.
9. Venus Callipygos
10. Ió és Jupiter.
11. Madonna Carlo Dolcétól.
12. Psyche a lepével. Oh a mennyi lányka.
13. Laokoon.
14. Karlsbadi fürdőre (Poetai Berekbe van helye, mert fordítás).
15. Olasz dalt német drombhoz.
16. Elmaradás, te vagy a keserű
17. A szem látni tanult.
18. A bűnösök.
19. Lucretia.
20. A nagy napon.
21. Biharnak két nagyja.
22. Gróf Ráday Erzsi.
23. Mezei Virágok.
24. Az Erdő.
25. Graphidion.
26. Pór góg.
27. Váradi ferdőben

\*) A *conversations-lexicon*ni pörre vonatkozik itt K. F., különösen Bajza és Fenyéry irataikra Döbrentei ellen.

28. E busa nép.
29. Distichon eredete.
30. Koptusi íntés.
31. Sulpicia (fordított darab ; és így a Poetai Berekbe).
32. Leonidás (Leonidás nem fordítás).
33. Halld Vayt.
34. Reményem eltűnt.
35. Keresztes Bálint.
36. Felfele tart mindég.
37. Űss, csak szállani hagyj.
38. Égtem érted.
39. A tisztulás innepe.
40. Az oktalan bölcs.
41. Plátó lelke valék.
42. Kant és Homer.
43. Elfolya kétezer év (A Napoleon és Luíza menyegzőjére).
44. Egy lovat, egy tehenet.
45. Hittem az esknek.
46. Ámor az Oroszlánon.
47. Az Inn hátán.
48. Féltre a gögössel.
49. Távolság vagy mindég.
50. Nagy de rövid bánatás.
51. Szirt, rendíthetetlen.
52. Nyírliget.
53. Fusz a bajt.
54. Tartsa meg Európát.
55. Adj örömet.
56. Sztrígy.
57. Ő más szeret.
58. A zápor ömlik.
59. Szemeréhez.
60. Téged nyájas anyád.
61. Spissich.
62. B. Wesselényi Miklós.
63. Gróf Draskovics János.
64. Titkunkat sejtí nénje.
65. Szép a felduzzadt.
66. Pászthory sirja.
67. Martinuzzinak itt áll kápolnája.
68. Midőn az hajnal elveri álmomat.
69. Szompolygva tértem félre.
70. Csalárd örvények.
71. Űrményi.

72. Milliók közt.  
 73. A kit Athene nekünk.  
 74. Mint a szerelmes járja.  
 75. Egy fia volt ottan.  
 76. Ott Armida vevé.  
 77. Rákoson.  
 78. Hősünk zengő karvasára.  
 79. Az a kis lányka.  
 80. Mely boldog óra.  
 81. Orpheus a tekenős.  
 82. Leányka dalt, de ne.  
 83. Brekeke.  
 84. Arcképek.  
 a. Zrínyi.  
 b. Egy nap nem épült.  
 c. Ráday.  
 d. Báróczy.  
 e. Péczeli.  
 f. Himfy.  
 g. Kis és Berzsenyi.  
 h. Teleki József és Ádám.  
 i. Gr. Dess. Józs. és Tel. Fer.

85. Gibárt és Irma.  
 Poeta vagy s historicus.

*Poetai Berek.*

86. Ne furd, leányka,  
 87. Nyögdellő gyenge.  
 88. Tavasz árnyában leltem őt.  
 89. Báj arcod Blidli.  
 90. Szánlak titeket.  
 91. Ah ki hozza.  
 92. Hej te álnok csintalan leány te.  
 93. Mint a harmatozó.  
 94. Elment Chloe.  
 95. Ha holnap élek-e.  
 96. Fiam, te is.  
 97. Én szeretek, szeretve vagyok.  
 98. Szunnyadozám s a szent Cyth.  
 99. Fegyvert akartam én is.  
 100. Az éjjel a midőn már.  
 101. Kis fecske, te mihozzánk.  
 102. Leányka dölj le  
 103. A föld iszik.  
 104. Ha bort iszom.

105. Szép galamb.  
 106. A szép Cythere férje.  
 107. Hogyha életet szerezne.  
 108. Így szólnak a leányok.  
     Gibraltár.     )  
     Menydörgés ) (Dayka Versei megett állanak).  
 109. Nekem szép kis magyar lány (Pórdal formájú pajkosság).  
 110. 111. Gróf Mailáth Antalnak.  
 112. Hogy lelkemnek lelke te légy (görög).  
 113. Ajkaimon lebegett lelkem.  
 114. Pindarus Olymp. VI. éneke.  
 115. Csemegékre.  
 116. Grammatikai Epigrammák.  
     a. Ajánlás.  
     b. Az olvasóhoz.

1. Könyvgyártó.  
 2. Jót s jól.  
 3. Hogy soloecissálok.  
 4. Diphthongot.  
 5. Léleknek veve Róma s Athen.  
 6. Kárist mond.  
 7. Utálja a poetát.  
 8.  $A + B =$   
 9. Berki szokottat.  
 10. Szólj, s ki vagy.  
 11. Repkényes poharat.  
 12. Ah mi elég.  
 13. Nyargala.  
 14. Természet, te vagy.  
 15. Engemet a sokaság.  
 16. A foltatlanság.  
 17. Te cifra szókkal élsz.  
 18. A poezis kikap.  
 19. Nem szeretek nehezet.  
 20. Járj egyenest.  
 21. A Genie.  
 22. S az az új miért jobb.  
 23. Helmeczyhez. A szerecsent mosod.  
 24. A rút rút.  
 25. Mert én is művész.  
 26. Korholtatni.  
 27. Embert mondva.  
 28. Boileau után.

29. Hallgasd a mester szavait.
30. Vén Kántor.
31. et trop d' exactitude.
32. Borz.
33. Dayka, Csokonay.
34. Bántani mást vadság.
35. Cayster.
36. Két szót hall.
37. Kerüld s hajházd.
38. Ungvár-Németihez.
39. Rontott mert építeni.
40. Jó nem kell ha az emberiség.

- 
117. Egy Emlékkönyvbe.
  118. Romában és Román kivül.
  119. A kegyes Titus (Metastasio ooperája).
  120. Göthe után: Jobbomhoz.
  121. Barthos Muki.
  122. Bölöni Farkas Sándorhoz.
  123. Malonyay.
  124. Szilassy.

## CVIII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

*Schedel Ferencnek Kazinczy Ferenc szíves tiszteletét.*

(Kelet nélkül).

Sietek tudtadra adni, tisztelt kedves barátom, hogy a Mailáth Regéjinek censor által jóvá hagyott kéziratát sehol nem lelem. Kénytelen leszen tehát Károlyi úr a kézirat Drescher úrnak bemutatni. Ha az érne valamit, bizonyossá tehetném, hogy ezen újabban semmi nincs, a mit az elsőben változtatni parancsolt. — Várom a Mutatót.

Verseim csomóját eddig vetted a mi tisztelt barátnénktól, kihez azt Zelinka kispap nov. 4-d. vitte. Sokat azokban megvethetsz bántásom nélkül; ilyen az a bohóság, mely e soron kezdődik: *Nékem szép kis magyar lány.*

Major Barthosné asszony itt küld a mi kedves barátnénknak egy levelkét, szomorú hírrel. — Wékey Károly ba-

rátunk tegnap megholt. Kérlek, méltóztassál a levelkét kézéhez juttatni.

Bár ez a mi kedves barátnénk nekem pénzt küldhetne, és minél többet. De nekem nem csak pénzre van szükségem; Szemerét kértem, hogy pénzt kapván onnan, vegye által képeimet Richtertől, s azokat és egy rizma papirost (a mustrát vette tőlem) küldje a pesti vásárra lement kereskedők által, most pedig általad, tisztelt kedves barátom, arra kérem Fenyéryt, hogy nekem vegye meg 1. Az V. Ferdinánd magyar király, képét, 2. A Lajos-Filepét, 3. A La-Fayette-ét, melyeket Lichtnél talál, s a szerint bepakolva, a mint itt következik, adja által Tek. Bártfayné asszonyságnak. A vásárra ment újhelyi kereskedők ezt is elhozzák.

*Utasítás a képek bepakolása eránt.*

Mintegy hat árkus papirosat össze kell görgetni cylinder formára, arra kell görgetni a képeket. Ismét hat iv papirosat rá görgetni. Akkor a boríték papirosba tekerni, s három helyt spárgával által kötni és ott lepecsételni. Nagyon kérem Fenyéry barátunkat teljesitse e kérésemet. Neki fogom én, neki mások itt köszönni, hogy királyunkat, Lajos-Filepet, és La-Fayettet ismerhetjük.

Sietve írom ezt, de meleg szívvél. Éljen igen szerencsésen, kedves barátom, s a mi kedves Kisfaludy Károlyunknak Vörösmartynknak mondj tőlem minden szépet. —

Engedd tudakoznom: gróf D-nek Bajza felelt-e, s mikor, és hol olvashatjuk azt?

CIX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

*Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Újhely, nov. 19. 1830.

Csak azt jövök jelenteni, édes barátom, hogy a Mailáth Regéjinek előbbi kézírata megtaláltatott, s küldöm első alkalommal, s úgy hiszem hogy azt még novemberben venni fogod.

Szíves tiszteletemet a Tek. Asszonynak. A pesti szeke-  
rek már megérkeztek, de csak épen most. Hoztak-e nekem  
valamit, nem tudhatom. De oda vagyok ha pénzt nem hoz-  
tak, és a mit Szalaytól és másoktól is kértem.

Légy rajta, kérlek, hogy a Regék nyomtatásához fo-  
gasson hozzá Károlyi úr, a vásár elmúlván, és így az előbbi  
munka a műhelyben megszűnván. Ajánlom magamat becses  
barátságodba.

## CX.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, nov. 26. 1830.

Az ide mellékelt lap \*) nemzeti veszteségünkről fogja  
Tek. Urat tudósítani. Árvaságra jutottunk! pásztor nélkül  
való nyáj lettünk! Oda van tanítónk, vezérünk, s a legjobb,  
leghívebb barát! És a literatúra! Az ő hatásainak a múlt ti-  
zenkét év előszava volt csak: *most kezdődött volna maga a  
nagy könyv*. Csák Máté volt utolsó munkája, s az, oh fájdal-  
om! *torso* maradt! De úgy tesz velünk a sors: *populo tan-  
tum monstat viros!* Érezni látszott azt egész Pest! Ily né-  
pes temetést, ily gyászt városunk még nem látott. Minden  
ember arcáról e kérdést lehetett leolvasni: Hol találunk pó-  
tolékokat? *Egy* vigasztalásunk az általános részvétel, és hogy  
a Tek. Úr él még. Oh de távol tőlünk!

Képe nem maradt. Volt tehát gondom reá, hogy a festő  
még is valami alappal bírjon, s levéttetem arcát gipszben. De  
ah! mely holt, mely hideg kép ez! Peschky ismerte őt, s re-  
ményilem, a kép nem lesz hasonlatlan hozzá. Én Károlyun-  
kat Bécsben fogom metszetni, itt pedig büsztjét fogja Feren-  
czy elkészíteni. —

Ment-e már pénz a Tek. Úrnak, nem tudom; Szalayt is  
már több nap óta nem láttam, s hogy Petrovics Táblái nem  
küldettek még el, oka én vagyok, nem Stettner. V. Ferdinán-  
dot és Lafayettet még nem vettünk, mert egészen jót, itten

\*) Nyomtatott jelentés a Kisfaludy Károly halála felől. (Kazinczy  
Ferenc).

nem láttunk. Az utóbbinak képét elhoztam magammal Párizsból, melyet azon órában vettem, melyben egy nagy embertől eljöttem: ennek hasonpéldányát rendeltem meg. Szemere még nincs itt, mihelyt jő, meglesz neki mondván a Tek. Úr meghagyása.

A Regéket fogom sürgetni; a censura végett nem kell egyéb, mint az utolsó levél, melyen Drescher Imprimáturja áll. Az epistolákat sovárogyva várom, s hiszem hogy Versei iránt, melyeknek ezt a címet szeretném adni: *Kazinczy Ferenc Poetai Munkái*, kedves hírrel foghatom meglepni a Tek. Urat. Többet most nem írhatok, mert el vagyok borítva dolgokkal.

Újév után prof. Bugáttal egy ORVOSI TÁR című hónapos írást indítok meg, a Consiliumnak már kinyert engedelmével.

Az akadémiai választások megvannak:

*Helybeli rendes tagok*: Philol. Kisfaludy, Vörösmarty, Schedel.

Philos. Döbrentei (D. és Philosophia!), Imre.

Mathem. Tittel.

Természettud. Gebhardt és Bugát.

Historia: Horvát István és Petrovics.

Nem tudom mire: Balásházy.

*Vidékiek*: Hist.: Kazinczy, Kis.

Philos. Berzsenyi, Szilasy.

Philol. Kisfaludy Sándor, Kölcsey.

*Secretárius* ezek által fog Pesten választatni.

Az Aurórát Bajza folytatja, Helmecey és Schedel adják a KK. munkáit, ha Sándor nem ellenzi. A Károly újságát Helmecey és Vörösmarty kéri. (Ezt sub rosa!).

Vagyok stb.

## CXI.

### SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, nov. 30. 1827.

*Toldynak Kazinczy tiszteletét.*

Felkötém a fátyolt a mi kedves Kisfaludy Károlyunk után, mihelyt leveledből megértettem halálát. Oh barátom, mit vesztenk! — Csókollak hogy képéről gondoskodál.

Thalie leányom meglátogata. Mondám neki, mely hirt vettem tőled, s Kisfaludyt egy igen szépnek nézett leány könyveit tisztelék meg. Örvendek, hogy ezt az én gyermekem felől mondhatám neked.

Barátom, Kisfaludynál van két rezem: egyik *Calme*, Vernettől, a másik aquarelben dolgozott tengeri vész, s K. K. ezt nekem vászonra kezdé átvinni. Légyen gondod hogy megkaphassam, hogy portékái közt el ne veszzenek. Nem fogom soha engedni hogy a kezdett tableau elvégeztessék. Maradjon a mint van.

Farkas zsidó hétfőn indul Pestre, szállani fog Váci út (nem útca), Arany csillag, Madarasy ház, Winter Jakab zsidónál. — Az én Petrovicsomat és a főnotár. Dókus László úréit (talán tíz exemplar) elhozhatná. Dókus úr néhány nap előtt mondá ezt nekem. Néked kiadná Hartleben. —

Itt a Regék utolsó lapja. Nem fősúvénységből nem frankírozom leveletemet.

Döbrenteihez írt leveletemet innen fogom leírni neki. Láttasd Fenyérynkkel. — Bár Farkas pénzt hozna, és a Richternél álló képeket. Öllelek.

Másolat. (Fenyéry, f. Bártfay lássák).

*Döbrentei Gábornak Kazinczy Ferenc tiszteletét. Nov. 30.*

Meleg szívvel köszönöm tudósításodat. Azt örömmel vevém vala, ha szó rólam ott nem volna is. Így az öröm érzéséhez a hála érzése is járult. Szerettem volna már most itt látni némely neveket, de azok még ide jönnek, úgy hiszem. Most fő örömöm az, hogy a megholt Kisfaludy Károly, Vörösmarty és Schedel nevei itt állanak. Ezeknek szeretete, s a Fenyéryé és Bajzaé, nekem kevélységem.

Engedd illetnem a kedvetlen tárgyat. Azzal tartozom magamnak. Úgy hitted hogy én Fenyéryt és Bajzát tüzeltem ellened. Én *magam* állok ki magamért, mikor szóllanom kell, de mással magamért nem harcoltatok. Itéletem az, hogy a mély tudományú s példás szerénységű Fenyéry a *Kérdések* által, bár azokban kesernyesség érezteti magát, mert nem várhata jót, azt az eltiporó, azt a piritó, azt a tanító felele-

tet nem érdemlé. Ha Te a Fenyéry hangján, bár szelid keser-nyésséggel, felelél, történt volna-e a mi történt? S a tanítani oly rettenetesen szerető, felelek érte, nem kapott volna tanító feleletet. S ki fogja hinni hogy az a Téged Magyar Campének nevező Felelet nem a te tolladból folyt, holott a stílicádát magasztaló sorokban a te *ismert* virágidat látjuk? S ha nem te írtad, ki fogja hinni hogy nem olvastad, minekelőtte lenyomatták? S ki nem kiált téged vétkesnek hogy azt a Csokonai marhai dühü énekét megszenveded? Barátom, tekints körül, s kérdjed: honnan az a neheztelés, melybe te magadat társaid és nem társaid, sőt még asszonyágok előtt is, hozád? Mert hogy téged azok sem szenvednek, a kik nem mutatják hogy gyűlölnek, és a kik felől azt nem is álmodod, azt én írt bizonyságokkal mutathatnám meg, ha a becsület nem tiltaná. Téged elragada magad előtt is váratlan szerencséd, s az nem jó. Azt magad is sokallod, úgy hiszem; nincs tehát szükséged rá hogy másokat tapodj, és hogy azoknak tolakodjál elejekbe, a kik felől lehetetlen nem érzened hogy többek mint Te vagy. Miattam tolakodhatik előre valaki akar, és ha Bajza jó, a halhatatlan Bordal éneklője, tisztelettel vonom félre magamat; de még neki is rossz neven venném, ha lábamra háгна tolongásában; olyan mindég alkalmatlan. Én is szerettem elől állani, de soha nem tolakodtam; érzettem hogy a tolakodó maga fedi fel a mit elrejteni akar. Az igazán nagy minden helyt, elől, hátul, középen díszít ad helyének, s arra hogy pirulás nélkül ülünk elől, ha nem érdemeljük, nagy mértéke kell a szemtelenségnek. — Ne hidd hogy Yoricod engem megbánta. Nem bánta meg, sőt örvendenék ha olvashatólag s ha jó magyarsággal volna is fordítva; én úgy hiszem, hogy a grammatikázás pedantériára vezet (s ez neked egyik hibád), s hogy semmi szer nincs alkalmasb kimutatni mi van jól, mi van rosszul magyarul, mint ha többen fordítanak azon egyet, s óhajtom hogy Sallustomat is dolgozd újra. Az mindég szabad. De a később fordítónak nem szabad az elsőbb alatt állani.

Szeretném tovább, ha Te szoktathatnád el magadat azoktól a praeceptoroskodásoktól, a miknek lehet helye Er-

délyben, de, a mint Fenyéry megmutatá, itt nincs. Nincs senki közöttünk a kire rá nem fér az emlékeztetés: de a tanító nevetéséssé teszi magát, midőn ott akar igazítani a hol igazítani nincsen mit, s későn látja, hogy a gondolt hiba még szépség. Ez a baj rajtad sokszor megtörtént.

Én óhajtom hogy veled kedvetlen összeakadásba ne jöjök, s valamint attól magam fogom óvni, úgy kérlek Téged is, hogy kipattanni ne kényszeríts. Szeretném élted utolsó éveit nyugalomban tölteni, de szabad nyugalomban. Éljen szerencsésen. Újhely nov. 30-d.

## CXII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhely, dec. 3. 1830.

Tisztelt kedves barátom, A múlt kedden indula hozzád levelem annak másával, melyet a philosophusnak írtam. Gyilkos levél, de nem goromba, s a ki tudja a történeteket, azt is tudja hogy nagy szükség vala megkérnem, hogy tolongásaj közt ne tapossa meg lábamat. Nyugtalan vagyok hallani ítéleteket eránta. Erről a Néked megküldöttől írtam le a mely hozzá ment. Azért volt a Néked küldöttben az a sok törlés.

Kezedben van tehát már a Drescher kezével signált lap. Magát az elvetett exemplárt is viszi Farkas zsidó a jövő héten; hogy, ha talán szükség lenne rá, előmutathasd.

Viszi XVIII epistoláimat is, három vagy négy darabban, melyet a Poetai Berekből némely változtatásokkal vettem ki. — Míg a nyomtató addig jut, hogy szüksége leszen reá, elkészül hozzád Párizsba írt Epistolám is, de a melyen elakadtam. Annak első sora ez:

Vendége Carthagónak és Athénnek . . .

Óhajtanám a legkésőbb maradéknak is elmondani, hogy Londont és Párizst látád, s ott a nemzet diésőségéért mit tevé.

A Jelenkor eránt adott tilalmad szentül lesz tisztelve. A hogy szeretek mindent tudatni másokkal, úgy a mi titok, azt elhallgatni is nagyon tudom. Hogy Bajza adja Aurórá, még inkább hogy Te és H. a Kisfaludy Károly minden mun-

káit, annak ugyan nagyon örvendek. Adjátok, kérlek, képét is a munkával. Mely vétek volt az a kedves megholtban, hogy magát festetni nem engedé! Makacsság az olyan, és nem szerénység. Meg kellene gondolni hogy azzal nagy örömtől fosztjuk meg barátinkat. Bár Vörösmartynkat beszélhetnétek rá, Kisfaludyt hozván fel például, hogy magát festesse.

Kisfaludy Sándorhoz ezt irtam :

„Nemzetséged s nemzetünk stb. (L. feljebb a 14. lap.).

Azzal biztatsz édes barátom, hogy kedves hírrel fogsz meglepni verseim eránt. Hogy még éltemben nyomtatva legyenek, magam is óhajtom. Megválasztottam hozzájok a betűket, formátumot, papírost, csinra nem pompára ; de tőled várom a rendet, melyben az a sok mindenféle megjelenhessen. Olykor a nem rend, a legjobb rend. Tedd a mit tehetsz ; ismerem tudományodat, izléseidet, s tőled mindent várok. Szeretném ha Szallusztom is általad láthatna napfényt. Azt novemberben dolgozám újra. A Danaidek iparkodása !

Élj szerencsésen édes barátom, és szeress továbbá is. Az nagy szerencséje, nagy öröme, nagy szüksége az én életemnek. Szalayt hozzád igazítom. Tiszteletemet Vörösmarty s Fenyéry és Bajza barátinknak, és annak a jó asszonynak.

### CXIII.

#### SCHEDELNEK KAZINCZY.

Decemb 10. 1830.

*Toldynak Kazinczy tiszteletét.*

Tisztelt barátom, Szemere nem vala Pesten, csak asszonya volt, s ez rá nem akadhata Richterre. Meg vagyok igézve, hogy minden lépésimben elakadok, melyeket képeim eránt teszek. Nem merek alkalmatlankodni Néktek, de ha valamelyitek még is felkeresné Richtert, s módját ejthetné hogy a képeim jöjenek ki kezeiből, kapjanak Verschlágot, és tétessenek le az Arany csillagnál a Váci uton (nem utcán) a Madarasy háznál, Winter Jakab zsidó kezéhez, hogy az a Verschlágot adja által Farkas nevü újhelyi zsidónak, azt édes barátim, nem barátságának, hanem kegyelemnek veném. El találnak veszni, s akkor meggyújtom Pestet bosszú-

ságomban. Tedd a mit tehetsz. Pénz lesz már a mi Josephinánk kezénél reá.

Bár vehetném a Petrovics Tábláit is Hartlebentől, és Wigandtól, a mit Szalay László által kértem.

Tépd el a mit ide teszek.

Márton prof. Bécsből írja, hogy . . . keresi a *Jelenkor* kiadását. Megnevezi ki keresi azt. — A titok nem tőlem ment ki.

Míg leveleimet írárok, mert közelít a posta bezárása, s az örvénybe bévethetem ugyan, de félek, hogy ha későn vetem be, a levelek itt maradnak — egy levelet olvasának fel előttem, melyet Szabolcs ír Zemplénynek. Meghagyta követeteinek, buzdítsák a diaetát, hogy az ország adjon egy millió conv. pénzt a nyelv intensiva és extensiva terjesztésére, egy theatrum építésére Pesten. — Szép, de az intensívára nem ily áldozatot óhajtok, hanem azt hogy szaporítsa valami isten az olvasók és a könyvvevők számát. Ha ezt érhetnénk el, még akademia sem kellene. Sietek, édes barátom. Éljen szerencsésen. —

Farkas zsidó decemb. 14. indól, s Pesten csak két nap mulat. —

## CXIV.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

December 15. 1830.

Vettem a Tek. Úrnak két rendbeli levelét, t. i. de dato 30. nov. és 3. decembr. Nyakamon tilt a sok ember ma, s mivel a posta indúl, kénytelen vagyok csak pár szóval felelni; rövid nap múlva talán többet. A philosophushoz írt levél *elragadott* bennünket. Felolvastam Bajza, Bártfay, Stettner, Bugát, Vörösmarty és Waltherr barátinknak: Vörösmartynak az annyit ér mint az első catilinária, s mindnyájan classicus mívnek declarálták. A Kisfaludy Sándorhoz írott leginkább Vörösmartynak tetszett, de nekünk is. Sándor rosz néven veszi, mikor az ember Károlyról mint íróról szól — neki az faj — de azért a levél még is jó. Ezt *sub rosa*. NB. Nekem commissióm volt Sándortól a Tekintetes Úrnak particédulát küldeni.

Farkas zsidó még nincs itt. Míg az epistolák kezemnél nem lesznek, a Versekről nem írhatok semmit.

A Kisfaludynál volt rezek el nem fognak veszni: gondom lesz rájuk. Károlyi István a legöldöklőbb nyomtató; még nem fogott a Regékhez.

Csak egy pár szót a Tek. Úr munkáji iránt: Tessék az eredetieket mind összeszedni, talán ily renddel:

K. F. Eredeti Munkái.

1. kötet: Poetai munkák.
2. — Historiai munkák (biographiák).
3. 4. — Philos. és aesthetikaik (ide valók az előszók is, és minden polemicumok).
5. — Erdélyi Levelek.
6. 7. — Pályám Emlékezete.

Úgy hiszem, igen hasznosan fogok ezekkel a Tekintetes Úr számára kereskedhetni: csak tudjam, akarja-e összeszedni? Hamar kérek választ. Szallusztot, Horácot és Cicérót is nagyon kérem. Mótiót akarok tenni az akademiában jókorán, mert hihető, hogy már az első ülésekben lesz szó megjutalmaztatandó munkákról, s arra az esetre bírnom kelene azokat.

Minden fog menni a zsidó által, csak pénz nem, és könyvek nem. Wigand panaszkodik, hogy nem veszik a Gyöngyöket, és Szalay nem mert kérni könyveket. Bártfayné sem tud már eladni semmit. A társak tisztelik a Tek. Urat, én stb.

CXV.

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Újhelyben, 1830. dec. 17.

*Toldynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Nagy érdemű kedves barátom, Örvendek hogy ítéleteket hallhatom a philosophushoz írt levél eránt, s még inkább hogy azt javalhatjátok. A mint leveled jött, azonnal felkerestem azt, megolvastam megint, s szeretem hogy írtam. A kibén becsület van, vévén azt, belé ugrott volna a Dunába, de ötet az efféléttől nem lehet féltetni; vigyázz, s meglátod hogy most az ország birájának fog valamit dedicálni *barát-*

*sága* jeléül. Minthogy az oly kullogás fényt vet reá, azt hiszi hogy a fény belőle jő. Az ily levél még is megszeppenti, kivált midőn az ily gyilkos nyugalomban veri agyba föbe. Én szemmel fogom tartani minden mozdulását, és ha arra jőne a dolog, kész volnék neki kimondani, hogy — *ő vagy én*.

Az ily ember szereti-e az ügyet, a ki a maga pillogásáért és javáért nem csak tűri hogy az piszkot szenvedjen általa, hanem azt még keresi is? Nem szeretném az ügyet, ha azt nem óhajtanám, hogy ne én legyek az utólsó, a ki azt rajta megbosszulja.

A „Taglatat“ot bírom, de nincs időm megolvasni. Gyönyörű helyekre akadtam benne. — A nyomtatás szép. Werfer dicséretet érdemel.

Csudálkozom Wigandon. Könnyen hiszem hogy keveset adott el, de nem hiszem hogy kevesebbet mint a miket nekem már küldte. Kassán is költ el valami, s hihetőleg Burián is tőle vette a miket az országban szélyel horda. Ki veszen poetai munkácskát, kivált ha a tárgy bibliai? Az ilynemű munkákat drágán kell adni, különben belé veszt a kiadó. Csak imádságos könyvet, kalendáriomot, és a mit nyomtatni Wigand szeret, lehet adni olesón, mert az olyan soknak kell.

Egyéberánt kénytelen vagyok vallást tenni, hogy nem tudom mi történik a példányokkal. Guzmics kifakadva panaszkodik, hogy a könyvet még nem látta. S a vármegyéből épen nem jő-e be pénz?

Kanonok Lonovics írja Pozsonyból, hogy sok ideig semmi exemplárt nem lehetett ott látni. Végre árútták, s azok a kik ítéltettek a fordítás becséről, szerették. — Szemere kedveli a talán igen is rakott Előszót.

Nagyon kérem a mi Fenyérynket, hogy ha az alkalmatlansága nélkül megeshetik, írjon azokhoz, a kik eladás végett kaptak tőle nyalábokat.

Erdélyi Leveleim teljesen készek. Kész az a kötet is, melyben a Marmontel Regéit adom, két újjal, Boufflerst, és Rochefoucauldöt. Kész Emilia, Miss Sara, Minna, kész Szal-

luszt, és a Cicero Catilináriája, Milója, Ligáriusa, de ezek mind végigtekintést kívánnak még.

A mit tenni készülsz, és a mit leveledben jelentesz, szép, de mind arra idő kell. Végig kellene forgatnom a Tud. Gyűjt. minden köteteit, és mindegyik vett leveleim esoméit. Mely sok kincs van ott letéve! De ezekről éjenként fogok gondolkozni. Hidd el, édes barátom, kevélykedem én azon gondolaton, hogy ezeknek kiadójak lenni méltóztatol. Te, Fenyéry, Bajza sok jó tanácsosal fogtok segílni.

Imhol valami, a minek stilusától borzadni fogsz, de örülni a Szabolcs gondolatjának. Mutavit genium populus levis, et calet uno scribendi studio — ezt fogjuk mi is mondani nem sokára. Látván hogy \*ragyog, s érdem és lélek nélkül, azt fogja minden hinni, hogy elég *akarni*, s bezzeg lesznek mázolásaink! Hát ha még az akademia grammatikát és lexikont is ad ki? Képzeled következősit\*).

Ma Pesten lesz Farkas zsidó. Bár üresen ne jöjön. Ölelek édes barátom, tisztelet és hála érzésivel. —

Bors Zemplénnek írt. Diétai újságokat akar írni; de oly igen nemes resignációval, mint Th. a SAST.

*Szabolcs vármegye az Ország minden megyéjéhez Kállóból 1830. november 29.*

Özöne a századok lefolytával szenvedett csapásoknak, a szerencse változó karjain véghez vitt s a foglaló magyar nemzet számához képest minden nemzetek előtt ösméretlen sokasága a kiállott csatáknak, gyakran annyira elfogyasztotta s széllyelszórta Árpád által kivezetett bajnok ős eleinket, hogy csak itt-ott láttatott s hallatszott az elpuszult helységek döledékjein a vész után összevonult lakosok közt egy magányos magyar szó. A föld bővsége csakhamar új népet kecsgettetvén magára, betölt ugyan a népesedés száma, de nem olyanokkal, a kik nemzeti s honi nyelvünket beszéllették, s kik többen lévén a megmaradtakkal anyai nyelvünket

\*) T. i. Kazinczy Ferenc még ekkor nem reménylette azt, a mi dacára a Döbrenteiek, Kisfaludy Sándorok és Horvát Endréknek, bekövetkezett: hogy az akademiai *en masse* az ő felére álland. T. F.

elhagyták. Érzékenyen fájlalták ezt mindenkor ős eleink, s törtek a viszon idő ellenére, nemzeti nyelvek terjesztésére, s pallérozódására oly hathatósan, hogy ha az veszélylyel teljes esztendőök gátat nem vetettek volna, szent és férfias igyekezeteknek sikerét már mostan nagyobb mértékben tapasztalhatnánk. Törekednünk kell nekünk is, kiket a végzés a legkegyelmesebb uralkodó alatt a béke szép jótéteményeivel oly húzamos időtől ajándékoz. Nincs semmi akadály, nincs semmi hátra-tartóztatás; a minden idők előtt hallatlan ifju király tettei áldozattal serkentenek arra bennünket, akkor midőn királyi honoráriumának egy részét a magyar akademiára ajánlja, serkent a közvélemény, sőt azoknak a vármegyéknek iparkodások is, kiknek kebeleikben több nem nemzeti nyelveken beszéllők találtak. Mi érzékeny elragadtatással kívánvau követni a nemzet ifjabb Fels. Királyának hódító intését, meghagytuk követeinknek, hogy a honi nyelv tökéletesítésére és gyarapítására az egész ország nevében legalább egy millió conv. forintokat ajánljanak oly feltétel alatt, hogy a nemzeti nyelvnek tökéletesítésére (intensiva cultura) az eddig tett magányos ajánlásokhoz még két száz ezer forint fordíttassék; négy száz ezer a nyelvnek a föld népe között a nevelés által leendő terjesztésére; a hátra maradott négy száz ezer a magyar játékszinre, nevezetesen pedig ebből két száz ezer egy új épületnek Pesten leendő felállítására, két száz ezer forintnak interese a pesti új játékszin felállításáig is a Pesten játszó s eleve formálandó színjátékosok felsegélésére, kiművelésére; és minden a játékhoz megkívántató eszközöknek megszerzésére.

Erős a bizodalunk, hogy Nagyságtok, kiket ugyanazon egy levegő, törvény, s nemzeti gerjedelem gyúlaszt, ezt szintén óhajtván, követjeiket meg fogják bizni, hogy a mieinkkel egyet értőleg az ifjabb Fels. Királyt tettekben kísérjék a közdicsőségretörekedő igyekezeteiket követeinknek sikeresítsék.

Itt az akademia tagjainak kinevezésén csudálkoznak. Képzelsz bennem annyi észet, hogy én ezek tónusába nem csapok, s ellenkezem, a meddig lehet vagy hallhatok. De a Philo-

phuson álmélkodnak. Van még egy a kit itt ismernek (B.), s meg nem foghatják, mint léphete ő oda, holott oly sokan nem. Fáy András Zemplében született, s neki óhajták vala e megtiszteltetést.

## CXVI.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Január 14. 1831.

*Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.*

Későn jöve a posta, talán a töretlen út miatt, s nyakamon ült az, a kit le nem rázhattam, s így levelem nem lehet nem rövid. De te nekem semmit nem vészesz rossz neven. Csak azt tehát, édes barátom, hogy valamit jónak fogok ismerni igazításaitokban, mind azt szíves köszönettel fogom elfogadni. Másokat kihallgatni kötelesség, de önségünket soha sem kell levetkezni csak tartozott figyelemből. Bártfay nekem egyetűgött Szallusztomra nézve, s köszönettel fogadtam el, nem mert ő tanácslotta, hanem mert tanácsát igaznak ismerem. Ezt akarom tenni ezután is.

Örülök hogy tudom, s előre tudom, a meghivattatást, s köszönöm ajánlott barátságodat. Azt fogom tenni a mit önmagad látandasz jónak.

Bródiból írják dec. 31., hogy az orosz nyavalya oda már csak tíz mértföldnyire van. De még akkor nem állottak be a hidegek, s nem mindég igaz a mit írnak. Én e napokban két tarnopoli zsidóval szállék. Nevette félelmünket. Az a mirigy, úgy mond, *tief in Russland* pusztit; mi sem félünk Tarnopolban: hát ti miért félnétek? — Sietek, édes barátom, de sietve is forrón öllelek meg.

## CXVII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pécelen, martius 24. 1831.

Tisztelt kedves barátom, A mi Szemerénk mostoha fia Fáy Albert holnap csötörtökön jő ki ide Pestről. Kérem alázatosan az Urat, méltóztassék általa nekem verseim csomóját

kiküldeni, az azokra tett jegyzésekkel, hogy láthassam, azokból mit fogadhatok el. Megtartani individualitásunkat jobb dolog, mint hogy azt, bár mely tekintetekért, megtagadjuk; de a jók tanácsa is derék dolog, s boldog a ki dolgozását, minekelőtte sajtó alá ereszti, másokkal láttathatja. Egyben nem térhetek az Úr értelmére: hogy dolgozásainkat a szerint adjuk ki újabban, mint először jelentek meg — (így vélekedett Schiller is) —, mert azok historiai bizonyítványok. A ki ezt keres, felleli az első kiadásban; s az is historiai bizonyítvány, ha azt láttatjuk hogy *most* mi gondolkozásunk és izlésünk. A rend eránt is vannak némely észrevételeim.

Én minap Pesten már egy ritornellát csináltam; addig pedig míg verseim sajtó alá mehetnek, elvégzem az Úrhoz, Gróf Széchenyihez és Horvát Istvánhoz elkezdett epistolámat.

Hát a Mailáth Regéi nyomtattatnak-e valaha? Nagyon kérem az Urat, méltóztassék azt sürgetni; külömben Drescher úrnak adom által, ki typographia birtokosa lévén, talán áltveszi. — Én egy értelemben vagyok az Úrral, s szeretem hogy Wigandot el nem mellőzte. Kövessük annak példáját kinek neve napját innepeljük, s legyünk *felekeze!lenek*.

Maradok szíves tisztelettel s barátsággal.

### CVIII.

#### KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, martius. 24. 1831.

Küldöm a Tekintetes Úrnak a kívánt esomót. Nem titkolhatom el fájdalmamat, hogy az a nyílt hang, melylyel észrevételeimet a változtatások felett egyik levelemben hallattam, vétkesnek találtatott. Lehet hogy némelyeket el kell vala hallgatnom, némelyeket máskép ejtenem, mert tanítómmal, közös tanítónkkal, szólék; de a tűz, melylyel ezen műveket szerettem; a félelem, melylyel a hozzájok nyúlást nézem, menthetne, ha a Tek. Úr adott engedelme nem mentene is. Mindazáltal megnyugszom abban a mit tevék, érezvén hogy velem azt a művek tisztelése tetette; s ha ilyenkor a művészt elfeledjük, őt csak annál inkább tiszteljük.

Jegyzéseimet ide kapcsolnom nem lehet. Azok élő szóbeli előadást kívánnak, s óhajtom, hogy szabad legyen némelyeket majd szóval elmondanom.

A Mailáth Regéi iránt béketűrősemnek vége. Károlyi késedelmezése elfárasztott. Hogy ne panaszkodhassék, megintem, de hozzá tevén, hogy reá nem szorulunk. Reménylem hogy Wigand épen úgy elfogadja a MS-ot mint ő.

Ki az, kinek példáját kövessük? Ma *Gábor* napja van. Ha ő vagy bárki más a felekezetlenségre példa lehet, jó: kövesse kinek tetszik; nekem e részben csak az nem fér fejembe, miként kiálthat felekezetlenséget. Az, ki maga is ama gyűlölt nevű felekezetet alkotá közöttünk, melyhez tartoznia dicsősége minden jónak. Mert ki hinné, hogy nyelvünk tizenöt év alatt oda juthatott volna, a hova jutott, ha ez a felekezet nem győzedelmeskedik?

Vagyok ismerve, nem ismerve — a Tek. Úrnak változhatatlan híve.

## CXIX.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Pest, ápril 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Utólsó leveletem az Úr nem a szerint értette, a mint óhajtottam. Én is ember vagyok, mint minden asszonyi állat magzatja; de nem örömet vádolnám azzal magamat, hogy a kiket szeretek, megbántottam, s hogy akarva bántottam meg; s sem nem akarom, sem nem tudom felejtani, mivel tartozom azoknak, a kiktől annyi örömekeket vettem. Engedje ezekhez mondanom, hogy én minden prosaicusaink közt az Úr irását szeretem leginkább; az nem srófornyás, azt nem rontotta el a penderia; lelkes, velős, tiszta, szép.

Nem vétkesnek találtam én azt a nyílt hangot, melylyel az Úr, szívesen szeretett barátom, verseim mostani állapotjáról egyik levelében hallata, hanem csak azt mondtam, hogy az Úr szándéka, azaz, az a rend, melyet neki szabni szándékozik, ellenkezésben van izlésemmel. A német kiadók a verseket chronologiai rendben szeretik egy idő oltá kiereszteni,

s miattam teheti minden, a mit jónak lát. De én a magaméit szeretném a szerint fűzni rendbe, a hogy a bokrétakötő a maga virágait: oda mindenikét, a hova őket a hely kívánja. Én első helyt a magaméi közt kevés számú ódáimnak és dalaimek adtam, mert az óda méltósága elsőséget kívánt. — Ezeket Epigrammáim váltják fel, melyek a szobrászok és festők műveikkel vannak összeköttetésben — a görögnél az epigramma is a lyrára tartozott. — Úgy jönnének a Ritornellák, Epigrammák ismét; s most a Szonetek, s legutól a koporsók és a tájdarabok. Ezeket követnék, bántó tarkaságban, a Vegyes Költések, s végre az Epistolák.

Schiller úgy hagyta apróbb költéseit, a hogy elsőben adta ki, mert olvasói azokhoz szoktak, s az Úr is historiai documentumokként nézi a tudva valókat. Mathisson igazítgatott, metélt, toldott, s nekem ezt jobbnak látszik követnem — tudniillik, ha az igazítás jobb; mert a hol az ront, el kell lökni az igazított helyeket. S a ki látni akarja mint volt előbb, tekintsen a régibb kiadásba, vagy Variánsaiba, ha olyan talán van. — Én így vélekem; de azért igen is kész vagyok elfogadni, legalább érteni, az Úr gondolkozását s óhajását is. Minden esetre az könnyíthetne a dolgon, ha elmondatnék, hogy a rend, melyben a versek megjelennek, a kiadó és nem a költő által van megválasztva; valamint ez a kised formátum is, mely szép lehet, s kedves lehet, minekutána a külföld példája után mi is behozánk, de nálam, ki mindent a mit dolgoztam egy alakban szeretnék nyomtatva látni, ez csak azért sem lehet, mert valaha Szallusztot és Cicerót is ki fogom adni, nagyoeskább octávban, cicero-rendü betűkkel. — De az megeshetik, ha verseim most tizenketted rében adatnak is; úgy sines mind itt a mit írtam és írni fogok.

A hely kísértetbe hoz egy ritornellát közlenni, melyet Pesten dolgoztam ezelőtt egy-két héttel. — Thémám ez vala: az élet legédesebb örömét *hévvel*, de *szentül* — legalább a hogy *nemes lelkű emberhez* illik.

„Ne, ne! elől az álom; hagyj alunni!”  
Mond félig-alva már, az édes lyányka;  
S réám borúl, s elszunnyad karjaimba.

Én engedek, s a kedves terhet össze-  
Fűzött karokkal tartom áltiszorítva,  
S számlálom szíve minden döbbenését.

De végre virrad. Hahh egy mély fohász, és  
Utána csók, egy néma! — kínjaimnak  
Felhózzák végét, és a várt jutalmat. —

Volt valaki, a ki azt jegyzé meg, hogy a festés nem igaz, mert az a könyörgés csak ingerlette volna a hevet. De arra nem kell fejelet. Experto. A boldog ifju férj várni fog reggelig, s a kifáradt szeretett hölgyet, maga mindég ébren, tartani karjai közt, sőt örülni hogy maga, eléggé kínosan, az, éjt egy attitűdben tölti el. Faunus az ily áldozatra, igen is alkalmatlan. Az ötödik sor így volt:

— — össze-  
Szótt karral lábbal, —

azt mondák, hogy az a *láb* bánt, Göthe, Római Epigrammájiban, szabadabban is szól. Festőnél nem rít rész a láb. — Ki akarák törletni ezt is: *számlálom* — de azt ki nem törölttem, s nem fogom.

A *Gábornapi* allüsiót nem illehetem, mert nem emlékezem, dévaj szeszemben mit irtam. De becsületemet kötöm belé, hogy én barátaimat titkon szűrni *soha* nem fogom! Kipattanhatok, de legalább nyílt szívvel szólok. Ne higgyen az Úr tehát felőlem semmi ilyet. Oztán factum infectum... Az olyat legjobb felejteni. Maradok változhatatlanul.

A Mailáth Regéjit akár Trattner nyomtatja, akár más nekem mind egy, csak jelenjenek meg valaha.

CXX.

UGYANANNAK UGYANAZ.

Pécel, június 12. 1831.

*Toldynak Kazinczy szíves tiszteletét.*

Az Úr könyvét édes barátom, utolsó Pestre menetelemkor itt felejtém, s így kénytelen vagyok levelemben küldeni vissza. Fogadja el szíves köszönetemet mind ennek kölcsönözéséért, mind minden barátságáért, melyet erántam annyi esztendő olta bizonyított. Én az Urat szerettem minden társai

közt leginkább, s ezek a kedvetlenségek az Úr egykori szeretetét velem feledtetni nem fogják. Szerencsém, hogy a mik történtek, vétkem nélkül történtek.

Ellenkezést, s ily ellenkezést én az Úr gondolkozásában, karakterében képzelni nem tudok, s inkább hiszem hogy holmit a kör tétet az Úrral, mint maga. A ki fordítá a Mailáth Regéit, a ki az én fordításomat kiadni akará, mint támadhat meg azért hogy azokat fordítottam? Én cimborák játéka lenni nem akarok.

Éljen szerencsésen, édes barátom. Szeresse annak emlékezetét, a kit egykor szerete, ha tovább nem szeretheti is. Én az Úr érdemei eránt mindég igazságos leszek.

## CXXI.

## KAZINCZYNAK SCHEDEL.

Pest, junius 27. 1831.

Bocsánatot kérek, hogy az itt menő versdarabokat csak most küldöm. Midőn a Tek. Úr a versek kéziratát visszakíváná, ezek külön borítékba voltak nálam téve, s csak most lelém meg történetesen.

Mailáth Regéire nézve Károlyi úr most is csak biztat. Érzem kötelességemet, s midőn azok nyomtattatni fognak, szorgalmasan fel fogok reájok ügyelni. Az előszó sem marad el, ha a Tek. Úr még kívánja.

Vagyok minden szolgálatra kész tisztelője.

## CXXII.

## SCHEDELNEK KAZINCZY.

Julius 10. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Széphalom, Abaújnak utolsó helye Zemplény felé, nincs bekerítve a cholera miatt, de Új-hely és az egész zemplényi megye van el tőlünk, s így levelemet a kassai postán fogom feltétetni. Emberem indul oda, s annyit irtam, nevezetesen Bártfay barátunknak is, hogy alig lát többé szemem, s nyakam inai csaknem megmerevedtek. És így csak röviden. — Nagyon kérem az Urat, hogy vé-

gezzen Wigand úrral, a leveleinkben említett módok eránt, s legyen rajta hogy a gr. Mailáth Regéi megjelenhessenek. Ha a bévezetést megírni méltóztatik, azt szives köszönettel vészem. Nem szükség hogy azt elébb meglássam; addig is hadd nyomtassák. Az Úr barátsága nekem igen becses örömeket adott, s az Úr érdemeit senki inkább nem vallja mint én. Maradok hálás tisztelettel

bív barátja

*Kazinczy Ferenc.*

III.  
K A Z I N C Z Y F E R E N C  
és  
VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

---

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

III.  
KALINCAI FERENC  
VOROSMARTY MIHÁLY

## I.

## KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 18-d. február. 1824.

*Tekintetes Úr!*

Kovacsóczyhoz irt levelének engem érdeklő sorai bizonyossá tesznek arról, hogy eddig nyomtatásban kijött versezetimet figyelmére méltatta. Én azok iránt, kik a haza nyelvében fáradoztak, egyébiránt is különös tisztelettel vagyok, annál inkább a Tekintetes Úrhoz, minthogy azon jelesek közt találom, kik a mostani kornak útát nyitottak a szabadabb menetekre. Hogy pedig mutatványaimról javalólag ítél, nagy örömemül s ösztönömül vagyok; mert helyes ízléséről meglevén győződve, tudni fogom, mit kelljen azokról tartanom, kik megjelent darabjaimat olesárolni fogják. Tessék leveleimet fogadni annak bizonyosságául, mennyire böcsülöm kétszeri érdekléseit, s jelélül azon vonszódásnak, melylyel vagyok

tisztelője

*Vörösmarty Mihály.*

## II.

## VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

*Veresmarty Mihálynak Kazinczy Ferenc baráti idvezletét.*

Széphalom, febr. 28-d. 1824.

A mai posta-hozá nekem leveledet, kedves társam, kedves barátom, s szívesen köszönöm megszólításodat. De engeddd hogy rövid lehessen; beteg vagyok, s november oltá. — Örvendek hogy körünket veled látom szaporodni. Sokat várok tőled, mert jó jel, ha a kezdő nem *félíg-érettet* ad. Ha nekem ismét irsz, engeddd tudnom születésed helyét s napját,

és hogy hol tanulál, s most mire készülsz, s Pesten hol szállásolsz. Élj szerencsésen, és szeress.

Kovácsóczynak mondj minden szépet. A mit Schédelünk tevé velem, reménylem, ő is fogja tenni. Nagy öröm nekem látni azon áldozatokat, a melyeket mások nyújtanak a szeretett anyának.

### III.

#### KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest. 25. mart. 1824.

*Tekintetes Úr!*

Igen sajnosan értettem leveléből tartós betegségét, és arra nézve a levelet nem csak nem rövidnek, hanem hosszúnak is tartom; mert hasznos életének talán épen olyan részét foglalta el, melynek tárgya nálamnál méltóbb lehet vala. Én majd egészen ily tekintetből nem jegyeztem föl előbbi levelembé szállásomat, minthogy tudván betegeskedését, nem vártam válaszáat; sőt nem is óhajtottam, hogy miattam fogyaték erejének egy részét fölládozza. Most pedig hogy milétemet tudakozza, mindent kész vagyok megírni.

Születésem történt a múlt századnak szinte utólján, 1800-diki december első napján. Atyám Vörösmarty Mihály (kit 1817. vesztettem el) szegény nemes volt, s uradalmi tiszt-ségben élt tizenöt esztendeig gróf Nádasdy jószágán Nyéken (születésem helyén) Fehér vármegyében. Deák tanulásomat Fehérvárott kezdettem, s folytattam atyám jóvoltából a negyedik iskoláig, azután tanítgatás által segíték sorsomon. Fehérvárról Pestre jutottam, onnan Börzsönybe Tolna vármegyébe, azután Görbőre ugyan Tolna vármegyében, most ismét Pesten vagyok a Perezel úrfiak mellett, és ez már hatod éve, hogy őket tanítom. A törvényt elvégeztem, s most censúrára készülök. Szállásom vagyon a *Kis Hidútcában, a Vadászkiúrtánél, a második emelet 10-ik száma alatt.*

Ez lenne röviden külső rende életemnek. Literatúránkra nézve a jobb ízlést akkor kezdtem valamennyire ösmerni, midőn először Börzsönybe jutottam, hol a szomszéd helység-

beli papok: Teslér és Egyed képzetesebb munkákat adtak kezeimbe; egyébiránt maga az uraság is segített könyveivel.

Környülállásaim szerint irogattam eleinte apróbb verseket, utóbb nagyobbakba kezdtem. Most már kész két szomorújátékom ötös jámbusban: *Salamon*, és *Zsigmond*, s egy hősi költeményem készül ezen névvel: *Zalán futása* hexameterben: most már kevés hia. Ezeken kívül vannak még némely versezeteim, s egyéb apróságok. — Noha már eddig is hosszúra terjedett levelem, bátorkodom egy darabot kiírni *Zsigmond* nevű játékomból. A történet folyamata ez: Horvát megölvén Forgácsot, Garát, s az öreg királynét, elfogta Máriával Forgács leányát is, kit Garának, a megölt Gara fiának jegyesévé teszek. Gara jő Zsigmond kirá lylal, Horvátot kiveri várából, holott a leány is megszabadul, s a setétben egyedül a várfal alatt bolyong. Beszéde így következik:

Hová most e borzasztó éjjelen,  
Hová nyugodjék csüggedő fejem?  
Elhagytalak, kemény mohos falak,  
Távozni még sem mernék töletek;  
Mert nincs vezérem: ég, föld megvetett.  
Midőn ledőltem ájultan, verőfény  
Csillámla még a kardok lapjain,  
A hős sisakja pajzsa szép rezén,  
És mintha nap hold zúgva törne ránk,  
Zaj, esattogás, vad zúgás vett körül.  
Most, hogy fölérzek, csend uralkodik,  
Mint a halál határain belől,  
Rém és setétség terjed mindenütt,  
Nem fénylik egy irgalmas csillag is,  
Nem hallik emberszó, sem lábrobaj.  
Messze betekintek a homálynak mélyib,  
Csak az éjt, a véghetetlen láthatom:  
Vad képe üldöz minden léptemen.  
Ah merre menjek? Bár szót hallanék! —  
Morogva zúg el a szél arcimon,  
S csak bús enyészet hangját hordja szél:  
Mentőm szavát nem hozza meg nekem.  
Haj! tán az is ledölt esatáiban,  
Örök éjet alszik a testhalmokon.  
Hová kerüljek? Ó már lábaim  
Sem bírnak: itt kell vesznem útamon.

(lerogytában)

Bonts egy hideg, mély ágyat föld anya !  
Adj bús fejeknek csendes álmokat.

Ez a mit kívántam mutatványúl előadni nagyobb munkáimból; de nem tartóztatom tovább levelemmel; hanem magamat szíves barátságába ajánlom, s óhajtom jobbúlását egészségének,

hű tisztelője  
*Vörösmarty Mihály.*

## IV.

## VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

*Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Újhely, mart. 23. 1827.

„A Művészt akkor dicsérjük méltóképen, midőn munkája csudálásában felejtjük dicséretét“ — ezt mondja Emilia Galottiban a herceg. Halld tehát miért nem szölkék én Zalánról, miért a szép Cserhalomról, és miért most Salamonról. De halld azt is, hogy soha nekem kedvesebb tömjén még nem gyújtattott, mint a melyet a Bodrogi barna leánytól vettem\*). Csókolom azt a kedves leányt, s kevélykedem szeretetével. Bár Te is úgy vehetnéd azt, a mit a Csokonay legjobb dalaival az Élet és Lit. III. kötetének küldék, még minekelötte Jolankát ismerém. — Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

## V.

## KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 12. januárius 1828.

*Tekintetes Úr!*

Talán tudtára van Toldy barátunk által, hogy a Gyűjtemény redactióját ez évre általvettem, nem hibámmal, de oly készületlenül, hogy az első kötet betölthetése miatt szinte aggódnom kellett. Minden ösmerősim s barátaim között Sze-

\*) Salamon, lap 73.

mere volt, a ki kész munkákkal segíthetett. Szívességéből bírom a Tek. Úrnak „Pályám Emlékezete“ című munkáját is. Gyönyörrel, s nagy részvétellel olvastam a szép töredéket, s minthogy Szemere fölvehetése felől a Tns Úr akaratjáról is biztossá tett, oly bizodalommal vagyok, hogy folytatását tőlem meg nem fogja vonni. A munka censornál van, s az első kötetben már kezdete lesz.

Két észrevételem van, a mit nem magamért, hanem az ügy kedvéért teszek. A Pálya Emlékezetében egy körülmény említettik: a vármegyékben az idegen nyelvnek országos behozása. A Ts. Úr itt örömét, s gyönyörüségét említi. Megvallom ezen két szót semmivé kívántam volna tenni, de ha magamat kiveszem is, úgy hiszem sokak előtt igen különösnek fog tetszeni, hogy országos fölforgatásakor nyelvünknek volt olyan, a ki örülhetett, s örömét találta abban, hogy magát egyebek tudatlansága miatt szomszédink nyelvében a rá parancsolt fordítások által gyakorolhatta.

Másik az, hogy egy helyen az ügy nevezett scripták hosszasan említettnek, mint talán azokat az olvasó kívánhatná.

Ezekre nézve az volna kérésem, méltóztatnék a jövő postával (mert a munka már sajtó alá megyen) tudósítani, változtathatok-e e két helyen Szemere tudtával úgy, hogy az első helyen az öröm s gyönyörüség elmaradjanak, a másikon egyéb módosítás vagy rövidítés által. Egyébiránt én oly tisztelője vagyok akaratjának, hogy az ellen csak betűjét sem mozdítom ki helyéből, s észrevételeimet csak oly remény-nyel tettem, hogy, ha kedve ellen vannak, azokat el fogja felejtteni.

A posta indul, végeznem kell. Szállásom *Leopold útca 229-ik szám.* Ide kérem ki válaszát, s magamat barátságába ajánlván, maradok

tisztelője

*Vörösmarty Mihály.*

Azt is hallom, a Ts. Úr a Minervába is akarta e munkáját adni; méltóztatnék ez iránt is megnyugtadni, mert nem szeretnék második lenni annak közlésével.

## VI.

## VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

*Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Január 16-d. 1828.

Nem csak ellenemre nem lesz, de szinte megtiszteltetésemet lelem abban, hogy a Tud. Gyűjteménynek már januáriusi darabjában akarod felvenni *Pályámat*. Mit tagadhatnék meg én azon férfiútól, kinek nagyságát már első megszólalásakor érzettem, nevekedését csudáltam, s jövődő fényét előre látom? Peremre nézve az, a mit tenni szándékozol, jóltevéleg fog hatni, mert szerénységem nem annyira magamat festi, mint azon időt, melyet éltem.

Mása azon írásnak nem marada meg nálam, s így a megjegyzett hely eránt Neked világosítást nem adhatok. Úgy hiszem mindazáltal, hogy az az *öröm és gyönyörűség* nem annak a nyelvnek megtiszteltetésével függ össze, hanem az *éjjeli nappali dolgozással*. — Igen is, jól teszed, ha talán homályos szólásomat megigazítod. Nem szeretnék ott félre értetni.

A *scripták* §-át nem értem, sőt csak gyanítani sem tudom, mi lehet az. Kérlek, közöld Szemerével, ki engem sok eszt. oltá ismér, s gondolkozásomat, történeteimet tudja.

Toldynk kívánságára irtam Ellingernek, hogy Jankowichhoz irt epistolámat fel ne vegye. Az helyébe a Thaly Antalnak szólót küldém meg Minervájának, s ezen epigrammát:

A VAY JÓZSEF KÉPÉNÉL.

Halld Vayt. — Ő nem szól. — Halld úgy is; az isteni férfi

Erre tanít: Némán üzd te is, a mire törsz.

azaz: üzd dolgodat tüzzel (törsz), de nyugalomban (némán).

Ha Szalluszt mellé dolgozott Toldalékomat, mely olvasóját a Szalluszt beszéde sajátságaival, historiographusi érdemeivel, s legnevezetesb kiadásaival s fordításaival, későbbi magyar fordítójához tett intésemmel, ismerteti meg, jónak látandó a februáriusi darabba felvenni, az szolgálatodra lesz. Nékem az úgy látszik jónak, mint sokak igen rossznak fogják nézni, kik meg nem foghatják, hogy a szép nem tar-

tozik tisztelni a tilalmat. Ezen általok tagadott igazságra nincs erősebb bizonyosság mint maga Szalluszt. — Kézírásomat leviszem, s ti négyen, s Szemere és Bártfay s Jankowich látni fogjátok, még pedig mint bírák; s ha megnyeri javalásokat, nyomtatóba vele.

Februáriusban indúlok, s mához egy holnapra látni foglak. Köszöntsd nevemben a kedveseket. Toldy vette a Mailáth Salamonát s Füredét? Bártfaynéhoz küldöttem azt egy hét előtt. —

Éljetek szerencsésen, szívesen szeretett barátim.

## VII.

### KAZINCZYNAK VÖRÖSMARTY.

Pest, 27. jan. 1828.

*Tekintetes Úr!*

Örömmel értettem leveléből, hogy Pályája közlésével kedvére járhatok, még inkább azt, hogy észrevételeimmel meg nem bántottam. Csekélyek voltak azok; de talán elkerülhetetlenül szükségesek arra, hogy a dolog félre ne értesék; pedig mennyit kell vesződnünk azokkal, kik csupán félreértésből ellenkeznek velünk; élni fogok tehát az adott szabadsággal, s a két gyanús szót kihagyom. A scripták megmaradtak, minthogy a levél későbben jött kezembe, s engedelem nélkül változtatni nem akartam; de ez sem árt sem használ: egyedül rövidség miatt lett volna valamennyire másítható.

Köszönettel veszem a Toldalékot; de ha kérnem szabad, inkább a „Pálya“ folytatását kérném; nem mintha kétleném annak is becsét, de mivel ez már kezdve van, félig végzett munkát nem akarnék adni; s megvallom, olvasóinkban ezen „Pálya“ iránt nagy részvételt várok; részemről pedig el nem titkolhatom, hogy valamint ezt nagy gyönyörrel olvastam, oly nagy óhajtással várom a még hátra levő részt is. Az első kötetben csak fele van a beküldött résznek, a februáriusiban a másikat adom, s ha további folytatását

megnyerhetném a Tek. Úrtól, mind a Gyűjtemény becsesednék velem, mind nekem egy igen kedves óhajtásom lelne teljesülést.

A Thalynak szóló verset olvastam s szeretem; értem, és szeretem az epigrammát is. A benne kimondott igazság vajha úgy karakterévé válnék nemzetünknek, mint azoké volt, kikben böles Leó a hallgató tetteket dicséri.

Februárius közelget, s ez lenne az idő melyben a Tek. Urat Pesten láthatnók. Kedvezzenek a körülmények úgy, hogy ezt minél előbb megérhessük.

A Koszoróban Csaba álnév alatt fogja a Tekintetes Úr verseimet olvasni. Álnevet kelle választanom, hogy a kik nem jó szemmel nézik föllépésemet, a versgyártósággal ne vádolhassanak.

Ajánlom magamat a Tekintetes Úr barátságába, s maradok

tisztelője

*Vörösmarty Mihály.*

### VIII.

#### VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

*Vörösmartynak Kazinczy baráti szíves tiszteletét.*

Pest, január 11. 1829.

Imhol küldöm valaha a várt fordítást, s óhajtom, hogy ha ez nem valamely mesteri munka is, ne találtathassék egészen méltatlannak javalásodra. Egyedül arra kérlek, hogy a hetekig haladást ne magyarázd hidegségre, melyről, midőn felöled van szó, kérdés nem lehet. — A Franz Palacky Redacteur der Zeitschriften des böhm. Nationalmuseums, és a Ritter De Carro orvos leveleit nem lelem papirosaim közt, de fel fogom lelni bizonyosan; addig vedd a mit onnan leírtam. Éljj szerencsésen, tisztelt kedves barátom!

## IX.

## VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

*Vörösmarty Mihálynak Kazinczy Ferenc baráti forró tiszteletét.*

Széphalom, aug. 9. 1829.

Fáy András leveléből tudom hogy Simó által festett képetek. Károlyi István úr váltotta magához. Úgy hiszem, azon szándékkal, hogy ez metszettessék. A kép valóban hív; csak azt óhajtánám, hogy a metsző a szemeket tegye kevésbé meredtekké. Azok talán nagyok. Kérlek, tisztelt barátom, ha a kép valóban metszetik, minekelőtte teljesen elkészül, küldj fel nekem abból egy nyomtatványt, hogy róla itéletemet adhassam.

Tiszteletemet tek. Károlyi úrnak, és a szent körnek, oda értvén a kedves útagót is — a mi Toldynkat. Kísérje őtet Rafael minden gondjaival. Éljen szerencsésen tisztelt férfi, dísz, öröme, kevélysége a jóknak.

---

Reményelem, mert óhajtom, képem alatt nem fog semmi egyéb állani mint nevem. Az érdemeit becsülje\*) épen nem.

## X.

## VÖRÖSMARTYNAK KAZINCZY.

Pest, apríl 6. 1831.

Tisztelt kedves barátom, Szíves köszönetemet az ajándékért. Én holnap korán reggel Komáromba indulok, gőzhajón, s így azt most meg nem olvashatom. — De még inkább fájdalom hogy a Péteriben vett levél emlékeztetése után is

---

\*) E szép phrasis állt Döbrenteinek gr. Gyulay Lajos által kiadott arcképe alatt. A kiadó.

akademiánk dolgai felől semmit sem irhattam. Azt Toldy barátunk fogja adhatni, és minthogy a documentumok kezében vagynak, még jobban mint én. Vele nem igen lehetek most, s s így bátorkodom ide zárni e leveletem. Maradok szíves tisztelettel.

IV.  
KAZINCZY FERENC  
és  
BAJZA.

---

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or introductory paragraph.

IV.  
KINIZNYEREND  
A  
H A L S A

I.

BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy baráti idvezletét.*

Széphalom, nov. 11. 1825.

Hébét még nem láttam, de Igaz megküldé nekem azon ívet, melyben Epigrammod áll. Kedves dolog nekem tőled szerettetni, kedves azt látni, hogy a szalmatetős hely általad énekeltetik, s lelkesen, s azon alakban, melyet én minden egyebek felett kedvelek. Elúntam mosni a szerecseneket, s első alkalommal küldöm Bécsbe Szallusztomat, mely őket dühösségbe hozza, de el is némitja. Beléptem 67-ik évembe, s illő ügyemről gondoskodnom, s azzal együtt nevemről is, Legalább előbeszédében szalluszi szint és arcot fognak találni ellenink. De hagyjuk őket, édes barátom, s valljuk meg szerényen, hogy olykor mindenikünk ada okot nekik a panasza. Élj szerencsésen, és szeress.

II.

KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczynak Bajza szíves tiszteletét.*

Pozsony, decemb. 11. 1825.

Valamint véletlen, szinte oly meglepő volt a Tekintetes Úr nagy becsű levele, mely hozzám Kiss Sámuel kedvelt barátom által jutott vala, s az nekem oly napot ada, melyet élttemnek legszebbjei közé számlálok.

Hogy lelkiem el van telve tisztelettel, el szeretettel a Tekintetes Úr iránt; hogy rég lángol vala a Tek. Úr ismeret-ségébe, s ha eléggé merész lehetek így szólni, szeretetébe juthatni, annak itten őszintén való kiömlését, merek magam-

nak hízkelkedni, hogy a Tek. Úr tölem nem valamely homlok-talan önhittségnek, hanem szívem való kinyíltának fogja venni. Gyakorta álltam én azon ponton, hogy lehányva minden egyéb tartózkodást, a Tekintetes Úr felé lobogva hajló szívemet felnyissam; ifjonti szerénységem mindazáltal soha nem engedte ezen praefidentiát vennem, nehogy a hízkelkedésnek — mely igen is kislelkűség bélyege — gyanúját, habár csekély tekintetben is, magamra vonjam; és soha nem fogta volna azt engedhetni, hanemha a Tekintetes Úr levele nyelvemet feloldaná. A Hébében álló Epigramm azon tekintetből nagyobb becsű leszen előttem minden többjeimnél, hogy a Tek. Úr figyelmét általa vontam magamra; habár más részről pirúlnom kell is enmagam előtt, hogy annak gyöngye voltát kénytelen vagyok elismerni.

Azon hír hogy Szalluszt készen van, s hogy talán nem meszszeré fog haladni kijövele, mit önmagától a Tek. Úrtól vagyok eléggé szerencsés tudni, örömhír minnyájunkra nézve, s nem kevésbé óhajtjuk, mint az Erdélyi Leveleket. Az ellenfél coriphaeuszai mind inkább szűnnek, fogynak, s elhallgatnak. A közvitézek valamint a hadban, szinte úgy itt is csak machinák, alantabb is állanak, mint hogy nagyobb dolgokat önerővel kivinni alkalmasak lennének. Ügyünk szent, s erős hittel hiszem hogy győznie kell köztünk is, mint minden most már felettünk álló nyelvekben s nemzet-ajkakon. Ha van némelykor panaszra okok, annak forrását ön melyekben keressék, s bizonynyal, ha nem mindenkor is, legtöbbynire ott fel fogják azt találni. Csakhogy az emberek oly igen készek ön vétkeiket másokra átvinni, s bajaiknak okát másokban keresni, holott a szidalom előbb vagy utóbb ön fejeikre szokott visszaesni.

Atyáinkat, kik összevgyültek, hogy a mi boldogságunkat szerencsénket eszközöljék, a kor valahára már arra is megérlette, hogy porban fetregő nyelvökre szemet vessenek, s menésünk akadályait ennek súlyedtébe igyekezzenek keresni és feltalálni: s ime azóta a buzgalom köz leve, egyetemes az akarat, s míveletlen szájjal ajánlatik, kívánatik, sőt parancsoltatik a honnyelv míveltetése, a mi már is

elég sok jelenvaló környületeink közt, s annival inkább, minekutána tudva van, mennyit tehet az egyesült szándék, öszvehangzó értelem. Fejdelmünk eléggé meggyőződheték már, hogy a mit századok ki nem vihettek, azt egy-két évtized kivinni nem fogja, s így jelenben egy év annyit adhat, mennyit ennekelötte tíz--húsztól várni vakmerészség lett volna. Adná hazánk istene, hogy bennünket dicsőült nagy atyáink szellemök szállnának meg hazánkat úgy szeretni, mint ők: nem szóval de tettel.

Fogadja a Tekintetes Úr irántam való figyelméért szíves hálámat, s tegyen engemet továbbá is szerencsésé hozzám való leereszkedésével, ki a Tek. Úrnak valódi tisztelője vagyok, és soha meg nem szünök lenni.

## III.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy Ferenc baráti idézletét.*

Újhely, febr. 4-d. 1826.

Gyönyörrel olvastam Epigrammádat: de Bortalodat Aurórában álmélkodással, s örvendék hogy isteneink elérni engedék nekem az időt, melyben pályánk e lelkes dallal kevélykedhetik. Szeretnék lenni egy vacsoránál, melyben az egyik vendég ezt a gyönyörű Szkóliont elkezdené, s tüsszel declamálná! Lyrai poesisünk még szegény. Kisfaludy Károly is egy igen szépet ada most Aurórában: *Volna szárnyam* ect. s Kovaesóczy kettőt Hébében, s Superint. Kis kettőt, ugyanott. Gyakorold, kérlek, ebben magadat, s légy dísze nemzetünknek. Leveledet vettem, de nem tudtam, ha válaszom ott talál-e. Élj szerencsésen és szeress.

## IV.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, april 7. 1826.

Kedves, drága Tekintetes Úr, A februárius 4-d. hozzám írott sorok kezemhez jutának s örvendettem nekik, nem annyira

azért, hogy benne rólam érdemetlenről oly kedvezőleg van emlékezve, mint inkább, hogy ezen sorokat szerencsés leheték a Tek. Úrtól venni. — Az a mi ott rólam mondva van, elégséges lehetne engem kevélylyé tenni, ha korán nem tanultam volna esekélységemet érzeni, s érteni; s így örömeiket nekem nem azon mondottakból származó valamely önérzet ad, hanem egyedül azon való megnyugvásom, hogy szerencsés lehettem a Tekintetes Úr tetszését megnyerni.

Azon dalok közül melyeket ez évben Auróra mutat, csalhatatlanul a *Volna szárnyam*-é a koszorú. Az a csendes érzelem, az a szívnek mélyéből kelő, de még is szelid vágy, melyektől a darab átlehelve van, valahányszor reá emlékezünk, mindannyiszor oly édesen újul meg a szívben, hogy az magát egészen általadja, s örömet adja, a sentimentál bájnak. A darab az én tetszésemet igen magára vonta, mindazáltal valahányszor reá emlékezem, mindég szeretném a szép stanzaik közül azon egyet kitörülve látni, mely így kezdődik: *Zsenge szálit* stb. Ezen négy sort nem azon Gratia sugalta, mely a többit, hanem talál csak azon symmetriának resultátumai, melyet a választott schema, az egybeirt nyolc sorú stróphák, kívántak.

Zsebkönyveink redactorainak sokat köszönhetünk, hogy megismertetik velünk a haza talentumait, kik önragyogásaikkal reánk is fényt vonnak. Ez évnek, Auróra sok szépségei között, *Cserhalom* oly díszet ad, melyet a szomszéd, töltnék esínnal messze felül álló, literatúra is dicsekvőleg említhetne. Hébének: *Pindár éneke*, *Rákos Nymphája* első fényű csillagai. Kár hogy ennek sok egyebeit nagyobb tartózkodással nem lehet szedni; de úgy hiszem én, hogy az inkább literatúránk szegénységének, hogysesem más valaminek következése.

Nagy-Apáthi itt hagyá Pozsont, megúnva a diaetát, meg lármájit, egyformaságokért, s azt a sok pium desideriumokat. A derék ifjút nem lehet nem szeretni nemes lelkéért, mely el van telve a jónak, a szentnek érzetével, a mit én az emberekben mindég keresek, mindég vágyódom megtalálni, de ritkán találhatok fel.

Nem kétlem, hogy tudomására rég eljutott vala a Tek.

Úrnak, a mit gr. Széchenyi, Vay, s egyebek itt a diaetán tettenek. — Azt most későbbben több Nagyaink is tették, s hinni lehet, hogy még sokan fogják. Következőleg az alapra nézve ezen tárgy most jobb lábon áll, mint álla 1807-ben, s egyéb nem volna hátra mint, hogy a dolgot ahoz értők rendelnék el, de az nem történ, mert azon célra egy deputáció neveztetett ki, mely annyit ért — s kívánni nem is lehet hogy többet értesen — a dologhoz, mint a belvederi palotaseprő a Rafaelek, Fügerek műveihez, melyeket ő mindennap lát, de becsőket nem érti. A deputáció, foglalatoságának resultátumát már elő is adta, azon hiányokkal, melyeket előre lehele látni, s a melyek bizonyosan az ország rendei discussiója által sem fognak kijavíthatatni: mert az mindég való marad, hogy a hol semmi sincsen, onnét valamit venni nem lehet, s a lehetlenség kizár minden kényszerítést. — Én óhajtanám, hogy a bejövő pénz ne társaságra, s az ennek felállítása által sikeressülni reménylett célra, a nyelv csinósulására, hanem inkább a nyelv terjesztésére s közzé tételére fordíthatnák, a mint ő excellentiája Szepesy az erdélyi püspök is a rendek elébe terjesztette. Ez egyedül azon alap, mely a másik célnak is idővel szárnyakat fogna adni, s az írókat is nagyokra lelkesítené. Mely író merne most egy valamely nagy munkába fogni, azt tudva, hogy a népnek csak egy negyede ért magyarul, s ezen egy negyednek ismét csak egy igen csekély része teszi az olvasó közönséget?!

Én az országgyűlésnek talán végéig fogok itt maradni, s ha a Tek. Úr engemet levelei által szerencséltetni méltóztatik, tessék azokat ide Pozsonyba utasítani. Adressem: *A Monsieur Monsieur Joseph de Bajza*. Lakásom vagyon: *Fischplatz* Nro 780.

Egyébiránt magamat ajánlva kegyességébe s általam mélyen tisztelt kedvezéseibe, maradok

A Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája  
*Bajza.*

## V.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy szíves baráti idvezletét.*

Újhely, aug. 19. 1826.

Édes barátom, Gyönyörködve hallám a mit felőled ez a kedves barátunk beszélt, s alig várom az időt, hogy megláthassalak. Minervánknak második negyedét talán már látod, s úgy hiszem, nem veszed nekem balúl, hogy egy-két helytt valamit megváltoztaték. Az a *sors* kegyetlen szó, s ott, a hol állott, nem állhat. — Sietve kell mennem beteg két fiamhoz, s kérek, vedd szeretetem jeléül e keveset. Adják isteneink, hogy víg kedvvel énekelhesd szép dalodat! De közelít aug. 29-dike. Akkor emlékezzél velem Mohácsra <sup>1)</sup>. Éljen szerencsésen. —

## VI.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

Pozsony, sept. 10. 1826.

Elfogva egy egészen más világnak képei által, csak néha lehet gondolatban kirepülnöm azon kedves tájak felé, hol lélekben élek, s ennek következése, hogy leveletem a Tek. Úr oly rég nem vevé.

András <sup>2)</sup> rokonához írt levelét láttam a Tekintetes Úrnak. Siettem volna reá felelni a mi nekem ott mondva van: de a tudva lévő dolog felől mind eddig nem tudunk semmit, s nem tudhatunk elébb, meddig Ő Felsége resolútiója meg nem jöend. Én kétlem, hogy nekünk akadémia felállítása engedtessek — alapos és a Tekintetes Úr által könnyen kitalálható okokból kétlem.

A Barkasi által küldött levelet e pillanatban veszem. — Minervát nem láttam: de hogy egyik dalomnak némely helyei változtatva vannak, másoktól értém, s mondá a Tek. Úrnak levele is. A tettet *balúl* nem vettem, és soha nem fogom. Dalaimnak mindenikéről, sőt minden másról a mit én

1) *Bajza Versei* közt egy e napon írt rhapsodia találtatik.

2) Kazinczy András, Ferenc unokaöccsének Istvánnak fia, utóbb Zemplény vármegye alispánja értetik itt.

adék, s ennekutána is adni fogok, mondhat mindenki a mit nékie tetszik. Ha jót s elfogadhatót mond, szeretve fogom és köszönettel elfogadni, ha botland, minden azon tisztelet mellett is, melylyel iránta magamat kötelesnek mindenkor érzen-dem, nem foghatja kívánni, hogy vele magam is eltévedjek. — A helynek hol a *Sors* áll, vannak magánál szelidebb variánsai is, melyek trochaicus lábbal szökhethének: de okok javalják, nem annyira *füleim*, hogy a *Sors* ott álljon. A részrehajlatlan gáncsokért — a milyen ez is — fogadja el a Tek. Úr más magához hasonló értékkel egyetemben jövendőre kéresemet, a múltakra nézve pedig szíves köszönetemet. Gáncs és ellenkezés sokszor hoz igazságokat fényre.

Sietnem kell, hogy indúlhassak barátommal, kinek levelét ezen enyémmel egyetemben veendi a Tek. Úr, verseivel Kovacsóczyznak. — Én vagyok egészen a Tekintetes Úré.

*Bajza.*

## VII.

### KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.*

Pozsony, jun. 3. 1827.

A napokban futottam keresztül Minervának általam néhány még eddig nem látott kötetén, s láttam a mit ott a Tek. Úr rólam monda. Az nekem felette kedves dolog, hogy a Tek. Úrnak tetszését megnyerni, s oly mértékben, mint az elmondottak mutatják, megnyerni, szerencsém lehet; s ösztönt nyújt arra, hogy a pályán meg ne álljak. Méltóztassék elfogadni, a nékem oly igen kedvező sorokért, forró köszönetemet.

Az akademia iránt való végzést azon esetre, ha még senkitől sem vette volna a Tek. Úr, ezennel közlöm. A Felség megengedi, hogy az intézet felálljon; egyedül azt kívánja, hogy plánuma tökéletesben dolgoztassék ki, és a társaság magának statutumokat szabjon. Ennek következtében az ország rendei azt végezték, hogy a diaeta eloszlása után hivassanak meg néhányan a haza írói közül, s dolgoztassék ki általok egy új plánum — szem előtt tartván az előbbennek

fő principiumait, melyeket a fundátorok állapítottak meg — s határozottassanak meg a statutumok; melyek elkészülvén, Ő Hercegsége a Nádor által, a ki különben is ezen intézet fő protectióját magára vállalta, királyi helybenhagyás végett Ő Felsége elébe fognak terjesztetni. Ezt megnyervén, a társaság, nem várva semmi további országgyűlési végzést, öszve fog állani. Ezen kívül Ő Hercegsége a Nádor maga részéről jelentette, hogy minden igyekezeteit arra fogja fordítani, hogy a cél tökéletes foganatot nyerjen; az akademia ne csak felálljon, hanem a jövő országgyűlésig a hazának hasznát is hozzon. Ezen alkalommal újabb ajánlások is történtek. Név szerint: Herceg Batthyány Fülöp 50,000, gr. Cziráky a tárnok 3000; Gr. Keglevich barsi főispány 6000; Kopácsy veszprémi püspök 2000; Ő Hercegsége a Nádor pedig 10000 forintokat ajánlottak, mind pengő pénzben. Az eddigleni ajánlások öszvesen mintegy 600,000-et tesznek. Szép summa! de még mind nem elégséges arra, hogy belőle egy tudományos akademia a nemzet méltóságához képest felállhasson. Jövedőlni igen nehéz, s csak az idő fog megmutatni mindent: de én még most is annyi akadályt látok ezen dologban, hogy 10 országgyűlése sem lesz képes elhárítani, s a jövő diaetákon a gravámenek s postulátumok nagyobb része az akademia miatt lesz. Óhajtom hogy a tagok választása egy szerenesés fej által történjen, mely minden machinációkat keresztül tudjon nézni. Ez egy nagy lépés fogna lenni az idvességre.

Egyéb kérelmeire az országnak a nyelv iránt a királyi resolutio egy kathegorischer negativvel válaszol. Jele, hogy az a..... ház igen kedves szemmel nézi nyelvünk emelkedését.

Prof. Márton József egy hét óta itt mulat, s előfizeteket gyűjt egy ily című munkájára: „Értekezés a magyar nyelvnek természetéről, tulajdonságairól, kimivelhetése, és legkönnyebb tanulása és tanítása módjáról. Ahoz tartozó metszett táblákkal együtt.“ Bár a minden tiszteletre méltó férfiú inkább lexikonát adná ki! Ez a mennyire annyira hézagot fogna betölteni. Az az *Ódik Ödik* passiva formákról való tanítás nem igen nagy hasznunkra lesz.

Örökre kár hogy a Tek. Úr ki nem adá Szallusztját, vagy az Erdélyi Leveleket. A diaeta sokat fogott volna használni, s jobb időben nem is lehetett vala kiadni. Bizonyos vagyok benne, hogy csupán az országgyűlés tagjai közzül került volna mintegy 150 előfizető. Nagy Pál Kisfaludy Aurorájából, a tavaliból 70 példányt, az ez éviből közel 120-at eladott.

Az Anthologia kijövetelét óhajtva várom, s várják pesti barátink is. Úgy hallom hogy a boldogult Igaz testvére magára venni szándékozik az elakadt Hebe redactióját. Kivánok sok szerencsét neki s éles redactori szemeket; de leginkább ezen másodikat, mert in hac rerum tempestate kiadónak semmit nem lehet inkább kívánni mint azt. Nem kétlem, hogy az esztergami Urániáról hallott légyen a Tek. Úr. Vágyom tudni ki leszen redactora. A Handbuch talán már nyomtatás alatt van, s nem sokára elkészül.

Gyönyörködve olvastam a mit a Tek. Úr a Kölesey s Döbrentei levelek felett mond. Az a magyar literatúra történetével barátkozott olvasónak felette interessans, felette sok élelmet nyújt. Óhajtom hogy oly kézből került mívek töltsék be az Élet s Lit. többi köteteit is, mint ez, és a miket Kölcsey ada. Úgy egy leszen ezen folyóírás örökre a nemzet legbecsesb kincstárai közzül.

Ha levéllel méltóztatik szerencsétetni a Tek. Úr, tessék azt, míg a diaeta tart, ide, annakutána pedig Pestre (Toldyhoz) vagy hevesi lakásomba utasítani. Adressem: À Monsieur Monsieur Joseph de Bajza. Lakom vagyon Orosziban, Heves vármegyében, Gyöngyöshöz napnyugat felé egy órányira.

Legforróbb óhajtásom az, hogy a Tek. Urat Pesten a jövő Szent-Istváni terminuskor személyesen tisztelni szerencsém lehesen. Vagyok a Tekintetes Úrnak szives tisztelője. —

(A diaeta végét egy hónap múlva reméljük).

## VIII.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.*

Pest, nov. 16. 1829.

Mintegy három hónapja, hogy a Tek. Úr becses levelét s *Galotti Emíliáját* vettem. Emezért szíves köszönetemet, amarra pedig válaszomat — fájdalom, igen késő válaszomat — méltóztassék ezennel elfogadni.

A drámai gyűjtemény kiadása iránt — mely felől elutazott barátom értesíté a Tek. Urat — Eggenbergerrel voltam alkuban, de mivel öszveegyezni nem tudtunk, a dolog függöben maradt, s mind eddig nem vagyok eltökélve, mitévő legyek. Ha ezzel is az történnék, a mi sokával a magyar írói legjobb szándékoknak oly gyakran szokott, hogy teljesedést nem érne, legyen a Tek. Úr megnyugodva iránta, hogy kézírata nálam jó kezekben s gond alatt van, s tudta s akarátja nélkül vele semmi történni nem fog; a mely időben pedig parancsolja a Tek. Úr, kezéhez szolgáltatom. Szándékom az vala, hogy minden évben négy oly külföldi drámát adjak, mely a szorosabb értelemben vett *Klasszikai* címnek belső becsére nézve megfelelően; fordítási tekintetben pedig oly tökéletes legyen, milyet csak mostani nyelvünk adni képes. Úgy hittem, hogy a kéziratoknak nem leszek szükében, ha a Tek. Úr által dolgozott három lessingi darab mellett — melyeknek megnyerhetősök iránt reményem volt — a Szenveytől fordított s már meg is ígért schilleri drámákat is használom. Öszvehasonlítván azonban Don Carlos, Maria Stuart, Braut von Messina némely helyeit, azt leltem, hogy ezen fordításokat a *Klasszikus* cím alatt használni nem foghatom. Szenvey a schilleri drámáknak, melyeket láttam, egyikében sem adja vissza a schilleri lelket, s úgy látszik, hogy ő ezen darabokat nem fogta fel egész jelentésökben; nyelvének azon felül sokat kell változnia, sokat tisztúlnia, meddig csak közelíteni foghat is ahoz a praecisus, ahoz a charakteristikai s a szív minden mozdulatit visszaábrázoló schilleri

beszédhez. Lehetetlenséget nem kívánok, de azt hiszem erős hittel, hogy a schilleri drámákat nyelvünknek már ezen kora hasonlíthatatlanul jobban adhatja, mint Szenvey által adva vannak. Azt a Szenveytől kedvelt széllyelbugyborékoló beszédet épen a schilleri Músa türheti legkevésbé. A Szenvey Schilleréről tehát le kelle mondanom, a mi még inkább való, hogysem az Eggenbergerrel történt alku, hogy szándékkal felhagyjak, vagy legalább felfüggeszsem azt. Mert ha elkezdem, ki fog kézirattal segílni? Mely kevés náluuk a jó író! s mely kevés van ezen kevés között is, kinek ideje s békettírése legyen valamely klasszikus művet studiumává tenni! Pedig úgy hiszem, hogy az ily studium nélkül egy shakespearei és calderoni, egy göthei drámánál nem messze megyünk. — Azonban mind ezek mellett is el fogok a jó ügy miatt követni mindent, a mi csak elkövethető leszen. Talán még barátimat oda vezérlem, hogy öt hat jó fordítással segílni fognak, s azon esetre a Tek. Úr *Miss Sáráját* és *Minnáját* is előre egész bizodalommal kérem. Kisfaludy Károlyt és Stettner már megnyertem, úgy hiszem, haza jövele után Toldy sem fogja magát visszavonni, s még egy-kettő. Négy-öt jó többet ér mint száz rossz. Néhány napok alatt elválík mitevő leszek, s akkor engedje majd meg a Tek. Úr, hogy Stettner a maga grammatikai, én pedig fordítási észrevételeinket Emilia Gallotti felett, a Tek. Úrnak elmondhassuk.

Azon dolog felől, melyet a Tek. Úr levelének eleje érdekel, nem akarok tudni. Velem az csak Toldy elmenetele után közöltetett, s bár ne akkor is. Gyűlölöm azt midőn *férfiak* asszonyi mende-monda után indulván, alapos ok nélkül egymás nyúgalmát felzavarják. Ha való volna is, a mit most annak tartanom nem lehet, igazságtalan dolog volt volna a Tek. Úrra neheztelnem azért, hogy véleményét nyíltan s baráti körben megmondotta. Azt tenni mindenkinek szabadságaihoz és jussaihoz tartozik. Szentiaiklóssynak én úgy feleltem — lelkismeretem mondja azt! — a mint érdemlette. Ő nem tudta megemésztetni az ítéletet, mely költői productumai felett általam a publicum előtt elmondatott; s oly hangon felelt, melyre öt értekezésem szavainak egyike sem szabadíthatá

fel, s így önmaga adott just arra, hogy vele úgy bánjam, a mint banni nem egészen illő, nem egészen kedvem szerint, de *szükséges* volt. *Quo casu interrogaris, eodem responde*, ezt mondja az iskolák bölese, s a tanács nem rossz, nekem legalább az effélékben mindég ösztönszavam s vezér maximám volt. Ha a Tek. Úr azt vélte, hogy feleletem nem sugalta *tiszta lélek* (mint a köztünk elterjedt rege tartja), annak sok okai lehettek, lehettem önmagam is, ki talán nem eléggé érthetőleg mondtam el, a mit elmondani akartam a feleletben. Lehet az is, hogy a Tek. Úr a censor elszabdalásai után a Szentmiklóssy ezáfolatát nem olvashatván a maga saját s eredeti szépségében (úgy miként most, *az én kívánságomra*, a Minervában ragyog), nem tudhatta, mi okozta legyen, hogy én Szentmiklóssynak oly nyersen, oly *minden tartózkodás nélkül* beszélgettem. Történt legyen akármint a dolog, annyi bizonyos, hogy a Tekintetes Úr saját jusával és szabadságával élt, midőn baráti között — s ha más helyt is — feleletemről véleményét ballatta, s legyen a Tek. Úr elhitetve, hogy én a más jusainak és szabadságainak sokkal inkább tisztelője vagyok, hogysem valakinek itéletéért nehezteljek. — Íme bírom Szentmiklóssynak újabb replicáját is — mert jónak látta ismét felelni — s óhajtánám, hogy kijönne (a mint hihetőleg ki is fog); legalább a publicummal éreztetnem lehetne, hogy én Szentmiklóssynak simábban is tudok felelni akkor, midőn ő *intra terminos decentiae* marad; az ügynek javára pedig láttathatnám (mert fegyvereket maga nyújt kezembe), mily fonákul ítélget ő, s mint nem gondolkodott teljességgel a dolog felett, melyről oly magahitten replicáz. Ez az olvasóknak ezer meg ezer javalló s ellenkező véleményeiket fogná ismét maga után vonni, s én bosszankodjam-e mind ezekért? Legyen tehát meggyőződve a Tekintetes Úr, hogy indúlatom a Tek. Úr iránt most is ugyanaz, s meg nem változott, mely mindenkor volt.

Lakásom van Comitatsgassel 588.

## IX.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.*

Pest, jan. 12. 1830.

Azon levélre, melyet augusztus 15-d. volt szerencsém a Tekintetes Úrtól venni, november 16-d. feleltem, azaz három hónap múlva, s így elég későn, s elég okot szolgáltatva azon büntetésre, hogy a Tek. Úr válaszát egész a mai napig ne vegyem. Azonban mind e mellett is kénytelen vagyok azon bátorságot venni, hogy a Tek. Urat ezennel feleletre provokáljam. A *drámai gyűjtemény* kiadására, tudniillik, minden készüléteket megvettem, s hogy a nyomtatás még el nem kezdődött, a Tek. Úr válaszában elmaradta okozá. Méltóztassék tehát velem tudatni minél előbb, szabad lesz-e Emilia Gallottit kiadnom, s ha igen, hajlandó-e a Tek. Úr figyelmet fordítani azon észrevételekre, melyeket Stettner barátom grammatikai, én pedig fordítási tekintetben a munkára nézve tenni kívánánk. Vagy pedig szóról szóra s minden további változtatni akarás nélkül úgy kívánja nyomtatni a Tek. Úr, miként a nálam lévő kézirat mutatja?

Óhajtanám tudni továbbad — saját megnyugtatósomra — mit vél a Tek. Úr azokra nézve, miket én a közöttünk támasztott kedvetlen hírek iránt írtam volt? Úgy hiszem, hogy ott semmit sem mondtam, a mi neheztelésre ok lehetne, és így reményem a Tek. Úrtól, hogy azon levelemet válaszára méltatlannak tekinteni nem fogja.

## X.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc szíves baráti tiszteletét.*

Pest, jan. 22. 1830.

November 16-d. írt levele az úrnak, nagy tekintetű kedves barátom, azt várta velem, hogy mivel Eggenberger a szándékot segélleni nem akarja, az egészen elakad, s így tör-

tént hogy én a válaszszal, melyet ezek szerint szükségesnek nem itélék, adós maradtam. Arra kérem én az urat, és azokat, a kikkel az úr szorosabb egyességben él, hogy ha egy vagy más tettemen felakadnak, higgyenek s gyanítsanak mindent, a mit a dolgok mutatnak, de ne soha és semmi esetöen elhülést, irigységet, önhasznot. Örömeimet, kevélységemet lelem én abban mindég, hogy engem Bajza és társai szerettek.

Emiliának letisztázása alatt (a könyvek tolvaj kölesönzői elhordták tőlem ezt, Miss Sárát, Minnát és Nathant) fordításomat nem vethettem össze az originálissal, s csak az vala tehetségemben s módomban, hogy beszédemen javítsak, s megtartsam ugyan a *festő* idegen szövegeket, vagy a miket stylisticai okok ajánlhatnak, de ne bosszantsam *ok nélkül* azokat, a kik ellenem tele vannak panaszokkal, hogy a magyar színt elveszem a magyar beszédétől. Stettner barátunknak ólommal tett jegyzéseit használtam, s a hol nem használhattam, péld. bánOM (in sensu K) bánOL bánIK, melyet az én egész környékem úgy mond bánOK, bánSZ, bánIK, elmellőztem, s az ideát más szóval tettem ki. — Gróf Károlyi István úrnak radványi tisztartója által még e holnapban küldöm Bártfay barátunkhoz az úr számára Miss Sárát és Minnát is, s arra kérem az urat és Stettner barátunkat, hogy mivel ezek, mint Emilia is, a letisztázás alatt a magok német origináljokban nem voltak szemeim előtt, vegyék magoknak azt a fáradságot, s hasonlítsák össze a fordítást az originálissal, s tudassák velem mi kívánja hogy másként adjam.

A három közt Lessing legtöbb gonddal dolgozá ki Emiliát. Sárában hosszú dialogusok vannak, és fárasztó eszeskedések, Minnában pedig sok helyt esetje vastagon fogott. Az a francia gyermeki gyűlölséggel van a német író által nevetségessé téve, a hogy mi szoktuk német uramékat. Én az ily helyeken holmi szabadságokat vettem ki magamnak.

Stettner és Bajza az én dolgozásim felől szabadon mondhatják mindég a mit akarnak. Kémélve kell ugyan mindég bannunk barátinkkal, de az nem barátság hanem conspiratio az ügy ellen, ha ki nem mondjuk a mit a dolog és az idő kíván; s kívánja-e a barátság, hogy énrólam azt mondja valaki,

hogy én szálas termetű, tömött üstökű ember valék etc. Szóljon felőlem kiki, mint én Csokonay felől a Muzárióban, s még köszönni fogom neki.

A tudva lévő cikkely felől, higgyen nekem az úr, édes barátom, hogy nem csak *nem akarok* emlékezni, de nem is *emlékezem* többé. Hála az én istenemnek, hogy rettegésem haszontalan volt, és hogy engem az úr mindég szeret.

A mi kedves Toldyunktól gyönyörű levelet veték Berlinből. Ajánlom magamat becses barátságába.

## XI.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy szíves baráti tiszteletét.*

Széphalom, jan. 27. 1830.

Igyekeztem végig olvasni a mit itt veszen az úr, édes barátom, de csak Miss Sárán sem tudtam végig menni, elfoglalva bajaim által, mert Telek úr holnap már indul Pest felé. Lesz arra időm hogy ezt még megolvashatom, s megigazíthatom; nekem elég hogy bizonyíthatom készségemet mindenben a mi kevés erőmtől kitelik.

Ez a kötet harmadiknak van destinálva azon öt kötet sorában, melyet még ez idén készülök egymás után kiereszteni. Egyenként akarám árúztatni a IX kötetet is 1815., de nem boldogúlhaték János Tamással. — Az első kötetet e hónapban tisztázám le. Februárban a Yorick Ér. Útazásit fogom, s martiusban készen leszek mind az öttel. S akkor lesz ideje hogy gondoskodjam kieresztések eránt.

Éljen szerencsésen igen nagy tekintetű kedves barátom. Tartson meg engem megbecsülhetetlen szeretetében.

## XII.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek tiszteletét Bajza.*

Pest, február 26. 1830.

Itt veszi a Tekintetes Úr észrevételeimet a fordított Gallotti Emilia iránt. — A számok, melyeket mindenütt gondo-

san felraktam, a kézirat lapjainak számai. Úgy hiszem hogy a Tek. Úrnál még megvan az előbbeni kézirat, mely tavall itt kezünkön megfordult. Annak lapszámai nem igen fognak különbözni emezéjítől, mely nálam van, mert mind kettő egy kéznek írása, s reménylem, hogy idézett számaim baj nélkül elvezetendik a Tek. Urat a megjegyzett helyek keresésében. Küldeném magát az originált, a németet, de magamnak nincs meg, s kölesönözött példányból tevém az összevasonlítást.

A fordításra általában azt jegyzem meg, hogy igen megismerni rajta azon célt, melyet a Tek. Úr magának felteve: — „Nem bosszantani azokat, kik ellene tele vannak panaszokkal, hogy a magyar színt elveszi a magyar beszédétől.“ — Sallangos magyarkáink is érdemlik néha-néha, hogy őket figyelmezzük, hogy panaszaitat kihallgassuk, csak hogy ez aztán ne legyen *igen*, ne ártalmával saját magunknak, vagy épen a művészségnek is. Itt ugyan még az a szerencse, hogy csak a gyakorlottabb szem ismer rá a tartalékkal — hogy ne mondjam talán félénken is — készült fordításra, de nem állok jót érte, hogy az efféle tartalék bennünket későbben oda ne vigyen, hol azt kiáltják ránk, hogy hátra felé ballagdogálunk.

Orthographiája a Tekintetes Úrnak, sajátságai, akarva s nem elhibításból tett grammatikai eltérései hiven meg lesznek hagyva. Bár ezt tennék a Minerva s egyéb időszakos írásaink redactorai is azon írókkal, kik nem gondatlanságból vagy tudomány szükéből különöznek. Nem szeretem, midőn az író kivéteket magából; tudni nem csak azt kívánjuk, ki *mit* ada, hanem azt is, *hogyan* adta minden tekintetekben. Nincs nevetségesebb dolog, mint arra törekedni, hogy minnyájan s mindenhol egyképen írjuk le szavainkat. Szándék, mely célt soha érni nem fog.

Miss Sárát és Minnát vettem; fogadja értök a Tekintetes Úr szíves köszönetemet. Azt nem tudtam hogy a Tek. Úr ezeket kiadni szándékozik, s ha tudám, vakmerő dolog volt volna őket kérnem: s minekutána most már értésemre esett, arra kérem a Tek. Urat, hogy ne foszssa meg magát tőlök. — Én eléggé lekötelezve érzem magamat azon készsége-

gért, azon szívességért is, melyet elküldésük által a Tek. Úr irántam mutata.

Azon szomorú hírt, úgy hiszem, fogta hallani a Tek. Úr, hogy Virág Benedeket eltemettük; s talán azt is, hogy Horvát Endre nem a legjobb egészségben érzi magát, s aligha el nem hagy bennünket. Árpádiása kész, de nem 24 (mint ígérte) hanem 12 énekben, s kívánná kiadni, ha költsége volna. Gróf Széchenyinek kijött nagy becsű munkája a „Hitelről.“ Még nem volt magyar könyv, mely felől a publikum ítéletét tudni annyira óhajtottam, mint ez.

Útazó barátomnak szülei általam tisztelik a Tek. Urat, s felette lekötelezve jelentik magokat mind rólok való megemlékezéséért, mind pedig azon szívességért, melylyel a Tek. Úr fiok iránt viseltetik. Ő februárius elsőjén indult Berlinből Koppenhága felé; áugustusban már itt lesz, mint tagja is néhány tudós egyesületeknek, ha a kormány, mely alatt nyögünk, gátlani nem fogja.

Ajánlom magamat a Tek. Úrnak szíves emlékezetébe.

*Észrevételek Galotti Emíliához.*

A cím Emilia Galottit mond; nem kellene Galotti Emíliát mondania? Ezt védhetik okok, amazt alig.

Ha gróf Appiani, mért *Contessa* Orsina?

Lap 4. „*Prinz*. Der Orsina? legt ihn hin.“ Ez a legt ihn hin, a fordításban ninesen, pedig elmaradnia nem igen lehet, mert az utána következő „*Ihr Läufer wartet*“ egyedül e miatt van mondva. Ha amaz elmarad, ennek is el kell, vagy nem lesz logikai rend a beszédben. Ezen felül az a *legt ihn hin* karaktert is fest, s mutatja mindjárt a dráma elején mily egykedvüleg (gleichgültig) van a fejdelem Orsina iránt.

„ 5. *Fejdelem*. „Nem értem sokat, de soká!“ Ez az értem talán elmaradhatna. Értelmet zavar. Semmi baj, hogy ott van a „*meine*.“ Vagy tán *mondommal* és *vélemmel* lehetne adni.

- Lap 5. Ezután: „Talán a képben ismét feltalálom, a mit nem már magában“ kimaradt ez: „Ich will es aber nicht wieder finden.“
- „ 6. „Lépjén ide, Fenséged!“ Lessingnél: „Treten Sie so!“ Ez a *so* nem *ide*. Talán: *álljon így, Fenséged*.
- „ 7. *Conti*. Ich bin zufrieden, sagte die Gräfin, wenn ich nicht hässlicher aussehe.“ Magyarúl: „Ám, monda a grófné, ha nem vagyok még utálatosabb, mint itt a képen.“ Úgy tetszik nem elégge jól, mert az az *ám* nem teszi, s nem teheti az *ich bin zufrieden*. Olvasásra még hagyján, de theatrumi előadásra épen nem alkalmas az ily beszéd.
- „ 12. *Staats-interesse* nem *kabineti* tekintet.
- „ 12. „O vermengen Sie mich ja nicht, mein Prinz, mit der Närrin, deren Wort ich führe — aus Mitleid führe.“ Magyarúl: „Ó ne téveszsen össze fenséged engem és e bohót, ki mellett szólok.“ Kimaradt az *aus Mitleid führe*; a minek kimaradnia nem lehet, mert utána ez jő: „Mert valóban tegnap szertelenül megillette.
- „ 13. Bei alle dem ist er doch ein sehr würdiger junger Mann, ein schöner Mann, ein reicher Mann, ein Mann voller Ehre.“ Mind ez magyarúl így: „Mind az mellett Appiani igen érdemes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember.“ Ennyi címnek, ennyi dícséretnek erejét talán ne vennők el, melyeket a fejdelemmel Lessing bizonyosan nem ok nélkül mondata.
- „ — Marmelthüre nem *ürge*; ürgét *táncoskákra tanítgatni*, mint a fordítás mondja, nem is lehet.
- „ 14. Das Geschlecht der Galotti ist grosz“ — Lessing a *grosszal* nem *szaporát* akar mondani, hanem széles, kiterjedett familiát.
- „ 20. „Oberster“ — Ez már még is igen van! s a mértékletes puristát is fogja sérteni. *Rény* helyett, csaknem mindenütt, *erkölcs* mondatik, pedig én azt hiszem hogy a rény kevésbbé fogná (most már!) az olvasót bántani, mint fogja minden bizonynyal az *Oberster*.
- „ — Nem Galotti Odoardo? Odoardo Galotti helyett?

- Lap 22. *Késelés* helyett nem *gyilkolás*, vagy mi? *Mordthat* nem *késelés*, s ez a késelésed egyébiránt is tévesztőleg s fonákül fogja a theatrumon verdezni a fület.
- „ 23. „Egyéb úri gráCziái között“ Németül: hatte ja die Güte,“ talán kegyelmei, kedvezései, vagy adományi.
- „ 24. „A *pisztolt* jobb lesz eredetileg pistolnak irni.
- „ — „*Angelo*.“ Kenn ich ihn nicht? Hab ich nicht unter ihm gedient?“ Magyarúl csak ez: „Mintha nem ismerném!“ Az a mi elmaradt, mondja meg az olvasónak, honnan ismeri ő Galottit. Lessing nem az az író, ki valamit hiába mondatna, kivált Galotti Emíliában nem az, hol minden, még oly csekélység is cirkalommal van kimérve, és cirkalommal mértén motíválva.
- „ — „Kaum kann ichs erwarten, diesen würdigen jungen Mann meinen Sohn zu nennen.“: „Alig győzőm várni hogy gyermekemnek nevezhessem.“
- „ — „Mit nevezsz te elveszésnek . . . . . stb. Itt igen sok a *hogy*, egy elmaradhatna belőlök.
- „ 25. A *Vegghia* itt *Vegghia*, a 8-ik lapon pedig *esti társaság*. Ha itt *Vegghia*, mért nem amott is?
- „ — *Wollüstling* nem *lator*. *Lator* egyéb. A *Wollüstlinget* e helyt jobban adná a *buja*, *fajtalan*, *folyár*, még tán a *kacér* is, ámbár ez csak *coquettet* jelent.
- „ 30. Az *Einfallt*, mely itt „szökevény gondolat“ mi néhányan már *ötlettel* is merénk megjegyezni, s úgy hiszem nem rosszúl. Azonban e helyt (mindenütt nem!) a szökevény gondolat is jó szolgálatot teszen.
- „ 31. „De gyermekeim egyet tévén s mást nem mulatván“ erőtetett!!
- „ 32. Nem mindég inkább kedveléd-e a gyöngyöt mint a köveket.“ Ez után kimaradt ez: „*freylich*, meine Mutter, *freylich*!“ Kimaradta által nem sokat veszt ugyan a dolog, de minek önként okot adni az *Aristarchus* akadozásira?
- „ 34. „A Fejdelem kénytelen a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak fejdelmi leányával egy

felhatalmaztát ereszteti.“ Igen darabos! — s az az *ereszteti* felette rossz helyt áll.

Lap 36. A *martalék* nem eléggé erős, hogy *slavot* jelenthessen.

„ — Weil ich eben heut eine Verbindung vollzöge, die mein ganzes Glück ausmache:“ „Mert azon szövetségben, mely ma vár, egész boldogságomat találom.“ Jobb lesz *szövetkezés*. Ez *actionis*, amaz *effectus* substantivum, s ide az első kell.

„ 37. „Gutherziges Ding“: „Nyavalyás izé“. Ez nem eléggé szerencésen van mondva. A *gutherziges Dingben* metsző célzása van Appiáninak, s annyit akar mondani, mint *színlott jószívű! álnok érzékenykedő!* Marinelli nem akar vele bajt vinni; nem azon ok miatt, melyet mond, hanem, mivel gyáva s szepeg, hogy ellensége keresztül szalasztja fekete lelkén kardját.

„ 48. „Lássa mire mehet négy szem közt:“ ez után kimaradt „Alles was ich zu thun habe ist, zu verhindern dass Sie nicht gestört werden.“

„ 54. *Prinz*. „Freylich das ist natürlich!“ Magyarúl: „az igen méltány, igazságos tett vala.“ Ez felette rosszul van adva; itt az eset hasonlatlanul vastagabban fog mint Lessing akarja. A *sehr natürlich* csak azt teszi: az emberi természetben fekszik, hogy ember a maga barátjáért bosszúra gyúladjon. A *méltány, igazságos tett* ellenben annyit mond, mintha a Fejedelem tökéletesen javallaná Appiáni meggyilkoltatását, a mi a Fejedelem karakterébe felette fekete vonás volna, pedig Lessing csak *ingataq, gyönge* embert akar belőle csinálni, nem *rosszat*, nem undok Marinellit. — E helyt jut eszembe kérdeni azt is, miért Marinelli, hosszú é-vel?

„ 59. „Minő szemeket csinál?“ Talán *mereszt?* A *csinál* inkább fogja bosszantani az orthologia makaes barátit, a Döbrentei tévelygő nyáját, mint bármi más, s nem egészen ok nélkül!

„ 68. „Szívem *szögöd* meg“ nem értem. Nincs-e a szó hibásan leírva? —

## XIII.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajza Józsefnek Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.*

Széphalom, martius 15. 1830.

Bocsánatot édes barátom, hogy az úrnak febr. 12-d. írt levelére csak most felelek. Egri útam, honnan egy hét előtt jöttem haza, oka késedelmemnek.

*Jegyzések a Jegyzésekre.*

*G. Emília magyarosan, Emília G. olaszosan van mondva.* Jó mind ez, mind az; de ez már annueiálja, hogy a leány olasz, és nem magyar. Toldy nem *Franz K-t*, hanem *K. Ferencet* mond a Kézikönyvben. Ki viszi annyira a maga purismusát, hogy németül írván, Michel Engelt, Wilhelm Shakespeart s Franz Petrarchát mondjon a *Michel Angelo*, *William Sh.* s *Francesco P.* helyett? *Bethlen Gábor* a német íróknál is *Bethlen Gábor* volt, s örülhetett neki. — Gróf Appiani és contessa Orsina úgy állhat ellenkezésben magyarban mint németben.

Lap 4. *Legt ihn hin. Tegyétek oda, vagy szép hungarismussal: Tegyük amoda, vagy amaz asztalra, v. le.* Ezt tollam felejté ki. Érzem hogy el nem maradhat.

Lap 5. *deleatur mondom.* „Nem sokat de soká.“

Lap 5. *addatur:* De nem akarom ismét feltalálni.

Lap 6. *ponatur:* álljon így Fejdelem, pro ide.

Lap 7. *Megelégsem monda a grófné, ha —*

Lap 12. *ponatur:* országlási tekintetek

Lap 12. *addatur:* szánakozásból szólok. — Kimaradt, de csak azért, mert a német originál nem vala kezemnél a letisztázás alatt.

Lap 13. Mind a mellett Appiani csakugyan igen érdekes, sok és nagy tulajdonú fiatal ember, szép ember, gazdag ember, derék ember.

— Murbelthiere. — Van-e név rá? Ha van, elfogadom. Tánera tanítani a magyarországit nem lehet, de képzeljük hogy az olaszországi más nem.

Lap 14. Túlatiszásan a *szapora* nem csak hamart teszen, hanem sok tagokból álló egészset is. *Széles kiterjedésű* hosszú beszéd. De ha a *szapora* nem jó, töröljük ki.

Lap 20. Hát hogy nevezzem az Oberstert? Ezredesnek? HerrOberster? Ezredes úr? Protocollumban álljon ezredes : de folyó társasági beszédben!! Hát a generálist is el kell-e hagyni?

Ibidem. *Rény* tehát, valahol helye lesz. Örvideni fogok az igazításnak.

Lap 22. *Gyilkolás pro késelés.*

Lap 23. *Kegyelmei* tehát.

Lap 24. Pistol.

— — S nem ismerem? Nem szolgáltam alatta.

— — Hogy ezt az érdemes ifjú embert. — — —

— — Elhagyni a sok hogyból, a mi elmaradhat.

Lap 25. S mi vétek az hogy itt *Vegghia*, lap 8. pedig *esti társaság*?"

— — Wollüstling. Álljon hát buja (ezt én és az én tájám *bujának* mondja nem *bújának*). De szeretném ha substantivumunk volna a szóra; ez adjectivale substant.

Lap 30. *Ölet* — örömmel láttam legelébb a Bártfay Regéjében, s örömmel fogadom el.

Lap 31. Egyet tévén s mást nem mulatván — Bizony erőltetett; de hogy adjuk proverbialiter? Örömet elfogadom az igazítást.

Lap 32. Igen, anyám, igen!

Lap 34. A fejdelemnek egy felhatalmaztat kell küldeni a Massai Fejdelemhez közelítő menyegzője miatt annak hercegasszony leányával. Így talán jobb lesz. K. mutatur non raro in G. : szaggat non szakgat, lélegzés, nyaggatás, faggatás.

Lap 36. Hogy a *martalék* nem minden helytt áll jól *skláv* helyett, érzettem. Igaza van az én barátimnak, midőn azt mondják, hogy elijesztetem magamat ellenkezőimmal.

Lap — Szövetkezés pro szövetség.

Lap 37. Gutherz. Ding. — Itt a dingben van a súly, a megvetése, s azt szerencsésen adja az *izé*, s ez metsz igazán

az udvari nagyságában kevély bohón. A színlett jószívű, az álnok érzékenykedő ront, nem javít.

Lap 48. Minden gondomnak annak kell lenni, hogy ne engedjem, hogy rájok menjenek. De két *nak* és két *hogy*! Talán: azon kellennem hogy eltávoztassak tőlök mindent, a ki hozzájok akarna jutni.

Lap 54. Igen: de hogyan adjuk hát? Freilich das ist natürlich. (Marinéllinek pronauciálja az olasz, e ante u accipit accentum).

Lap 39. *Mereszt* excellenter, nagyon köszönöm.

Lap 68. Szívem szögöd meg. Törvényszögés: törvénytörés.

Az én igen becsült és igen szeretett barátom nekem felette kedves dolgot teve botlásaim kimutatásával, valamint Fenyéry barátunk azon levelével, melyre ezzel együtt mégyen postára levelem. Bár azt nyerhetném meg e kettőtől, hogy Miss Sárámat s Minnámat s a marmonteli regéket is így vennék bírálásaik alá.

Éljén igen szerencsésen nagy érdemű barátom. Ma egész nap leveleket írok, s még sok van irandó. Be kell tehát rekesztenem. — Méltóztassék az ide zárandót a mi tisztelt barátúnknak általadni, s minden barátinkat, Helmeczyt, Kisfaludy Károlyt, Vörösmartyt tisztelni.

## XIV.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferenének Bajza tiszteletét.*

Pest, april 6. 1830.

Vettem a Tekintetes Úrnak jegyzéseimre tett viszonyjegyzéseit, s báterkodom reájok röviden a következőket válaszolni.

*Emília Galotti* fog tehát maradni a Tekintetes Úr akaratja szerint, melyet tisztelek s tisztelni tartozom, de valahol a könyvben mint kiadó éa beszélendek, mindenütt *Galotti*; *Emiliát* fogok mondani, mert ama másiknak helyes voltáról a Tek. Úr okai meg nem győztek, s magam sem tudom

magamat meggyőzni, s ha valaki miatta ellenem támadna, védeni nem tudnám. A Wigando-Döbrenteanusok pedig most minden alkalmakat keresni és használni fognak, hogy belém akadozhassanak, mert a mit felölök a Minervában mondték, s nem sokára megint mondani fogok, soha sem bírják megemészteni. Azért a Tekintetes Urat jó korán figyelmessé teszem reá, hogy mind emennek védelme, mind pedig a *gróf Appiani* s *Contessa Orsina* és a *Vegghia* s *esti társaság* összeegyeztetése — azon esetre, ha majd szó történik miattok — a Tek. Urat fogja illetni. Egyéb sajátságok, a most mondotakkal együtt, híven meg lesznek tartva. A könyv a jövő pesti vásárra megjelenik. Elrendelése ez: *Cimén* leszen: *Külföldi Játékszín. Több tudósokkal kiadja Bajza. I. kötet. 1. Galotti Emília. 2. A gyűrű. Pest, Trattner és Károlyi betűlivel, 1830.* Ezt követi az *Előszó*, utána jő Lessing szomorújátéka ezen címlappal: *Emília Galotti, szomorújáték németből Lessing után Kazinczy Ferenc.* A darab végén Lessing rövid biographiája, s Galotti Emiliától néhány kritikai észrevétel. Ez után jő egy vígjáték ily címlappal: *A gyűrű, vígjáték, németből Schröder után Bajza.* Schröder rövid biographiája, s a *Gyűrűről* néhány észrevétel.

Méltóztassék a Tek. Úr azon szívességgel irántam lenni, hogy ha észrevételei volnának még vagy ezen elrendelésre, vagy egyébre nézve, azokat velem közölje.

Itt veendi a Tek. Úr utazó barátomnak londoni levelét is, mely tegnap előtt érkezett hozzám. Ajánlom magamat szíves emlékezéseibe.

## XV.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy tiszteletét.*

Újhely, ápril 11-d. 1830.

Azzal, hogy a Wigand emberei velem mit tennének, keveset gondolok; nekik nem tetszeni nem legnagyobb szerencsétlenség a mi bennünket érhet. Azt forгатom inkább, hogy kiadómnak kedvetlen lehetne ugyanazon kötetben kétféleké-

pen szólania, írnia. Felhatalmozlak tehát, tisztelt szeretett barátom, úgy adni mindent, a mint magadnak tetszik; egyedül azt kötöm ki, hogy ezt: *BánoM*, a hol én *BánoKot* mondok, cseréld fel más valamely szóval, s az nem lesz nehéz, ha nem magát a szót, hanem az egész szólást öltözteted más szókba.

Ha ki lesz rakva az első ív Emiliából, kérlek, láttass velem egy-két lapot, hogy a formátumot, a betűket s papírost ismerhessem.

Köszönöm a londoni levelet. Ha neki talán még irtok, jelentsd, hogy Verseim készen fogják várni dicsőségüket. Bár azt érdemeljék! — Kedves nékem, sőt szent nékem a mi Toldynk emlékezte, s berlini és londoni levelét kevélykedve mutatom a jóknak, s örvendve látom, hogy ezek érzik a Toldy beesét. Nemzetünk csalhatatlanul halad. Tíz esztendő előtt engem még nevettek volna, hogy az ily leveleket fitogtatom, s azt mondották volna, hogy hiúságom szúrdall, tudatni, mit tevé velem Bowering: most látják hogy azon nem magamért örülök, hanem hogy a nemzet nevét kivívánk homályából. — Áldom sorsomat, hogy Toldyt nekem barátommá tevél, s titeket, éltem nagy kevélységei! — Éljetek mindnyájan szerencsésen. —

Levelednek egyik végét a postán valahol kivonák, látván nyilásán hogy úgy egészen el fogják olvashatni. Összegűszolva jött az, a kivonás és visszatolás által, kezemhez.

Soha még a Szent L — kegyelme rútábbul nem jára, mint Gábornál; mint egy civakodó makacs gyermek azt kiáltja, hogy neki bizony nem kell; tartsa magának a ki neki kívánja. — Miként is lehetne szüksége rá annak, a ki minden bölcseséget oly nagy mértékben bír?

## XVI.

### BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy szíves tiszteletét.*

Széphalom, június 18. 1830.

Igen nagy örömet ada nekem az úr, édes barátom, az által, hogy velem az Emilia első ívét láttatá, s az Előbeszéd

gyönyörű, lelkes. Az úr tudja, tudják mindenek, hogy én az úr barátságával kevélykedem, s nagy megtiszteltetésemet találok abban, hogy Emiliám itt jelent meg.

De gondosabb correctort kívántam volna a munkának. Mert ezt, mindjárt az első lapon (9):

„*De Bruneschi; Emilia nem Galotti*“ a betűszedő bizonyosan az úr akaratja ellen interpungálta így — „*aber eine Emilia Bruneschi; nicht Galotti.*“ — De Bruneschi Emilia; nem Galotti! nem Galotti Emilia! — A játszó, ha a levél újra nem nyomtattatik, értelem nélkül fogja adni a helyt.

Én lesni fogom az úrnak minden változtatását, hogy valamit jónak találok, felvehessem. Ilyen ez: *komornok*, mely bizonyosan jobb mint a tót pronuciációjú *Komornyik*. — *Kisedleg, képzelés* nagyon jók. Ha az ilyet Döbrentei hallaná tőlem, meg nem tudná fogni, hogy én egy gyermektől örömet tanúlok, egy oly Stattlicher Herr-től pedig mint egy elhízott *Prov. Commissär és sok Tek. Ns. vármegyék táblabírája* (videatur annunciatio versionum Macbeth, Lear etc.) a leckézésnek recalcitrálok.

Sphalmák lesznek ezek is: pag. 10. tölti el-fejemet. Pag. 12. derekasan (,) Conti, holott más helyeken a vocativus mindég két komma közt áll. S insequentiák p. 10, 13, 15, Festő, p. 11. festő, Futó, Véső, kinstartómhoz. Én az insequentiáktól nem irtózom, azt hiszem hogy consequensek nem mindég lehetünk. Pag. 13. Medúza, és így nem rossz poeSis és poeZis, próSa és próZa, MarTZius és September, DeCember. Az úrnak antidöbrenteiáját én excerpáltam a grammatikai dolgokra, és azért, mert az engem oktat és reflexiókra von. — Utolsó postával vevém Wigandnak levelét. Megörülve tudósításon, hogy kezemhez küldött instantiáját Zemplényhez a megyének beadtam, arra kér, hogy vegyek részt Convers. lexikonában; az első postával venni fogom, úgymond, az articulusokat, mely(ek)nek kidolgozását tőlem várja, s a Napoleoniakat különösen. Holnap tehát érkezni fog levele. Én pedig haladék nélkül válaszolok: mein hohes Alter belastet mit den verschiedenartigsten Sorgen, nem engedi, hogy kívánságát teljesítem. Talán azt is megírom, hogy én az ő

redactorától magamat declinációkra, conjugációkra, syntaxisra taníttatni restellem. Közölni fogom válaszomat. Éljen szerencsésen édes barátom, és szeressen.

## XVII.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek Bajza tiszteletét.*

Pest, július 6. 1830.

Örömmel értettem, hogy a csomó Guzmics versezetével s a Játékszin első ívével kezéhez juta a Tekintetes Úrnak. Hogy Galotti Emiliában hibák maradtak, az nekem fáj leginkább. Én és Stettner mindent elkövettünk a correctúrákkal, de ha a szedő gondatlan, s tudatlan is még ezen felül, úgy a correctornak legnagyobb szorgalma is hiába való. Itt egy komma vagy kolon, ott egy betű esik ki, midőn a kiszedett columnák egy helyről másra vitetnek, s a tudatlanság oly helyre téteti vissza, hol épen nem kellene állnia.

A Tekintetes Úr igen nagy tévedésben látszik lenni, ha, mint levele mondja, azt hiszi, hogy én Emiliában változtatásokat tettem, még pedig a Tek. Úr tudta nélkül. Szabadságot ada ugyan a Tekintetes Úr leveleinek egyike azt tennem kéziratával, a mit jónak fogok vélni, azonban ha én e szabadságot szerénytelenül használtam-e, ki fog tetszeni a kézirat és nyomtatás összehasonlításából. Hogy *Emília Galotti* helyett *Galotti Emiliát* nyomtattassak, az engedelmével történt a Tek. Úrnak, melyből aztán természetes következással kellett folytaniok a *Galotti Edvárd*, *Gonzága Hektor*, *Róta Camill* változtatásoknak is. A *kisdedleg* és *képzeltés* ott állnak a Tek. Úr kéziratában; a *komornokot* pedig komornyik helyett Stettner javaslására fogadta el a Tek. Úr. A *Festő* és *festő*, *Futó*, *Vész*, *kincstartó* úgy vannak írva a manuscriptumban is; s általán fogva azt nyilatkoztathatom ki, hogy minden szót, melyen a Tekintetes Úr a nyomtatott ívekben felakadni fog, saját kéziratából és Stettnerhez küldött jegyzéseiből fogok legitimálni. Én az írókat a magok egész sajátságokban szeretem látni, és semmit sem gyűlölök inkább, mint redactorainknak azon módját, mely szerint az író orthographiáján, grammatikáján,

syntaxisán, sőt nem ritkán stylusán is meg nem kérve változtatásokat tesznek. A gondos olvasó szereti az írókat mind tökélyeikben, mind hibájikban látni, mert jól ismerhetni csak így fogja őket, csak így leszen híven informálva tudományok, szorgalmok, gondosságok felől, s ha ki kénye szerint változtatgat, sokszor talán meggyőződése s akarátja ellen is az írónak, valamely munkán, az a publicummal csak *szembekötös*-dit játszik. Az nekem nem volna kedves dolog, ha a Tekintetes Úr azt hihetné, hogy én tudta s akarátja ellen tettem változtatásokat Emiliában. Az általam fordított vígjátékban tapasztalni fogja a Tek. Úr, hogy a mi orthographiánk sokban igen eltér egymástól, a mi leginkább fogja bizonyítani, hogy a Galotti Emiliában lévő orthographia egészen a Tek. Úré, a vígjátékban pedig egészen az enyém. Örömet tanulok én is a *gyermektől*, de örömet a *Stattlicher Herr*-től is, mihelyt van mit tanulnom tőle. Szalay László tíz esztendővel ifjabb nálam, s én Muzáronra irt Észrevételeiben találtam olyanokat is, miket még nem tudtam, s szívesen és pirulás nélkül vallom akárki előtt is, hogy ezt és amazt tőle tanultam. S vétek-e az hogy én a tíz esztendővel ifjabb Szalaytól tanulok, a nálam húsz esztendővel öregebb (korosabb inkább) Döbrenteiről keveset vagy éppen semmit sem tartok? Holott Döbrentei már akkor híres író volt, mikor én még csak Abc-ét tanultam. Tanulni mindenkitől lehet valamit, sőt mindenkitől *tudni* s *akarni* tanulni még dicséretes dolog is. Tanulni azonban, úgy vélem, mindenikünk magától szeret (azaz maga jó akarátjából), s nem türjük, ha valaki erőszakolva tolja ránk tudományát, szinte úgy mint XIV. Lajos nem türte hogy papja a morális leckéket közvetetleuül hozzá intézze. Az illetén önkényes változtatások pedig, melyekről itt szó van, nem egyebek, mint erőszakos leckézés és praeceptorkodás. Hogy egymás hibájit irtogassuk, annak nem ez, hanem egyéb az útja — *okokkal támogatott kritika*, s még ez is mindig csak *projectuma* az egyes írónak, törvénynyé csak a *publica opinio* vagy legalább a *consensus eruditiorum* sanctionálhatja.

Döbrenteinek irt Válaszomra gróf Dezsöffy József ké-

szíte egy — a mint mondják — nem igen finom feleletet, védelmökre Wigand gyámoltalan vitézeinek. Hogy ezen pörbe gróf Dezsőffy avatta magát, az nekem nem kedves dolog. Ő bár gyöngye író is, de tiszteletre méltó ember, s a haza gondjaiban öszült meg, és sok címmel érdemli, hogy neve a publicum előtt szenny nélkül maradjon. De ha oly valamit követend el velem, a mi grófi neveléssel össze nem fér, köteles leszek-e én neki azt eltérni, s csak azért leszek-e köteles, mivel ő *Méltóságos Gróf*? — Én öt kimondhatatlanul sajnálom, s felette sokba fog kerülni, a mit neki felelni fogok, nem azért, mintha a felelet nehéz volna (a mi ügyünk igazságos és rendíthetetlen), hanem azért, mert jó érzésű embernek nem lehet az kedves, midőn tiszteletre méltó névre szennyet borítani kényszerítetik. Azonban ha már ennyire jutottunk, hogy gróf Dezsőffynek tetszik magát a Döbrenteiek karaktertelen és Thaiszok nevetlen seregébe vegyitni, ám lássa, én róla nem tehetek. Lesz idő, melyben gróf Dezsőffy kivánni fogja, bár a lexikon pörébe ne keverte volna magát, mert a mit én válaszolni fogok *vastag* feleletére, sok esztendőök száma sem fogja emlékezetéből kitörlni. Ők azt hiszik, hogy írói republicában grófi auctoritásokkal lehet valakit elnémitani. Meglássuk, üdvözítendi-e őket ezen hit. Még Magyarországon senki sem keveredett gróffal tollesatába, én leszek most reá kényszerítve. Fegyvereimet úgy fogom használni, hogy *grófoknak* szolgáljon tanúságul, mint kell s mint illik szót váltani oly emberrel, ki bennünket nem bánta. Nemes vagy báró, gróf vagy herceg írói világban egyféle jussal bír, elsősegeket itt nem születés vagy hivatal oszt, hanem *ész*; melynek én mindenkor kész voltam s kész leszek tédet hajtani. Gróf Dezsőffynek az fáj, hogy én „magamat szép reményekkel nem biztathatom az ő lexikoni dolgozásai felől.“ De hát elegendő ok-e ez haragra? kényszeríthet-e engem arra valaki, hogy higgyem a mit nem hiszek? Mely fonákságok ezek! Gróf Dezsőffy jó ember, tiszteletre méltó ember, de gyenge ember, s könnyen hagyá magát eszköznek tétetni Döbrentei által, ki maga többé felszólalni nem mer, hanem másokat ösztönöz a felszólalásra. Ő most vén asszonyok módjára men-

demondákkal hadakozik, s történetecskék et gondol ki rólam, melyeket a két városban széthordoz, azzal hízkelkedvén magának, hogy engem ily apró bohózatok bántani fognak. Ilyen az a többek között, hogy vallási gyűlölségből keltem ki ellenök, mert hogy én előbb Luther követője voltam, de most nem régiben *titkon* a római szentséges pápa aklához szegődtem; hogy én az öregebb írókat mind tönkre akarom zúzni, s az ő elnyomásokkal magamnak az akademiába helyet készíteni stb. stb. Döbrentei ezeket maga költi, P . . . . Th . . . . pedig hirdeti nomadibus vándorlásain mindenfelé, mert e kettő most szoros barátságban él, ámbár előbb nem szenvedhették egymást. *Malus cum malo colliquescit facile*. Megengedem nekik, hogy ily aprósággal magoknak örömet csinálhassanak, minekutána legszebb fellegvéraik úgy is már összeomladoztak. — Én gróf Dezsőffynek kívántam volna oly barátot, ki szemeit a lexikoni pörre nézve megnyissa. Midőn hallám hogy válaszomra válaszolni akar, levélben szándékoztam vele tudatni tekinteteimet, de megtudván hogy a lexikonisták nála tartják gyülekezeteiket (praesesek gróf Teleki szabolcsi főispán), elhallgattam vele, nehogy gróf Dezs. megmutassa nekik leveletem, s ezek boldog képzelgéseikben azt véljék, hogy én *megszeppentem*. Gróf Dezsőffy neve nélkül adja ki válaszáat, de nevét majd én fogom a publicummal tudatni, hogy lássák, ki az a szép nevelésű gróf, kinek írását a durvaság miatt még Drescher sem akarta nyomtatás alá bocsátani; az a Drescher, ki nekem nem barátom, kinek haszon, ha a lexikon kijöhet, mert az a Landerer typographiában nyomtatattik, mely most az ő tulajdona. Gróf D. harmad nap előtt indult innen Szabolcs felé; feleletét talán Kassán nyomtatattja. P . . . . engemet epigrammákban énekelt meg, melyeket Wigand nyomtatattott.

Papirosom fogy és így be kell rekesztenem hosszú, de talán nem unalmas leveletem. Éljen szerenesésen a Tekintetes Úr, ajánlom magamat szíveségébe.

---

A Játékszin holnap kerül ki nyomtatás alól. — Schedel aug. 20-d. itt lesz. Párizsból Schweitzon, Piemonton által

Milano felé megyen, s Croátián keresztül jó haza. — *A Gyöngyökért* szíves köszönetemet. Az gyönyörű kiadás, de oly papiroson csak Pyrker nyomtattathat.

## XVIII.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

*Kazinczy Ferencnek Bajza szíves tiszteletét.*

Pest, dec. 30. 1830.

Rég nem írtam a Tekintetes Úrnak, de írtam-e másnak is? — September olta időmnek nagy részét az Auróra gondjai vették el; a mi ebből fenmaradt, az én elfelejthetetlen Kisfaludym ágya mellett volt a barátságnak szentelve.

A fordított Miss Sára és Minna még octoberben volt lévén a mi igen tisztelt Bártfayknál, oly céllal hogy a Tek. Úr kezéhez szolgáltatassék, de a mi barátunk gondoktól lévén elborítva, megfélekedett annak elküldéséről. A *Külföldi Játékszínből* küldött egy velin s egy nyomtató példányt, úgy hiszem, vette a Tek. Úr. Emiliáért méltóztassék addig is szíves köszönetemet elfogadni, míg azt illendőbben meghálálhatom. Kis János recenseált bennünket úgy, a hogyan ő tud. Három lapot írt tele a könyvről, s még sem mondott valamit. Én az igaz alapos gáncsolatot inkább szeretem a dicséretnél. Ez csak hiúkká teszi bennünket, pedig hányadik az, ki a hiúság esábjainak ellenállhasson. Amaz tanít s köszörűli bennünk az energiát. Előszavamban Kis János *több xenophoni szerénységet* kívánt volna. Óhajtanám érteni ezt a *xenophoni szerénységet*, s ha igaz hogy írásaim ennek híjával vannak, óhajtanám azt Kis Jánostól megtanulhatni. A szerénység soha eléggé nem becsülhető tulajdon. A recensió a Tud. Gyűjteményben fog kijönni.

*Kritikai Lapjaim* I. füzete januárius 15-ig elhagyja a sajtót. Gróf Dezsöffy ott fogja megnézhetni képét az általam elébe tartott tükörben. — E füzetben a *Gyöngyök* és a *Hébében* kiadott *pindarusi óda* fordítása is recenseálva vannak. Nem kedvezőleg, de igazságosan; legalább az én ítéletem

szerint, mert amúgy nem is vettem volna fel. Más recenseálta a *Gyöngyöket*, más az *Ódát*. Nevét egyiknek sem szabad felfedeznem. Férfúi ígéretem tiltja azt. Ha a Tek. Úr felelni akarna reájok, méltóztassék azt *Kritikai Lapjaim* második füzetébe adni.

Ezen példány Aurórával boldogult barátunk nevében szolgálak a Tekintetes Úrnak.

Kívánok az új évben mindennemű boldogságot.

## XIX.

KAZINCZY, F . . . . . NEK \*).

Pest, martius 8. 1831.

Itt küldöm az úrnak, édes barátom, a mi felől tegnap előtt szólottam, s minthogy képzelem, hogy Vörösmarty barátunknak betegsége alatt a Tudományos Gyűjtemény redactiójával az úr fog bajlódni, nagyon kérem, méltóztassék helyt adni ezen írásomnak. Az a barátunk, ki a *Kritikai Lapok*ban G. betű alá rejtette el magát, engem kedvetlen állásba hozott azzal, a kit én tisztelnék és szeretnék, ha oly kicsiny volna is a polgári világban, a milyen nagy. Illő hogy az annak találjon, a kinek eddig ismért.

Hiszem, tudom, hogy ez a pseudonymus G. engem szeret; megbecsülhetetlen jeleit adta irántam barátságának, s örömmel vetem mellé, hogy azt tőle és az uraktól érdemlettem is; de meg nem foghatom, hogy a ki engem szeret, mint bánhatik így velem. Én, ha kedvem volna írni valamit a *Fábián* úr által adott keleti versekre, kerülném a szólást, vagy másra hagynám, hogy az urat ne bántsam meg, ki felől tu-

\*) A Kazinczy-Kisfaludy-kör egy jelentékeny tagjának, ki, nem tudhatni mely sajnós tartalékból, nem engedte igen becses levelezése beiktatását. Név nélkül adatik tehát ez, és csak azért, mert e levél a *Kritikai Lapok* G-vel jegyzett cikkje miatt a jeles barátok közt támadt feszültség történetéhez fontos documentum, s mert a következő XX. levél tulajdonkép erre felel, s e nélkül nem eléggé érthető. Hogy Kazinczy a G. cikknek a közönségre nézve mély titokban maradt íróját azonnal felismerte, innen is látszik; Kishez írt egyik levelében pedig (Levelek Kis Jánoshoz, II. köt. 363. l.) őt egyenesen meg is nevezte.

dom, hogy Fábiánnal szoroson öszve van füzve. G. és a Krit. Lapok kiadója s az úr, ki a munkát bizonyosan még kézírásban látta, azt fogják mondani, hogy a hol az ügy kívánja hogy szóljunk, ott nincs barát és ellenség, ott nem kívánhatni hogy hallgassunk; s az uraknak igazok van. De kívánta-e azt az ügy, a mit az urak itt cselekedtek? Gyönyörű virága az a szívnek, midőn hallgatunk a hol kár nélkül hallgathatunk, s azért hallgatunk, mert szavunk kedvetlenséget, bajt, kárt tehetne azoknak, a kiket hozzánk szeretet kapcsol.

G. helyeket hord elő fordításomból, s azokat összehasonlítja az originállal, hogy hibásságokat láttassa. Az nekem nem fáj; nyugalomban olvastam feddését; mint az nem, hogy Kölesey megmutatta, hogy a Pindarus ódájában sok helyt egészen egyebet mondok, mint Pindarus. Én magamat esalhatatlannak nem tartom, s botlásom kimutatását nyugalomban, olykor még köszönettel is tudom venni, bár az nyomtatásban mondassék; adtam példáját, s nem egyszer. Az fáj, hogy az urak azt bántották, a kit éntisztelek, csudálok, szeretek.

S miért bántották őtet az urak? miért bántják? Mely képtelenségek azok, a mik ő felőle beszéltek! Maga a szó mutatja nem igaznak a hírt. S használ-e valamit ez a bántás? Azt hiszik-e, hogy őtet ez a verdesés — s nem csak prózában, hanem versben is azon felül — közelebbre fogja vonni? S kinek van ahhoz köze a mit ő én irántam csinált, vagy nem csinált? Engedjen meg nekem G., ha itt Virgínek ez a sora: *Parcius ista viris . . . jut eszembe.*

Feleségemtől most veszem eljövetelem óta kezéhez érkezett leveleim csomóját, s abban a Bajzáét is, azon hírrel hogy „Kis János egy recenziót küldé“, s<sup>1</sup> ezt veti a szó mellé: „úgy van írva a hogy ő tud.“ — — Az felől nem kérdés, ha tud-e; de olykor az is rosszul teszen valamit, a ki jól is tud. — Mondja meg az úr nekem, édes barátom, mint vetemedhetik a társalkodásban oly szerény, szeretetre oly méltó barátunk ily tiszteletlen szóra? Nem jó dolog arra szoktatni magunkat, hogy a jókat is kiesinyeknek nézzük, mert az oda visz, hogy egyedül magunkat és társainkat nézzük valamiknek. S ki felel arról, hogy az a tiszteletet érdemlő kis kör,

mely most maga akar lenni minden mindenben, örökre fog tartani? S mi lesz akkor, ha később a mostani barátok ellenségekké válnak?

S mit jelent az, hogy én a Kritikai Lapokat huszonnégyszer órával láttam később mint a velem egy fedél alatt lakó Kölcsey? Nem azt-e, hogy az urak látták, hogy ezek a Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fognak tenni, de azzal nem gondoltak? Én ilyet nem tehetek azokkal a kiket szeretek, s áldom sorsomat, hogy midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, írásomat még a lenyomatás előtt láttatám azzal, a ki ellen felköltem. Ezt tevém Döbrentével az Élet és Literatura két elsőbb kötetében, s azért, hogy ha megtévedésemet kimutatta volna, elhagyjam a helyet. Velem senki sem tevő ugyanazt.

Annál szabadabban mondom el itt panaszomat az úrnak, tisztelt kedves barátom, mert bízom igazságszeretetéhez, hogy azt méltó panasznak fogja ismerni. Maradok változhatatlan hűséggel alázatos szolgája.

## XX.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 10. 1831.

Nem fogja a Tekintetes Úr balúl venni, hogy az általam tisztelt s szeretett — s talán a Tek. Úr által is szeretett — F . . . . . a martius 8-d. hozzá írt levelet velem látatá, s még kevésbé azt, hogy reá a Tek. Úrnak én, kit az leginkább érdekel, válaszolok. Félreértések, mond egy valaki, több kárt okoztak világ kezdetétől, mint esaták s néprontó titkózetek, azért nem felesleg, sőt hasznos, kétes körülményekben egymásnak kölesönös felvilágosítást adnunk.

A Tek. Úr hiszi és tudja hogy a pseudonymus G. a Tek. Urat szereti, de nem foghatja meg, hogy az, ki szereti, mint bánhatik úgy. Én pedig azt nem tudom megfogni, miért kelljen az igazság vagy legalább meggyőződés szavát szeretetnek elnyomnia, kivált ott hol magunkat bírakká tettük. Van egy neme az igazságszeretetnek, melyet javalni én sem tu-

dok, az t. i. midőn Brutus saját gyermekét halálra viteti, mely tettéért a rendkívüli embert én nagynak, igazságszeretőnek, csodálat s félnék tiszteletre méltónak vallom, de szeretnem őt nem lehet, mert emberségéből vetkőzött ki, s igazságszeretete érzéseket lázasztó kegyetlenséggé vált. De a Gyöngyök bírálatát, mely legfeljebb is élesnek, szigorúnak mondathatik, az ily brutusi kegyetlen igazságszeretettel nem igen lehet hasonlatba tenni, sőt én azt hiszem, a Gyöngyök bírálatát a legnagyobb szeretet mellett is lehetett írni, s úgy a mint irva van. — De kívánta-e az ügy? ezt kérdi a Tek. Úr. Igen is, szükséges és felette hasznos volt mondani, hogy verses munkát prózában adni nem szerencés gondolat; hogy született magyarnak, kit költői s lingvisticai tehetséggel oly bőven áldottak meg istenei, idegen, kivált a német nemzet nagy terjedelmű literatúráját gazdagítani akarni hazafiútlan tett stb. Ezek oly dolgok, melyeknek más a Tek. Úr után következő fordítók, Pyrker után német nyelven írni akaró magyar elmék, hasznát fogják venni; s mely nyereség, ha csak egy jeles elmét menthettünk is meg hasonló tévedéstől a hazának! Elhiszem hogy szép dolog hallgatni ott, hol a beszéd kedvetlenséget, bajt és kárt okozhat: de minemű kár tehát az, melyet itt a beszéd okoz, miesoda baj? Az a kis kedvetlenség is, melyet talán okozhat, valljon való s nem képzelt okokból származik-e? S mint teheti azon férfiú, ki maga is ajánlója volt a kritikának, ki Himfyt és egyebeket bíralt, prózában és versben, szeliden és élesen, azon kérdést: ha az ily dolgot kívánja-e az ügy? Mint mondhatja azt, hogy ott hallgatni kell, hol a beszéd bajt és kedvetlenségeket okozhat, megvallom, én öszveegyeztetni nem tudom.

A mi Fábiánról mondatik, arra F . . . . . felelhet, nem én. Én ha F . . . . . volnék, s Fábiannal oly szorosán összefűzve, nem bántódnám meg, ha a keleti versek bíráltatnának; kedvetlenséget s bántórást egyedül az okozhatna bennem, ha az igaznak, méltánynak határán túl járna a bíráló, de az ily bíráló akkor is tudna boszontani, ha P . . . . Th . . . kel bántónék úgy, kit én karaktere miatt utálok, s dicsőségnek tartok megvetni.

Képtelenségek-e azok, melyek Pyrker felől beszéltetek, nem-e: nem itt akarom sem vizsgálni sem eldönteni, vizsgálja az, ki a Gyöngyök bírálatát írta, s ki a Tek. Úr feleletére hihetőleg felelni fog.

A mit Pyrker a Tek. Úrral tevé vagy nem tevé, ahöz bizonyára senkinek nincs köze. Ezt a bírálat nem is hozza szóba, nem is hozhatta, következésképp hogy a Gyöngyök megbíráltattak, nem ez volt oka, hanem az, mit az imént mondtam.

A Tek. Úr felakadt levelemnek azon szavain, melyek Sup. Kis érdeklik. „Úgy van írva a hogy ő tud.“ Ez a Tek. Úrnak tiszteletlen szó? Nem képezem magam felől azt, hogy csak én tudom mi tiszteletes, mi nem; s hiszem, hogy a Tek. Úrnak igaza van; lehet, hogy midőn e szöveget írtam, az kaptam el, a mi elkapni oly ritkán szokott: tűz. De kérem tehát tisztelettel a Tek. Urat, méltóztassék engem megtanítani elnyomása nélkül annak, a miért Marquis Posa a spanyol király előtt térdre borult, a mi Párizsban a juliusi nagy napoknak oka volt, ezen ideát oly szavakban elmondani, melyek tiszteletesek legyenek: én akkor a Tek. Úrhoz annyi köszönettel fogom magamat lekötve érzeni, mennyivel soha még tanítvány mesteréhez nem volt.

S Sup. Kis felől nem lehet az kérdés, ha tud-e? Nevezzen nekem a Tek. Úr csak egy író a világ legnagyobbjai közül, ki mindent s mindég jól csinálja, akkor el fogom hinni hogy van olyan, ki felől ez kérdés nem lehet. Az a mi igen nagy bajunk, hogy a szeretet velünk magasztaltat, csodálat, s csak annyit sem enged meg, hogy néha kétlenünk is szabad legyen. Mivel az igen tisztelt Sup. K. holmit jól csinálja, következik-e abból egyéb, mint az, hogy holmit jól csinálhat? következik-e az is, hogy mindent jól csináljon? A Tek. Úr arról van meggyőződve, hogy Sup. Kis minden mindenben: engedje meg, hogy szabad legyen ön szememmel nézmem, s arról meggyőződnöm, hogy Sup. Kis némelyeket némelykor rosszul is csinál. Tudassa a Tek. Úr a tiszteletre egyébiránt oly igen méltó férfúval az én *tiszteletlen* szavaimat: sokat merek reá tenni, hogy az ő philosophusi, az ő szerény lelke általok megbántódni nem fog.

Melyik az a tiszteletre méltó kis kör, melyet a Tek. Úr ért, s mely, mint mondja, maga akar lenni mindenben minden, én nem tudom. A Tek. Úr levele Fenyéryhez, Toldyhoz (kit a G. betű alatt lappangani vél, s talán jól vél, talán nem) s hozzám szól; ez volna tehát az említett kis kör: de hol'adtuk mi annak példáját, hogy mindenben mindenek akartunk lenni? Engedje meg a Tek. Úr, ha azt állítom, hogy ezt csak a fellobbanás mondathatta . . . . .

Mit jelentsen az, hogy a Kritikai Lapokat a Tek. Úr huszonnégyszerrel később látta mint Kölcsey? Méltóztassék a mindnyájunk által tisztelt Bártfaytól megkérdeni, s akkor értesítve leszen a Tek. Úr, ha ez véték-e, s az lévén, az én vétkem-e? —

A Tek. Úr szereti láttatni recenzióit a recenseált írőkkel, s ennek azon jó oldala lehet, hogy a bíráló tévedéstől mentetik meg: de van egy más oldala is, mely az ügynek árt. Az t. i. hogy az ítéletnek illetően közlése egy sereg jeremiádot szokott maga után vonni, mely a bírálót ellágyítja, könnyőrületre bírja, s a bírálat, mely különben talán az ügynek hasznára szolgálhatott volna, nem adatik ki. Mit nyert a Tek. Úr benne, hogy ítéletét Himfyvel nyomtatás előtt láttatá? A haragra gerjedt úr még csak feleletre sem méltatá e liberális közlést: a Tek. Úr pedig, nem hagyván magát ezen tető által megzavartatni, a bírálatot, a mint illett és kellett, kiadta, s a Himfy zörgő levelei is elkövetkeztek. Íme, miért nem tartom én jónak, hogy a recenziók nyomtatás előtt a recenseáltakkal közöltessenek, s miért nem fogom ezt tenni még akkor sem, ha a recenzió legforróbban szeretett barátom ellen lesz is intézve.

A miket általában a Tek. Úr levele mond, azok engem bánthatnának, mert karakterem felől támasztanak bizonyos kétes véleményt, de nem engedem magamat szenvedélytől elkapatni; áldom az isteneket, hogy oly szívet adtak, mely hevílt pillantatokban is hagyja magát fej által vezetetni.

Két dolgot nem szeretek, hogy történt, s óhajtottam volna, hogy másként történt legyen. Egyik az, hogy az ellenbírálatot nem nekem a Kritikai Lapok számára, hanem a Tudomá-

nyos Gyűjteménybe adta a Tek. Úr; másik hogy a feleletben G-nek oly könnyűvé tétetett a viszonzfelelet. Én a Tek. Úr feleletét keménynek s olyannak óhajtottam volna, melyre replicázni G-nek fáradságba kerüljön. Theoriát állítottam volna fel arra, mikor s micsoda költői munkákat lehet és kell prózában fordítani. Mi az elsőt illeti: a Kritikai Lapokat én nem akarom valami sérthetetlen és hibázhatatlan tribunálnak tartani. Kinek jutna ily valami eszébe! Ha nem félnék a mi céltalanul áradozó, bő beszédű tudósainktól, újságlevelekben hirdettem volna ki, hogy a Kritikai Lapok felvesznek minden magok ellen intézett antikritikát, de ha ezt teszem vala, mivé kellett volna a Kritikai Lapoknak válniok? Oly frók antikritikáiknak azonban, milyenek a Tek. Urat ismerni szerencsém van, a Kritikai Lapokban mindenkör örömmel fogok helyet engedni. Egyébiránt legyen meggyőződve a Tek. Úr, hogy ha engemet Kritikai Lapjaimmel együtt, s azt az úgy nevezett kis kört — mely nincs, csak egy másik kör által képzeltek lenni — egészen semmivé teend is az antikritika, ha ezen semmivé tétel által a literatúra és köz ügy nyer, az csak szívemet fogja bántani, mely magát s ügýtársait szereti: de nem fejemet is. Fejem örvendeni fog, s áldani azon antikritikát, mely — romjain bár a Kritikai Lapoknak — virágokat, hasznos gyümölcsöket tenyészt és nevel a hazának.

Ezeket a Tek. Úrnak szóval akartam elmondani, mert a nem kedves beszédet, mely a holt papiroson komor és fekete, szelídíti az arc, a mód s hang, melyeken mondatik: de többszöri kereséseim után sem leheték szerencsés a Tek. Úrral találkozni: méltóztassék tehát ezeket írásban elfogadni, a mily őszintén s tiszta indulattal irattak. Fájna nekem az, s igen fájna, ha a Tek. Úrral kellene összeakadnom, ha azt kellene látnom, hogy egy általam szeretett s melegséggel tisztelt férfúnak, ki annyi éveken keresztül a hazai nyelv s köz virágzat gondjai közt fáradozott, nyugalomra szánt öreg napjai megháboríttatnának, s ezért akarom tudatni azt, hogy nyugtalan-ságot eszközteni szándékom legalább nem volt s nincs, s ha az történt a mit nem akartam, nem szívem, nem charakte-

rem oka, hanem az, hogy tekinteteink e tárgyban egymástól különböznek. Vagyok a Tek. Úrnak változhatatlan tisztelője.

## XXI.

## BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajza József úrnak Kazinczy Ferenc baráti szíves tiszteletét.*

Pest, mart. 14. 1831.

Mely kedvetlen dolog, tisztelt kedves barátom, azokkal ütödni össze, a kiket szeretünk, s apologiára szorúlni, a hol azt kikerülheténk vala! A szív s a társasági élet törvényei az olyakat tiltják. -- De az ügy parancsolja. — Igenis, de különbségekkel, néha szorosabban, néha tágabban. Valljuk meg, a szívnek az ügy dolgaiban is van helye, s társasági élet van a literárius világban is. Barát barátnak tömjénezni meggyőződése ellen nem fog; de nagy szükség nélkül nem fogja soha feddeni is, annyival inkább mások előtt elmondani, hogy orra bukott. Az az *acriter elatrem* Horácnál nem rossz intés.

Az úr azt óhajtotta volna, hogy én fejtegessem a fordítások theoriáját, s tegyem nehézze az úrnak a feleletet. Ne lelje az úr örömét a küzdesekben, a hol a dolog nem kívánja. Kell theoria, de izlés is kell, mint grammatika kell, de kell izlés is: ez és az hideggé, fássá, pedánttá teszük a vele bibelődöt. Maga a theoria is az érzés resultátuma. — Én viszont azt óhajtottam volna, hogy az úr ezekre feleljen: Vétek-e fekete nyomtatványokban adni olajfestést? Vétek-e hogy Gessner epost, sőt még lyrai dalokat is (Daphn. III. ének) prózában adott? Vétek-e hogy Friedrich, a francia nevelésű, franciául, Mailáth és Mednyánszky németül, Kézy és Péczeli deákul írtak? \*) Nem tiszteletlenség, nem igazságtalanság-e eze-

\*) Sem báró Mednyánszky, sem professor Péczely nem tartozhatnak a gáncsoltak számába. Az egyik a hazai történetek megismertetése miatt írt idegen nyelven, a másik iskolák számára, hol a nyelv nem magyar, latinul.

ket azért, hogy nem magyarul, verdesni? S ezek a verdesések, jól választott eszközök-e arra, hogy velek magyarul írasunk, s hogy őket ügyünk barátjaikká tegyük? — Az ily recensió azt a ki nem magyar nyelvben neveltetett, vagy a ki érzi, hogy magyarul nem fog írni oly ékesen, mint a már elkészült nyelven, nem hiszem hogy elrettentse: arra buzdítani pedig ifjainkat hogy idegen nyelven ne írjanak, hanem magyarul, ma már nem igen van szükség.

Nem volna ellenemre, ha apológiám a Kritikai Lapokban vétetnék fel, s nem a Tudományos Gyűjteményben; de láttatni akarom az én megtámadottammal, hogy én nem késtem megtenni a mivel tartozom, s a közönséggel, hogy van szívem.

Látom én, hogy én az urat úgy nem fogom az én gondolkozásomra vonhatni, mint az úr engem a magáéra nem, s így a levél egyéb cikkelyeire elhallgatok. Csak azt kell megjegyeznem, hogy ha az úr érzené magát az én szólásom által megbántva, én az úr fájdalmát nem ingerleném hideg játékkal, mint az úr azon soraiban, a hol a Gyöngyök általam eltalált vagy el nem talált recensense felől szól. Az olyan ellenkezik a szép társaságok tónusával.

A kis kör nekem mind egészben, mind tagjaiban tiszteletes marad, mint eddig volt az, s még tiszteletesebb, ha jók és gonoszok, s barát és nembarát közt lesz különbség.

---

Bártfay tudatta velem, hogy Kölcsey történetből látta elébb a Kritikai Lapokat mint én, s így visszavonom panaszomat.

---

## XXII.

## KAZINCZYNAK BAJZA.

Pest, mart. 17. 1831.

Vettem a Tek. Úr válaszát. Azt kell gondolnom, a Tek. Úr az én levelemet elolvasásra sem méltatá. Azon cikkely, mely benne így kezdődik: „Képtelenségek-e azok . . . ?“ világosan mondja, hogy én a Tud. Gyűjteménybe adott apologiára felelni nem akarok, mert annak nem levélben s négy fal közt, hanem publicum előtt lesz helye. Én a F . . . ryhez irt levélre akartam csak válaszolni, melyet a Tek. Úr oly céllal irt, hogy lássam. Valódi képtelenség az volna, ha én, mint csak szerkeztetője a Kritikai Lapoknak, a Gyöngyök bírálatát védeném. Védje azokat G. ha kedve van, s feleljen meg maga helyett ott, hol illik és szükség lesz — publicum előtt.

Mivel a Tek. Úr maga vallja, hogy mi egymást megteríteni nem fogjuk, jó leszen a különben is nem kedves tárgy felett támadt versenyt félbe szakasztanunk; annál inkább pedig, minthogy azt a Tek. Úr a szép társaságok tónusában szeretné folytathatni, azokban pedig csak bókolat kedves, az ellenmondás vétek. Ezen tónus ellen mi mind ketten vétettünk, mert leveleinkben több van mint csak ellenmondás.

Óhajtom hogy a mi útaink ne egymáson keresztül, hanem mint eddig, egymás mellett folyjanak békén s megháborítatlanul. Hogy e levelezés támadjon közöttünk, annak nem én valék kezdője. Az, s minden vétkem csak az lehet a Tek. Úr előtt, hogy a Gyöngyök bírálatát kiadtam, s mert becsület szava kötelez, a bíráló nevét nem tudatom.

Feledni fogom mind azt, a mi felőlem nem kimélve mondatott, s ha levelemben oly valami áll, mi a Tek. Úr fájdalomát ingerlé, kész vagyok érte bocsánatot kérni, kész vagyok



V.

KAZINCZY FERENC

BÁRTFAY LÁSZLÓHOZ.

---

KAZINCZY FERENC

BARTAY LÁSZLÓHOZ

## I.

*Bártfay Lászlónak Kazinczy Ferenc baráti szíves idézetét.*

Tisztelt, kedves barátom, Kijövék Újhelyből, hogy a tegnapi napot feleségemnek s gyermekeimnek társaságokban tölthessem, a mait pedig Mikóházán, az abaúji követ és második vice-ispán ily férjhez tökéletesen méltó hitvesénél, s félig asszony félig leány minden tekintetben tiszteletes testvérénél, érdemetlen férjétől a vármegye, kir. tábla és septemvirátus által elválasztott igen szép és igen jó Menszáros Lászlónénál, ki ma nevenapját üli; s egy rettenetes villámlásokkal s dörgésekkel jött eső ide rekesztett. Békétlenségemet hogy onnan elmaradnom kellett, azzal derítem fel, hogy míg feleségemet s gyermekeimet álomba süllyeszté az eső, Néked írom újra azon leveletem, melyet Újhelyben már ez előtt egy héttel papirosra tettem volt, de el nem küldöttem, úgy remélvén, hogy még egy történet felől fogok irhatni, de melynek kimenetelét még is várjuk. Az helyett engedj mondanom, hogy barátnétok és barátotok velem együtt minden órában emlegetnek; barátnénk bánattal, hogy Te ötet oly társától fosztád meg, ki tizenhat esztendő olta elhülés és vett vagy adott bántás nélkül szeretett; az a tiszta lelkű férfi bánat nélkül, én pedig örvendve, hogy a Sors ismét egytívé hoza két lelket, kik egymást érdemlették, és egy általam tisztelt asszonynak csak másoktól, nem magától vagy barátnéjától s barátjától ismért könnyei örömmé s állandó boldogsággá vagynak felderítve. Érzésimben teljesen osztozik az én Sophiem is, s örvendek hogy Néked azt mondhatom.

Az nap, melyen elmenétek, a mi barátunk ismét ebédre paranesola, maga jövé érettem, s azt vetvén meghívásához, hogy oly vendége van, a ki engem mint könyvesiná.

lót akar látni. Az ily szóra én mindég elhalok, de megjelenék csakugyan. Strázsay nevezetű fiscálisa vala az a herceg Batthyány testvérének, Jánosnak, Pécsről. Marmarosba járt, feleségével. Így a fél napot közöttök töltém, és örömmel; mert Strázsay úr maga nem ír ugyan, de valóban isméretekben gazdag és szeretetre méltó ember. És a mint mi két férfiak lelénk kedvünk szerint magunkat az úr társaságában: úgy örvendett a mi barátnénk, hogy az asszonyt láthatá. —

De midőn Néked azzal dicsekszem fel, hogy barátim száma szaporodik, vérző szívvel kell jelentenem, hogy esztendő alatt négy sebet kaptam, a mi nem remélhet gyógyulást. Prónay Simon tavaly június utolsóján, az én kedves, nem barátném, hanem testvérem, a szép és jó Niny dec. elsőjén, igaz most, gr. Gyulay Ferencné, Erdélyben, pedig június 23, halának el. Ah barátom, ha oly közel nem volnék is magam s feleségem a határhoz, mely rettenetesnek nézhetném a halált, mely az egymást szeretőket egymástól örökre elválasztja! s mely rettenetes és a maga ijesztésével is így. De fogjuk be erre szemeinket, s tompúljunk meg. — Derült tárgyakra által!

Láttatád-e Kisfaludyval a Minerva elvitt íveit? Azt annál inkább óhajtom hogy tedd, mert akarom hogy tudja, mint készülök én folytatni Hébert. Tartván attól, hogy speculáció oly valakit szólaltat meg, a ki arra nem terme, jelentést tevék a Kurir félesztendei második levelében, sietve, hogy meg ne előztessem, s röviden, hogy meg ne kössem kezeimet, s azt tehessem a mit akarok. Én nem zsebkönyvformában akarom kiadni az enyéimet, nem aranyozott szélekkel. Az én óhajtasom az, hogy egy régibb és új darabokból szedett poetai és prózai Anthológiát birjunk, de, ha lehet, képekkel, hogy nemzetünk szépei a mesterség isméréteben is gyarapodjanak. — Mondd, kérlek, mind ezt Kisfaludynak, és tedd bizonyossá az eránt, hogy én nem csak nem igyekszem elakasztani az ő igyekezetét, sőt azt segéleném is, ha tudnám. Kevés emberünk van nekünk, a kit én annyira becsüljek, mint őtet. —

Köztünk új példáját látom a személyes idegenkedés káros következéseinek. Az afféléktől óvnunk kellene magunkat. Látjuk a Verseghy példájából, mely alkalmas az afféle vi-  
gyázatlanság lelkeinket is megfertéztetni, s az illetlen a  
nemes érzésű s gondolkozású férfihoz. Én úgy hiszem ma-  
gamról, noha tudom, hogy azt mások el nem tudják felőlem  
hinni, hogy én e gyalázatos, mert igazságtalan, és így okta-  
lan, az az esztelen, gyengeségtől ment vagyok. Kit szeretek  
inkább mint Szemerét? és még is vannak dolgozásai, melye-  
ket nem szeretek, s úgy nem szeretek, a hogy Emlékezés és  
Remény szonettjeit csudáalom és irtgylem; s kitől iszonyo-  
dom inkább mint Bacsányitól és Verseghtől, de mind a kettő  
írt nem rosszat is. Nem barátja az ez ügynek, a ki nem tudja  
magát felejteni, és a jót ellenségében is nem becsüli. Bacsá-  
nyinak azt a véghetetlen özönét, azokat az izetlen halmozá-  
sait nem tűrhetem, s egyetlen egy, csak nyole vagy hat sör-  
ből álló darabján kívül semmijét nem tudom szeretni: de ér-  
deme neki is van; s az ő gondolkozása, mely miatt Somsich  
Lázár ötet marha embernek nevezgette, és a mely magát oly  
szépen festi mind a Faludi Versei mellett, mind Proludiumá-  
ban ahhoz, s bizonyosan nem az én káromra, hanem a ma-  
gáéra, dolgunkra nem tartozik. A rossz emberek nem tudják  
mint ártanak magoknak s így bételjesedik a mit a Stoa ta-  
nitott, hogy malus animus, mala mens, és megfordítva.

Erdélyi Leveleimnek felküldését Bécsbe újra ajánlom  
barátságodba. Bár olvasása Néked valami örömet csinált  
volna! s bár a Te javalásod engem bizonyossá tehetne az  
eránt, hogy a munka, ha majd megjelen, kedvelőket talál.  
Szeretném, édes barátom, ha az nekem hasznot is adna, s azért  
dolgozám hozzá azt a statistikai s historiai Bévezetést.  
Törvényül tévém magamnak, hogy perem megnyeréséig én  
semmi könyvet nem veszek, s örömeim vagy szükségem mi-  
att gyermekeimet nem szenvedtetem; s valamint barátnédtól  
koldúltam platanust és katalpát, úgy jövök most megkol-  
dúlni tégedet. Arra kérlek tehát édes barátom, hogy ha mód-  
ját ejtheted, kérd ki kölcsön valamely barátodtól ezen mun-

kákat, és küldd fel nekem; egy holnap alatt kár és piszok nélkül visszakapod:

1. Histoire des révolutions de Hongrie. Amsterdam 1736.
2. Wanderungenvon Pompeji, vom Hauptm. v. Góró.
3. Egy német nyelven in folio nyomtatott kevés árkusnyi munka azon mosaik padimentom felől, mely Várhelyt Hunyad vármegyében találtatott fel, két esztendő előtt.

Tedd ezt, édes barátom, ha tehetd, és hidd, hogy nem csak igyekezetimet fogod segíteni, hanem engemet nagyon le is kötelezel.

Ajánlom az én kedves barátnémat is, B. Prónay Fizsit, mind magadnak mind tisztelt Boldogítódnak. Szeressétek őtet magáért és érettem. Éljétek boldogságtokat teljes mértékében, szeretett tisztelt lelkek. Sophie testvérisen csókolja csudált szeretett barátnéját, én magadat és barátnéd kezeit. — Széphalom, Anna napján, 1826. (Indúl a levél 29-dikben).

---

## II.

*Bártfay Lászlóhoz.*

(L. ez epistoliont felebb a 42. l.).

Bartosnének mosolyga, midőn neki beszéllém, mit irtam hölgyednek; Sophie pedig azt mondá rá, hogy a levél poetai Epistola. Áltöntém tehát az általam kedvelt schemába. Vedd kedvesen örömem bohóskodását. — A mi barátnénk háza most teljében van az egészségnek: ellenben az enyém ispotály. Fizsi felgyógyult a himlőből, s kevés jegye marad; a két fiam orvosló kezek alatt van; Sophie most gyógyúl. *August 11. 1826.*

## III.

*Bártfay Lászlónak Kazinczy F. baráti szíves tiszteletét, idézletét.*

Tisztelt szeretett barátom, Górónak megbecsülhetetlen munkája kár nélkül megyen itt kezedhez. Vedd azzal köszönetemet kérésem teljesítéséért. A mit tevéel, újobban bizonyítja mind szivednek mind gondolkozásodnak nemességét.

Kivonását a Minervában fogom adni. Ha azzal szolgálatot nyújtok hazámnak, osztozzál kevés érdememben, sőt azt tekintsd magadénak. Nálad nélkül nem adhatám vala azt.

A VI kötet munkát hagyj még nálam, kérlek.

Igazságos vagy Kölesey eránt; mély tudományú, lelkes, és igen szép nyelvű férfi. De szóljunk szabadon; nem szeretem ezt a didaxiszi hangot: félek, közel jár a pedantsághoz. Én inkább a Szemere *elő* előadásait kedvelem. És az a civakodás Berzsenyivel. Vala-e szükség azt az ő állítását megcáfolni, hogy a scandált rimes sor nem szép? Veszekedni csak a köz ügy miatt szabad, soha nem magunkért; hanemha magunk és az ügy elválaszthatatlanul összefutottak. Nem szebb e a bántást *megvetni* mint *megbosszulni*? — Hát az az ő megtévedése, hogy a más sárgáját a maga sárgájának ismerte, mivel az is sárga, és az és ez egy kanca fiai, nem oly megtévedés-e, a mi nem mosolygást, nem nevetést, hanem kacagást érdemel? S mit mondasz arra, hogy tíz esztendeig forralja magában a neheztelést, s engeszteléseimnek nem enged, hanem általok még ingereltetik? Vályi Nagy tolvaja neki, mert — restelli összehasonlítani a VN. fordítását a magáéval. Mit mondasz arra, hogy leveleimet és a magáét kiadja, s nekem hírem nélkül, s engem vádol, hogy eránta igazságtalan vagyok? S mi haszon van abból, hogy az olvasó azt bosszankodva olvassa. A VN. özvegye, gyermekei, barátjai meg vannak bántva, s engem elkeseredve támadának meg, engem vádolnak. Hijába mondom, hogy egy elposhadt és hypochondr. embernek másképen nem szólhattam. — De eddig olvasád a mit ezen nekem gyűlöletes dologra Minervában mondtam.

Mi Fáy Barnabás főispánt ma várjuk ide mint k. commissáriust, talán a vizek dolgában, s a nap épen most lövi búcsúzó sugárait a hegyek megől. Bezárom tehát levelemet, mert ha jó, szaladnom kell elébe, úgy akarja viceispánunk, ki engem mára béparancsolt. Engedd megölelni magadat, édes barátom, még pedig tisztelő hálás szeretettel. Élj boldogul, meg nem zavart örömek közt, és sokáig. *Újhely oct. 23. 1826.*

## IV.

Tisztelt kedves barátom, Bátorkodom az ide zártakkal alkalmatlankodni; kérlek nagyon, küldd kézhez Tekintetes Zsiday Úrnak, a mi Schédelünknek, és a tornai főispánnak s leányának; vigyázzván, hogy a nyaláb vagy levél el ne vesszen. — Én február közepe táján lések nálatok. — Barátunk és barátnénk egészségesek egész házak népével; Wékey ma itt hált, s holnapután ismét itt lesz. Újságunk semmi nines; a sógorom meg nem holt, a min szívesen örvendek. B. Spl. M. felől kedvetlenek a hírek, s az öfélékre nem mondhatni, hogy örökké nem élhetünk. Bár néki lehetne! Éljj igen szerencsésen, kedves barátom, s ajánlj tiszteletre méltó hölgyed megbecsülhetetlen kegyeibe. *Január 8-d. 1828.*

Örök híved

*Kazinczy Ferenc m. k.*

## V.

(Pest . . . ?).

Tisztelt szeretett barátom, Ezt küldöm, s bizonyossá teszlek, hogy senki nem olvasta, senki nem látta. Ha majd leíratod, közöld, kérlek, velem is. Akkor oztán leíratom; most rá nem érek. — A Mednyánszky zsebkönyvét, bizván barátságodhoz, még megtartom. De küldd által nekem most Göthének *Aus meinem Leben* mindenik kötetét. A mit belőle tegnap olvastam, világot ad nekem, mint óhajtja Pali az Erdélyi Leveleket újra dolgozva látni. —

Az éjjel Dókusnak írtam egy levelet, és abban Bartosnénak néhány sort. Elbeszéltem neki, hogy a napot nálatok töltém, és hogy őket mint emlegeténk; hogy a Tek. Asszony-nak ő a szerelme és Muky: nekem az úr és most már Seraphinka.

Mikor indultok? Ha nem látnálak, kísérjen az úr anyala. —

## VI.

Tisztelt kedves barátom, Itt küldöm a 200 forintot. Eből 180-t méltóztassál általadni Doctor Forgó úrnak, 20-t pedig megtartani magadnak, s fogadjátok el mind ketten szíves köszönetemet, hogy elakadásomból kisegíteni méltóztattatok. Nélkületek nem tudom mint jöhettek volna haza. Az isten tégyen benneteket oly állapotba, hogy az elakadtakon másszor is segíthessetek.

Eddig vetted leveletem Balla Károly úrtól, s tudni fogod mint érkeztem haza, s mint leltem feleségemet, gyermekimet, házamat; s Emil kocsisom mint fordíta fel Miskolcon. — Távollétem hosszú ideje alatt itt egy halál történt, és egy házasság: Felső-Regmecen Pósa Honorka férjhez ment az ugyan ott lakó Rátkay Tamáshoz; O . . . . Dániel pedig, ki decemberben copuláltatá magához Duda Annát, kit már elébb ötször csinált vala anyává, szerencsésen idvezüle, mindenek itélete szerint kár, hogy nem sokkal elébb.

Legújabb történetünk az, hogy júliusnak első napjaiban báró Vay Miklós viceispánunk, Eperjesről jöven, Somos mellett, azon az ismértes ereszkedőn nagyon szerencsétlenül járt. Forspontos lovainak nyaklója ketté szakadt, s a nehéz koei összetiporta a lovakat. Vay így felfordúlt, s oldalát úgy megütötte, hogy halálát is rettegték. Már jobban van, a mi nek mindayájan örvendünk.

Jelentsd a Tekintetes Asszonynak szíves tiszteletemet minden erántam bizonyított kegyességeiért. Zseni nincs itthon; a húgom Kraynikné nem eresztí. Az ő képében tehát a feleségem köszöni a néki küldött ajándékot, míg azt majd maga ő fogja teljesíthetni. Édes barátom, visszapillantván a Pesten töltött öt holnapomra, azt kell mondanom, hogy ha négy-öt oly beneficiátus vendégetek akadna mint én valék, meg kellene szegényednetek, s az ily gondolat elkeseríti az édes emlékezeteket.

A Palinak szóló levelet le nem peesétlem, mert az néked is mondja a miket mond. Sietek, mert sokat kell még ír-

nom. Isten veled, édes barátom. A leghálásabb érzések közt öllelek. *Széphalom, július 16-d. 1828.*

Örök híved  
Kazinczy Ferenc m. k.

---

VII.

Édes barátom, A esanádi főispán méltóságos gróf Teleki József úr komornyikja ma reggel ind úla Pestre vissza mert maga a gróf onnan nem Pestre, hanem Erdélybe ment. Ezen komornyiknak adtam a 200 forinttal együtt hozzátok szóló leveletem; megígérte hogy azt Néked maga viszi el. De te jól tennéd, ha megelőznéd, hogy a dologban tévedés ne történhessen. A hozzád és Szemeréhez szóló leveleimet le nem peesételém, úgy remélvén, hogy azt a komornyik előtt tehetem; de nem engedé az idő. Ne vedd tehát balúl, hogy a nyaláb nyitva jut kezedhez. Élj szerencsésen. A Tekintetes Asszonyt szívesen tisztetem, s ajánlom magamat megbecsülhetetlen kegyességeibe, barátságodba. *Széphalom, július 20-d. 1828.*

---

VII.

Újhely, october 17. 1828.

Édes barátom, Engedj meg, hogy az ide zárt levél megadására kérhesselek. Azért küldöm általad, mert félek, hogy itt hamis gyanúkra ad alkalmat a postán összegyülekezők közt, s még felbontják. Annak, a kihez szól, nem írhatok veszedelmest.

Mely igen örvendek hogy a bort nálad tevék le. Köszönöm jóvoltodat. Farkas zsidóval még nem szóltam, de hallok, hogy neki talán 6 forintot fizettél képenben. Azt novemberben magam adom meg a legszívesebb köszönettel.

Kérlek, osztogasd ki butelliáimat minapi kérésem szerint.

A tornai restauratio felől az újságban fogod hallani jelentésemet. Bár csak meg ne herélnék a censúrán.

A major és majorné s az egész ház és a mi Vékeink, ki tegnap méne el, egészségesek. Rossz a szüret, és sáros. Éljetek mind ketten igen szerencsésen, s tartsatok meg minden becset felülmúló barátságtokban.

Palinak oly szép leányt kívánok, mint a kivel magamat Tornán megcsókoltatám.

## VIII.

*Bártfaynak.*

Széphalom, november 3-d. 1828.

Jelentsd szíves tiszteletemet, kézsókomat a Tekintetes Asszonynak kegyes emlékezetéért, mely felől születésem napján írni méltóztatott. Higyj állításomnak, édes barátom, én benneteket tisztelnék, szeretnék, ha hozzátok a hála érzései nem kötnének is. Ne engedjék istenim, hogy megtágulhasson az a szép lánc, mely bennünket összefonva tart. A Tekintetes Asszony születése napja oly közel áll a maga holnapjában az enyémhez, hogy midőn ez közelget, nem feledhetem azt. Áraszsza reá isten minden atyai áldását, s adja néktek

das *Schöne zu dem Guten* —

ne csak a mi nélkül lenni baj, hanem még azt is, a mi örömet ad.

Hogy palackjaim rosszul voltak becsinálva, sajnálom: de ki ennyi csapásokon ment keresztül, arra szoktatta magát, hogy a min változtatni nem lehet, tűrje békével:

Et quod vides perisse, perditum puta.

Keserves bölcsesség, s jaj annak a szívnek, mely a csapást sem érzi. Nem érzi az többé az örömet is; s méltó-e élni örömmérés nélkül?

Bermann rám hozá Zmeskál assessort executióban october 29-d. Ez a gazember mindég egyez, és soha sem egyez. Most sorba járá embereimet, sorba ólamat, s elmondá nekik tótul: Holnap olta enyémelek lesztek. Opponáltam, s meggondolván mit teszek. Qui tempus habet, vitam habet. — Min-

den dolognak van jó oldala; így a kinek egy lábszárát elhordá az álgúgolyó, nem egy pár eszimat fizet, hanem csak felet. — Ennek az van, hogy elmondom majd Pesten, hogy a sógorom istentelensége miatt execútiót is szenvedtem már.

A mely órában elment Zmeskál, hozzá fogék annak dolgozásához a mit itt küldök Vörösmartynak\*). Bár Te és a mi Szemerénk ezt javalhatrátok. Milyen az előadás, az eránt tiétek legyen az ítélet, de az olvasó lehetetlen hogy mind ezt nagy gyönyörűséggel ne olvassa. S úgy hiszem, hogy §. 61. és 65. jobban nem adathatik.

A patikárius Horn úr Tonesija tegnap estve olta Lehoczkyné.

Thewrewk Egerből ír oct. 28-d. Siet hozzám, úgy mond; de nem írja hozza-e Richtertől képeimet. Egerben Ivánszkit és Makáryt Manschgó által levéteté; levele írása után ment az érsekhez.

Az én Schédelem oct. 27-d. nekem sok kedvest ír.

Égek tudni, ha Húnyor megvitte-e néked nyalábkámat a Pálya Emlékezetével. De arról nem kételkedem.

Kérem az én Palimat hogy fogadjon el most is szálásán.

---

Meine Gnädige Frau, Meine innigste Verehrung, meinen wärmsten Handkuss. Ich bin bald bei Ihnen. Sophie, Genie, Emil, Antonin schliessen sich mir bei. Thalie ist in Berettö. Leiden Sie nicht zu viel *um* mich. Es wird besser, oder ich versinke. Ich bin auf dem Scheideweg. Gottes Rathschläge sind unergründlich; Pflicht ist es immer sie zu *verehren*. Diess sagt mir mein Herz. Hülfe kommt oft da wir nichts mehr hoffen. Leben Sie glücklich. Ich küsse die lieben zwey Kinder. Meine freundschaftlichsten Grüsse an Waltherr und Tänzer, und alles was zu sie gehört.

---

\*) A „Pályám Emlékezete“ értetik.

## Grammatikai Epigrammák.

## 1.

Leser, wie gefall ich dir? —  
 Leser, wie gefällst du mir? —

*Olasó.* Ments meg isten ily írótól!  
*Író.* S engem ilyen olvasótól.

## 2.

„Több mint az“ — ez hibás beszéd;  
 Csak így van jól: ez több amannál,  
 Úgy mondja Puk, s minden nevet. —  
 Azt hallja Puk, s Puk nem nevet.

## 3.

Egy titkot mondanék neked,  
 De félek, hinni nem fogod. —  
 Ki szól, ki ír jól? — A ki szépen.  
 S szépen ki? — Az a ki jól.  
 Ők ketten egyek. Háborognak  
 Mint olykor férj és feleség.  
 Uram veszít, győz asszonyom.  
 (azaz mindég asszonyom, a *sép*, *győz*,  
 nem uram, azaz a *grammatikai* jó.)

## 4.

*Édes dísz*, mond Meczenásnak,  
 (d u l c e deus meum)  
 A ki leckét tartá másnak;  
 S két vocálist összeeresztett,  
 S *désh*nek mondta a *deest*-et  
 Vilis a|mico|rum est an|nona bo|nis ubi|  
 quid de est.

## 5.

Az én nevem pedánt leve,  
 De még siketté nem teve.

A józan Pukok nem emészthetik meg az oly epithetumot, mely a szó első értelmében nem jól illik a substantívhoz, mint deus et dulcē. Nekik csak ez volna jó: decus micans, splendidum, magnum. Irtóznak az elisiótól, az összeolvasztásoktól. — Az utólsó két sor ezt akarja tenni: minthogy én a

Horác dulce decusát és dészjtét nem szeretem, pedántnak csúfolnak; de haszontalan, az én fülem is fül.

## IX.

Tisztelt kedves barátom! Ámbár úgy hiszem hogy a Tekintetes Asszony Újhelyből tudósíta szerencés utazásunk felől, én is kötelességnek tartom azt tudodra adni, s csak azért is, hogy neked az által, a mit mellé kell tennem, örömet csináljak. Sok izben emlegetvén az úton: „Mit fog most az én Lacim csinálni?” ezt is szokta mondani nekem: „Úgy-e hogy búcsúzásunkkor Laci szokatlanul meg vala illetve?” s ezt, megilletve lévén az édes emlékezet által önmaga is. — Én nem tudom, édes barátom, kinek hívták azt az okos embert, a ki a házasságot feltalálta, de annál ugyan okosabbat senki sem találhat fel. Jó dolog, ha jó! — Azt az örömet, a melyet te adtál búcsúzóba a Tekintetes Asszonynak, nekem is ada a feleségem s leányom, a mint megérkezém, s elő fogom neked beszélni a scénát csak azért is, hogy magamnak adjak vele örömet. — Patak és Újhely közt búcsút vevék a Tek. Asszonytól és Wékeytől, s gyalog mentem által a hegyeken, mert míg szekeren Újhelybe, addig gyalog haza érheték. A kertemen jöttem keresztül, s azon szoba ablakában, a hol Te, édes barátom, engem ágyban fekvé, s fejemet rókaprém-mel beburkolva s kendőkkel általkötte találál, Zseni felsikolta: „Papa! Papa!” feleségem pedig a kandalló mellett, június 3-d.!!!, felugrék, s pitvaromban feleségem leányom sirva rohantak nyakamba. Én is elmondhatom: régen nem láttam Sophiet oly heves, oly lágy megindulásban. Bálint és Lajos fiaim a harmadik szobában tanulák leckéjüket, Emil pedig praeceptorával méne ki. Nem képzelhetd, édes barátom, mely változás! Emil jóval hosszabb nálamnál; még decemberben nem ért vala utól; Antonín is nagyon megerősödött, Bálint és Lajos is húzalkodnak, s derekasan tudják a conjugatiókat. Thalie Regmecen volt, Phigie Kassán van, s képzelhetd mennyire halada onnan, hogy már communicála is.

Útunk felől akarék szólani, és így visszatérek oda, s elmondom, hogy az istenek ez egyszer meghallák könyörgésemet: — az egész úton nem vere eső. — Minden alkalmatlanságot el tudok tűrni békével; meleget, hideget, szelet, port, rossz szállást, éhséget, szomjúságot: de nem az esőt; abban az útas, a cseléd, a ló szenved.

Még nem léptem ki udvaromból, csak kertemet, óljaimat jártam be, s tegnap egész nap feküdtem és fekve írtam leveleimet. Így újságot nem írhatok e földről, mert nem is tudok. De minthogy egyik vagy másik barátod talán házasodhatik; jó lesz tanácsképen számára tudatnom veled, hogy valami gróf Porcia nevű tiszt elvevé a báró Geizler leányát oly contractusra, hogy míg az osztály ideje valaha eljő, a leánynak tartozzék fizetni atyja esztendőnként két ezer forintot. Megkötetvén a contractus, a leány keze többé nem izzad.

A mi kedves barátunk Fenyéry tölem levélben veve bűcsút, mivel magamat nem találta. A Tud. Gyűjt. egyik kötetét, 1824. elsőbb fél eszt., kívánja vissza. Szalay László azt tölem elvitte, és már régen. Ma indul a posta először megérkezésem előtt, s így én Szalaynak írok. Lakik ő a Kisfaludy Károly során Nro 15. a felső emeletben. Ha Fenyéry ott elmegyén, s nem restelli a felmenetelt Szalayhoz, kérném, szólítsa meg maga is.

Toldynknak azt ízenem, hogy Kézikönyve eránt nagy örömmel tészem meg a mit kívána, de légyen békével; még most nagyon el vagyok foglalva. Ha majd megkapja a fekete pallástot, reménylem, valamelyitek megírja. Mondjad neki, édes barátom, hogy én a hydrát teljes érdeme szerint szeretem, tisztetem, s őtet pedig különösen is. Ezt nekem ő és társai valami nagynak vehetik, mert deo gloriam, et fateare veritatem: a hydrának oly férfi tartja a kengyelt, a kinek nem volt nehéz ezektől elpártoltatni. Nagy ember az, úgy mondja maga magáról; és hogy nagy, onnan is bizonyítja, hogy oly barátjai vagynak, a milyekkel egy literátor sem dicsekedhetik.

Feleségem s gyermekeim tisztelnek, s köszönik mind azt a megbeesülhetetlen jót, melylyel erántam most is valál,

mint mindég. Éljen szerencsésen, és midőn társaink, azok az általam szívesen szeretettek, nálad lesznek, emlékezzetek rólam. Csókolom őket sorról sorra, főről főre, az öregedni kezdő Helmezin kezdve a pallástos legifjabbig, s ide értem, a csókolás alá tudniillik, Waltherr és Tänzer urakat is. Az elsőbet kövesd meg hogy barátságát meg nem köszöntem; szívem azt cselekedte s cselekszi. Éljen szerencsésen még egyszer. Örök hived *Kazinczy Ferenc* s. k. *Széphalom, jún. 6-d. 1829.*

Palinénak ma írok; ezzel együtt megyen hozzá levelem; s azért Palinénak, mert ő a szecretarius. És oztán azért is, mert Palinét úgy szeretem mint Palit. — Mig ferschlágom kezemben nem lesz, szüntelen fogok rettegni, hogy azt valami szerencsétlenség érhetné.

## X.

Tisztelt kedves barátom, Visszakapván másfél holnap oltá nem bírt barátnédát, neked, édes barátom, nem lesz időd az én leveleimet olvasni. Csak tisztelem s hálám jeleit fogadd el tehát, és midőn barátink körében lésszesz, köszönts őket mindnyájokat, s kérd hogy engem kedves emlékezetekben megtartani méltóztassanak.

A mi kedves Toldynk tudatá velem hogy pallástját megnyerte, Szalay László azt is, hogy azt nagy fénynyel nyerte meg, s nem csak deákul, hanem magyarul is disputála, s ezt első példával. Örvendettem magának is, szüléjinek is, s levelem úgy hiszem kezébe ér míg Pestet elhagyja. Hordozza a jó szerencse a derék ifjút, hogy dicsőséggel megrakva jöhessen karjaink közzé.

Ő engem azzal vádola hogy Bajzának karaktere felől kímélés nélkül szólék, ellenkezőjének adott felelete miatt. Kedvetlen textusról soha nem kelek szólani, s én a Szentmiklóssy és Bajza közt történeteket szeretném ha soha nem történtek volna. Mit mondánk, és mely szókkal mondánk, azt kevés ember fogja tudni; én sem vitatok tehát semmit: csak

azt engedjétek mondanom, hogy minekutána Bajzát nem csak igen nagyon becsülöm, hanem igen nagyon szeretem is, s minekutána én azt a vitát *meg sem olvastam* — nem hihetem magam felől hogy Bajza felől bántva szólhattam volna. Nem jó dolog a hirhordás, ha az elmék felingerlésére esik. Téged hívlak bizonyosságul, édes Bártfaym, hogy én a te házadhoz járó barátit ügyünknek tettetés nélkül szeretem. Ezt hidd, kérlek, és azt hagyj hinnek. Éljetek mindnyájau igen szerencsésen. *Július 15. 1829.*

---

A Heinrichnak szóló levelet méltóztassál a pesti postára adni.

---

## XI.

Tisztelt kedves barátom, Ezen levelemben két *erszényemet* illető kérést tészek ahhoz, a ki segíteni rajtam *akar is, tud is*. S minthogy az ilyenmü dolog még a barátok előtt is titok akar maradni; kérlek méltóztassál a dolgot senkivel ne tudatni, s ha leveletem akkor bontod fel, mikor ők jelen vannak, hajtsd össze, s tedd félre, míg magadban lészesz s tanu nélkül olvashatod.

1. Heinrich úr magától teve nekem ajánlást, hogy együtt adjunk ki lithographolt képeket; ő a fejeket fogja *Festeni* s Párizsba utazik, s Engelmann által lithographoltatja oly formán mint a *levelet kezében tartó* Canningé: én adjam a textust; s ő nekem hat ezer forintot ad. Két ízben irtam neki innen, s egy sor feleletét sem vehetem. Kraynik Imre ösém a Locumt. consilium mellett szolgál, s Budán lakván, rá bízám e dolgomat; de most haza jött Göncz-Ruszkára, és így nekem e szolgálatot nem teheti. — Sok dolgod van, barátom; de még is kérlek, gondold meg hogy e dolgomban ügyesebben eljárni egy barátom sem tud, s mihelyt vagy dolgaid vagy talán még egészséged is (a Tekintetes Asszony Újhelyben lévén ezért reszkete) engedni fogják, menj Heinrichhoz, járj végére, mit akar? tetszik-e még szolgálatommal élnie? s fo-

gadd neki, hogy én mindent teszek, valamit tőlem kívánni fog, s tudósíts szándéka s végezése felől.

Heinrich felől szólván ezen cikkelyben, ámbár a kérés itt véget ért, engedj egy jelentést. — A mi kedves Toldynk utolsó postával vett levelében azt írja, hogy Kisfaludy Károly szeretné húsz aranyon magához váltani Heinrich által festett képemet, hogy az övé maradjon. — Én az ajánlás által nem csak megkönnyítve, hanem meg is tisztelve érzem magamat. A legforróbb köszönettel állok tehát reá, egyedül azt kérem, sőt várom a Kisfaludy barátságától, hogy engedje majd párját vétetnem. Téged pedig, édes barátom, arra kérlek, hogy Heinrich úrral szólván, tégy szót a kép áltengedése felől Kisfaludynak, világosan éreztetvén Heinrich úrral, hogy én ezt barátságból teszem, és épen nem azért, mintha a munkával megelégedve nem volnék, melynek egész becsét ismerem. S helyre hozván így becsületedet Heinrich úr előtt, tudósíts kérlek, mely öltözetben adá a képet, s micsoda színből a mentét. Szándéka elébb aranyba szegett fekete tafota cravát volt, a mitől én irtózom; bajusz is kell az afféléhez — végre bugyogó fejr kendőt ígért, és egy prêmes phantasiai mentét.

2. Nyerni akarnék valamit lithographolandó darabjaimon, de hogy Ponorí Thewrewk úrral összeütődésbe ne jöjjenek. Épen ez a tartalék int, hogy magam ne tégyek kérdést Kriehubernél, mert megtörténhetnék, hogy úgy Thewrewk megtudja, s nem értvén mit akarok, a maga gyönyörű nevelési tónusával kipattan. — Tedd nekem azt a barátságot, írj Nagy Károly úrnak, nevemet még ezzel sem tudatván, — szóljon Kriehúberrel, hogy ő mely áron lithographolna egy képet (kézzel), oly szépségű munkában, a melyet adni ő legnagyobb gondjával tudna, és a mely az Engelmann által lithographolt Canningé mellett elállhasson. Magassága a képnek kilenc hüvelyk, szélessége  $11 \frac{1}{2}$  (9 und  $11 \frac{1}{2}$  zoll). — S hány tiszta nyomtatványt remélhetnék, s a nyomtatványok ára auf das weisseste und fleischigste Papier mennyit tenne.

S ez volna második oeconomicus kérésem.

Már most még egy pár más kérés, és jelentés.

1. Az aranyér engem csaknem úgy kínoz, s júl. 4-dike olta mint Pálit. Elvette minden örömet. Még a rhebarbara sem segít.

2. Ma péntek, s hétfőn kezdjük az executiót Kázmérben.

3. Utolsó postával jelenti Toldynk hogy Bajza várja Emília Galottimat. Betegen is neki állék, s ime a négy felvonás le van tisztázva, s estig kész leszek vele, s küldöm még augustusban a Pestre menők által. Hallád talán Toldytól, a mit Toldy ira nekem, mely veszedelembé ejte engem egy haszontalan mendemonda. Azt mondák, Toldynak-e vagy Bajzának, hogy én kéméletlen szólék Bajza felől a Szentmiklóssy pere miatt. — Én ott a vétket Szentmiklóssynak adom, s Bajzát mint író és embert inkább szeretem mint hogy fölöle kéméletlenül szólhassak. Én ha gyengeséget látnék is azokban a kiket úgy szeretek mint a szent kört (Kisfaludyt), Vörösmartyt, Stettner, Schédelt, Bajzát, Helmeczyt), hallgatnék sajnálkozo, de kéméletlenül bizonyosan nem szólnék. Emiliám most jobb mint akkor volt, mikor Fenyérink látta

4. A Grasalkovics két képe megérkezett, s szerencsésen.

5. Palinak, ki talán még is Füreden van, első postával.

6. Kérlek, édes barátom, ha a vármegye háza előtt elmegy, tekintsd meg: ott-e még ferschlágom. — Szalay Lacira van bizva hogy küldje Liedemann által Kassára a híres Terhes Sámuelhez.

7. Bár valaki azt tenné a Simó által festett képpemmel, a mit Kisfaludy a Heinrich által festettel. *Hív*, de mely *fastos*.

---

Wie sind Sie in Pesth angelangt, meine Gnädige Frau? und wie haben Sie unsern Laci, wie unsere Freunde gefunden? Ich wünsche, im vollen Wohlseyn. O wie möchte ich das dicke Weib, das sie bei unserer Barthos zwey Stunden tödtete, noch jetzt zerreißen! Zseni hat an Virginie geschrieben wegen dem Amulet, das wider den Rothlauf schützt. Ich

wünsche dass diess Ihnen meine Gnädige Frau nie mebr un-  
gelegen sey.

Élj szerencsésen édes barátom. *Júl. 24-d. 1829.*

## XII.

*Tekintetes Bártfay László úrnak.*

Széphalom, nov. 6. 1829.

Tisztelt kedves barátom, Nem rendében van a dolognak addig kérni valamit, míg a pénz kézben nincsen; de minekutána a pénz bizonyosan kézben lesz, s már januáriusban, s engem a szükség szorít, s a megvétele annak, a mit bírní óhajtok, néked kedvetlenséget s bajt nem tehet; bátorkodom tenni a kérést, barátságodtól mindent várván. — Pyrker és Mailáth után Sallustiusomat akarom kiereszteni, (még pedig követvén a te általam bölesnek ismért tanácsod szerint: elhagyván a mi sokakat elriasztott volna); s arra négy munkát kell előbb bírnom. Magam semmi bibliopolával nem vagyok s lenni nem akarok nexusban, mert óvom magamat a könyvvételtől; de vagy Te, vagy a mi Helmecezyk, Eggenbergertől vagy Kiliántól ezeket számomra megvehetitek, bizonyosak lévén, hogy a Pyrkerexemplárjainak árából, mely hogy a Te kezédhez gyűlhessen, arra újra megkérlek, a pénzt a bibliopolának megfogod adhatni. Kérlek tehát hogy vagy Te, vagy Helmecezy nekem a következő munkákat megvenni méltóztassatok:

Sallustius, Edidit Dr. Gerlach, Basileae 1823.

Oeuvres de Salluste, trad. par Dureau de la Malle, Paris, 1811.

Salluste, traduction de C. L. Mollevaut. Paris 1813.

Salluste, trad. par le Brun. Paris 1809.

A három utóbbi kevés árú, de Gerlachéközel 30 forint papisban. — Azonban erre mulhatatlan szüksége van az én dolgozásomnak. Kérlek tehát hogy ára által magadat el ne retentesd; sőt még toldd meg az által hogy *fél bőrbe* köttesd be, és első alkalommal nekem küldd meg. Mihelyt ezeket megkapom, manuscriptumom nyomtattatni fog.

Ne vedd alkalmatlanságnak kérésemet, édes barátom

sőt lelked nemessége szerint lelj örömet abban, hogy egy sorsa által üldözött embernek segédjére lehetél.

Eddig kezekben a Mailáth Regéji és a Tek. Asszony-nak Estétől szerzett amulett a folyosó ellen. Zelinkánk vitte le mind a kettőt. Óhajtom hogy ez éreztesse a maga jóltevő erejét a tiszteletre legméltóbb asszony körül, kinek kezét a legszentebb hűséggel csókolom. Feleségem négy napja már hogy öltözik és fenjár a szobában. Gyomra és két combja tele van flastrommal. A bélgyulladás ezt szükségessé teszi. — Éljetek mind ketten szerencsésen. Tiszteletemet minden barátinknak. Nagyon óhajtom hogy képemet Heinrichől Kisfaludynk váltsa ki. Mondd ezt neki.

### XIII.

Tisztelt kedves barátom, Ki tudhatja inkább mint én, hogy Neked hivatalod nem enged sok üres időt. Nem Téged kérlek tehát, hanem a Tekintetes Asszonyt, hogy azokra a mik itt mennek, gondod lenni méltóztassék; Téged csak egyre kérlek — arra, hogy a Curia felső szomszédjában boltot tartó Fellner József órásnál méltóztassál beszólani. Nála egy zsebbeli repetír arany óráam van; (az is aranyos benne a mi más órákban fejr zománc, azaz, az órák és minutumok számával jegyzett tábla) külső tokja igen setét meggyszínű lakkírozás. Mikor eljövök Pestről, nem vala készen az óra, s azért nem hozhatám el. Van ott még egy asztali óráam is, melyet egy hétben csak egyszer kell felvonni. Minthogy szobám nedves, a húr, mely az órát mozgásban tartja, mindég megerezkedik, s elszakad, arra kértem Fellnert, hogy az órát végye láncokra (húr helyett). Az óra Rómából jött, s a feleségem nagyatyjáé volt, s így tokját s azt a mit a szem az üvegén által rajta láthat, szeretném úgy bírni a mint van, ha a belső mechanismusa más lenne is. De mind ezen magyarázatok csak oda mennek ki, édes barátom, hogy ha Fellner a kis órát kiadná, megtartván magánál az asztalit zálogképen — vennéd által, és küldenéd fel Telek úr által: ha pedig nem, hagynád ott az asztalit, és váltanád ki a kicsinyt, s küldel-

néd fel Telek úr által, — vagy legalább tudakozd meg, mi jó érte, s kérd Fellnert, hogy az órát senkinek ki ne adja mint neked. — Ez a kis óra valaha a Mária-Theresia kezében is volt; a császárnétól azt a napam vette ajándékul, mikor menyasszony volt. Ez minden kérésem. Sietve öllek meg a tiszteletnek s szeretetnek minden érzésivel. Élj szerencsésen. *Január 27. 1830.*

---

#### XIV.

Tiszteld kedves barátom, Telek úr ez előtt egy órával küldé által a mit nékem Töled hozza. A feleségem testvére Delvóné, ki september 10. oltá nálam van, s várja a kázméri baj végét, holnap reggel küld egy csomó prókatori irásokat egy helyre, s velem dolgoztat egy deductiót, s sürget mint az asszonyok szoktak, a kik mindent nagyon és hamar akarnak, s meg nem foghatják hogy az mint ne lenne meg oly hamar, a mint ők hiszik hogy meglehet, elijede látván a nagy csomót, hogy az sok időmet fogja az ő munkájától elvonni; de azzal én bizony nem gondolék, hanem körülfutám Sallustiust hogy lássam, ez miben különbözik más kiadásoktól. Csak azután olvasám meg leveledet és a Waltherr úrét. — Nevettem itt is a Paliné bosszankodásán. Hiszen én a levelet nem Kerepesre adresszáltam, hanem betűről betűre így: Tekintetes Sz. P. Úrnak Pesten Nagyhíd-útca, Fáy ház. Péczel. S ebben most sem látok vétket: abban látok inkább, hogy a mi kedves barátnénk elébb nem igazítá meg hibámat, ha hiba volt. De hogy ne hidd hogy a feddést nem tűröm, ime vádlom magamat hogy Palitól ezt, vele lévén oly sok ideig, meg nem tudakozám. Csak azt szeretném tudni, hogy miért nem történt eddig ez a confusio, és csak most. Legjobb azt hinnem hogy sem Pali és Paliné, sem én nem vagyunk vétkesek, s elmondhatjuk az evangéliom szavaival: „Sem maga nem vétkezett, sem az atyja, hanem tettett istennek (a pesti postának) magát a szerencsétlenségben megdicsőíteni.“

Midőn arra kérélek, édes barátom, hogy Sallustot köttesd be, nem tudtam hogy bekötve árúztatik. Így örvendek

hogy bé nem köttetéd. Fogadd szíves köszönetemet meghozatásáért. Bár, míg az árát megadhatom, azt hihetnéd, hogy ez az én dolgozásomon sokat javíta.

Csomóm le vala pecsételve mikor Telek úrtól oda küldött emberem megérkezék, s így ezt csak kívülről ragasztom hozzá. Élj szerencsésen, édes barátom. A Tek. Asszony kezeit és a derék Waltherrt esókolom. *Február 22. 1830.*

A *Buchhalter* azt mutatja nekem, hogy jó kedvedben írad leveledet. A görögök böles emberek voltak, midőn a helyett hogy mi egymást *aláz. szolgája* formulával köszöntjük, ők egymást ezzel: *χαίρε!* (*Gaude*). Boldog a ki örülhet! Ebben még is van ész: abban az *aláz. szolg.ban* semmi sincs.

Szemere Palinak így subscribálá magát de Carro: le Chev. de Carro M. Dr., minden tres humble serv. nélkül. Azt jó volna felkapnunk.

## XV.

Tisztelt barátom, Alázatosan kérlek, méltóztassál mind ezt Fenyéry barátunknak ajándékként általadni. Egyedül kézírásomat várom vissza. A Szemerének szóló nyalábocskát elviteti ő maga. — Most élj szerencsésen. A Tek. Asszony kezeit forró tisztelettel esókolom. Minden barátidnak ezer meg ezer szépet. *Február 22. 1830.*

## XVI.

Tisztelt kedves barátom, Nem emlékezem — mert csuda-e az ha én annyi baj közt mindenre nem emlékezem? — ha néked megköszöntem-e már, hogy teljesítéd kérésemet, s a Mollevaut Sallustját megküldöttem? Hiszen az én életem csupa ide-oda kapkodás. De ha megköszöntem is, fogadd újra igen szíves hálámat. — Megengeded azonban, s ez nem a Te vétked, hogy mons. Mollevaut felette könnyedleg bána a maga auctorával, mint minden francia társai, kiknek elég felkapni a gondolatot, s azt tiszta franciaságban nyomni ki, nem gondolván a fordított író karakterével. S íme a mi puristáink azt akarnák hogy mi is ugyan ezt tegyük. — De ha

Mollevaut úrnak sok örömet nem köszönhetek is, köszönöm a Barbier du Boecage abroszkáját s geographiai szótárját, s annak hasznát akarom venni.

Az a jelentésed, édes barátom, hogy Egerből hozzád küldött, de inkább Fenyérynek szóló esomóm kezében van, kimondhatatlanul örülök. Valamikor valami esomóm indul, mindég reszketek, hogy el talál veszni, s azért oly nagy az öröm, mikor bizonytalanságomat eltünteti az érkezett hír. Kérd, kérlek, Fenyéryt és Bajzát, kérd magadat, hogy lopjatok annyi időt, a mennyi annak az oda tett kötetemnek megolvasására kívántatik, és jegyezzétek ki a helyet, mely igazítást kíván. Fenyéry és Bajza igen sok jó feddést tevének nekem Emiliára, s nekem senki sem tesz kedvesebbet mint ha botlásomra, tévedéseimre tesz figyelmessé. Az olyat csak a Feszpöftől nem szeretem hallani, nem mivel bánt az hogy Krippel will immer voran — bizvást! — én hátul is megférék; hanem azért, s egyenesen azért, mert én természetem szerint iszonyodom a bolondok látásától, míg mások abban még mulatságokat lelik.

Azt írod, édes barátom, hogy tüzek készülnek, s ha roppan, nagyot roppan. Ne adja isten hogy a roppanás nekem szóljon; szeretnék nyugalomban maradni. De az sem mindég rossz ha roppan. Attól tartok, hogy az a nemes lelkű, az a valóban nagy ember tesz velem és magával valami kedvetlent. Rettenetes megtévedés! Előbb maga hitte, s ezt epével jelentette ki; azután gyanúja T-n lebegett; de feleszmélve ezt kérdé: hogy bánthatná kálvinista a kálvinistát? utóljára azt mondá, hogy nem magáért neheztel, hanem a való nevével megnevezettért, mert ő magyar. — És így Berei Farkas Andrásnak a verseiről sem szabad elmondani hogy rosszak. Hisz az is magyar. Képzelem én hogy ha roppan, nekem roppan; hiszen oda mutat mysticus jelentésed is. Achillnek is volt oly helye a hol fogta a fegyver, pedig én nem vagyok Achill. De minden attól függ, hogy tudjuk hova milyen felelet illik. Én bizonyos vagyok benne, hogy a diadal enyém lesz. — Bacsányi ugyancsak megadá nekem, s én nem is feleltem rá. Kérlek, ha majd ideje lesz szólani, ne késsél tudósítani. Előre

fogadom, hogy a Nagy és Jó, de megtévedt ellen szólani tiszteletlenül soha nem fogok.

Kázméri executióm apr. 26-kán kezdődik, most már harmadszor. Iszonyúság az, édes barátom, a mit velem a sógorom istentelensége esinál, és az egy valaki indecisus karaktere, melyért még a sógorom emberei is kacagják. Tudni fogod mi történik ott. — Hogy enyhítse az ellene lángoló köz neheztelést, azt mondja, hogy én könyvre, képre, feleségem szent-erzsébeti módra vesztegetünk. Könyvet sok eszt. olta nem vásárolgatok, képet vettem; de hát azt tudják-e az én vádlóim, mint számolhatok magamnak a képvételért? Ich habe das von mir durch nicht leichte Entbehrungen erkaufte. A ki engem e részben ítél meg, igazságtalan; arról ítél a mit nem lát. —

Az érseknek ma küldém meg Praefatiómat postán, most talán harmadikszor. Nem ő parancsolá az újra dolgozást; önként tettem azt, mert újabb dátumokra akadtam. Benne lesz biographiája is. Szül. Lánghon Fejér vármegy. 1772. november 2-d. Ányos és Virág Benedek tanítóji voltak.

Feleségem és D' Ellevauxné nagyon tisztelik a Tek. Asszonyt; Zseni Regmecen van, Thalie Kárnernénél. Neveitek sokat hangzik itt meleg tisztelettel. Éljen szerencsésen édes barátom.

A Tek. Assz. kérem aláz. fizessen Szalay Lászlónak értem 2 azaz két forintot papirosban.

## XVII.

Tisztelt kedves barátom, Estve van, reggel olta írom e leveleimet, és a miket azon kívül másfelé kívánt az idő, s hideglelős barátod ki van fáradva. Pedig Neked sokat kellene írnom. Kérlek, ne vedd rossz neven sem alkalmatlanságomat, sem a zavart, mely minden soromból fog szólni.

De hadd kezdjem azon kérésen, hogy leveletem a Tek. Asszonyon kívül senki ne lássa, s még most róla ne is tudjon semmit.

Ő Exe. Pyrker úr nyomtattatja a „Szent Hajdan Gyöngyeit“, s az exemplárokat nekem hagyja. Nem élek vissza ke-

gyességével, s nem nyomtatok többet mint 500 exemplárt: 50t velinre, velencei szép nem velinre 450. Ebből viszont én adok Ő Exjának 25 exemplárt velinre, 75t a más rendű papirosra = 100, s háromszázat pénzzé kell tennem. Barátom, itt a te segédedre van szükségem. Actiákra kell osztanunk, s az ügy barátjai, vagy az enyimek, légyenek munkások, hogy 300 exemplárt pénzzé tégyenek. A negyedik százat (mint mondám) Ő Exja kapja, 100 nálam marad bizonyos célra.

Egy példányt bekötve hét forinton adatok el. Abból te ki fogsz annyit hogy két képet kimetszethessünk. Nagy Károly úr a 290 ezüst forintra prositot kiált, s méltán, mert 725 papirosban sok pénz. De uzsorával fizeti vissza magát. Barátom, szükségem van a segédre. Ne vond el tőlem tanácsodat, fáradságodat; sőt ha majd azt kívánná az idő, hogy a kőbe metszendő rajzolatért fizessek, fizessd ki azt előre. Nem lesz a sok, nem leszek terhedre. De a Te segéded nélkül nem indulhatok el. Pénzem majd kezedhez gyűl, s akkor kérni foglak hogy fogd ki.

Mínthogy az idő késő, s még a rectornak is írnom kell, bérekesztem. Isten hozzád, és mind azokhoz a kik hozzád tartoznak.

Rumynak a levelet tedd postára, de nyalábjáért ő fog küldeni, s credentionálisát előmutatja. — Azon az én írásomra rá ismersz, s meg nem csalhatnak.

Olvasd meg a Szalaynak írt levelet, s add által neki a püspök csomójával.

Öllelek, s tisztelettel, barátsággal, hálával.

## XVIII.

Újhely, apr. 12. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Gróf — végre hiszi hogy *Poeta* vagy *s Historicus* epigrammom nem ötet bántotta — úgy írja nekem Guzmics, — mert Döbr. bizonyoságot teve előtte, hogy én azt neki még akkor küldöttem meg, mikor ő Erdélyben lakott. A követk. levélnek tehát nem kell magyarázat; tudod hogy büszkeségem eddig meg nem engedé hogy magamat e

gyalázatos tett vádja ellen mentsem. Egyedül azt jegyzem meg, hogy leveleimet hozzá eddig azon compellatióon kezdém, melylyel ezen levelem első sorában téged szólítalak meg; de most jónak láttam római módra tenni a megszólítást, azt adván tudtára, hogy ha nem akar az lenni a mi volt, vagy inkább ha neki parancsoltatnék az, nője által, hogy az ne legyen, én *resigno quae dedit*. — (Horat).

*Méltós. Gróf — — — úrnak K. F. örök tiszteletét.*

Kegyességeid, melyeket velem Te, és a szíve, lelke, s nagy kimíveltetése által oly igen tiszteletes asszony még neheztelésteknek szomorú ideje alatt is éreztetétek, újabb bizonyosága magas lelketeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mindezekért a legszívesebb hálát. Míg a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta, tartott, hallgattam — tiszteletből erántad és — miért ne légyek egyenes megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ád. Most midőn Döbrentei is tanúm hogy én a szóban forgó epigrammát neki még Erdélybe küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként támadni meg a kit tisztelet, hála, barátság érzésivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni ezt, és vele még is terheltetni, az is fáj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellem ez ellen mentegezni magamat, mintha azzal vádoltattam volna hogy loptam. — De már tehát tisztának ismeresz, s az nekem elég.

De te Csokonai miatt is neheztelél, s ez eránt a szabadság fíjával szabadon szólhatok. — A *fari quae sentiat* nekem nem inkább igazom mint mindennek másnak, de nem is kevésbbé. Ha nem jól szóltam, könnyű vala megcáfoltatnom, s nem vala szükség haragra. Én Cs.t nyugalomban feddettem, irígység és gyűlölség nélkül, vétkeiket hamar halála által menttettem, pórdalait — a pórság izlésében, de nem a pórságnak

frottakat — magasztaltam, csudáltam, irigyletem, Cs.t e Pá-lyán utólérhetetlennek hirdetem. Hol itt a bántás akar Csokoi-  
nai, akár más ellen? Ha énfelőlem s ha huszonöt eszt. múlva  
kidöltöm után, így szóland valaki, én előre köszönöm neki kí-  
mélő sanyarúságát.

De én Cs. ellen epigrammot is írtam, még pedig gyil-  
kost. — Boileau is a nagy Corneille ellen, s a Göthe és Schil-  
ler Xéniáji ismeretesek. Az tehát a kérdés, hogy a szép Cri-  
men Raptus, és a mit neki velem a rím mind elébe rakata,  
érdemle-e vesszőzést, s a Csombók Jankókat és a Cs. Sárákat  
illő vala-e eszméltre hozni, hogy lássák, mi az a miért ők  
élnek, halnak. Ne vedd tiszteletlenségnek hogy ezeket elődbe  
terjesztem; ha más neheztelt volna, hallgatnék.

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég  
az marad, s én magadat, a Mélt. Grófnét, Comtesse Virgi-  
niet, s a három hasonlíthatatlan ifjat utolsó lehelésemig ál-  
dani fogom. Élj oly szerencsésen a hogyan ragyogó érdemeid  
által élni méltó vagy. *Széphalom, apríl 9-d. 1830.*

S a levél ma apr. 12-d. már kézhez ér úgy hiszem.

Bajza nekem megküldé Toldynknak Londonból hoz-  
zám írt levelét. Képzelhetsz mely örömem vala rajta, s mely  
örömem lett volna ha verseim angol fordítása felől nem volt  
volna is emlékezet benne. Mi szép az hogy nemzetünk nem  
natio incognita többé, mint honunk nem terra incognita. —  
Egy recensens engem plagiáriusnak néz, mert *Ámor az orosz-  
lánon* című epigrammom megvan a görög Anthológiá-  
ban. Azt én valóban nem tudtam, s kedvesb compliment en-  
gem nem érhet mint az, hogy azt mondám *magamtól*, a mit  
már egy görög monda. Én az egész Anthológiát soha sem  
láttam, csak egy oly munkát ismerek s bírok, melyben an-  
nak mintegy 150 epigrammjai vannak. — S ez egy kérés-  
tét velem hozzád, édes barátom, — méltóztassál nekem Ki-  
lián által meghozatni: *Anthologia graeca. Edidit Jacob* (vagy  
Jacobs — öreg ember felejtí a neveket), s az esztendőre nem  
emlékezem, sem a helyre hol nyomtattatott. Ez engem új epi-

grammok írására fog gyúlasztani, s ha jót adhatok, a Te érde-  
med lesz. De tedd, hogy hamar megkapjam.

S már most a nagy kérést.

Sághy nekem azt ízené hogy a Sz. Hajdan Gyöngyei a  
csonka héten készen lesznek. — Most hát kénytelen vagyok  
neked lenni alkalmatlan, mert nincs senki, a ki kérésemet  
hívebben és értelmesebben teljesíteni tudná. Téged, édes bará-  
tom, elől terhes hivatalod, de te parancsolni fogsz másokkal,  
s a dolog jól megyen, ha te parancsolsz. Szalay Laciban  
(Handgasse Nro 15.) alkalmatos és kész segédre találsz.

Első dolgod az volna, hogy szólanál magad Sághy úr-  
ral, s tudnád meg, a szerint nyomtatták-e mint én kívántam.

	expl.
Nemesebb velencei papirosra . . . . .	50
Csekélyebb velenceire . . . . .	450
	500

S ha így nyomtatták, úgy az érseknek a typogra- phiában marad . . . , . . . . .	25 szebb
csekélyebb papirosra . . . . .	75
	100 expl.

nekem pedig 25 szebb, 375 csekélyebb papirosú. Ezekkel  
bánj így:

Köttesd be mind a 400 explt a maga boríték cím-papi-  
rosába, lapos háttal, ki nem vagdalt lapokban, meghagyván,  
hogy a hajtogatás nagy gonddal essék, s az első s utolsó la-  
pokot bé ne piszkolják, mint a kontár kötők szokták.

- |   |    |   |
|---|----|---|
| 1. Ajándékba Bártfaynak, Szemerének, Helme-<br>czynek, Kisfaludynak, Vörösmartynak, Fenyé-<br>rynek, Toldynak, Bajzának, Telekinek, Szé-<br>chenyinek, gróf Dezsőffy Józsefnek, püspök<br>Kopácsynak, gróf Mailáth Jánosnak . . . . . | 13 | — |
| 2. Ajándékba : Horvát István . . . . . 1  | —  | 4 |
| Dr. Forgó György . . . . . 1  |    |   |
| Sztrókay és Sup. Kis . . . . . 2  |    |   |

szép papi- ros	cseké- lyebb
13	—
—	4
19*	

	szép papi- ros	cseké- lyebb
Fáy András, Jakabfalvy Dán. . . . .	2	
Waltherr, Markos, Pák . . . . .	3	
Klauzál, Nagy Károly . . . . .	2	
Jankovics, Prép. Fejér, Schedius . . . . .	3	— 16
Thaly és Farkas Károly . . . . .	2	
Rumy . . . . .	1	
Szalay, Tretter, Krajnik . . . . .	3	
3. Villax zirci apátúrnak . . . . .	—	50
4. Guzmicsnak . . . . .	—	30
5. Ocskay Antal váradi kanonok Bécsbe . . . . .	—	30
6. Popol váradi kanonok és exhortator . . . . .	—	10
7. Báró Szepesi Ignác pécsi püspök exc. . . . .	—	20
8. Nekem felküldeni . . . . .	12	75
9. Marad Pesten és a vármegyékben eladni . . . . .	—	140
Summa	25	375

Elijesztél, édes barátom, hogy hat ft. drága lesz. De az érsek neve szerez vevőt, s minekutána csak 140 expl. eladása fekszik rajtad és barátiukon, s a Kis Gyula Könyve négy fr. tíz krajcáron kél, reménylem ezt a 140-t Pesten és a vármegyékben így el lehet adni. A sok követ most Pesten van, s egyik vagy másik barátunk ismeretes velek, s szolgálhat nekem. Oztán valamely könyvárossal ki kellene tétetni a könyvet az utcára, hogy az elmenők lássák, s hirt adni a Kulesárné s a budai német újságokba.

Villaxnak, Guzmicsnak, Ocskaynak, Popolnak, a pécsi püspöknek írni magam fogok. Nem fárasztalak azzal hogy nekik írj.

A pénz kezedhez megyen. Ebből fizesd ki majd

1. A szekereket.
2. A kötőt.
3. Szallusztot (Gerlach, Mollevaut) és az Anthológiát.
4. Fellnert az órást.
5. Rumyt 150 fntig.
6. Horvát Istvánt 200 fntig.

és valami egyéb költségem lesz. Csak arra kérlek, hogy az

exemplárokat (bekötve) mind másoknak, mind nekem küldd minél előbb. Minél előbb jó a pénz, annál jobb. Tudod mennyi szükségem van, s június első napjaiban 400 forint interest kell adnom. Horvát Istvánt hagyd utólsónak a fizetésben.

Élj szerencsésen, édes barátom. Tegnap husvét első napján a főnotárins és a Bodó ebédjét deprecálám, és nem híva mentem a mi barátnénkhoz, nekik annál nagyobb örömökre, mert semmi vendégek nem volt.

---

Válassz papirosat a Sz. Hajdan borítékjához, s a typographiában hagyd meg, hogy ezt nyomtassák a cífraság közepébe:

A SZENT HAJDAN  
GYÖNGYEI

---

FELSŐ-ŐRI

P Y R K E R L Á S Z L Ó

PATRIARCHA EGRI ÉRSEK

EXCELLENTZIÁJÁTÓL.

---

Ne feledd az Anthológiát.

---

Ugyan csúfúl jára a Szent L. kegyelme Gáborral. Megmondá Fenyérynek, hogy neki bizony nem kell. Tartsa magának.

---

XVIII.

*Tekintetes Bártfay László úrhoz.*

Engedj meg, édes barátom, újabb alkalmatláságomnak. Nem terhellek egyébbel mint hogy ezt Fenyéry barátunknak általadni méltóztassál; tudom, mint ölnek el egyéb gondjaid, dolgaid, utazásaid. —

Kérlek, tedd hogy a mi Fenyérynktől pénzt kaphassak,

és az engem illető exemplárokat; nagy szükségem van mind az egyikre mind a másikra. — Azok a papocskák többet ígértek mint megtarthattak, midőn magokra vállalák exemplárjaim szelvényküldését. Jó volna, ha Fenyéry megtekintethetné valakivel, ha esomó nem maradt-e valahol ezeknél. *De mitte sapientem, et nihil ei dixeris.*

Egy újság. — Húnyor tegnap előtt éjjel 800 forintot nyere kártyán. — Wékey nem vala itt. — Ölellek szives tisztelettel. *Újhely, septemb. 4-d. 1830.*

## XIX.

Újhely, nov. 15. 1830.

Tisztelt kedves barátom, Wékey Károly nov. 11-d. temettetett el itt Újhelyben. Gróf Szirmay, háza kriptájában akará temettetni háza hív barátját, de W. maga úgy rendelé hogy teste ide hoztassék, s szüléjinek hamvai mellé tétessék. Született ő itt 1801. febr. 4-d. s megholt Órmezőn nov. 8-kán délután 3 és 4 óra között.

Barátink felől bennünket minden hír interesszál, és így elmondom valamit tudok.

Kiki látta Órmezőn hogy ő el fog halni, s ha hecticus azt hiheti, W. maga .s hitte. A grófné testvéréért sem tehetett volna többet. 8-dikban jelenték neki, hogy W. szokatlánul gyenge, s lement a beteghez. Látta hogy itt az elválás órája. W. eszmélet nélkül volt. A grófné a szomszéd szobába vont magát, s zokogva sirt. Wékey azt meghallá, s megfordult, felfüleit. De most meglepé az örök álom. — Reggel a test már Újhelyben volt, a Wékey Pál házában. —

Ez és egyéb rokonai úgy rendelék hogy a test temetessék el 11-ikben, mely csötörtök nap vala, s vasárnap 14-ben legyenek a templomi solenniák, s a predikáció-tartásra meghívta pataki predikátort Ferenczy József urat (a statuarius testvérét, ki 1828. Hollandiában theol. Dr. leve — ez nálunk ritka história) — Orátiót tartani pedig theol. prof. Somosy János urat, a megholtnak kedves barátját — s ezt a

megholt rendeléséből. — De 10-ikben a vízi betegség elérte a helybeli predik. Major Józsefet is, s Újhely úgy hitte, hogy a *vasárnap* Újhelyt illeti Wékey felett. Azonban abban állapodának meg a felek, hogy Major tehát temetessék szombaton, s a vasárnap maradjon Wékeynek.

A hatás két hasonló esetben mindég az elsónél nagyobb, s itt a Major temetése elhomályosítja a Wékeyét. Ferenczy predikálta ez felett is, az orátiót phil. prof. Nyíry mondotta. Ferenczyt Újhely most látá először, s az igen jól készült munka, s a nagyon kedves gesticuláció oly elragadtatásba hozá minden látóját és hallóját, hogy egyébről itt senki nem beszélt. Az elragadtatottak számában vala Major B. és az asszony, s Bodó úr is. A koporsón függé Majornak családi cimere, s nyole puskás s panyókás mentéjű vármegyei hajdú kísérte a koporsót egy és más oldalról a temetőbe. Tamásy Calasantius József úr minden professoraival jelen vala, s a kath. gymnasium ifjai spallért formáltak a kálv. templomtól ki a temetőig. Engem az igen szeles, nedves, borongó időben rheumám szobámba zárt, s én a szegény Major koporsóját s kísérőjét csak ablakomból láthatám; de vasárnap tavaszi szépségre derült a rút őszi nap, s rheumám megengedé hogy a W. temetési solenniáin megjelenjek. — Ferenczy oly textust veve, mely rokon volt a Seneca első epistolájával, hogy a munkás ember megszorítja az időt, a mit az ifjan elholt és még is sokat csinált W. példájával mutogata. Most Somosy álla fel, s oly szép exordiummal, hogy tapsoltam volna neki, ha taps illenék templomba. Megmutatá mint ismeri Cicerót. A gyönyörű exordium után azt tanítá, a mit a philosophusok a lélek halhatatlansága felől s a keresztvények a feltámadás felől; a mi jól van téve, s a fejnek kedves: de a szenvedő szív ez helyt inkább bánatban szeretett volna tartatni, mint speculációkra ragadtatni. W. már földben fekvén, neki sem a kathol. gymnasium ifjai, sem a hajduk nem teheték azt a pompát. De a nyole hajdu csakugyan megjelent a predik. alatt, s esattogtatta puskáját. — Boldog a ki él, édes barátom, s a megholtakat szánhatja, de maga nem szánatik még.

Major B-né asszonyság hétfőn reggel hozzám jött, hogy csináljak inscriptiót a Wékey Ferenc által állítandó sírkőre. Tudnom kell, nagy-e a kő. „*Szeretve mindentől, s csak egytől sem gyűllölve*“ ez volna az idea, melyet oda tenni akarnék.

S mint vagy te, édes barátom? Mint van a mi Helme-czynk? Köszöntsд ezt a sok érdemű s tiszta lelkű barátunkat. Feleségedtől holnap után, úgy hiszem, egy nyalábot kapok, és bár pénzt is. Toldyt megkértem hogy nekem küldje meg a mi nemes lelkű rex juniorunk képét, s nyugtalanul várom azt. Mely szerencsés vagy te, édes barátom, hogy e diaetán jelen lehetél, és mind azt láthatád! Alig várom hogy oly valakivel lehessek, a ki *tud* beszélni, és *szeret* beszélni. — Takács pozsonyi viceispánt, a pécsi, szatmári, rozsnyai püspököt levél által kértem meg, hogy pénzeimet akár neked fizessék le, akár Comáromy abúji viceispánnak. Ha néked adták által, tedd hogy minél előbb vehessem. Ölellek tisztelettel szeretettel.

## XX.

*Tekintetes Bártfay L. úrnak.*

Újhely, 1830. dec. 17-d.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap hallám az öcsédétől, hogy Pesten vagy, s ugyanazt mondja a mi Toldynk ma érkezett levele, s így an nyi idő oltá nem szólhatván veled, levelemet most hozzád intézem, és nem a Tek. Asszonyhoz, kinek különben csak azért is szoktam írni, midőn írnom neked kellene, hogy dolgaidtól el ne vonassál. — Örvendek szerencsédnek, édes barátom, hogy Pozsonyt e nevezetes időszakban láthatád, s képzelem mit hallhatnak tőled mind azok, a kik körüléd lehetnek. Én azt mind addig nem fogom tudni míg majd megláthatlak.

Mondjad a Tek. Asszonynak, hogy én Húnyor és Kozma Miklóssal szólottam Wékeynek utolsó óráji felől, mind hogy azt magam tudjam, mind hogy a Tek. Asszonynak megírhasam. Némely emberből semmit sem lehet kisorsfolni, s így én ezekből. Annyit mindazáltal tudok, hogy W. mindég hitte

felgyógyulását. Gondold meg, barátom, mondá Húnyornak, hogy még három hétig ki nem fogok mehetni a szobából! Orvosom nem ereszt. Emlékezete mindég helyén volt; ő mondotta meg Húnyornak, hogy bizonyos zálogos levelét ne a maga rendes helyén keresse, hanem egy másikon, hova ő azt nem tudom mely okból tevő.

S fog-e sírni a kis Seraphinka, kérdé ezt a kedves gyermeket, utolsó itt léte alatt, ha meghallja, hogy a pataki deákok énekelni fognak a Wékey bácsi temetésén? — Nékem annyi lelkem nem volna hogy ily hidegen gondolkozzam halálomról.

E napokban itt casino nyílt meg, vagy inkább egy casinói társaság constituálta magát. A Balásházy János most épülő háza ad rá helyt. — 5 for. conv. pénz egy actia. 320 conv. for. már le van fizetve. Pedig a pénznek fele még hátra van. Kár hogy itt nincsen \*. — Én is actionárius vagyok; de —

A szegény Soos Pálnak a gyűlésen sok baja volt. Szántad volna. Az az enyelegni s csipni szerető viszketeg nem mindennel szeretteti magát. Öröme volt azon, hogy a dietai esomót fel ne olvashassa, és hogy törték a fejeket, mi lehet benne. S utóljára még is elő kelle adni, de egy kis bosszúság szenvedése után. —

A rabok el vannak tiltva a pipától. Fekesházy hijába protestált, hogy hiszen azt egészségek miatt kell megengedni. Az is el vala végezve, hogy a nem nemesnek beretválják el bajuszát. Főfiscális Kossuth más nap bejött, jelentette hogy deputációja miatt tegnap jelen nem volt, s kérte felolvastatni a rabok iránt hozott rendelést. A nemes rabok, úgymond, még protervusabbak lesznek, ha csak a nem nemesek koppaszatnak meg. El vala végezve hogy hát senki se veszítse el a bajuszt.

Édes barátom, Te engem megajándékozál a gróf Károlyi György képével, magamnak tehát többre nincs szükségem. De az archivumnak kérek egyet, s egyet a pataki collegium Bibliothekájának. Itt és ott collectiót hagyok. A gróf megérdemli hogy képe a maradéktól ismertessék.

Szeress továbbá is. Szíves tiszteletemet a Tek. Asszony-nak, Waltherr úrnak, s kedves vendégidnek.

Egy bohó történetet. Múlt vasárnap reggel egy hajdú be nem tudta jönni pitvarom ajtaján. Felköttem s megnyitottam. — Egy negyed múlva megint birkozik valaki. Annak is felnyitám. — Megint. Már akkor kifakadék, s midőn megnyitottam az ajtót, meg kelle követnem kipattanásomért a szegény Szikszay fiscálist. — Negyedszer is küszködik valaki. Megyek, s kirepül a számon az ebadta. — Képzeld, Reviczky Dinkó Bánóceról! Sokáig tarta predikációja, hogy becsületes embernek mondani ebadtát . . . Uram, mondtam, az úr a tanúm, hogy a szó elébb reppone ki számon mint az urat láttam; az tehát nem az úrnak vala mondva. — De ő csak vitte a magáét. — Uram, mondtam, a Jézus Krisztus betett ajtóval is bejött a házba, itt pedig már ma négy nem tudta a nyílt ajtón — oly nevetés lett a szobában, hogy a szegény Dinkó kénytelen volt abba hagyni predikációját. — Ne vess rajta, ha tudsz, én mindég nevetek mikor eszembe jut.

## XXI.

Újhely, 1831. január 25.

Tisztelt barátom, Obniczky Miklós lengyelországi lengyel, kinek Sztropkó körül két faluja van, Varsóban két háza s egy faluja, Soos Pál viceispányunkhoz jöve e napokban, hogy adna neki passust a hazamenetelre, s testimoniálist hogy ötöt itt oekonomiai bajai tartóztaták, mert itt háza s épületjei elégték, marhája kidöglött; Varsóban pedig rendelés van téve, hogy a ki két hó alatt otthon meg nem jelen, annak mindene confiscáltatik. Soos ezen alkalommal kérdi mint vannak a lengyelek dolgai, s Obniczky vagy Obrinszky felel:

Constantinnak 40,000-ből álló serege van, a melyet semmi hatalom nem mutathat Európában. A legszebb ember, legszebb ló, legszebb uniformis, legjobb fegyver, képzelhetetlenül exercirozott és disciplinázott, s minden hadi tudományban gyakorlott. Ez megfelel 120,000 oroszoknak. A föld népe

ád 200,000 embert. Kaszákból csinálnak kardot, a dzsidákra szűrő portékát a kerekek abroncsából; a prussziai és austriai s orosz Lengyelországból 15,000 ember szököt által hozzájuk; csak pénzre van szükségek, s azt ad Francia és Angolország; ágyúra, golyóbisra, s azt hoz az orosz, csak el kell venni. Chlopicki kevés napok előtt jött meg Párizsból azelőtt hogy megválasztatott, s Petersburgban eshetik egy kis baj, hogy az orosz erő megosztassék. — Ezt jónak láttam veled tudatni, édes barátom; mert kít nem interesszal a varsói dolog. Az isten ne engedje hogy a mi fejedelmünk szenvedjen valamit.

Tegnap dietai követeink referáltak, s Vay elbuesűzött, s ma éjjel ment, mert febr. 3-d. fogja tartani introductióját Miskolcon. Őellene itt a dieta alatt nagy lett a harag. Hogy egy ideig a dieta elején a két követ nem irt, s azért őket a megye meg is feddé levélben — hogy nem staféta, hanem rendes posta által irtak — hogy Szirmay Antal 28,000 igért, Vay 48,000t (katonát) — hogy az utolsó iveit a diariumnak el nem hozták. — Kivált azt vevék rossz neven, hogy másként enunciálván magát Vay és Szirmay a katonák eránt, Zemplény voksát elvesztette. — Ezek a dolgok a novemberi és decemberi gyűlésekben hosszasan és tüzesen voltak vitatva, s akkor is szörnyű neheztelés érezteté magát Vay ellen! mely az által nevelkedett, hogy ő administr. leve, s így azt a gyanút vonta magára, hogy azért tette a mit tett, hogy adminisztrátor lehessen.

Elolvastatván az új articulusok, felkele Soos János, az Amade meglövője, s hosszasan és tűz nélkül előadta a megye neheztelését, hogy a követek nem azt tették a mi nekik hagyva volt. Erre felkele Kossuth Lajos, s oly tüzzel, mintha kezében volna a zendítés szövétneke, két kezét két csipejére rakván, képzelhetetlen vakmerőséggel tartá beszédét. Kelemen és Jancó Dániel beléugrattak beszédébe, s azt mondák, hogy ez csak egy-két ember értelme. Erre Kossuth fiscális actiót kiáltoza, s verte mellyét. B. Wécsey is szóla mint mindig hosszasan és egy pontról más pontra szökdelvén; ő szóla a verbung emberivel, azok bizonyosokká tevék, hogy az ar-

mádának nem lehet annyi híja etc. Vay szörnyű tűzzel kezdé felelni, de hirtelen belé csapott a nyugalom hangjába, mely ha *színlett* nyugalom volt is, de *nyugalom* volt. Kimondhatatlan effectet teve szép külsője, szép módja, szép beszéde, s nyugalma. Felvilágosítá miért nem írtak sokáig — más vármegye követjei is azt tevék, mert nem volt mit írni — miért nem stafétán, s midőn a verbung ect. hozódott elő, ezen szűrő szóval felele: a Mélt. Báró tehát a maga híreit a verbung embereitől vette: én a magaméit a hadi minister előadásaiából. — Továbbá elmondván hogy a diárium utolsó íveit Bécsből lejöven is kereste Pozsonyban, de a typographus még azokat el nem készítette, Wécseyt a typographusra utasította. — A főnotárius felkölt, s egész bátorsággal azt mondá, hogy a gyűlés meghányván vetvén ezt a dolgot, azt végezte, hogy ez soha többé elő ne hozattassék; a nagy tűz el vala oltva. De nem a harag.

Ma január 25-ikén a gyűlésen azt a propositiót tevék, hogy azon vármegyéknek, a melyeknek jó követeik voltak, küldessék örvendő adresh. Így Comáromyért Abaújnak. Ez csak azért hogy Vaynak adassék dőfés. Ez elfogadtatott, s députatió rendeltetett, hogy dolgozza ki, mely vármegyéknek kell írni.

Ezeket reptében írom, s az archivum szobája tele lévén emberekkel, még pedig lármázókkal.

Imhol egy ritornella, rim nélkül.

B e l l i n e k E m l é k k ö n y v é b e .

(L. Poet. Munk. 29. l.).

---

## XXII.

Tisztelt kedves barátom, Elhagyám Pestet s házat, midőn magad távol valál. Engedd tehát hogy levélben vehessem búcsúmat. Fogadd szíves köszönetemet holnapokig tartó jószágidért. Szeretetem s tisztelem érzései irántad s angyal hitvesed eránt ma épen azok, a mik mindég voltak, és mindég épen azok maradnak. Sőt ma még nagyobbak

mint ismeretségünk első napjaiban voltak, mert azolta ezekhez járult a hála érzése is. És mely mértékben!

Engedj illetnem egy tárgyat, mely felől jobb írva szólani, mert úgy több kíméléssel lehet.

Fájt neked, édes barátom, a mit én tettem, s óhajtád hogy türtem legyen elnémúlva a mit mások tettek. Szeretném ha te viszont kérdenéd, ha ez az én megszólalásom, ez az én neheztelése, ez az én nehéz neheztelése oly munka volt-e, melyet én küszködések nélkül teheték, s ha erre lehetek-e okaim. Mások gyalázatos okokat gyaníthatnak, de te nem tévedhetsz olyanokra. A Kritikai Lapok sok bajt csináltak sokaknak, s ok nélkül és igazság nélkül; nem csudálhatni hogy Bajza és társa oly sok oldalokról kapnak kedvetlenségeket. Borzadva néztem én mindég, mely könnyedkén gondolkodik ő, s mely örömmel csipkedi azokat, a kiket én szeretek, tisztellek, irigylek. Az nem sok szerénységre mutat. De bízzuk a dolgot az időre; az elhozza a nem jó tettek büntetését, és a jók jutalmát.

Fogadd újra hív köszönetemet megbecsülhetetlen jószágidért, s tarts meg baráti emlékezetedben. — *Pécel, június 12-d. 1831.* —

Örök híved  
*Kuzinczy Ferenc.*

### XXIII.

Tisztelt kedves barátom, Piarista rector Tamásy úr tegnap korán reggel belépe hozzám, s kért, hogy az abauji öröket bírjam reá, hogy magát s szekerét ereszzék be Abaujba; egyszersmind kezembe adá leveledet és a Toldyét, melyet Major B. úrnál a Tekintetes Asszony teve le. Július 1-ső napja olta el lévén zárva Újhelytől és az egész világtól, csak ekkor tudtam meg a Tek. Asszony ittlétét. S minthogy így képzelhetem, mely gondokban vagy, sietek tudtadra adni a mit magam tudok. Vedd azt tiszteletem, barátságom, hálaám jeleként.

Igen is, itt ki vannak állítva az örök, s oly kemény pa-

rancesesal, hogy Tamásy úrnak is vissza kelle fordulni. Viczmándy prépost, Lyakovics orosz esperest, mindjárt a hír első hallására, Kékedre futottak; Dókus viceispány a szőlők alá filagóriájába vonta magát; a pataki ifjuság, kiknek ma, júl. 10-d., volt volna examenek, félvén hogy, ha Patak elzáratik, éhen fognak meghalni, a professorok által, már júl. elsőjén széllyel mentek; azt cselekedte a Supremus Stud. Director engedelmével Tamásy is. Újhelyben hálnak, de csak a Barát-szeren; innen az a vélekedés hogy az éhség öli az embereket inkább mint a cholera. Ezt írja nekem ma Horn patikárius úr, levelét a zemplényi ör által az abatuji örnek adatván, s arra kérvén hogy itt fogadjak neki embert, a ki Kassáról számára, gyógyszereket hozzon. Én Újhelybe nem küldhetek postára, s így élek az alkalommal, s ezen ember által Téged is tudósítalak.

Derecsényi ezen nyavalya felől ezt írja: — A máramarosi söt szállító oláhok a cholérát általvitték Ugocsába. Bejelentvén ez a viceispány által, Újlak, Csetfalva és Vári azonnal bezáratott, a nyavalyát behozott oláhok elszöktek, és így a nyavalyát el is terjesztették. Ez történt Bökényben is, mely Ugocsában fekszik, Beregben Csetfalván, Váriban, Ugornyán, Naményban; Szatmárban Csécsén, CSEKÉN (ott a mi Köleseynk) és Kóródban, Szabolesban Kis-Varsányban. — Tisza-Újlakon néhány megholtat felbontottak, s reá ismeretek az indiai cholera jeleire.

Azonban a Bécsből-e vagy Pestről Újhelybe lejtött orvosok között a bajt csak egyik ismeri cholérának, neve ennek, Tamásy rector úr szerint, Castiglioni formán hangzik, s rendes hogy épen ez betegedett meg; Meczernél fekszik; a többi egészséges. Horn úr a mai levélben azt írja hogy a nyavalya fogy, és ma-holnap vége lesz minden bajnak. Éhség, vagy rossz étkekkel élés, és elhülés okozta a bajt.

Légy tehát gondok nélkül, édes barátom. Ha mit hallani fogok, azonnal megírom.

Engedd, hogy azt a kedvetlen tárgyat csak igen gyengédeden érinthessem. De kiket bántottam én tehát a kik ellenem nem vétettek? Én ugyam V-ra s St-re nem céloztam,

s sajnálom ha azt ők vagy mások öreájok veszik. Ha csak magam voltam volna szóban, bizonyosan hallgattam volna; én nem magamért akartam szólani, hanem két vagy egészen igazságtalanul, vagy érdemén túl bántott férfiúért, kiknek mindenike még ellenkezőjétől is tiszteletet kívánhat. Bajza világosan mondja hogy ők pártoskodnak, s hogy *az a négy* minden, az csak még is igazságtalan ítélet; kivált mikor aztán Kis neki úgy szól, *a mint ő tud.* — Barátom, a Kritikai Lapok nem egyebek mint vad dülások.

Még egyet. — Thewrewk nekem egy csomó ajándékot küldte, s én hálátlan volnék, ha meg nem ismerném hogy gyűjteményeim neki sokat köszönhetnek. Így én neki küldheték valamit a sokért. De én sem vele mások ellen, sem másokkal öllene soha pártot nem kötök, s ki kit szeret vagy nem szeret, arra gondom soha nem lesz.

Szemere, Szemeréné, én június 12-d. olta jún. 29-dikéig együtt járánk be Nógrádot, Gömört, Borsodot. Losoncon jelen valánk a gyűlésben. Néhol egy, néhol két, néhol három napot is töltünk. Szemere hallván a hirt Patakon, s félvén hogy vagy be nem eresztik Ung és Bereg vármegyébe, vagy oda zárják, Patakról fordula meg június 30-án. — Én házam népét egészségben találtam. Feleségem s gyermekeim velem együtt köszönik megbecsülhetetlen jótétedet, s kérnek hogy azt üres hangnak ne vedd. Az én tiszteletem, szeretetem erántad sem meg nem tágúlt, sem meg nem tágúlhat, s nem is értem, hogy annak gyanújára mint adhattam volna okot. — Élj szerencsésen, édes barátom, s tarts meg kedvező emlékezetedben. *Széphalom, július 10-ikén 1831.*

Örök híved  
*Kazinczy Ferenc.*

#### XXIV.

Édes barátom, Harsányi nekem júl. 12-ikén írt. Barra Pécelen innepelvén Szemerénél (mert tanítványa a Szemere testvérének unokája) isten, tudja mit monda Harsányinak feleltem. Imhol a mit neki írtam: — De engedje meg az úr,

hogy a mit szóval tettem volna, wenn ich ihn in Pesth gesehen hätte, itt írva tehessem. — A Kisfaludy Károly emléket hozom elő, s az úr megszólalását e tárgyban. Nékem úgy tetszik, hogy abból indulat szól, és nem hideg ítélet. Igenis, K-nak szabad ég alatt állítani emléket, sok, ha az emlék Pestnek valamely piacán fogna emeltetni. De miért ne állhatna az szabad ég alatt kertben, a város erdejében. Azt sem tagadom hogy KK nem csak a fő pontot, de még a maga fő pontját is épen nem érte el; hogy színészi darabjai épen nem azok még a mit óhajtottunk, de valljuk meg, hogy neki igen sok erő jutott; hogy lyrai darabjai közt sok van a mi hálánkat érdemli, és hogy ő kívánhatja tiszteletünket. De ha a szándék ellen még többet lehetne is mondani mint az úr monda, én még is úgy hinném, hogy azt a jeletés után, s nem a szándéklóknak, hanem a közönségnek mondani, s oly hosszan mondani, későn volt, és nem nyugalmat mutat. Nem tudom mi kedvetlenségek történhettek az úrra nézve, de tudom hogy történtek, s azon fel nem akadok; szeretni, kedvelni senkit nem tartozunk, mert a kedvelés és oztán a szeretés nem *tartozás* munkája. Azon sem akadok fel, ha a bántás viszontbántást von maga után: én bosszút magamnak engedni nem tudnék, de igen kifakadást, csak ne igazságtalant és ne nemtelent. De annyira útálok ezt a pártszövést, ezt a cimboráskodást, ezeket a személyes tekintetekből eredő visszasságokat, melyek az ügy firmája alatt tétetnek — világos jelétül hogy a tevők magok is pirúlnak azért a mit tesznek — hogy valahol olyat látok, kötelességnek ismerem szóval, irással, vagy bár hallgatva, kijelenteni hogy nékem az affélében részem nincs.

Bár az ügy barátjai egymásnak éltöket ne keserítenék ok nélkül! Oly tág a mező melyen futhatunk, ha hozzá erőnk van, hogy egymást döntögetni épen nincs szükségünk. — Éljen szerencsésen. — *Júl. 23-d. 1831.*

Ezeket tiszteletből, szeretetből, s azon tartalékból közlöm veled, hogy ha Harsányi talán hírbe eresztené hogy levelet veve tőlem, balra ne magyarázd. Fájna nekem ha te

erántam elhülhetnél, ha egyébnek néznél mint vagyok. — V. azt mondá nekem hogy a pernek mind addig nem lesz vége, míg valaki nyugalomban nem szól. Hogy nyugalomban szóljon valaki, óhajtom: de *nekem*, a Pyrker és Dezsöffy tisztelőjének, *magamra s örájok ézve* tisztem volt, nem *nyugalomban*, hanem indulattal szólani; mert a mi P. és D. ellen elkövetetett, az csak még is istentelenség. Hijába mondja B. a praefatióban hogy mi nem türjük a kritikát. Türjük, ha éles lesz is, csak igazságos legyen, de mikor azt látjuk hogy Thaisznak a *Jelentése* is recenseáltatik, hogy Thewrewk vétetik elő, kit ignorálni kellett volna; mikor azt látjuk hogy a Handbuch Dezsöffyt és Telekit nem is említi, s oly sok rossz verset előad másoktól, melyeknél D. és T. jobbakat ada, akkor látjuk mit érnek a Kritikai Lapok. — S a Szemere érdemei oly kicsinyek-e hogy azon felakadtak hogy én azokat szerteleneknek mondtam és nézem? Nem, édes barátom, az ilyenekre nem csuda ha kifakadást látunk. — De élj igen szerencsésen, és szeress. Én téged mindég foglak.

## XXV.

## BÁRTFAYNÉNAK KAZINCZY.

Széphalom, den 26. Júl. 1831.

Meine Gnädige Frau, Wir alle hier, so wie auch das Haus der Frau Major v. Barthos, sind von dem Würg-Engel verschont. Ich fange meine Nachrichten, die ich Ihnen hier geben will, damit an, weil ich gewiss weiss, dass Sie, nach dem Übermaass von Gnaden, welche Sie für mich und die Meinen haben, wegen uns besorgt seyn werden. Fragen sie mich sonst Nichts, denn ich werde Ihnen entweder gar Nichts, oder falsche Antworten geben können. Seit ich wieder zu Hause bin, war ich noch nicht einen Schritt ausser dem Hause, und was ich höre, was man mir sagt und schreibt, das ist fast immer entweder zum Trost, oder aus dem Trieb, den man immer hat das Böse sich ärger vorzustellen, falsch.

So viel weiss ich aber, dass gleich darauf, als ich hier den 30. Juny ankam, die Professoren in Patak, trotz dem,

dass das Examen auf den 10. July durch das Patronat ausgeschrieben war, die ganze Jugend, die die Zahl von tausend Köpfen übersteigt, entlassen haben. Ein Vater von dem Szabolcser Comitats schickte um seinen Sohn aus Angst, dass das Comitats laut Verordnungen abgesperrt wird, und wenn sein Sohn bishin nicht zu Hause ist, er später nicht wird nach Hause genommen werden können. Di ganze Jugend kam nun in Schrecken, stellte den Professoren vor, dass wenn sie in Patak bleiben müssten, sie vor Hunger sterben würden. Die Gründe waren wichtiger als dass man ihnen nicht hätte Gehör geben sollen. — Acht Tage später entliessen auch die Piaristen ihre Jugend in Újhely.

Der Schrecken ward allgemein, besonders nachdem auch in Újhely die Sterblichkeit gross war, und viele (so auch VGespann Dókus, die Piaristen) verliessen Újhely, und zogen in ihre Weinhäuser unter den Weingärten. Wir Dorfleute waren von der Stadt abgesperrt, und an meiner Brücke, 600, Schritte von meiner Wohnung, waren abaujvárer Wächter die vom Zemplényer Comitats Niemand einliessen. Bald darauf hörten wir, dass Vicegespann Dókus sich und die Comitats-Casse nach Velejte hinausgezogen hat. In vielen Orten vom Zempliner Comitats, namentlich in Imreg, ist die Mortalität gewiss sehr gross. In Újhely nimmt sie sehr ab. Seit dem 29. Juny bis den 19. July starben dort 180 Menschen, den 23. July schon bloss zweye, so schreibt mir der Apotheker, doch alle aus der niedrigsten Classe von Menschen; aus denen, die nicht dorthin gehören, bloss die Fiscalin Képes im Nervenfieber, und ein 85-jähriger reform. Prediger Keeskéméti. Nagy Lázár war sehr krank, aber ist in 3 1/2 Tagen genesen. Die Apotheke in Újhely ist ausgeleert, so dass Horn mich bat, ihm einen Wagen aufzunehmen, und ihm Medicamente von Kaschau bringen zu lassen. Diess that ich ihm zweymal. Die Medicamente kamen, ich schrieb an Horn, er soll darum bis an die Brücke schicken. Da wurden die Medicamente an die Brücke abgelegt. Seine Leute übernahmen sie. — So liess ich auch die Eyer und Geflügel, welche an Frau von Barthos Telek geschickt, übergeben.

In Kaschau theilte Chirurg Lehoczky Medicamente aus, von welchen, die es nahmen, plötzlich starben. Nun ging die Rede herum: *az urak méreg által akarják kihalatni a szegénységet*, weil, wie ich oben gesagt, nur Bauern starben. Das Volk in Bárca ging also mit Aexten und Heugabeln, um Lehoczky und alle Aertzte todt zu schlagen, nach Kaschau; so dass jetzt die Aerzte kaum Muth haben auf Dörfern sich zu zeigen. Lónyai Gábor ging mit Weib und Kindern und meiner Thalie nach Kaschau, weil in Deregnyő nicht leicht Hilfe zu hoffen war. — Auch in Kaschau wüthet bis jetzt die Cholera nicht.

Szemere, sie, und ich verliessen Pécel den 12. Juny, und wir kamen erst den 29-ten in Patak an. Wir machten Umwege, und hielten uns in Kürtös bey der Conseill. Ambrózy einen, in Ludány einen halben, in Losonc  $2\frac{1}{2}$ , in Tornalja 3 Tage auf. Szemere hörte in Patak, Ungvár sey gesperrt. Ich und Prof. Somosy baten ihn umzukehren, weil er im Ungvárer Comitát, wenn er dorthin auch vielleicht hinein könnte, eingesperrt würde. Endlich ergab er sich. — Nun habe ich von seiner braven Frau Nachricht, dass sie glücklich in Pécel ankamen, dass auch Pécel eingeschlossen war, dass die Jakabfalvy im Contumazhaus sitzen musste, und dort ihren Sohn verlor. — Ew. Gnaden stellen sich vor welche schöne Reise ich mit ihnen gemacht. In Ludány konnte ich mich endlich mit meiner Phigie aussprechen, ausweinen \*).

Malie Kazinczy erzählte mir gestern von dem Gräuel in Pesth. Die Nachricht hatte sie von ihrem Bruder Laci, welcher diese aus Kaschau brachte. Dann kam zu mir der Wirth von Komlós, welcher die Sache noch umständlicher mir sagte. Er hat sie aus dem Munde des Herrn von Telek. — Man sagt, Baron Palocsay, der Sohn von Ferdinand, sei der Rädelstführer gewesen. Ich gehe heute nach Mikóháza, den Namenstag bei meiner Náni Comáromy zu feyern. Dort werde ich doch die Nachricht umständlicher und sicherer hören. Ich zittre, dass auch der brave junge Eötvös an dem tollen Streich

\*) B. Prónay Iphigenia, leánya b. Prónay Simonnének, mely utóbikra nézve I. „Kazinczy és Kora“ II. részét.

einen Theil hat. Nicht gut ist es, dass auch ältere, und das sehr würdige Männer, von alten Formen abgehen. Lange ist es, dass ich das schon klage. Nicht umsonst ist es dass ich vor jungen Leuten von meinem Unglück spreche. Aber meine Warnungen verstüben vor ihrem Ohr.

Meine Frau und meine Kinder danken Ihnen, meine Gnädige Frau, für alle die Gnaden, für die zärtliche Sorge in meiner Krankheit, die ich bei Ihnen genossen habe, mit wirklich tief fühlendem Herzen. Sie wissen, meine Gnädige Frau, ob ich Ihnen diese Gnade, und so viele, viele andere, vergessen kann. Ich würde Sie, hätte ich Ihnen auch nichts zu danken, hoch verehren. Zu den Gefühlen der Ehrfurcht kommen noch meine Dankgefühle. Wenigstens darf ich damit stolz thun, dass ich edle Menschen gewiss liebe. Das zeigt meine heilige Anhänglichkeit sogar an die *Verstorbenen*. Sie hätten mich mit Phigie in Ludány sehen sollen!

Als ich diess schreibe, kömmt Sophie mit der Nachricht, dass von nun an nicht einmal *Sachen* von Újhely angenommen werden. Die Infanteristen (vom Regiment Benczúr), welche in Hosszúláz und Csörgő Cordon ziehen, lassen nicht passiren. Darum schicke ich Ihnen diesen Brief durch Kaschau.

Leben Sie wohl, meine Gnädige Frau, Sie, und ihr von mir heilig geliebter Gemahl. Ich hoffe dass wir im Leben bleiben; doch sollte Gott über uns auch Tod ausgesprochen haben, so bleibe ich bis zum letzten Lebenshauch

ihr dankbarer Verehrer

*Franz Kozinczy.*

An Herr v. Waltherr, an die lebenswürdige Familie Tänzer, an meinen Freund Toldy, und alle die zu *ihm*, zu *uns*, gehören, meine herzl. Grüsse \*).

\*) A Bártfay Lászlónéhoz írt levelek németnyelvűsége jegyzést kíván. Legjelesb asszonyaink azon időben mindentre tanítottak, csak magyar írásbeli fogalmazásra nem. Ezért ők, kik németül és francziaul jól és correcte leveleztek, nem mertek magyarul, tartván tőle, hogy az

## XXV.

Tisztelt kedves barátom, Amit ma vettem Barthos majorjától, illő tudnod, bár borzasztó. Azért küldöm neked; készítsd el a hírekhez a Tek. Asszonyt. Talán már ezeknek az irtóztatóságoknak majd végek lesz. Élj igen szerencsésen, és szeress úgy, ahogy én téged szeretlek. — *Aug. 15-d. 1831.*

Szulyovszky József, testvére vagy ágyasa? — a patikárius testvérét írja, — naturális leánya, Reviczky János a volt viceispán Szirmay veje, a luth. pap és papné vacsoránál támadtattak meg. Szulyovszky lőtt sokakat, az utolsó töltést gyilkosának adta, hogy löje agyon, de ne kínozza. — Szegény öreg! Van-e öröme gyermekiben!

## XXVI.

Tisztelt kedves barátom, Tegnap késő este az vala nálam, a ki szemmel látott tanúja volt a viceispán Dókus úrral történt mihályi dolognak, és a ki mindennap forog Eskütűt Köröskényivel. Közlöm tehát veled a mit beszéle, hogy ne hamisan tudd a dolgokat.

Dókus v. ispán nem azért hagyá el Velejtét, mert elijeszté a hír hogy rá akarnak törni, hanem azért, mert Velejtére is áltméne a cholera, Újhelyben pedig fogytán volt már. A deputációnak Mihályiban kelle összegyűlni Batta Pál barátunknál s a viceispány kiméte oda. A mihályi férfiak és asszonyok csoportosan várak vas villákkal, botokkal, fejszékkel, lapátokkal, pemetékkal, s kiáltottak neki, hogy ötöt ök tették viceispánnyá, és még is öldösni akarja. Bé ne jöjön, mert össze keneolják. Batta is kiment, néhány eszesekkel, s ezek köz

incorrect magyar fogalmazásért megítéltetnek. Midőn Kazinczy Ferenc úrnak németül írta, az nem szükségből, hanem gyengédségből történt, mely másnak legkisebb zavarát is szívesen megelőzi. A magyar levél t. i. magyar választ kívána, mely a legszívesebb bizodalom mellett is csak nagy tartalékkal lett volna (*Kazinczyhoz!*) megírva. T. F.

vala az én vendégem is, Székely József, kérték a feldühülteket, de nem használt. Így Batta is kérte, forduljon vissza, s ne tégye ki magát a veszedelemnek. Legénye kifutott a faluból az alsó útra, hol a viceispánynak el kelle menni, s fenyegetésekkel ereszté el. Ez történt Kis-Toronyán is. Ekkor Csörgőre hajtatott éjszakára. — A mihályiak látván most mint fogdostatnak másutt a hozzájuk hasonlók, de gyilkosságig menők, szepegnek.

Azt mondja Székely, hogy Reviczky Jánosnak elébb lábát, aztán karját csapták el, s elevenen vetették a gödörbe. A szegény Szulyovszkynak is elébb a karját. Egyike a megfogottaknak bona fide elmondá, hogy ő vonta tőkére a fejét, s fejszével ő csapta el.

Annyi a fogoly, hogy Újhelyben és Terebesen el nem férnek, hanem most a pataki vár tömlőcét ürítik ki nekik.

Székely meg nem tudá mondani hol történt, de a katonaság egy helyt száznál több embert löve le, egy más helyt közel százat. Barátom, borzadás ezeket csak hallani is. Mely boldog a ki városban lakik. Ott effélék csak nem történnek, legalább nem ily nagy számban.

A nagy gyűlése az akademiának elhalada, s örvendek annak; én most ott nem leheték vala. Pedig azt csak a Schédel és Kis orátiójik miatt is óhajtottam. — Ugyan édes barátom, mi lesz abból a Döbrenteiből, ha tudniillik még szerencsétlenebb lehet, mint a milyenné magát már tette? Láttad-e azon hivatalos megszólítását, hogy adjuk be mely segédkönyveket bírunk a lexikon dolgozására? Fesz és pöf! azt kiáltom, ha megölnek is érte, mert ezt nem indulatból, hanem meggyőződésből mondhatom. Bár csak az ilyen circulárek dolgozását Schédelre bíznák az előlülök. Élj szerencsésen, és szeresd

*Aug. 19-d. 1831.\*)*

hiv tisztelődet

*K. F.*

\*) Meghalt K. F. aug. 22.

P Ó T L É K O K.



Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

POLYMEROK

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

LXXIII. b. (a 128. laphoz).

SCHEDELNEK KAZINCZY.

Dec. 13. 1827.

Édes barátom, Decemb. 18-d. indul Pestre egy fiscálisunk, s ott a Bártfay szomszédjában száll meg, a két pisztolynál. Ha a mit nékem fel akartok küldeni, Bártfaynál le lesz téve, egy hét múlva azután venni fogom. Csináld, hogy tiresen ne térjen vissza. S tudósíts azokról, a miket tegnapi levemben kérdeztem. Nevezetesen ha *büszk-e* vagy *profil-kép*; s bas-reliefben-e vagy haut-reliefben. Lángolok magamat Ferenczy által látni megdicsőítve. — Oztán üregen, vagy ifjan?

Biographiámban, ítéleteidben bánj szabadon; te felelsz érte. De ma juta eszembe valami, a mi eránt kérdést kell tennem. Imhol az:

Hogy védett ügyem a te ítéleted szerint győze, annak örvendek. Mi volnék én, ha ennek nem örvendenék, s hamis lenni itt sem akarok. De hogy az *aura* engem meg nem sédít, azt bátran elmondhatom; tudod, hogy még kevélykedtem azon, hogy a sokaságnak nem tetszem. Hogy Festetics nekem valaha sorbest ültessen, soha nem vártam; Ruszek, Takács, és mások forgának körül, s engem Festetics soha nem látott, én neki semmi figyelmét nem tapasztalám. De megtörtént, s minthogy megtörtént, talán kedved lehetne elmondanod, hogy 1817. az Odéum innepén Horváth Ádám, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Takács Judit (iuxta senium valának így megnevezve az újságlevelekben s a Tud. Gyűjteményben) előbb mind a négyen Gyöngyösi Istvánnak, azután mindenike magának (mert ezen első innepen a négy jelen volt) ültetének egy-egy fát; 1818. nekem ültettete Festetics egyet

és Csokonainak; 1819. Kis Jánosnak, és Faludinak, s ezen eszt. 1. apr. Festetics meghala. — Ha az én biographiámban nem látod ezt jónak elmondani, a Berzsenyiében vagy Kis Jánoséban elmondhatod. — De élj szerencsésen; elütötte 11et; éjjél van, s én kifáradtam.

Még egyet; úgy tetszik, lakásom nincs megnevezve. Pedig az szükség hogy megneveztessék, mind nálam mind másoknál. — Széphalom im abaújvárer Comitát, eine Stunde nordwestlich von Újhely des Zemplényer Comitats.

VII. b. (a 229. laphoz).

### BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának Kazinczy baráti tiszteletét.*

Széphalom, júl. 2. 1827.

Szeretetre méltó barátom, Csak most veszem június 3-d. írt leveledet, s sietek mind köszönetemet megtenni emlékezetédért, mind újra elmondani hogy Te nekem annyi vagy mint társainknak legjobbjai. Gyönyörű éneked mindég zeng még füleimben, és ha majd Pesten leszek, szeretném azt egy lelkes tüzes Rhapsodustól poharak közt hallani. Toldy egy csomót a te dalaidból most ád ki az Élet és Lit. III. kötetében, s nyugtalanul várom megjelenéseket. A dal virág, s én literatúránk mezején leginkább dalokat szeretnék látni, de scandált sorokban. A tieid, a Kisfaludyéi gyönyörűek. Kovacsóczynek most küldöm vissza csomójit. Azok is lelkesek, szépek, de sok törlést kívánnak még. Alig értem mint történhet, hogy a ki oly szép darabokat ad, mint tévesztheti el a syllabák számát; minden lapján lelek vagy egy syllabával rövideöbet vagy egygyel hosszabbat a schémánál. S beszéde annyira keresett, hogy érteni sem lehet sok helyt. Jaj az ifjunak, ha nem bujálkodik; mi lenne tovább. A törlést maga fogja tenni.

Vörösmarty nagy fényben kezdé futását. Mi ő már is, és mi lesz tovább. Az akademia alkotói jól tennék, ha ötet függetlenségbe helyeznék, mint Bernstorf Klopstockot. Inkább egy jót, s egészen, mint száz közepszerűeket.

Adják az istenek, hogy az akademia megfeleljen a várakozásnak, de az akademiák parancsolni szeretnének, s a tudományok mezején nem jó dolog a parancsolgatás. Csak az olvasók számát tudnánk megszorítani, kevés szükség volna akademiára. Most az írás kiviszi a pénzt, nem behozza, s így az író nem feketik egészen az írásnak, s így el nem érheti azon pontot, melyre eljuthatna, ha gondjai nem volnának.

Szallusztomat és Erdélyi Leveleimet leviszem Pestre. Hadd lássák előbb legtiszteltebb társaim. Az elsőbbnek nem sok javalást ígérek, de az engem elrettenteni nem fog. Maga is gáncsoltatik az a nagy író. Úgy nyernék javalást a [Döbrenteieknél, ha rosszul adnám. Szörnyű dolog hogy ez a barátom meg sem tudja gyanítani, hogy midőn fedd, magában vagyon a vétek.

Élj szerencsésen, édes barátom, s nevedkjél azon tőtre, hova lelked ragadoz. Örvendek szerencsémnek, hogy hajnalod gyönyörű tűzét látnom megengedettet.

VII. c. (a 229. laphoz).

### BAJZÁNAK KAZINCZY.

*Bajzának.*

Széphalom, augustus 2. 1829.

Mindenkor gyönyörüségemnek néztem volna teljesíteni, édes barátom, kíványodat, mindenkor kevélységemnek, hogy a te karjaidon jelenhetek meg; de azt kivált akkor tészem örvendve, mikor egy kedvetlen történet azt a hazug vélekedést támasztá fel a szent körben, hogy én erántad nem az vagyok aminek láttatni óhajtottam. Úgy hiszem hogy a magam igazlására e részben nincs okom; tiszta vagyok isten és saját lelkem előtt; de minekutána a gonosz gyanút, mely eránt a mi kedves Elútagzottunknak bővebben irtam, elterjesztette valaki, nem lehete itt is elhallgatnom. Gyilkosom az nekem, a ki engem ilyennel vádol. Ismerem én a TE érdemeidet, ismerem a Kisfaludyét, Vörösmartyét, Fenyéryét, Toldyét, ismerem a Helmezyét, és én töletek magamat semmi gaz rágalom által elszakasztatni soha nem engedem.

Gondosan végig futék kéziratomon, de hibát mégis ejt-  
heték. Azért olvassátok meg ti is, s kivált a mi mély tudomá-  
nyú Fenyérynk, s *nem akart* botlásaimat alkalmaztassátok  
*akart* sajtáságimhoz.

*Vegghia* lap 25. estveli társaság. De ezt nem kell ma-  
gyarúl adni, épen azért, a miért Lessing is az olasz nevet  
tartá meg. Fesse az olvasónak, hogy az olasz földre tette  
által a theátrum hőse, és olaszok közzé. Döbrentei ugyan pro-  
testálna ellene, mint a „hány a harang“ ellen protestált. De  
Döbrenteinek nem tetszeni nem mindég rossz.

Élj igen szerencsésen, édes barátom. *Nec portae inferi  
praevaleant amicitiam nostram.*

*Jegyzések Fenyérynek némely jegyzéseire.*

1. Komornok: Elfogadom, mint pohárnok, asztalnok,  
udvarnok.

2. Lap 4. sor 4. meg' cum apostropho. meg' = *megint, és.*

3. Én külömbséget teszek a - - és — jelek közt. Ez —  
pausa, ez - - - azt mutatja, hogy nem akarva akadt el.

4. Mind eddig csak én vonom egy szóvá az ilyeket:  
*énbennem, ötöle, mivelünk.* — Mások ezt így írják: én bennem,  
ő tőle, mi velünk. Miért én amúgy, nem kíván magyarázatot.

5. Fenyéry megjegyzé ezt: *illene* mint hibát. illeK, il-  
leSZ, illIK. A gyökér a harmadik személy, és így illenÉK  
nem illenE. Igen. De illenék úgy volna jó, ha az ige M-es ige  
volna; illem, illed, illik. A K-ás igékben az első személy de-  
cidál. Vide *Propositiones Révaii*, p. 29. ubi nyúl, non nyú-  
LIK, et tamen dicitur nyúLIK.

6. Idvesség, nem idveZSég. — Fenyérynek szivesen kö-  
szönöm az intést. Igaza van, én vétettem.

7. Négyszemközt. Én egy szóvá olvasztom.

8. Bánom valamivel. Ezt én soha nem hallottam.

9. Szóll, beszéll, segéll, quia szó(v) cum *vau mobili*;  
quia beszéd, segéd, unde szóvlni, beszédleni, segédleni.

10. Kis, ergo kisebb. — Így csinála Rájnis a jóból jób-  
bot. De lásd mit mond Cicero a hibás pulCHer és a nem hi-  
bás pulCer felől.

## SZENVEY \*) KAZINCZYHOZ.

## I.

*Kazinczynak és Szemerének Szenvey visszanos hazafiúi idével.*

Hazám őszintén tisztelt koszorús Írói! Örülök a szép alkalomnak, mely régen táplált legbuzgóbb óhajtásaimnak egyikét ily meglepőleg bételjesíti; áldom a szerencsét, mely VELETEK, igen tiszteletre méltók, valahára öszevezet! — Vegyétek külömböztetett hazafiúi köszönetemet ama meghívásért, melylyel csekély személyemnek érdemet adtok. — Repülnék még ma Pécelre, hogy én is az öröminnepnek egyik választottja vigadjak; de a sors örömeimnek útján örökké árokvetésekkel forgolódik, s így ma is akaratom ellen Pestre ragad. — Csak holnap reggel térek vissza. — Azonban el nem mulasztom azt, a mire nékem, igen tiszteletre méltók! szabadságot adtatok. — Holnap délre nemes társaságtokba meg fogok jelenni. — *Maglódon, mart. 30. 1829.*

Külső cím: Tekintetes és igen tudós Kazinczy Ferenc úrnak, több tekintetes nemes vármegyék táblabírájának (tit.) külömböztetett hazafiúi tisztelettel, Pécelen.

## II.

*Kazinczynak Szenvey.*

Láttalak, ősz bajnok! láttam vala a szelid alkonyt

Arcodon, és titkon könnybe borúla szemem.

A viharok mérgét nemesen harcolva kiálltad:

Már rabod a vak irigy, és Tied a diadal.

Hordozod a koszorút, megívta fejednek az érdem;

Büszkén zengi hazám, lantosok atyja! neved'. —

Míg Buda áll s magyar él, Te is élsz, s számodra szívében

Hálás emlékül egy *Nefejejske* virít.

Még sok irigyed van, s lásd, egy vagyok én is azokból:

Fájlalom azt, hogy nincs Téged előzni erőm!

*Pécelen, mart. 31-d. 1829.*

\*) Kazinczy jegyzete: „Szenvey József szül. 1799.”

## III.

*Kazinczy Ferencnek Szenvey József legszívesebb idézetét.*

A főszaggatás, ez a tegnapelőtti nagy széltől eredett, különben is gyakori nyavalyám, szobámba fogva tart, s ama gyászos környülmények közzé helyeztet, melyekben elmém eltompúl, lelkem elcsügged; szóval: az élet unalmát érezni szoktam. — Így tehát szándékom, hogy a máj délutánt Pécecelen töltssem, akaratom ellen meghiúsodik. — Mivel pedig Tekintetes Uraságodnak e napokban lejendő baza utazását érttettem, s reményem nincs ezen idő alatt a kívánt személyes öszvejövetelre, fogadja tölem szívesen e néhány sorokba szorított érzékeny búcsúmat. — Útazzon az egek oltalma alatt szerencsésen! Vajha minél előbb viszont láthatnók a péceli barátság őszinte kebelében! — Én életem boldogabb órái közzé számítom azokat, melyeket martius 31-én, aprilis 1-én és 21-én a széplelkű Szemerénél töltöttem. — További óhajomásom az, hogy tartson meg szíves hajlandóságában és emlékezetében, s helyeztessen engem azon őszinte hazafiak sorába, kiknél Széphalom az emlékezetnek bájvidéke lett — kik annak tisztos őszét *Kazinczyt* — dicsekedve nevezik, és érdem-alázó kajánkodás nélkül szerény lélekkel gyönyörködnek dalmokkoszorúján. — *Maglódon, april 23-d. 1829.*

A magyar táncot fordítás végett elvárom. Jelentem tiszteletemet T. Szemere úrnak, szeretett hitvesérek csókölom kezeit. Lesz idő melyben hozzám mutatott nemes házi szívességöket bővebben meg fogom köszönhetni. — A Tud. Gyűjtemény utolsó kötetét a Koszorú két ivével egy-két napra olvasás végett alázatosan kérem.

## IV.

*Kazinczy Ferencnek Szenvey József szíves idézetét.*

Épen, midön Pécelen T. Szemere Pál úrnál volna szerencsém ebédelni, érkezett T. Uraságodnak Szemeréhez szóló levele, melyben egyebek közt engem a pyrkeri hexametrumok átfordítására sürgettet. — Őszintén megvallom, hogy

régen teljesítettem volna ebbéli szíves kívánságát, hanem a Hárfához való hexametrumok kétes értelme végett felakadtam. — Akartam a múlt napokban ez iránt írni — de T. Úraságodnak elútasát mintegy bizonyosnak hittem. — És így a dolog ellenkezőjét tapasztalván, igen igen örülök.

Én Pyrkernek „Szent Hajdan Gyöngyeit“ soha sem olvastam, és így a Hárfához való hexametrumok is, melyek — úgy vélném — az olvasót az egészbe avatják — homályosak előitem — Pyrker ezen hexametrumaival nem annyira az ótestamentomi időre, mint a francia revolúciónak rettentő századjára látszik célozni. — Halljuk csak:

. . . und horche beklommen dem säuselnden Lüftchen :  
 Ob mich, heraus aus der Gegenwart umnachteter Öde,  
 Mit erbarmender Huld auf die Pfade der schöneren Vorwelt  
 Führ' ein Himmeln entschwebender Freund, und die Trauer ver-  
 scheuche,

Die in dem Busen mir wohnt ?

Itt Pyrker nyilván jelenti szívének szomorúságát a revolútiós környülményeken, és a borzasztó jelenkorból legalább képzelettel a régi szebb világba átteljesíthetődni óhajjt. Ismét tovább:

„Zeit, voll Grauns ! — erst staemnten in dir mit Kraft und  
 Gemeinsinn,  
 Dem Siegtrunkenen kühn sich entgegen verbündete Völker ;  
 Dann das Einzelne nur !“

Nem Napoleon a hódító érdekeltetik itt ? ki ellen kezdetben több fejedelmek öszveszövetkeztek, de az időnek haladtával többnyire mind legyőzöttetvén, csak a muszka állott még, mint nem hódulandó ?

Ismét tovább :

„Doch, endlich scholl des Gerichtes  
 Donnerposaune : vom Hauch erstarrenden Frostes stb.

— — — —

Nyilván a muszkaországi hidegre céloz, mely Napoleon hadi erejét semmivé fette. — A következő többi versek is a jelenkor történeteit tárgyazzák. Végre ezen szavakkal:

„So, dass, ein Gottesmann, wie Moses und Samuel : sie, die  
 Herrlichsten Führer des Volks ! — wie Helias und Eliseaus  
 Glühenden Muths . . . . .  
 Kommen sollte“ —

Pyrker szinte a jelenkor romlottságát érti, s mondja, hogy újra egy Mózsésre, Sámuelre, Illyésre vagy Elizeusra volna szükség és csupán ezek vezethetnék az elfajult, istentől eltért, emberi nemzetet ismét a jámborság, istenfélelem és vallásos szeretet ösvényeire vissza.

Méltóztasson ugyanazért engem egy két sorokkal felvilágosítani, mint a ki a munkának szövedékeit ismeri, s a Hárfához való hexametrumok célzásait is tökéletesen tudja. Én nem akartam haszontalanul dolgozni, mert csakugyan ez vagy amaz értelem mellett a munka más más fordítást kíván. — A Fordítás kezdő sorai imezek nálam, melyeket még az átvétel napján készítettem :

Ismét zengsz körülem, szent Hárfá! az esti biborban,  
S repdes aranyhúrod tündérvjátéka fülemhez? —  
Mely hatalom zendít e lágy szomor innepi csendén? —  
Íme könyüm megered! rezzelve tekintek utánad,  
S a szeliden susogó szelletre szorongva figyellek:  
Száll-e egy ég avatottja felém, ki ez undok időszak  
Éji magányából kegyelem lágy karjain engem  
A szebb hajdankor kies ösvényére vezessen,  
És elemelje az éltes gyászt, mely keblemet üli? —  
Ó valamint ősszel, ha az éjszak vad szele ordít,  
S a ligetekre jeges szárnyával csapkod, azonnal  
Bús kora tél közelít, hófelhők rongyai hullnak,  
A föld sírkert lesz, s mindenfelül elhal az élet;  
Úgy sanyarúlt el ezen rettentő század iramtán  
Szerte az emberi nem — reptét az időnek előzve! —  
Rémes idő! Eleinte hiven frigyesülve szegezték  
A győző ellen magokat nyers bajnoki népek,  
Majdan az egyes csak! De csudáld, végtére az isten  
Kürtszava megdördült: merevítő éjszakai fagytól  
Tábora döntve feküdt az enyészet néma vidékén,  
S a rabság éjét diadal fényárja elűzte.  
Szívünk szebb napokat stb.

Nem mondom hogy a fordítás egészen hív — de az eredetinek értelmével legalább megegyez.

A herceg képét Gedellőről okvetetlenül megkapom a napokban; és jövő szeredán, melyen Pestre szándékozom jönni, szerencsém lesz azt talán több példányban kézhez

szolgáltatni — és ott személyes beszéddel elvégezni azt, a mit az idő és levél szük határa meg nem engednek.

Ajánlom magamat Tekintetes Uraságodnak állandó szíves emlékezetébe, s vagyok külömböztetett tisztelettel az, a minek Tek. Uraságod előtt láttatni kívánok. *Pécelen, május 6-kán 1829.*

Mi holnap után Pesten leszünk. Óhajtjuk, hogy kedves uram bátyámat friss egészségben tisztelhessek. *Pécel, május 9 d. 1829.*

*Pali és né\*).*

### VÉKEY KÁROLY.

E név több helytt, s szíves emlékezéssel, fordul elő Kazinczy leveleiben Bártfayhoz; hadd álljon itt K. egy levelkéje a gégevérszből korán elhalt ifju férfihoz, ki gróf Szirmay Sándor fiskálisa volt, s miveltsége és jelleme miatt mind azok által, kik ismerték, becsültetett. A levél hajtása s külső címén a helynek, hová intéztetnék, hiánya mutatja, hogy a *billet* az ugyanott, Újhelyben, mulatóhoz intéztetett. Valóban: *ex ungue leonem!*

*Külcím:* à Monsieur Charles de Vékey.

Édes barátom, Az, akit az úr még inkább csudál mint én, mert gyakrabban látván inkább csudálhatja<sup>1)</sup>, az úrnak négy darab ifju kertifát fog adni, hogy nekem hozza el<sup>2)</sup>. Méltóztassék gonddal lenni rájok, hogy gyökereit a tavaszi szél ki ne száraszsa. A fák emlékeztetni fognak mindég kitől vevém.

Az urat, édes barátom, arra akarják szoktatni, hogy az asszonyokat ne becsülje. A ki olyakat lát mint a mi két ba-

\*.) Szemere Pál és Szemere Pálné.

1) Bártfay Lászlóné.

2) Ezeket ültette K. F. házi kertében azon helyre, melyet sírjának tüzött ki.

rátnénk; aki a Homonna angyalát ismerheti; aki legalább hírből ismerheti az örmezei elhúnytakat, s aki az örmezei élet ismeri, ki felől azt hiszem, hogy anyja, testvére s nevelőbarátnéja nem veszték el erejüket nála <sup>1)</sup> — azt hiába szédítgetik az ily tanítások. Szerencsétlen aki elveszté a maga bizodalját az asszonyi rényhez. Nem angyalok mind, de mind ördögök-e? s a legrosszabb asszony is nem jobb-e a legrosszabb férfinál? — Én részemről inkább akarok esalva lenni, mint senkinek nem hinni.

Ha kinek pénze nincs, okosan teszi ha pénz nélkül nem házasodik. Tudná csak az életre-való hogy nem hal el s nem betegesedik el: oh úgy házasodhatnék pénz nélkül is. Minek a sok pénz egyébre mint arra hogy *ragyogjunk*? S az eszes ember csak *pénzzel* ragyog-e? S hány házasodott pénzzel s megbánta? s hány a nélkül, s nem bánta meg? De itt is minden a subjectivitástól függ — *Általában* semmit sem lehet, semmit sem kell jónak vagy rossznak mondani: az a kérdés, *nékem* mi jobb: pénzért asszony — vagy pénzzel az asszony.

Még van egy pont, amelyről tolatom az úrral szólani. — Nem ismeri a dolgokat aki felakad azon, hogy Péter nem úgy gondolkozik mint Pál, s Pál mint János. Spinoza atheusnak nézetett, mert a pantheismus körében élt, s soha tisztább lelkű ember még nem volt. Oztán, nem áll erősen, aki soha nem kételkedett. Kételkedjék tehát az úr is, de vigyázzon magára, hogy paradoxióból némely ideákat meg ne szeressen. Nincs isten, azt mondja a kába Böles; minden ma-

<sup>1)</sup> A mi két barátnénk: *Bártfay Lászlóné és major Barthosné*; a Homonna angyala: *gr. Csáky Petronella*; az örmezei elhúnytak: *gr. Vandernáth Anna Okolicsányi Jánosné, és leánya Okolicsányi Sophie Klobusiczky Józsefné*; az örmezei élő: *Okolicsányi Ottilia gr. Szirmay Sándorné*; ennek anyja, testvére, nevelőbarátnéja: *ama két halott és Bártfay Lászlóné*. A közönségre nézve ezek csak *nevek*, de e magas műveltségű és jellemű nők azért is megérdemlik hogy legalább neveknek tartassék fen emlékezete, mert e nemes kör szépítette és deítette fel gyakran, tisztelete és szeretete által, Kazinczy hanyatló életét.

gától lett, evolúciók által. Ugyan könnyebb-e azt érteni, mint amit az emberiség *szíve sugallata* után hiszen? Az egyik úgy megfoghatatlan az emberi elmének mint a bivalynak hogy kétszer kettő négy. És még is vagy az evolúciók ideája vagy a *teremtés* ideája való idea. Minek a nap kobába tekinteni, hanemha azt akarom hogy megvakuljak? Elmélkedjék az úr, de tisztelettel, és ne támadja meg az istenséget mint a Titánok; magát teszi szerencsétlenné. Tekintse mely szép színben nézi a keresztyén vallást nem a bárri vagy szőlőskei pap, hanem az *eszes ember*. Mit mond Cicero az eleusysi mysteriumokról? mit tudunk az Aegyptus papjainak bölcseségökről? — Kérje az úr a Schiller verseit, s keresse fel ezt:

*Das Bild zu Sais,*

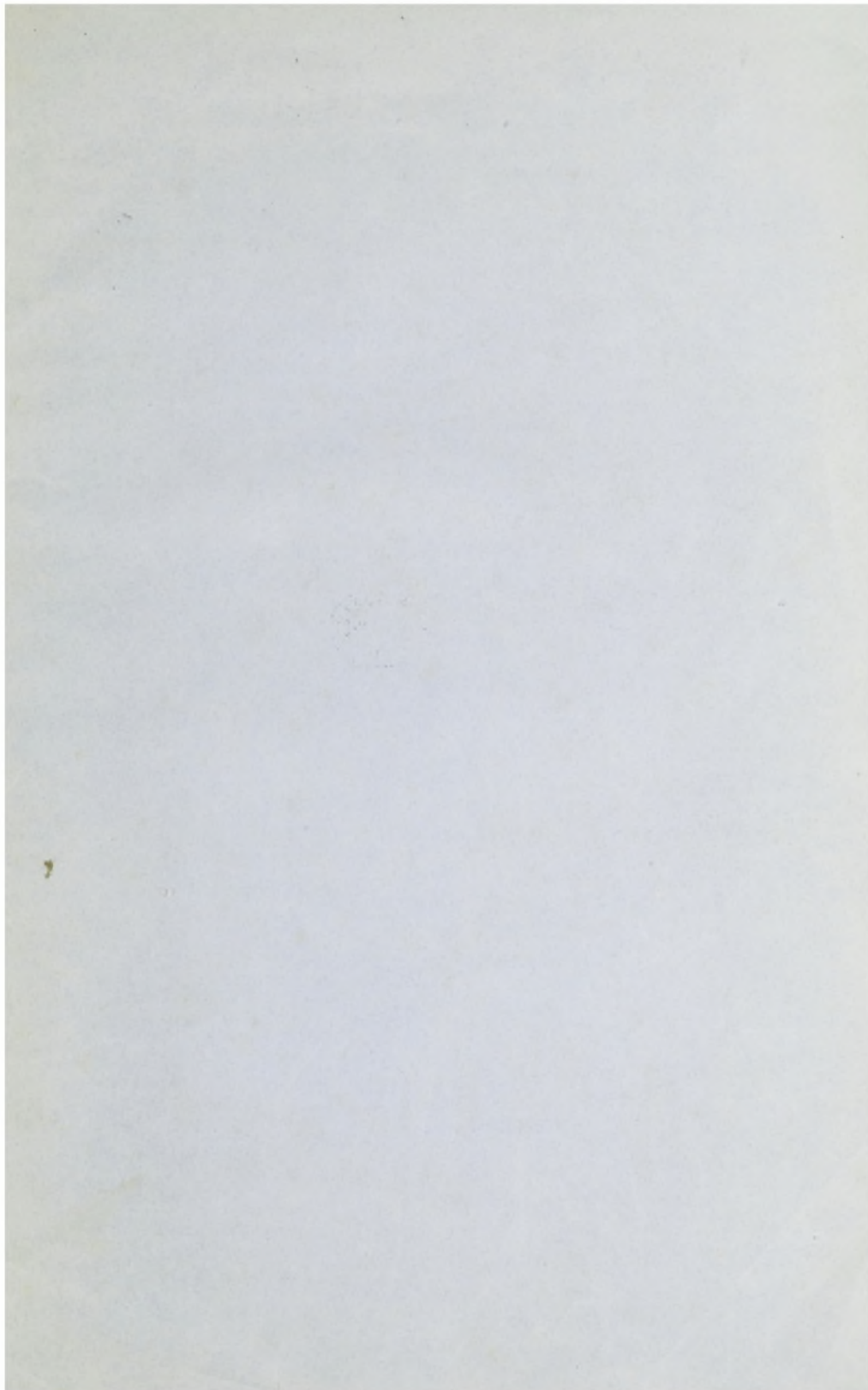
s tudakozza, mely ideák voltak a Schiller lelkében midőn azt írta. Nékem nem kell a vallástalanság, mert az nem vigasztal a szomorúságokban, örömeimet nem szenteli meg, nem gyámolít a kísértetekben. Igen a szív szép religiója. Maradok szíves barátsággal

Újhely, mart. 7-d. 1826.

alázatos szolgája  
*Kazinczy Ferenc.*

Egy valakit kivévn, tisztelheti-e az úr azt a kinek valása nincs? Én borzadok az egész seregtől.





Ára 2 uj ft.